

2015

XVIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція

29 – 30 вересня 2015 р.

Проблеми та перспективи розвитку
науки на початку третього тисячоліття
у країнах Європи та Азії

Секції:

Біологічні науки

Географія та геологія

Державне управління

Екологія

Економіка

Історія

Математика

Мистецтво

Педагогіка

Політологія

Право

Психологія

Соціологія

Технічні науки

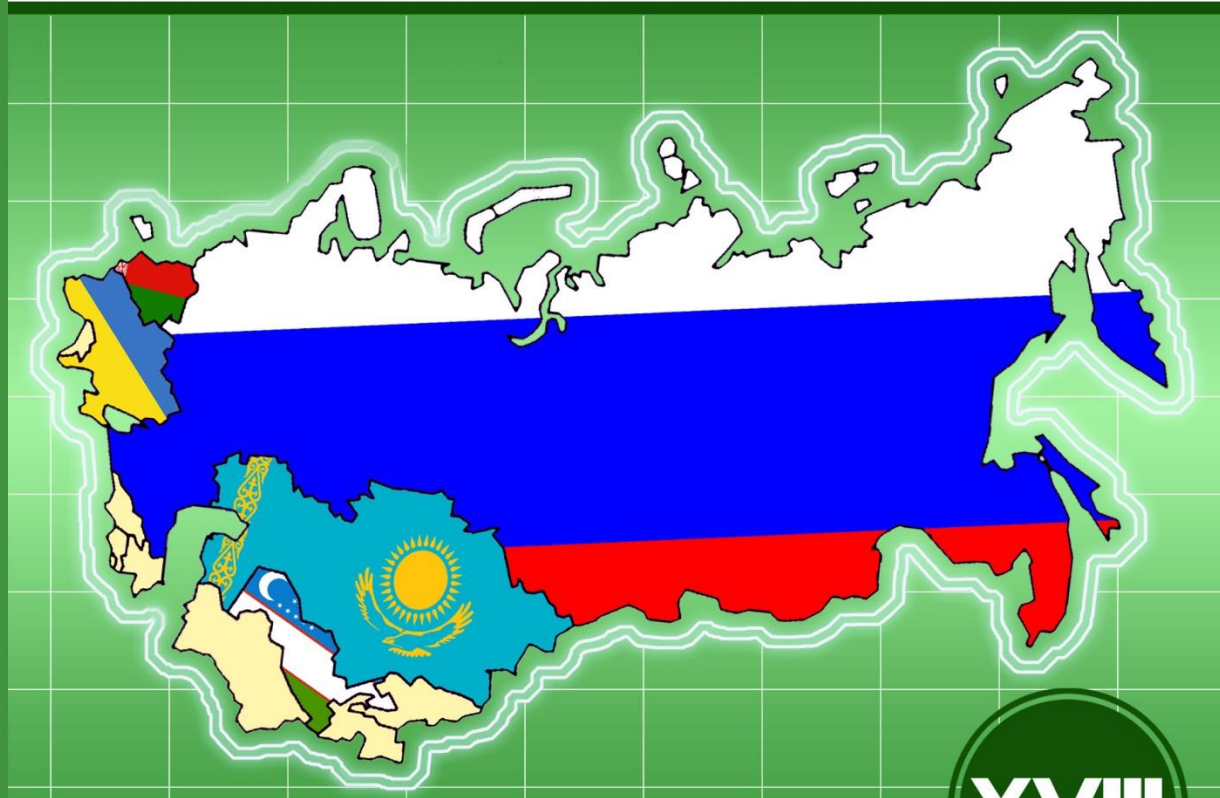
Сучасні інформаційні технології

Соціальні комунікації. Медіа.

Фізична культура та спорт

Філологічні науки

Філософія

Переяслав-Хмельницький
2015

XVIII

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у
країнах Європи та Азії»**

29 – 30 вересня 2015 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»

молодежная общественная организация
«НЕЗАВИСИМАЯ АССОЦИАЦИЯ МОЛОДЕЖИ»

студенческое научное общество исторического факультета
«КОМИТЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ»

МАТЕРИАЛЫ

XVIII Международной научно-практической интернет-конференции
**«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в
странах Европы и Азии»**

29 – 30 сентября 2015 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ РАБОТ

Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2015 р. – 175 с.

Материалы XVIII Международной научно-практической интернет-конференции «Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах Европы и Азии» // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2015 г. – 175 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор исторических наук, профессор, действительный член НАПН Украины, ректор ГВУЗ
«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;
Я.О. Потапенко – д.і.н., професор;
Т.М. Боголіб – д.е.н., професор;
Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;
Н.В. Ігнатенко – к.п.н., професор;
В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;
В.А. Вінс – к.псих.н.;
Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;
Я.О. Потапенко – д.и.н., профессор;
Т.М. Боголиб – д.э.н., профессор;
Г.Л. Токмань – д.п.н., профессор;
Н.В. Игнатенко – к.п.н., профессор;
В.В. Куйбида – к.биол.н., доцент;
В.А. Винс – к.псих.н.;
Ю.В. Бобровник – к.и.н.;

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

Ю.В. Бобровнік,
А.П. Король,
Ю.С. Табачок.

Члены оргкомитета интернет-конференции:

Ю.В. Бобровник,
А.П. Король,
Ю.С. Табачок.

Упорядники збірника:

Ю.В. Бобровнік,
А.М. Вовкодав.

Составители сборника:

Ю.В. Бобровник,
А.М. Вовкодав.

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ**Андрій Дзюба
(Черкаси, Україна)****ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБЛЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

Однією з характерних особливостей публічної політики як суспільно-політичного феномену є те, що вона існує лише за наявності прозорих вертикальних та горизонтальних взаємодій учасників політичного процесу. Оскільки, поняття "взаємодія", якщо його розглядати саме як транспарентний, публічний процес, є вираженням певних соціальних контактів або публічних дискусій між різноманітними учасниками політичного процесу, то можна стверджувати, що публічна політика являє собою специфічну форму політичної комунікації, яка дозволяє активізувати участь різноманітних груп інтересів у виробленні та реалізації політичних і управлінських рішень органів влади. Особливістю такої комунікації буде те, що вона вибудовується в умовах, коли існує вільний і безкоштовний доступ до інформації для населення, влада контролюється з допомогою дискусій, інформація розподіляється рівномірно, а громадська думка існує у середовищі з чіткими політичними альтернативами [1, с. 23].

Говорячи саме про комунікативну природу публічної політики, неможливо не звернутися до таких ключових умов її існування як відкритість (публічність) державної й місцевої влади, а також демократичні принципи управління.

Загальноприйнятою точкою зору щодо розуміння відкритості та прозорості політичної влади є така її якість, яка забезпечує наявність у системі політичних відносин широких каналів взаємопроникнення для всього спектру політичних, суспільних, економічних, етнічних, конфесійних та інших сил. Така влада є підзвітною суспільству і прозорою в організації діяльності свого управлінського апарату. Відтак і сама публічна політика є важливим критерієм прозорості, насамперед інформаційної відкритості, політичної влади і, на думку багатьох українських дослідників [2; 3], визначається такими параметрами як: доступність та відсутність перешкод в отриманні громадянами інформації у зрозумілій формі щодо діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування; націленість органів влади на вирішення суспільних проблем, задоволення потреб і запитів, що надходять від різноманітних соціальних, професійних груп і прошарків населення; можливість реального впливу громадськості на прийняття владних рішень на засадах партнерства і публічного діалогу; залучення інститутів громадянського суспільства і організацій бізнесу до реалізації державної політики, а також сприяння громадському контролю результатів виконання управлінських рішень.

За відсутності вказаної умови не можна вести мову про публічність політики, адже відлучення або обмеження участі широкого кола недержавних акторів політики у підготовці й прийнятті рішень або кулуарне залучення до даного процесу лише обраних груп впливу, що відстоюють приватні або корпоративні інтереси, призводить до фільтрації інформації по всіх лініях комунікації між суспільством і владою, звужує коло можливих рішень тієї чи іншої суспільної проблеми. Внаслідок цього інструментарій політики обмежується виключно контрольними і розпорядчими засобами, лишаячи осторонь підтримку з боку громадськості.

Принцип відкритості влади передбачає, що політика не може бути реалізована лише органами державного управління. Більше того, він передбачає більш глибоке і ефективне залучення в політичні процеси і в процес прийняття рішень численних неурядових організацій та інших груп інтересу – від громадянського суспільства до приватного сектора. Відповідний принцип вимагає модифікації роботи державних органів і органів місцевого самоврядування відповідно до демократичних принципів управління.

Отже, відкритість влади є важливим критерієм демократичності управління, демократичності самої влади. І навпаки, керуючись демократичними принципами вироблення і впровадження політичних і управлінських рішень органи влади зобов'язані бути відкритими настільки, наскільки це можливо для забезпечення публічної комунікації з неурядовими гравцями. Відтак в демократичній системі державного управління, навіть якщо органи влади і є номінально головними при виробленні певного політичного рішення в реальності повноваження і відповідальність розподілені між усіма учасниками процесу публічної політики, а тому традиційна командно-контрольна система управління тут рідко застосовується і не є ефективною [4, с. 44].

Відповідно принципи демократичного управління вимагають зміни підходів до традиційної бюрократичної моделі державного управління як напрямів до формування публічної якості політики, які, на думку деяких вітчизняних дослідників [3, с. 44], базуються на таких постулатах:

1. Існуючі сьогодні проблеми не можуть бути вирішені з допомогою бюрократичних методів, так як традиційна бюрократія є надто затратною у фінансовому плані та часто не налаштованою на роботу з горизонтальними структурами. До речі, останні у західній традиції аналізу політики співвідносяться із категорією "стейкхолдерів" – "людей чи організацій, зацікавлених у діяльності конкретної (урядової) організації, яких потрібно вислухати і до яких треба поставитися серйозно" [5, с. 118]. Відповідно горизонтальна складова публічного політичного процесу, як слушно зазначає О. Дем'янчук, означає залучення не лише легітимно уповноважених акторів з певної галузевої ієрархії, а й інституційних, групових чи індивідуальних дійових осіб з-поза управлінської вертикалі [2, с. 38]. У той же час за умови відсутності горизонтальної складової політики у транзитивних країнах органи влади вимушені самотійно шукати усі необхідні ресурси або обмежуватися лише доступними для них (наприклад, коштами передбаченими

державним бюджетом, субвенціями чи місцевими бюджетами, – якщо мова йде про місцевий рівень), що знижує результативність політики на порядок;

2. Не можливо вирішувати горизонтальні проблеми, які виникають, виключно вертикальними методами. Дане твердження є продовженням попереднього, адже за визначенням одного з класиків аналізу політики, процес здійснення публічної політики пов'язаний з переговорами й неоднозначністю, а не виключно з рішеннями й порядком, а також з визначенням кола зацікавлених гравців та їхніх поглядів на політику, з тим щоб зменшити невизначеність і зробити предмет політики керованим [5, с. 115]. Виключне значення горизонтального виміру публічної політики полягає в її безпосередній меті – вирішення певної соціальної проблеми, яка визнається публічною, тобто суспільнозначимою й, яка часто походить із ситуації соціального незадоволення. Тому вертикальними вимір політики, де інституційний склад впливових суб'єктів політики, обмежений переважно галузевою ієрархією органів державного управління і є найкраще пристосованим для затвердження і реалізації державних урядових програм, не є прийнятним варіантом для вироблення таких компромісних політичних рішень, які би виходили із консенсусу інтересів широкого кола неурядових акторів. На відміну від стратегічних планів або урядових програм, в яких вирішення суспільної проблеми відбувається в межах певної галузі, з чітким затвердженим колом виконавців з числа уповноважених органів управління, та заходами, найвигіднішими в ресурсному сенсі, горизонтальна складова публічної політики розкривається в тому, що вона виробляється і впроваджується на основі політичних цілей і певних суспільних цінностей окремих соціальних, корпоративних, професійних та інших груп, прошарків, політичних сил, і є результатом переговорів і домовленостей цих суб'єктів політики [6, с. 5]. Тому важливо наголосити, що державні програми, розробка яких покладається на виконавчі інститути влади, і реалізація яких забезпечується управлінською вертикаллю має лише підрядний характер по відношенню до публічної політики і в ідеалі мають бути безпосереднім результатом такої політики;

3. Політичні органи не повинні бути генератором прямого забезпечення потреб суспільного значення. Але вони мають володіти достатніми важелями, щоб координувати комплекс суспільних відносин. Публічній політиці, як організованому діям тим не менш має бути притаманна ефективна вертикальна складова або, за висловом Г. Колбеча, ієрархія, де "процес здійснення політики пов'язаний з тими процесами, за допомогою яких офіційно затверджується порядок заходів. Вважається, що це робить "уряд", "офіційні органи" чи "державна", проте в кожному випадку простежується уявлення про центральну нервову систему державного управління, що ухвалює рішення стосовно порядку дій і передає їх "нижчим органам" для виконання" [5, с. 17]. Дійсно, багато авторитетних західних дослідників, визнаючи роль неурядових груп інтересу (стейкхолдерів) у формуванні або корегуванні курсу політики тим не менше переконані, що процес здійснення політики точиться навколо людей, що належать до політико-адміністративної системи: політика, за відомим висловом Т. Дая, – "це все, що органи державного управління (governments) обирають робити або не робити" [7, с. 19]. У той же час важливо зробити уточнення, що навіть, якщо, так би мовити, останнє слово, залишається за особами, що репрезентують орган влади, їх рішення і дії можуть розглядатися як публічна політика тільки тоді, коли вони (як власне й їхні партнери з громадського або підприємницького секторів), діють як публічні дійові особи. Якщо ця умова не виконана, така низка рішень (які, до речі, можуть бути вимушеними для третіх осіб) буде розглядатися як корпоративна політика чи приватна [8, с. 47]. Отже, в країнах "західної демократії" досягнення результату публічної політики визнається справою багатьох учасників, але для суспільства його подають як повноважне рішення органу влади. Відтак ієрархічний аспект політики означає, що вона здійснюється завдяки застосуванню владних повноважень державних органів або органів самоврядування, але які є публічними органами, а посадови особи – публічними.

Спираючись на роботи західних авторитетних дослідників, можна виявити, що з вертикальної складової публічної політики випливають також й інші її характеристики, зокрема, обов'язкова наявність інструментарію – це існування певного публічного порядку досягнення органами влади конкретних цілей, який дає змогу визначати й вирішувати проблеми. Цю характеристику ще можна визначити як наявність певної кількості рішень і дій.

З останньою особливістю "вертикальності" політики тісно пов'язана необхідність видання нормативно-правових та інших актів, які повинні орієнтувати поведінку груп інтересу чи окремих зацікавлених осіб, що є причиною виникнення публічної проблеми, яку необхідно розв'язати. Це означає існування фази реалізації прийнятих заходів органами влади із втручання або не втручання у вирішення певної публічної проблеми. Водночас, слід визнати, що в умовах демократичного управління, рішення (втручання) органів, наділених владними повноваженнями, далеко не завжди є примусовими за характером, і реалізуються через набір певних інструментів, які визначають обраний шлях реалізації вироблених заходів або галузь артикульованої суспільством проблеми. Відповідно до однієї з багатьох класифікацій, такі інструменти групуються за кількома категоріями: 1) адміністративні (примусові) інструменти, що передбачають корегування поведінки соціальних груп, що стали причиною виникнення публічної проблеми; 2) стимули і санкції, які змінюють розраховану поведінку; інструменти зі створення потенціалу, що розширюють можливості групи; рекомендаційні інструменти, що використовуються для спонукання до дії [4, с. 47].

Отже, виходячи з принципів демократичного управління публічна політика характеризується наявністю вертикальної і горизонтальних вимірів політичного і управлінського процесу, що обумовлюють існування таких складових елементів політики як залучення до процесу вироблення управлінських рішень тих соціальних груп, інтереси, цінності і поведінка яких лежать в основі публічної проблеми, яку необхідно розв'язати; наявність чіткої ієрархії публічних органів влади, які визнаються єдиними, хто уповноважений

на реалізацію публічного інтересу; існування у публічних органів влади широкого і гнучкого інструментарію вирішення тієї чи іншої публічної проблеми.

Література:

1. Грачев М. Н. Политическая коммуникация: теоретические концепции, модели, векторы развития : монография / М. Н. Грачев. – М.: Прометей, 2004. – 328 с.
2. Дем'янчук О. Д. Державна політика і державне управління: політологічні аспекти: монографія / О. Д. Дем'янчук. – К.: Факт, 2008. – 272 с.
3. Телешун С. О. Основи публічної політики та управління : навчальний посібник / С. О. Телешун, С. В. Ситник, І. В. Рейтерович, О. Р. Титаренко, С. І. Вировий. – К.: НАДУ, 2010. – 312 с.
4. Виданова І. Основи публічної політики для гражданских активистов : практ. пособие / И. Виданова. – СПб.: Невский простор, 2011. – 104 с.
5. Колбеч Г. К. Політика: Основні концепції в суспільних науках / Г. К. Колбеч. – К. : Вид. дім "КМ Академія", 2004. – 128 с.
6. Patton C., Sawicki D. Basic methods of policy analysis and planning / Carl V. Patton, David S. Sawicki. – Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, c1993. – xiii, 482 p.
7. Дай Т. Р. Основи державної політики / Т. Р. Дай: Пер. з англ. Г. Є. Краснокутського. – Одеса: АО Бахва, 2005. – 468 с.
8. Кньопфель П. Аналіз і пілотаж публічної політики / П. Кньопфель, К. Ларю, Ф. Варон, Н. Малишева ; пер з фр. І. С. Микитин. – К. : Алерта, 2010. – 424 с.

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, доцент, Рейтерович Ігор Вячеславович.

**Наталія Обушна
(Київ, Україна)**

ГОЛОВНІ СУПЕРЕЧНОСТІ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Постановка проблеми. Вибір Європейського вектору розвитку для України означає рух у напрямку європейської цивілізаційної моделі, що передбачає складний демократичний перехід до політично організованого, відповідального суспільства нової якості, в якому поступово підвищується рівень ділової активності та політичної участі громадян, забезпечення їхніх прав і свобод, формується нова структура соціального простору. Всі ці якісні зміни у структурі та змісті громадянського суспільства неминуче детермінують зміни у формі та змісті держави, особливо в системі державного управління, що передбачає насамперед докорінну зміну формату спілкування держави та громадян. І підґрунтям такого нового “формату” має стати формування ефективної та результативної системи публічного управління, адекватної українським реаліям і світовим тенденціям.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. У західній державно-управлінській та філософсько-історичній традиції проблематика осмислення й концептуалізації питань публічного управління, є об'єктом уваги таких зарубіжних фахівців, як К. Аллен, Дж. Бостон, Д. Вальдо, В. Вільсон, Р. Дарендорф, Д. Кетлі, Д. Осборн, Л. Отул, Т. Пітерс, Р. Прістюс, Розенблум, А. Турен, Д. Фельдман, С. Хантінгтон, К. Худ, Г. Шмідт та ін.

Студіювання феномену публічного управління перетворюється також у “mainstream” наукових досліджень вітчизняних вчених, серед яких слід відзначити розробки В. Авер'янова, В. Бакуменка, В. Бодрова, О. Забужко, Ю. Ковбасюка, А. Колодій, І. Кресіної, О. Оболенського, М. Пасічника, Ю. Римаренка, І. Розпутенка, В. П. Трошинського, Ю. Шарова та ін.

Виклад основного матеріалу. Процес еволюції соціально-економічної системи сприяє поступовій трансформації системи державного управління в сучасні моделі регулювання суспільства, а саме розширенню публічного управління (від лат. “publicus” – суспільний, народний, державний).

У зв'язку з цим слід констатувати, що класична теорія менеджменту в державному секторі реалізувалася на практиці через модель публічного адміністрування; неокласична теорія менеджменту – через модель публічного управління, у центрі уваги якої перебуває вже людина, а не організаційна структура; сучасна теорія менеджменту – через модель нового публічного управління (New Public Management), що стосується ефективного функціонування всієї системи політичних інституцій (рис. 1.).

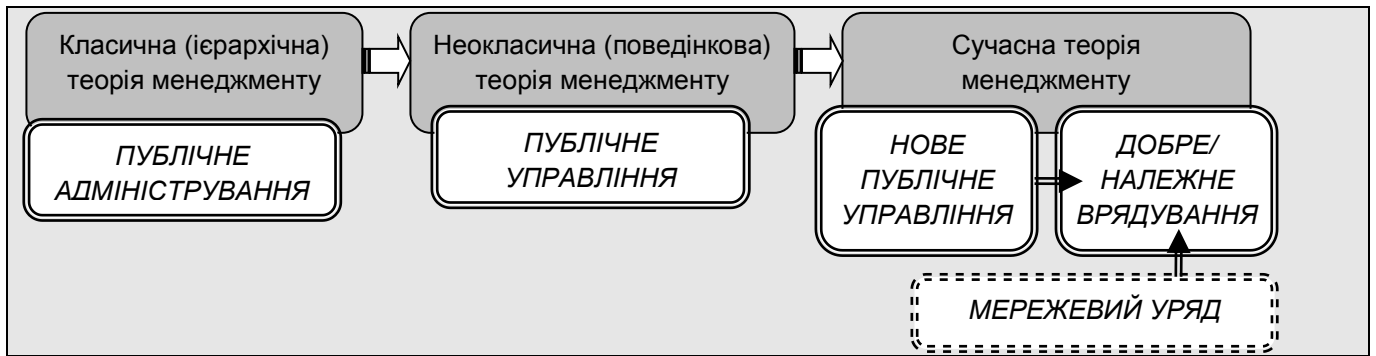

Рис. 1. Еволюція моделі управління у державному секторі

Наслідком сучасної трансформації державного управління виступає близька за змістом до концепції “New Public Management” – концепція “Good Governance”. Фундаментальними основами виникнення цієї концепції є концепції New Public Management та Networked Government (“мережевий уряд”). Але, жодна з них не тільки не стала надбанням управлінської практики в Україні, але й не отримала необхідної теоретичної розробки.

Сам термін “публічне управління” (англ. public management), що змінив термін “публічне адміністрування” (англ. public administration), вперше був використаний у науковій практиці у 1972 році англійським державним службовцем Д. Кілінгом у його науковій праці “Management in Government” [1, с. 15], в якій відзначалося, що “публічне управління – це пошук у найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики”. У даному контексті один із сучасних дослідників публічного управління Грт Букерт [2, с. 26] наголошує на тому, що “публічне управління не є певним нейтральним, технічним процесом, а є діяльністю, яка тісно пов’язана з політикою, законом і громадянським суспільством”.

Програма розвитку ООН надає визначення публічного управління, що запропоновано американським ученим Джеєм М. Шавріцом у Міжнародній енциклопедії державної політики та адміністрування: “Публічне управління – це галузь практики та теорії, яка є ключовою для публічного адміністрування та зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на вирішенні таких управлінських питань, як контроль, керівництво, планування, організаційне забезпечення, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом, та оцінка ефективності” [3]. Відповідно до теорії публічного управління діяльність уряду та неприбуткових організацій в деяких важливих питаннях є подібною до діяльності установ приватного сектора. Таким чином одні й ті ж самі управлінські інструменти, що максимізують ефективність та результативність роботи, можуть використовуватись як у приватному, так і у публічному секторі.

Професор Чернов С.І. визначає публічне управління як організуючий і регулюючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження чи перетворення, опираючись на владну силу, яку обмежує дієвий суспільний контроль [4,с.7]. Тобто публічне управління – це, перш за все, управління людьми. Звертаючись до людей, органи публічної влади впливають на них індивідуально і через їх різні колективи, створені природним шляхом або за бажанням людей (наприклад, партії). У свою чергу, громадяни, їх колективи, суспільство реагують на публічне управління і встановлюють зворотні зв’язки з органами, державою в цілому.

Водночас публічне управління має свої особливості, які випливають з того факту, що суб’єкт публічного управління володіє повноваженнями, похідними від публічної влади (різні способи, засоби і методи застосування якої формують його сутність). Все це уможливорює розгляд публічного управління в трьох взаємопов’язаних аспектах: структурному, функціональному, компетенційному. У свою чергу, компетенційний аспект (можливість примушувати) не буде мати ніякого значення без структурного аспекту (органів публічного управління), який може отримати реальне втілення тільки у функціональному аспекті (здійснення діяльності органами публічного управління). Приймаючи до уваги вказані аспекти, можна констатувати, що публічне управління – це складна система, функціонування якої пов’язане із великою кількістю суперечностей.

Головною суперечністю публічного управління виступає суперечність між потребою в справедливому дотриманні інтересів суб’єктів публічного управління і обумовленою нею необхідністю їхнього балансу, з одного боку, та реальною можливістю ефективного задоволення інтересів суб’єктів публічного управління та потреб їх об’єктів, з іншого. Пояснити це можна таким чином: потреби й інтереси керованих об’єктів розміщуються на самому початку кругообігу, за законами якого вибудована “концепція системної суб’єктно-об’єктної взаємодії”, яка власне й лежить в основі системи публічного управління. Всі інші суперечності, що виникають в системі публічного управління є похідними (рис. 2).

Висновки. Резюмуючи вищевикладене, зазначимо, що дослідження головної суперечності системи публічного управління, дозволило нам виділити ряд головних, на наш погляд, похідних від неї. Їх аналіз, показав, що це особлива група суперечностей, яку можна назвати парадоксами, у зв’язку з тим, що вони відображають не випадкові ситуації, а досить стійкі тенденції сучасної системи публічного управління.

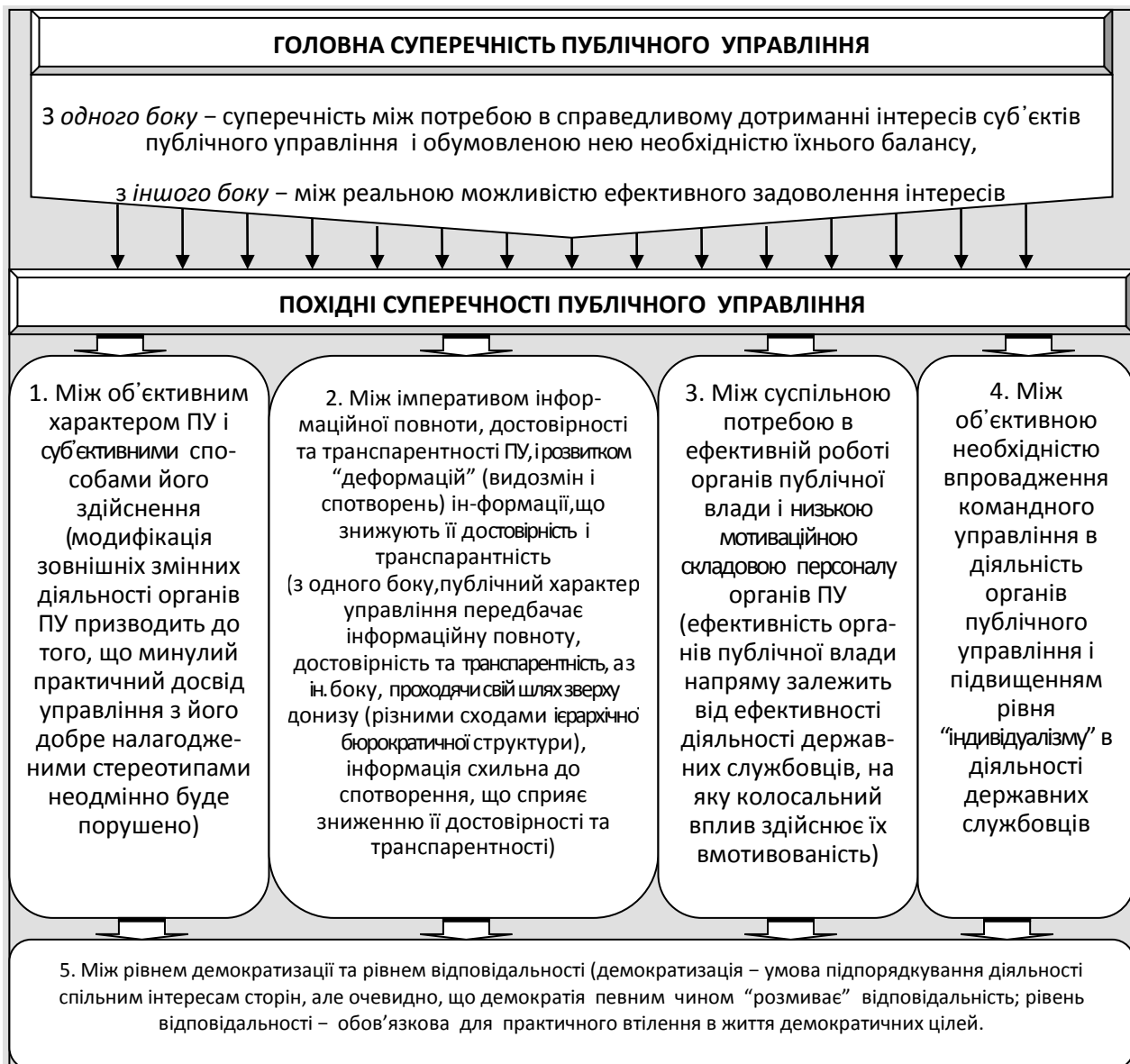

Рис. 2. Суперечності в системі публічного управління

У свою чергу механізм вирішення суперечностей публічного управління включає: налагодження багатосторонніх зв’язків між державою та представниками громадянського суспільства з метою залучення населення до управління суспільними справами; розвиток партнерських відносин між державою та суб’єктами приватного підприємництва на основі чіткого розподілу ризиків і відповідальності сторін; підвищення прозорості діяльності органів публічного управління; розвиток нових інструментів управління, які повинні мати добре розвинені координаційно-цільові засади, забезпечувати організовану спільну діяльність та органічну реалізацію принципу управлінської відповідальності.

Література:

1. Keeling D. Management in Government / D. Keeling (1972), London: Allen & Unwin.
2. Bouckaert G. Modernizing the Rechtsstaat: Paradoxes of the Management Agenda / G. Bouckaert. – Berlin : Duncker & Humblot, 2002.
3. Глосарій Програми розвитку ООН. – Режим доступу : <http://www.unpan.org/Directories/UNPublicAdministrationGlossary/>
4. Чернов С. І. Текст лекцій з дисципліни “Публічне адміністрування” / С. І. Чернов; С. О. Гайдученко; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х. : ХНУМГ, 2014. – 98 с.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК У ПРОГНОЗУВАННІ ПОВЕДІНКИ КАНДИДАТІВ У ДЕПУТАТИ МІСЦЕВИХ РАД

Перелік кваліфікаційних вимог існує майже до кожної професії, тому не дивно що питання створення переліку вимог до кандидатів у депутати місцевих ради постало на сьогодні. Народний обранець має відповідати переліку соціальних та морально-етичних норм, які не обмежуються одними нормами Конституції та Законів України. Розроблення, встановлення та контроль за такими нормами є прерогативою територіальної громади міста.

Перелік вимог до кандидатів у депутати місцевої ради дає можливість експертній групі розробити карту ризиків по кожному кандидату та партії в цілому. Визначивши об'єктивну шкалу оцінок експертна група, яка створена на основі громадських інститутів міста, зможе встановити рейтинг кандидатів в депутати до місцевої ради не на основі публічності, популярності та авторитеті, а на основі прогнозованих майбутніх ризиків, які виходитимуть із біографічних, кваліфікаційних, психологічних та морально-етичних характеристик. Необхідною умовою ефективного застосування методів експертної оцінки є достатня ерудиція експерта з досліджуваної проблеми, його високі моральні якості та політична незаангажованість.

У сучасній психологічній літературі виділяють три основні рівні структури особистості: біологічний, соціальний та психологічний [4, с. 127]. Сьогодні нікого не здивує той факт, що на прийняття рішення політиком впливає в першу чергу біологічні компоненти особистості, такі як спадковість, темперамент, стать, вік, стан здоров'я. Наприклад, вік, крім того що вбирає в себе вікові потреби і тенденції поколінь, має і власне психологічні наслідки, такі як ригідність мислення, стереотипність, тяжіння до консерватизму або навпаки до нововведень. Темперамент, як властивість нервової системи, витривалість, сила, працездатність, здатність долати стреси впливає на стійкість до маніпуляцій і провокацій з боку оточення, здатність йти на ризик або навпаки прислухатися до думки інших.

Психологічний рівень особистості включає такі елементи, як емоції, воля, пам'ять, здібності, мислення і характер в цілому. Будучи проявом потреб, емоції входять в найважливіші механізми мотивації політичних дій і нерідко стають рушійними силами при прийнятті управлінських рішень. Такий психологічний феномен, як пам'ять, у політиці відіграє доволі суттєву роль. Гарна пам'ять є необхідною якістю лідера, якому треба пропускати через свою свідомість великий масштаб інформації. Мова йде не про просте запам'ятовування, а про здатність відбирати та зберігати певні блоки інформації, що безпосередньо стосується характеру діяльності. Особливе значення відіграє пам'ять на людей, обличчя, на прояви їхньої лояльності, що дозволяє політику на інтуїтивному рівні сформулювати відношення до колег чи опонентів [4, с. 129].

Найбільш усвідомленим психологічним елементом особистості є воля. Без волі неможливо досягти мети у будь-якій сфері діяльності. Воля у політиці – це не просто бажання досягти поставленої мети. Політична воля – це здатність піднятися над особистими і груповими інтересами в ім'я національних.

Соціальний рівень особистості представлений установками, цінностями, цілями, світоглядом, які, у свою чергу, залежать від виховання, освіти, оточення, віросповідання.

В структурі установок виділяють три компоненти: когнітивний, емоціональний та поведінковий, кожний з яких утворює відносно самостійні підсистеми регуляції активності суб'єкта [5].

Когнітивний елемент установки передбачає наявність у особистості попередніх знань та інтересів до політики. Наявність цього компоненту пояснює відбір саме тієї інформації, яка привернула увагу та запам'яталася при аналізі партій, політиків, політичних процесів та ін.

Емоціональне відношення до політичного об'єкту (подобається – не подобається; довіряю – не довіряю), як правило, передує критичному осмисленню інформації про політику. Без цього компоненту не мали б такого великого значення політичні упередження, расові стереотипи, прояви релігійної та національної нетерпимості. І нарешті, поведінковий компонент установки являє собою власне готовність до дій: це буде голосування, участь у мітингу, вступ в партію чи терористичний акт.

Для характеристики політика, психологи ввели поняття «когнітивна складність особистості» [1, с. 565]. Ця характеристика, або властивість, визначається числом вимірів, у яких особистість бачить і описує соціальну дійсність, і числом правил і способів, що використовуються для обробки та інтеграції інформації про цю дійсність. Іншими словами, ця властивість особистості дозволяє судити про ступінь системності в її сприйнятті та оцінці реального світу. Інше поняття – «когнітивна карта особистості» – безпосередньо пов'язане з першим і позначає свого роду психологічний фільтр, який визначає, яка інформація і в якій мірі складності виявляється доступною для особистості [3].

До складових психологічної характеристики можна віднести:

- ступінь усвідомленості індивідом політичних реалій і цілей власних політичних дій;
- особисті мотиви індивіда в його політичній діяльності;

– ступінь активності, яка може варіюватися просто від участі у виборах до інтенсивної діяльності на підтримку тієї чи іншої політичної програми, партії чи кандидата у виборні органи влади (американський соціолог Дж. Барбер розробив типологію політичних діячів, взявши за основу два виміри: активність-пасивність, яка характеризує рівень затрат енергії та часу, які віддає політик при виконанні своїх прямих обов'язків; та позитивно-негативні емоційні відношення до цих обов'язків. Було виділено чотири типи: активно-позитивний – висока активність та емоційно заінтересоване відношення до своєї діяльності

– орієнтація на продуктивність своєї роботи; активно-негативний – висока активність у поєднанні із незаінтересованим відношенням до своїх обов'язків – орієнтований на особисті інтереси та амбіції; пасивно-позитивний – подобається статус, але немає бажання активно працювати – орієнтований на соціальне визнання, статус, кар'єру; пасивно-негативний – немає ні активності, ні особливої зацікавленості у статусі – що може означати про випадковість отримання «привласного місця» [1, с. 564]);

– форми участі в політичній діяльності за критерієм їх відповідності конституції держави (від суворого дотримання норм закону до кримінально караних бунтівних і навіть терористичних дій);

– толерантність до невизначеності (ТН) – означає готовність суб'єкта приймати рішення в умовах невизначеності, суперечливості, новизни ситуації, неповноти інформації, невідомості наслідків вибору [2, с. 9];

– особистісна готовність до ризику і раціональність (як прагнення до максимальної інформованості). Поняття «Інтелектуальний ризик» - включає можливість оцінити межі своїх знань, а значить, проявляти обережність, коли людина багато чого не знає, і бути впевненим, коли він знає багато;

– рівень «наївного емпіризму» - звичка шукати свідчення, що підтверджують, а не спростовують слова та висновки (спекуляція неперевіреними фактами та оперування думкою неіснуючих виборців);

– відношення до своїх невдач та помилок (здатність зробити висновок на основі негативного досвіду);

– подача інформації (наявність прийомів підкупу, маніпуляцій, «ударів нижче поясу» чи навпаки толерантність до інших кандидатів та їхньої думки).

Такий розширений перелік вимог до кандидатів у депутати місцевих рад дасть можливість експертній групі розробити об'єктивну шкалу оцінок та карту ризиків по кожному кандидату та партії в цілому. Публікація результатів досліджень у місцевих ЗМІ створить міцне підґрунтя у формуванні більш активної та усвідомленої виборчої позиції електорату, що є невід'ємним елементом на шляху формування громадянського суспільства.

Література:

1. Дружинин В.Н. Современная психология: справочное руководство / В.Н. Дружинин. – М.: Российская академия наук института психологии РАН, 1999, - 683 с.
2. Канеман Д., Словик П., Тверски А. принятие решений в неопределенности. – Харьков: Изд-во Институт прикладной психологии «Гуманитарный центр», 2005. – 632 с.
3. Корнилова Т.В. Принцип неопределенности в психологии выбора и риска // Психологические исследования, 2015. Т. 8, № 40 [Электронный ресурс] URL: <http://psystudy.ru/index.php/num/2015v8n40/1111-kornilova40.html>
4. Шестопап Е.Б. Политическая психология: Учебник для вузов. - М: ИНФРА-М, 2002. - 448 с.
5. Юдковски Е.. Ошибки, влияющие на оценку рисков. Перевод: А.В. Турчин [Электронный ресурс] URL: <http://www.proza.ru/2007/03/08-62>

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, доцент кафедри політичної аналітики та прогнозування Національної академії державного управління при Президенті України Рейтерович Ігор Вячеславович.

Ігор Рейтерович
(Київ, Україна)

GOVERNMENT RELATIONS В СТРУКТУРІ ВЗАЄМВІДНОСИН ВЛАДИ, БІЗНЕСУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Останнім часом у розвинутих країнах світу в контексті взаємовідносин влади, бізнесу та інститутів громадянського суспільства все більшого поширення набуває практика Government Relations (зв'язки з урядовими структурами, зв'язки з державою), яка поступово змінює традиційну систему лобіювання. У свою чергу для України, в якій багато років de facto функціонує система кулуарного лобіювання, де основними "акціонерами" виступають групи інтересів великого капіталу, необхідність формування нових механізмів комунікації у трикутнику "державна – бізнес – суспільство", що дозволить віднайти адекватні та ефективні відповіді на національні та глобальні виклики, що постали перед державою, є вкрай актуальним завданням.

Government Relations (GR) представляє собою специфічний вид діяльності груп інтересів (неурядових організацій, структур бізнесу), спрямований на побудову ефективних та довгострокових взаємовідносин з органами державної влади усіх рівнів з метою отримання не лише взаємовигідного, але й суспільно корисного результату.

Слід зазначити, що до сьогодні існують значні розбіжності у методологічних підходах до GR-діяльності. Так, одна частина дослідників вважає GR напрямом комунікаційного менеджменту (поряд з Public Relations, Public Affairs, Advocacy, лобізмом). Інша частина розглядає GR не як окремий напрям, а як відгалуження Public Relations, Public Affairs або ж взагалі синонім Public Affairs. Третя група науковців досліджує GR як інструмент цивілізованого лобізму (інституціональне лобіювання). Останнє не зовсім коректно, оскільки у процесі лобіювання суб'єкт (фізична або юридична особа) впливає (створює тиск) на

об'єкт (орган державної влади або державного службовця) з метою прийняття або неприйняття певного рішення. Таким чином лобювання – це односторонній процес, що має у своїй основі інтерес та тиск у явній або неявній формі. Крім того, лобюванням займається лобіст, як правило – спеціально найнята особа (фізична або юридична), що має спеціальні зв'язки із представниками органів державної влади. Часто цю функцію виконують колишні високопосадовці, але нерідко лобювання може здійснюватися державними службовцями безпосередньо (зокрема, мова йде про так зване "внутрішнє лобювання") [1, с. 16]. Однак державні службовці не можуть бути суб'єктами GR, адже не формулюють стратегію, завдання та механізми реалізації GR-комунікації. Таким чином, предметна сфера GR (комплекс завдань, які повинні бути реалізовані) більш широка, ніж у лобізмі.

Слід зазначити, що спеціаліст з GR спирається у своїй діяльності на інструментарій лобізму та PR, однак в цілому GR, PR та лобізм є поняттями різного рівня.

Нарешті, деякі дослідники розглядають GR-діяльність виключно у контексті двосторонньої взаємодії бізнесу та урядових структур, проте переважна більшість науковців виділяють зазначену взаємодію в окрему практику – BGR (Business-Government Relations – бізнес-урядові зв'язки) [2, с. 119].

Отже, GR розглядається як діяльність, комунікація, технологія, менеджмент, однак вкрай рідко розглядається як політичний інститут або принцип взаємовідносин влади, бізнесу та інститутів громадянського суспільства.

Разом з тим, соціальний зміст GR полягає у тому, що він, доповнюючи традиційні для репрезентативної демократії системи територіального та партійного представництва, сприяє залученню до процесів вироблення та прийняття політико-управлінських рішень різних груп інтересів. Виходячи з цього, дослідження GR-діяльності доцільно здійснювати передусім у межах теорії функціонального представництва інтересів.

Починаючи з середини 1990-х років місце та роль груп інтересів у політичних процесах зазнали кардинальної трансформації, причому мова йде не лише про національний, регіональний або місцевий рівень, але й рівень глобальний. Фундамент даної тенденції було закладено ще у 60-70 роках ХХ століття, коли різноманітні правозахисні, екологічні, антивоєнні, гендерні, релігійні, культурні та інші організації (які діяли в межах так званих "нових соціальних рухів") зайняли окреме, самостійне місце у сфері громадянської соціально-політичної активності. При цьому, на відміну від таких соціальних рухів та організацій як асоціації малого та середнього бізнесу, пенсіонерів, фермерів, профспілки тощо, які виступали своєрідним додатком до політичних партій (особливо дана тенденція помітна при двопартійній системі – наприклад, в США) нові групи інтересів від самого початку дистанціювалися від останніх, зокрема, відмовившись делегувати партіям свої політичні функції. В подальшому ефективна "непартійна" політична активність груп інтересів в умовах становлення та розвитку публічної політики навіть дала привід деяким дослідникам висунути в цілому дискусійну тезу про "занепад" або "кінець" політичних партій.

Механізми GR виникали в країнах західної демократії, де взаємодія бізнесу та влади вимагала оптимізації, у тому числі за рахунок розвитку неформальних контактів між ними. Однак слід зазначити, що арсенал інструментів GR в цих країнах від початку був суттєво обмежений, чому сприяло, по-перше, жорстке антикорупційне законодавство. Відповідно корупційна складова GR досить швидко набула виключно тіньового характеру та була витіснена у кримінальну сферу.

По-друге, в англо-американській політико-правовій культурі важливу роль завжди відігравали ліберальні принципи, а класичний лібералізм передбачає насамперед автономію особистості в контексті її взаємодії з державою [1, с. 11].

По-третє, в ЄС та США бізнес і громадські організації значну увагу приділяють роботі із законодавчою гілкою влади (хоча "розпороченість" депутатського корпусу вимагає дуже кропіткої й не завжди результативної роботи). Саме звідси походить майже виняткова ставка на легальний лобізм (як у США). Одночасно в країнах західної демократії традиційно надзвичайно важливим є юридичний супровід своєї діяльності, регулярні звернення громадян до суду з метою захисту своїх прав, орієнтація на ідеї правової держави. Приймаючи до уваги зазначені обставини, розробка принципів та механізмів GR відбувалася у контексті обов'язкового врахування інтересів різних груп (наслідком чого є формування моделі так званого екологічного GR, яка передбачає при просуванні проектів враховувати пріоритети всіх заінтересованих сторін, у тому числі конкурентів, а також обов'язково – суспільне благо) [1, с. 12].

Основними суб'єктами практики GR в ЄС та США є організації бізнесу (окремі фінансово-промислові групи, транснаціональні корпорації, асоціації бізнесу, які іноді об'єднуються у так звані GR-коаліції – інституціоналізовані галузеві, регіональні або національні організації бізнесу, мета яких – відстоювання інтересів своїх членів під час діалогу з органами державної влади) та інститути громадянського суспільства (неурядові організації, різноманітні асоціації, фонди тощо).

Враховуючи, що групи інтересів мають на меті вплив як на державну владу загалом, так і окремих політиків зокрема, їх вплив на публічну владу в контексті використання механізмів GR залежить від ресурсів, які вони мають у своєму розпорядженні (важливим фактором також є інституційне оформлення груп інтересів – офіційне або неофіційне). Головне, для чого потрібні ресурси – це створення організаційних структур (формальним або неформальним), що будуть відстоювати інтереси групи.

Перший ресурс, який впливає на ефективність діяльності груп інтересів – це кадровий потенціал. Чим більше група організаційно згуртована та має чітку ієрархію, тим ефективніше вона впливає на прийняття владою необхідних для себе рішень. У свою чергу великі групи інтересів мають можливість організовувати масові акції на підтримку своїх вимог (передусім це стосується профспілок). Крім того,

важливим є наявність відповідного політичного, організаційного або соціально-економічного досвіду у членів групи.

Важливим ресурсом груп інтересів є економічна влада (або, у випадку України – володіння власністю) та похідні від неї фінансові ресурси, які дозволяють організовувати рекламні кампанії у ЗМІ, замовляти послуги експертів з приводу розробки необхідних законопроектів тощо. Важливість даного ресурсу полягає у тому, що фінансова потужність дозволяє через вплив на економіку впливати на суспільні настрої. З фінансовим ресурсом тісно пов'язаний інформаційно-комунікативний ресурс, який є особливо актуальним у громадянському суспільстві.

Не слід забувати і про "особистісний" ресурс, а саме використання різноманітних нелегальних чи неформальних каналів міжособистісного спілкування (так звані "зв'язки" – у етнічній, релігійній, дружній сферах).

В країнах ЄС та США механізми та технології GR-діяльності бізнес почав застосовувати, починаючи з 70-х років ХХ століття. Дані функції були покладені на GR-департаменти, які, наприклад, від початку були створені у структурі великих корпорацій для боротьби з новим соціальним законодавством (зокрема, у США). Від початку свого існування їх головним завданням був захист автономії корпорації, проте пізніше вони почали відповідати за взаємовідносинами з органами державної влади, причому не лише на федеральному, але й на місцевому рівнях [3, с. 59].

На сьогодні співробітники департаменту (GR-фахівці) представляють інтереси компанії в політичному середовищі, відслідковують можливі загрози для компанії з боку профільних політичних стейкхолдерів, реалізують комплекс спеціальних заходів, щоб запобігти реалізації цих загроз, а також аналізують потенційні можливості для збільшення капіталізації (прибутковості) компанії через її участь у політичних процесах [4, с. 170].

В цілому у сучасній світовій практиці GR-підрозділи як правило створюються тоді, коли щорічні інвестиції компанії в економіку країни перевищують 60 млн. доларів США. Таким чином, існує пряма залежність між капіталізацією компанії та наявністю у її структурі GR-підрозділу.

На сьогодні також однією з найбільш перспективних сфер застосування Government Relations є сфера публічно-приватного партнерства. Це пов'язано, передусім, з тим, що в основі системи даного партнерства знаходиться ідея взаємодії влади та бізнесу, узгодження їхніх інтересів та активна спільна діяльність в різних суспільних сферах, з метою отримання взаємної вигоди в процесі реалізації великих суспільнозначливих проектів. Ці ж принципи знаходяться й в основі інституту Government Relations [5, с. 4 – 5]. Крім того, на думку деяких дослідників, GR пов'язаний, перш за все, зі зміною інституціонального середовища, та переслідує не стільки політичні, скільки управлінські цілі та завдання, спрямований на підвищення ефективності державного управління, зниження рівня корупції у взаємовідносинах влади та бізнесу тощо [5, с. 28]. Таким чином, у даному контексті державно-приватне партнерство фактично виступає своєрідним механізмом GR-діяльності, який дозволяє суттєво підвищити рівень транспарентності взаємовідносин влади та бізнесу.

Отже, актуальність GR пов'язана з тим, що він сприяє формуванню нових та оптимізує вже сформовані механізми взаємодії органів державної влади, бізнесу та громадянського суспільства, сприяє більш активному залученню бізнесу та громадськості до процесів вироблення публічної політики.

Література:

1. Шатилов А.Б. GR для ефективного бізнесу / А.Б. Шатилов, А.С. Никитин. – М.: ФОРУМ, 2011. – 160 с.
2. Meznar M. Business-Government Relations Within a Contingency Theory Framework: Strategy, Structure, Fit, and Performance / M. Meznar, J. Johnson // *Business & Society*. – Vol. 44. – №. 2. – June 2005. – P. 119 – 143.
3. Martin C. Consider the Source Determinants of Corporate Preferences for Public Policy // *Business and Government: Methods and Practice* / ed. D. Coen, W. Grant. Germany, Opladen: Barbara Budrich Publishers, 2006. – 136 pp.
4. Бизнес и власть в России: теория и практика взаимодействия [Текст] : монография / науч. ред. и рук. авт. колл. А. Н. Шохин ; Нац. исслед. ун-т "Высшая школа экономики". – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 349 с.
5. Матвеенков Д. О. Эволюция института GR в системе частно-государственного партнерства в современной России: дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 – Политические институты, процессы и технологии / РУДН / Д. О. Матвеенков. – М., 2011. – 30 с.

Світлана Ситник
(Київ, Україна)

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ СТАНДАРТИ УПРАВЛІННЯ

Стрімкі соціально-економічні, політичні та культурні зміни як глобального, так і національного характеру, зумовлюють постійні новітні виклики для сучасних держав. Ускладненість соціального середовища, підвищені ризики, невизначеність – це ті фактори, які характеризують процеси прийняття рішень у нинішніх умовах. Держава мусить вступати у взаємодію з іншими суб'єктами, щоб ефективно вирішувати назрілі суспільні проблеми. Взаємодія держави, громадянського суспільства та бізнесу у

виробленні політики держави, взаємна відповідальність за прийняті рішення та водночас відповідальність один перед одним – стають трендами розвитку сучасних суспільств.

Поняття «публічне управління» («publicadministration»), «публічна політика» («publicpolicy»), «публічна служба» («publicservice») у вітчизняній управлінській практиці часто ототожнюються відповідно з поняттями «державне управління» «державна політика» та «державна служби». Такі підходи дещо нівелюють сучасні стандарти вироблення політики держави. Подальша інтеграція у європейський простір, актуалізує необхідність засвоєння новітніх підходів до публічного управління та публічної політики.

Публічна політика є складним переплетінням політичних та управлінських процесів у результаті яких відбувається прийняття політичних та управлінських рішень. Політична складова процесу прийняття рішень – це взаємодія політичних акторів, внаслідок якої схвалюється те чи інше рішення. У той час як управлінська – це технічне, інформаційно-аналітичне, інтелектуальне забезпечення процесу. Схема вироблення публічної політики, яка вибудовується, починаючи з ідентифікації проблеми, формування публічного та інституційного порядків денних, обрання тієї чи іншої моделі рішення, формулювання альтернатив рішень, обрання рішення, реалізація, контроль за виконанням, це відображення того як політика впливає на публічне управління.

Політичний підхід до управління з'явився ще на початку 1970-х років та знайшов своє вираження у концепції «публічного політичного підходу» до управління («publicpolicy approach to administration»). Концепція розглядає, якою мірою кожна стадія розробки здійснення політики впливає на її загальну форму. Природа процесу прийняття рішень починає визначати зміст публічного управління.

У енциклопедії з публічного управління та публічної політики Девіда Шульца вказується, що публічна політика – відноситься до процесу, за допомогою якого члени географічної області або політичної одиниці роблять вибір, стосовно своїх областей та питань, що їх турбують. "Публічна" відображає переваги та дії груп людей, найчастіше через їх спільні голоси, які відображені в їх управлінських інститутах, і особливо їх уряду. "Політика" означає правила, керівництва стратегій, процесів, планів і дозволило громадянськості до вирішення їх проблемних областей. Термін "публічна політика" використовується не тільки для опису цього процесу і його наслідків, але для означення загального набору інструментів і механізмів, за допомогою яких ці рішення приймаються. Будь-то в наказовому порядку, законодавче голосування, адміністративне нормотворення, досягнення суспільної злагоди, або за замовчуванням, способи вибору, зробленого в інтересах народу – є важливим аспектом процесу публічної політики. Публічна політика відрізняється від публічного управління тим, що вона націлена на "громадські" проблеми, що потребують вирішення, в той час як публічне управління фокусується на процесі, через який вони вирішуються. Публічна політика зберігає державні адміністративні процеси, як один з наборів ресурсів, доступних для вирішення проблем[1, с. 350-351]. Публічна політика (publicpolicy) – заснована на механізмах публічного узгодження інтересів заінтересованих сторін, політика органів публічного управління, яка спрямована на досягнення суспільнозначимих цілей та вирішення суспільно важливих задач. Визначальним для публічної політики є процес її вироблення, тобто ціннісний вимір її інтеракцій.

Сучасні підходи до розуміння суті такого явища як «публічна політика» розкриваються у концепціях врядування: Governance, NewPublicGovernance, GoodGovernance, у яких публічна політика виступає як ціль і, водночас, як результат публічного управління. Дані моделі врядування (governancemodel) прийшли у середині 1980 – х років на зміну поширеній на той час управлінській моделі нового публічного менеджменту (NewPublicManagementmodel). Ці дві моделі різняться поглядами на роль держави в суспільстві. У моделі НПМ центральними є цінності, такі як результативність, ефективність та економічність, в протилежність цьому у моделі врядування – взаємодія та діалог між державою і суспільством (стейкхолдерами) є вирішальними[2, с.177-178].

У Світовому Рапорті ООН 2005 року стосовно розвитку публічного сектору вказується на трансформацію таких форм публічного управління як «публічне адміністрування» та «публічний менеджмент». Вимоги сьогодення спонукають до того, що сучасне управління повинно набувати ознак так званого «респонсивного управління» („responsivegovernance”). Термін «responsivegovernance», означає чутливе управління, здатне реагувати на інтереси різних груп та діяти, враховуючи їх інтереси.

Департамент з економічних та соціальних питань ООН (UNDESA) запроваджує термін "зацікавлене Управління" ("EngagedGovernance"), який визначається як інституціональна композиція, яка сприяє залученню громадян безпосередньо до процесу прийняття рішень держави, з тим щоб дати їм можливість впливати на державні політику і програми та, як наслідок, більш позитивно вплинути на їх соціального і економічного життя[3, с. 33].

У моделях урядування (governance) відсутня пряма конотація урядування з державною політикою, оскільки змінюються підходи та ціннісні орієнтири у процесі її вироблення та здійснення. У сучасному світі, організації громадянського суспільства, неурядові організації і приватний сектор відіграють не менш важливу роль у процесах розробки політики держави, аніж самі органи державної влади. Більш активна участь громадян, клієнтів, споживачів і населення стає рисою багатьох урядів і державних і приватних організацій. Люди чекають, щоб бути в змозі бути залучені і мати право голосу у справах уряду і в рішеннях організацій, які впливають на їхні інтереси. Активна участь громад і громадян у цих процесах, створення відповідних інституційних механізмів для забезпечення діалогу з громадами - є ключем до ефективної політики. Результатом таких взаємодій є не державна, навіть не суспільна політика, а саме публічна. Вироблення загальноколективних цілей формується на перехресті дій владних інститутів, громадянськості та груп інтересів, які у сукупності складають процес публічної політики. Через інституціональні механізми публічної політики, забезпечується не стільки узгодження різнопланових інтересів, скільки їх

приспосовування, співіснування, чим і забезпечується взаємовигідне партнерство. Таким чином докорінно змінюється зміст загальноколективних цілей, які постають вже не результатом артикуляції та агрегації загального суспільного інтересу, а є наслідком інтеракцій держави та недержавних акторів.

Механізми публічної політики – це ті механізми, які забезпечують можливості представлення та узгодження позицій заінтересованих сторін у прийнятті політичного, політико-управлінського рішення. За певних політичних режимів держава може блокувати та «відмовлятися» від санкціонування певних суспільних інтересів і вони ніколи не набувають статусу публічного інтересу. Завдання публічної політики створити механізми виявлення і забезпечення суспільного інтересу. Для вироблення програм публічної політики важливим є:

- спосіб, у який актуалізується проблема, виходить на публічний та інституційний порядок денний та набуває ознак суспільнозначимої;
- наскільки заінтересовані сторони мають можливість користуватися каналами доступу до прийняття рішень;
- чи є ці канали;
- чи існують зворотні зв'язки між суб'єктом і об'єктом прийняття рішень тощо.

За певних політичних режимів держава може блокувати та «відмовлятися» від санкціонування певних суспільних інтересів і вони ніколи не набувають статусу публічного інтересу. Завдання публічної політики створити механізми виявлення і забезпечення суспільного інтересу.

Публічна політика – є сферою діалогу влади та суспільства з питань економічної, соціальної, культурної, міжнародної, правової політики держави. Діалогові (інтерактивні) процеси складають основу публічної політики. Вони спрямовані на забезпечення розв'язання суспільнозначимих проблем конкретної сфери політики (соціальної, гуманітарної, транспортної, екологічної тощо) через реалізацію конкретних проектів за участі всіх заінтересованих сторін.

Особливістю вітчизняних політичних процесів є значне зростання вимог, які суспільство пред'являє політичній системі. В ситуації, коли органи державної влади не здатні реагувати на існуючі запити, держава все частіше починає перекладати деякі функції на інших недержавних акторів (взяти, для прикладу, сферу надання соціальних послуг). Тенденція, яка відображає, що недержавні актори все активніше включаються у процеси вироблення політики, спрямованої на забезпечення суспільних інтересів і задач, стає дедалі відчутною. Проте значний дисбаланс влади і впливу, недовіра до опонентів, часто стають тими чинниками, які унеможливають публічний діалог та не сприяють налагодженню ефективної взаємодії у вирішенні суспільних проблем.

Окрім цього існує ряд викликів публічній політиці в Україні:

- Перший виклик – адміністративно-бюрократичний виходить з надр самої держави. Публічна політика перебуває в лещатах адміністративно-бюрократичної системи, що відгороджує її від суспільства і спирається на технології маніпулювання громадською думкою.
- Другий виклик публічній політиці – лібертарний. Його сутність полягає в абсолютизації приватних інтересів у життєдіяльності суспільства на протигагу публічним інтересам. У результаті публічний інтерес і публічна політика втрачають своє реальне призначення.
- Третій виклик публічній політиці – корпоративістський. Домагаючись зміцнення своїх позицій, олігархічні групи чинять сильний тиск на державну владу та формування державної політики [4, с.7-8].

Необхідність впровадження механізмів врядування, як сучасної моделі публічного управління спонукає до подолання викликів та впровадження практик публічної політики.

Література:

1. Schultz D. Encyclopedia of public administration and public policy / David Schultz. – N.Y. : FactsOnFile, Inc. , 2004. – 526 p.
2. Horton S. Competency Management in the Public Sector: European Variations on a Theme / Sylvia Horton, Annie Hondeghem, David Farnham. – Washington : IOS Press, Inc., 2002 – 189 p.
3. Civic Engagement in Public Policies: A Toolkit. – New York : United Nations, 2007. – P. 139.
4. Оболенський О. Публічне управління: публічна сфера, публічне право і публічна політика – співвідношення понять / О. Оболенський, С. Лукін // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 2. – С. 3-11. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2013_2_3.pdf.

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Надія Ільницька
(Дрогобич, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

У сучасному світі особливо актуальною є проблема збереження довкілля. Ця проблема має багато шляхів вирішення. Багато зусиль з цього питання докладають законодавці. Верховна Рада України прийняла низку законів та інших законодавчих актів про охорону довкілля. Щоб ці закони працювали, виконувались, громадянське суспільство повинно володіти екологічною вихованістю, високим рівнем екологічної свідомості і поведінки. Для цього суспільство повинно отримати екологічне виховання, екологічну освіту, які мають чи не найважливіше значення у вирішенні зазначеної проблеми. Підвищення рівня екологічної культури повинно починатися з молоді, бо саме від їхніх дій залежить майбутнє [2, с.13]. Екологічну свідомість потрібно формувати з раннього дитинства і впродовж цілого життя.

Метою екологічного виховання є формування відповідального і дбайливого ставлення до природи, що базується на екологічній свідомості. Це передбачає дотримання моральних і правових принципів природокористування й пропаганду ідей щодо його оптимізації. Екологічна свідомість – це глибоке розуміння нерозривного зв'язку людини з природою, залежності добробуту людей від цілісності й порівняної незмінності їхнього середовища проживання. Це найвищий рівень усвідомлення людиною свого місця та значення в еволюції біосфери у зв'язку з бурхливим розвитком науки і технологій. Екологічно свідомі люди додержуються правил раціонального природокористування, піклуються про поліпшення стану довкілля, борються проти його забруднення й руйнування.

Екологічна вихованість – це єдність екологічної свідомості та екологічної поведінки. На формування екологічної свідомості впливають екологічні знання й переконання. Екологічні знання здобуваються на уроках біології, природознавства в початковій школі і розширюються й уточнюються у навчальних закладах при підготовці молодших спеціалістів, перетворюються на переконання про необхідність жити в гармонії з природою.

Екологічна поведінка складається з окремих учинків (сукупність відносин, конкретних дій, умінь і навичок) і ставлень людини до них. На формування ставлень впливають цілі й мотиви особистості, й формуються вони з роками, і на заняттях, і у діяльності молодих людей поза заняттями.

Екологічне виховання безпосередньо пов'язане з екологічною освітою. Екологічна освіта — це елемент загальної освіти, спрямований на засвоєння студентами наукових основ взаємодії суспільства й природи для формування усвідомлення тісного взаємозв'язку всіх природних і соціальних процесів, необхідності захисту довкілля та його поліпшення, раціонального природокористування.

В сучасному світі існує проблема екологічної освіти та культури. Ця проблема є однією з центральних у педагогіці, оскільки і результат, і процес засвоєння знань значною мірою залежить від залучення молоді у виховний процес, її зацікавленості та мотивації. Від цього залежить безпека життєдіяльності кожної людини зокрема і країни та всього людства в цілому. Адже збереження природного середовища, надр землі і водних ресурсів в належному стані – це збереження життя на Землі. І саме це є результатом екологічного виховання і формування екологічної культури. Саме педагог повинен прищепити знання екологічної культури підростаючому поколінню. Розв'язання цих проблем вимагає від вихователів, вчителів, викладачів усіх рівнів освітньої діяльності додаткової, глибокої, ґрунтовної підготовчої роботи для провадження виховного процесу.

Культура екологічна – культура всіх видів людської діяльності, так чи інакше пов'язана із пізнанням, освоєнням і перетворенням природи, складається із знання та розуміння екологічних нормативів, усвідомлення їх виконання. Формування почуття громадської відповідальності за долю природи, розробку природоохоронних заходів та безпосередньої участі в їх проведенні (3, с.15).

Екологічна освіта нині розвивається на принципах єдності, історичного взаємозв'язку природи й суспільства, соціальної зумовленості відносин людини й природи, гармонізації цих відносин. Багатоаспектність взаємодій суспільства й природи визначає основні принципи екологічної освіти та виховання:

- міждисциплінарний підхід у формуванні екологічної культури учнів та студентів;
- цілеспрямованість, систематичність і безперервність спілкування вихованців із довкіллям у процесі пізнавальної, ігрової, трудової та інших видів діяльності;
- єдність інтелектуального та емоційно-вольового начал у діяльності вихованців із вивчення й поліпшення стану довкілля; взаємозв'язок локальних, регіональних і глобальних екологічних проблем;
- прогностичність, що передбачає відповідальність за збереження середовища життя для майбутніх поколінь.

Наукові знання допомагають передбачати наслідки впливів людини на природне середовище, усвідомити недопустимість споживацького ставлення до природи, тобто лише як до джерела матеріальної вигоди.

Успіх екологічного виховання значною мірою залежить від урахування ряду педагогічних вимог. При реалізації вимог екологічного виховання необхідний комплекс таких методичних засобів і прийомів,

щоб вивчення природи, будь-яке спілкування з нею залишало в пам'яті дітей глибокий слід, обов'язково впливало б на почуття і свідомість [6, с. 10-12]. Саме такий вплив справляють ігри, вікторини, екскурсії, народні прикмети, екологічні досліди, тому їх розглядають як важливу умову ефективного формування екологічної культури. У екологічному вихованні і освіті учнів та студентів велику роль відіграють засоби масової інформації (друк, радіо, телебачення), цей процес стає педагогічноурівноваженим [9, с. 13-15].

На основі провідних дидактичних принципів і аналізу інтересів і схильностей молоді були розроблені різні форми екологічного виховання. Їх можна класифікувати на такі: а) масові, б) групові, в) індивідуальні.

До масових форм відноситься робота учнів, студентів по впорядкуванню і озелененню приміщень і території навчальних закладів, масові природоохоронні компанії і свята; конференції; екологічні фестивалі, ролеві ігри.

До групових – клубні, секційні заняття юних друзів природи; факультативи з охорони природи і основ екології; гуртки, кінолекторії; екскурсії; туристичні походи з вивчення природи; екологічний практикум.

Індивідуальні форми припускають проведення доповідей, бесід, лекцій, спостереження за тваринами і рослинами; виготовлення виробів, фотографування.

Основними критеріями ефективності масових форм є широка участь школярів та студентів в природоохоронній діяльності, дисципліна і порядок, ступінь активності. Їх можна виявити шляхом систематичних спостережень, накопичення матеріалу [9, с. 13-15].

Критерієм ефективності групових форм екологічного виховання є, перш за все, стабільність складу клубу, секції, гуртків, досягнення колективних успіхів. Тут багато що визначає зміст і методика занять; важливий при цьому і успіх колективу, суспільне визнання його заслуг. Свідомість і відчуття причетності до справ такого колективу, навіть якщо особисті результати скромні, примушує всіх членів зберігати вірність йому довгі роки.

Про ефективність індивідуальних форм екологічного виховання свідчить підвищення інтересу до біологічних дисциплін і охорони природи, а також цілеспрямоване використання знань і умінь діяльності.

Визначені також умови розвитку взаємозв'язку школи, сім'ї і громадськості, направлені на досягнення цілей екологічного виховання.

Особливим етапом в побудові виховного процесу є цілеспрямоване формування особи вихованця [5, с.10-12].

Необхідно розрізняти попутне формування якостей особи, яке відбувається в різноманітній діяльності, і різних відносинах з людьми, природою, і спеціально організоване виховання особи. Спеціальна організація виникає при постановці на даному етапі виховання конкретної мети, при індивідуалізації дії педагога і залучення вихованців до справ серед природи, які визначають формування світогляду, переконання, ціннісні орієнтації, мову, волю, характер. У відносинах між викладачем і студентом реалізуються функції: зміцнення і збагачення зв'язків з природою, специфічного розвитку практичних відносин, організаторського поєднання педагогічного і системного підходу.

Щоб успішно здійснювати екологічне виховання студентів, сам викладач, без сумніву, повинен відмовитися від ряду традиційних установок. Мається на увазі прагнення ділити природу на шкідливу і корисну, і глибоко помилкового, але вельми живучого гасла «підкорення природи», «панування над природою» і погляд на комаху як на щось несерйозне, не особливо потрібне; нарешті, широко поширений погляд на природу як на другорядний предмет. Саме тому для виховання у студентів загального зв'язку з живою природою рекомендується застосовувати принципи потенційної корисності, різноманітності та краси. Все живе зв'язане в єдине ціле ланцюгами живлення і іншими способами. Ці зв'язки лише в деяких випадках очевидні для нас, лежать на поверхні, частіше ж вони приховані від наших очей. Порушення цих зв'язків може мати непередбачувані наслідки, швидше за все, небажані для людини.

Принцип потенційної корисності. Ми не можемо передбачити, якого значення для людства набуде той або інший вид в майбутньому. Змінюються обставини, і тварина, до якої зараз відносяться як до шкідливого і непотрібного, може опинитися і корисною, і потрібною. Якщо ж ми допустимо зникнення якого-небудь виду, то дуже багато в майбутньому ризикуємо втратити.

Принцип різноманітності. Жива природа повинна бути різноманітною, тільки тоді природні співтовариства зможуть нормально існувати, будуть стійкі і довговічні [4, с. 10-13].

Нарешті, інша сторона справи – краса. Людина навряд буде щасливою, якщо позбудеться можливості бачити прекрасне. Отже, ми зобов'язані зберегти все видове розмаїття тварин і рослин.

Важливим виховним завданням є переконувати молодь в тому, що всі ці істоти – наші «сусіди на планеті».

Дуже важливо, щоб викладач постійно шукав нові, ефективні прийоми навчання і виховання, цілеспрямовано поповнюючи свої знання про природу.

У навчальних закладах вищої школи першого рівня акредитації студенти отримують екологічну освіту на заняттях з таких предметів як «Біологія», «Екологія», «Людина і світ», «Безпека життєдіяльності» та інших.

Для формування екологічної культури молодої людини у навчальному закладі на заняттях з цих предметів рекомендується використати такі підходи.

Перше. При веденні діалогу педагога з молоддю пропонується використання педагогом запитань і створення проблемної ситуації. Діалог повинен проходити у формі запитань і відповідей.

Друге. Пропонується дискусія. Це форма колективного обговорення, в якій через зіставлення різних

поглядів, виявлення різних позицій, відбувається емоційно-інтелектуальний поштовх, що пробуджує бажання активно мислити і в результаті виявляється істина [7, с. 52-56].

Третім елементом є метод привчання. Необхідне формування практичних якостей. Гуманістична педагогіка не радить жорстке привчання, яке нагадує дресирування і суперечить правам людини. Цей метод потрібно використовувати в комплексі з іншими методами, в основному з ігровими [8, с. 47-51].

Четвертий метод формування екологічної культури молоді – це вплив на свідомість вихованця з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його негативних дій і вчинків. Без щирої, переконливої, гарячої і рішучої вимоги не можна починати виховання колективу, як говорив А.Макаренко [7, с. 58].

П'ятий підхід до формування екологічної культури молоді людини – це метод стимулювання діяльності й поведінки у вигляді змагання. Зміст змагання пов'язаний з потребами суспільства, тому це поняття має соціальний характер. [7, с.61-63].

Завершується екологічна освіта формуванням умінь і навичок із пропаганди сучасних екологічних проблем і заходів з охорони природи, оскільки вони спираються на теоретичні знання про довкілля та його охорону.

Література:

1. Винославська О.В. Психологія. Навч. посібник / О.В. Винославська, О.А. Бреусенко-Кузнецов, Б.І. Зливсов та ін.: За наук. редак. О.В. Винославської. – К: Фірма «ІНКОС». 2005. – 352 с.
2. Вознюк Н.М. Етика. Навчальний посібник. Н.М. Вознюк. – К: Центр учбової літератури, 2008 – 212 с.
3. М.М.Мусієнко. Екологія. Охорона природи: Словник довідник/М.М.Мусієнко, В.В. Серебрякова. – К: Т-во «Знання», КОО, 2007. – 624 с.
4. Концепція екологічної освіти та виховання в Україні: проект. – /Б. м./ /б. р./ – 13 с.
5. Лабій Ю. Педагогічні основи екологічного виховання / Ю.Лабій // Вертикаль. – 1999. – № 1. – С 10-12.
6. Пальчевський С.С. Педагогіка. Навч. посібник/С.С.Пальчевський.-К. – Каравела . 2007. – 576 с.
7. Ягупов В.В. Педагогіка. Навч. Посібник/В.В. Ягупов. – К. Либідь, 2002. – 560 с.
8. Химинець О. Психолого-педагогічні аспекти екологічного виховання в сучасних умовах / О.Химинець, М.Талапканич, В.Химинець / Обрії. – 1997. – №1. – С. 47-51. – Бібліогр.: 9 назв.
9. Ясинська А. Психолого-педагогічні умови організації екологічного виховання старших школярів / А.Ясинська // Рід. шк. – 2003. – Берез. (№ 3). – С.13-15. – Бібліогр.: 14 назв.

Василь Носко
(Бережани, Україна)

ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕСТИЦИДІВ В АГРОЕКОСИСТЕМІ

1. Вступ. Хімізація сільськогосподарського виробництва пов'язана з використанням мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин. Щорічно на поля планети вносять близько 400 млн т мінеральних добрив, понад 2 млн т хімічних засобів боротьби зі шкідливими організмами. Навантаження пестицидів в Україні на одиницю земельної площі залежить від сільськогосподарської культури, ґрунтового - кліматичних умов і становить від кількох сот до кількох тисяч міліграм на 1 м². По поверхні ґрунту вони розподіляються нерівномірно, найбільший їх вміст у верхньому 5-10 сантиметровому шарі.

Невдалий підбір пестицидів та мінеральних добрив, надмірне їх внесення призводять до забруднення всіх сфер навколишнього середовища. Токсичні речовини, що надходять із засобами хімізації у ґрунт, воду, атмосферу, трофічні ланцюги призводять до забруднення біосфери та погіршення її якості. Це ще більше ускладнює екологічну ситуацію в Україні, знижує відтворювальну здатність біосфери та екологічну стійкість агроландшафтів [1]. Дослідження ступеня забруднення сільгоспугідь та продукції сільського господарства пестицидами, важкими металами, прогноз їх небезпеки та діяльність з метою попередження забруднення агроландшафтів є актуальним завданням подальших наукових досліджень.

Проблемою негативного впливу пестицидів на агроecosystemу займаються відомі вчені України та світу, однак опубліковані в матеріали досліджень, суперечливі, що пояснюється багатьма причинами: ґрунтового-кліматичними умовами виконання дослідження, видами сільськогосподарських культур, агротехнічними заходами обробки ґрунту, строками і способами відбору проб для мікробіологічного аналізу, різними способами підготовки ґрунту і методами виконання лабораторних дослідів тощо [2,3].

2. Матеріали і методи. При дослідженнях із застосування пестицидів в агроecosystemі використовувались методи – логічного аналізу і синтезу; порівняльного аналізу.

3. Результати дослідження. Проблема надмірного застосування пестицидів у сільському господарстві та дослідження наслідків їх впливу на природні екосистеми та здоров'я людей, є досить актуальна. Пестициди - токсичні речовини, їх сполуки, суміші речовин хімічного чи біологічного походження, призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів, внаслідок діяльності яких уражуються рослини, тварини, люди, завдається велика шкода навколишньому середовищу. Пестициди є не тільки дуже токсичними речовинами, але і досить стійкими. Стійкість пестицидів порівнюють із радіоактивними ізотопами і оцінюють також по періоду напіврозпаду - час, за який концентрація пестицидів зменшується в 2 рази. Пестициди чинять багатосторонній негативний вплив на біосферу, масштаб якого порівнюють з глобальними екологічними чинниками. Надмірне застосування

пестицидів призводить до формування стійких популяцій шкідливих організмів до дії пестициду, що знижує ефективність його дії, та призводить до постійного їх вдосконалення, або розробки нового – більш токсичного.

Пестициди пригнічують біологічну активність ґрунтів знищують корисні мікроорганізми мезофауну зменшують їх природну родючість. Крім цього гинуть комахи запилювачі від чого теж різко знижується врожайність наприклад гречки баштанних культур та ін. Всі без винятку пестициди належать до отрут шкідливої дії і тому потрапляючи в продукти харчування вони завдають великої шкоди здоров'ю людей.

Значення пестицидів як забруднювачів навколишнього середовища, визначається їх поведінкою на полях, що обробляють і прилеглої території, де відбувається міграція в інші ланки агроєкосистем, викликаючи порушення харчових ланцюгів організмів. Різні системи оцінювання екологічної небезпеки пестицидів базуються на санітарно-гігієнічних і токсикологічних показниках пестицидів: здатність зберігати свої властивості в ґрунті і воді, здатність мігрувати ґрунтовим профілем, накопичення в сільськогосподарській продукції, вплив на біоту. Дослідженнями встановлено, що після внесення в ґрунт пестицидів відбувається стрімке зменшення кількості чутливих до них мікроорганізмів. Для відновлення ґрунтових мікроорганізмів потрібен великий період часу. Період відновлення залежить від стабільності пестициду, ступеня пригнічення, спектра його дії на мікроорганізми, здатності їх адаптуватися до пестицидів. З'ясовано, що пестициди пригнічують процес дихання ґрунту і процес нітрифікації. За результатами дослідження встановлено, що пестициди мають кумулятивні властивості і можуть зберігатись у ґрунті протягом 8-12 років після застосування. В ґрунті пестициди адсорбуються частинками ґрунту та гумусу, накопичуються в ґрунтових організмах та просочуються з інфільтраційною водою до рівня ґрунтових вод.

Потрапляючи з навколишнього середовища в організм тварини, пестициди починають накопичуватися в ньому, проходячи далі по харчовому ланцюзі, пестициди концентруються в ще більшій кількості. У такий спосіб організми, що стоять на вершині харчових ланцюгів (людина або хижак), поїдають їжу з високою концентрацією пестицидів. Таке явище називають ефектом біологічного посилення. Пестициди надовго затримуються в організмі, деякі залишаються в ньому назавжди. Самими стійкими є хлорорганічні пестициди. Ефект біологічного посилення можна розглянути на прикладі ДДТ. Період напіврозпаду цього пестициду складає 2,5 роки. Коли тварина з'їдає рослину, оброблену ДДТ, або комах, які харчувалися цією рослиною, пестицид відкладається в жирових тканинах, розчиняючись у них. У такому стані ДДТ дуже повільно виводиться з організму. Поступово ця речовина усе більше концентрується в організмі тварини. Після обробки культурних сільськогосподарських рослин, пестициди зберігаються в них, на їхній поверхні і у ґрунті. При цьому період напіврозпаду в деяких пестицидів, що містять миш'як, свинець або ртуть, може становити до 20 років, тому що вони є дуже стійкими і майже не руйнуються під дією сонця, мікроорганізмів і екзоферментів. Існує певна допустима норма вмісту залишкових пестицидів у продуктах харчування. Це така кількість пестицидів, що є нешкідливою для здоров'я людини. Гостра токсичність пестицидів визначається дозою, що надходить в організм людини різними шляхами (через шлунково-кишковий тракт, шкіру, легені і т.д.), все це, призводить до смерті. Близько 99 % пестицидів, застосовуваних для обробки рослин, згодом попадають у навколишнє середовище, з якого, у свою чергу, надходять до складу сільськогосподарських продуктів, уживаних тваринами і людьми. Основна маса пестицидів (до 94%) потрапляє в організм людини через продукти, вживані з їжею. Приблизно 4,7% пестицидів людина одержує з водою, а що залишилися 0,3% - з повітрям і через шкіру. Пестициди, потрапляючи в ґрунт, з часом розкладаються під впливом біологічних процесів, які в ньому відбуваються. Інтенсивність їх розкладання визначається вмістом гумусу в ґрунті, його гранулометричним складом, водно-тепловим режимом, реакцією ґрунтового розчину, іншими ґрунтово-кліматичними чинниками. Чим вони сприятливіші для мікробіологічної діяльності, тим швидше відбувається деструкція пестицидів.

Для захисту довкілля від негативного впливу пестицидів необхідно дотримуватися всіх застережних заходів щодо застосування пестицидів: норм внесення, строків, способів внесення, також необхідно суворо дотримуватися ГДК препарату у продукції, ґрунті, воді, робочій зоні застосування препарату. Більш глибоке вивчення біологічних процесів, пов'язаних з вирощуванням сільськогосподарських культур за сучасного рівня землеробства, дослідження популяційної динаміки шкідливих і корисних організмів, вдосконалення тактики боротьби за рахунок повнішого використання агротехнічного методу, стійких сортів, біологічних засобів дасть можливість скоротити застосування пестицидів і зменшити негативний вплив на навколишнє середовище. Надмірне застосування пестицидів викликає незворотні процеси структури біоценозу, часто званого порушенням біологічної рівноваги. Іноді воно, як це не парадоксально, проявляється у збільшенні чисельності цієї популяції, яку збиралися знищити [4].

4. Висновки. З метою захисту агроєкосистем від негативного впливу пестицидів необхідно чітко дотримуватися рекомендацій щодо їх застосування. Запроваджувати інтегровані системи захисту рослин, біологічні методи захисту сільськогосподарських культур, стимулювати розробку нових екологічно нешкідливих пестицидів нового покоління. Застосування пестицидів у сільському господарстві має бути строго регламентоване і використовуватися тільки в тому випадку, коли інші методи захисту (агротехнічні, селекційні, біологічні тощо) не дозволяють уникнути втрат врожаю вирощуваних сільськогосподарських культур від шкідників, хвороб і бур'янів.

Література:

1. Васильев В.П., Кавецкий В.Н., Бублик Л.И. Интегральная классификация пестицидов по степени опасности и оценка потенциального загрязнения окружающей среды //Агрoхимия. – 1989, № 6. – С.97-102.
2. Горбатов В.С. Экологическая оценка пестицидов: источники и формы информации / В.С. Горбатов, Ю.М. Матвеев, Т.В. Кононова //Агрo-XXI, 2008. - № 1-3. – С.7-9.
3. Интернет-ресурс <http://www.penreg.ru>
4. Карпенко О. О. Оцінка еколого-економічних наслідків від нераціонального використання пестицидів на регіональному рівні / О. О. Карпенко, М.О.Муравкіна // Интернет-ресурс <http://archive.nbuv.gov.ua>.

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

**Юлія Вельможная, Ксенія Доломан
(Харьков, Україна)**

ВЛИЯНИЕ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

В современном мире одним из важнейших участников международной экономической деятельности стали ТНК. Транснациональная корпорация, ТНК (transnational corporation) – крупная фирма (или объединение фирм разных стран), имеющая зарубежные активы (капиталовложения) и оказывающая сильное влияние на какую-либо сферу экономики (или несколько сфер) в международном масштабе. В литературе так же используются синонимы ТНК «многонациональные фирмы» и «многонациональные корпорации».

По критериям ООН к ТНК относят компании, которые:

- имеют производственные ячейки не менее чем в двух странах;
- производят согласованную экономическую политику под централизованным руководством;
- производственные ячейки активно взаимодействуют друг с другом – обмениваются ресурсами и ответственностью.

Исследователи среди особенностей ТНК выделяют:

1. снижение издержек производства и сбыта за счет использования эффекта масштаба;
2. постоянное улучшение качества продукции и сокращение сроков поставок;
3. выпуск продукции с высокой добавленной стоимостью;
4. повышение конкурентоспособности как за счет снижения цен, так и повышения уровня технических характеристик;
5. использование стратегических альянсов и слияний для расширения экспансии на мировом рынке.

На долю ТНК приходится: 40% мирового товарооборота услугами, 90% продажи патентов, лицензий, ноу-хау. Сотня самых крупных ТНК контролируют 40-50% всех зарубежных активов. Если сравнить активы этих компаний (около двадцати трлн. долл. США), то получится, что они владеют приблизительно шестнадцатью процентами производственных активов всего мира.

В 2014 г. журнал Forbes опубликовал список крупнейших транснациональных компаний в мире. Среди них можно выделить: китайскую компанию ICBC, оборот которой составляет 148 млрд. долл. США, прибыль – 42 млрд., а активы – 3024 млрд. долл. США; ChinaConstructionBank оборот которого равен 121 млрд., прибыль – 34 млрд., а активы – 2449 млрд. долл. США; Компания JPMorganChase (США) с оборотом 105 млрд., прибылью в 17 млрд., и активами 2345 млрд. долл. США.

Развитие транснационального бизнеса оказывает глубокое влияние на экономику отдельных государств, как промышленно развитых так и развивающихся. В этом есть положительные и отрицательные стороны.

К положительным факторам деятельности ТНК относят:

1. ТНК, для качественного улучшения своих товаров и услуг, активно вкладывают капиталы в научно-техническую сферу, что положительно сказывается на научном прогрессе в целом.
2. ТНК обеспечивают занятость местного населения. Так, по данным ЮНКТАД, число рабочих мест в филиалах ТНК в развивающихся странах увеличилось с 1985 по 1992 г. в два раза на 12 млн. человек.
3. ТНК, открывая новые филиалы, способствует экономическому развитию отдельных регионов.
4. ТНК вносят вклад в противоречие местных производителей, в процесс международного разделения труда.
5. Активная производственная, инвестиционная и торговая деятельность ТНК способствует экономической интеграции, создавая устойчивые экономические связи между различными странами, благодаря чему происходит постепенное «растворение» национальных экономик в едином мировом хозяйстве, что, в свою очередь, ведет к созданию глобальной экономики.
6. ТНК зачастую занимаются благотворительностью.

Самым главным аргументом противников ТНК является неоспоримо сильное влияние корпораций в мировой экономике. К отрицательным факторам деятельности ТНК также относят:

1. Установление монопольных цен.
2. Заработная плата сотрудников ТНК обычно превышает среднюю заработную плату по региону, что приводит к дестабилизации на рынке труда.
3. Подавление местных фирм и вытеснение их с рынка.

Разработка глобальной системы производства и глобальных коммуникационных сетей приводит к динамическому перемещению ресурсов во всем мире: капитала, технологии и человеческих ресурсов, что расширяет возможности стран в их оптимальном использовании. Рост значимости ТНК объясняется главным образом ослаблением межгосударственных границ и расширением сотрудничества и взаимодействия различных международных организаций. С каждым годом на международные рынки выходят новые ТНК, распространяя свое влияние на большее число стран, включая Украину. Необходимость укрепления национального финансового, промышленного и научно – технологического

потенциала, накоплення капітала, которые формуються в результаті економічної діяльності в рамках національної економіки обуславлює актуальність дослідження процесів транснаціоналізації і визначення ефективних напрямків розвитку цього процесу.

На початок 2013 г. в Україні присутствує більше тридцять міжнародних корпорацій. Серед найбільш впливливих можна виділити: Shell, Nestlé, Alcatel, Kraft Foods (Mondelez International), British American Tobacco, Coca-Cola, British Petroleum, Danone, Hewlett-Packard, McDonalds Corporation, Huawei, Metro, Cash&Carry, Samsung, Siemens, PepsiCo, Procter&Gamble, SUN Inbev, Toyota, Unilever. Значительне поширення в економіці України отримали потужні виробничі ФМCG-компанії, которые виробляють товари щоденного попиту (продукти харчування, напої, косметику, побутову хімію і т.д.), значительне впливаючи на розширення асортименту цих товарів в Україні. Крім того, вони содействують розширенню і модернізації промислового потенціалу країни, створюють нові робочі місця.

Слід відзначити, що позиції українських виробників були найбільш слабкими в цих сегментах ринку. В період накоплення і перерозподілу капітала, іноземні транснаціональні корпорації зайняли лідируючі позиції в Україні в виробництві тютюну, нафтопереробці, в визначеній частині ринку безалкогольних напоїв, пива, на ринку реклами, в галузях, пов'язаних з інформаційними технологіями, в міжнародній мережі телекомунікацій і т.д.

Слід звернути увагу, що основним засобом впливу ТНК на інші країни є прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Іменно за рахунок великих ТНК здійснюється основний приток прямих іноземних інвестицій в економіку України, що цілком логічно, тому що вони мають значно більше можливостей для захисту своїх власних інтересів в умовах непередбачуваної державної політики. К початку 2013г. в економічне розв'язання України іноземні інвестори вклали 54 млрд. долл. ПІІ, що в розрахунок на душу населення становить 1199 долл. США.

В докризовий період була відзначена відносно висока активність іноземних інвесторів: в 2007 г. сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україні збільшився на 36,7%, в 2008 – на 20,6%. В час фінансового і економічного кризи динаміка іноземних інвестицій змінилася – приток прямих іноземних інвестицій в Україну значительне уповільнився. В цілому, після кризовий період характеризуються низькими темпами нарощування і нерациональною структурою залучених іноземних інвестицій в економіку України. В 2011 г. в Україну надійшло близько 7 млрд. долл. США ПІІ. В 2012 г. обсяги іноземних інвестицій в економіку України скоротилися на 7%.

В час 2012 г. економіка отримала 6 млрд. долл. США ПІІ. Аналіз структури ПІІ за видами економічної діяльності показав, що існуючі тенденції не відповідають потребам модернізації української економіки і характеризуються нерівномірним розподілом: іноземні інвестори вкладають капітал головним чином в фінансово-посередницькі сфери з швидким оборотом вкладених засобів і з високою рентабельністю.

Іменно фінансовий сектор став основним реципієнтом іноземного капітала в 2010 г., накопуючи 56% річних. В той же час, частка інвестицій в промисловість становила 16 %, з яких 8,2% було вкладено в металургію. В 2011 г. в структурі іноземних інвестицій відбулося збільшення частки промисловості до 18% загального річного приросту ПІІ. Ця тенденція значительне посилюється в 2012 г., коли найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій припав на обробляючий сектор економіки – 52%, транспорт і зв'язь – 19% і торгівлю – 11%. При цьому різко скоротилася приток іноземного капітала в фінансовий сектор економіки України.

Відсутність інтересу іноземних інвесторів до вкладень капітала в інноваційне розв'язання підприємств не дозволяє змінити існуючу галузеву структуру промисловості.

Інтереси іноземних інвесторів в секторі обробляючої промисловості проявляються головним чином в харчовій промисловості, частка якої в 2012 г. оцінювалася на рівні 38% від загальних обсягів ПІІ промисловості. В українській харчовій промисловості домінують швейцарська компанія Nestle, американські компанії Coca-Cola і McDonalds Corporation, бельгійська ABInBev, Kraft foods і офшорні агропромислові корпорації (Кіпр, Белиз, Британські Віргінські острови), англо-голландська Unilever.

Т.о., можна утверждати, що для національної економіки України, которая испытывает острую потребность в финансировании развития, привлечении инвестиционных ресурсов, создании высокотехнологичного производства, стимулировании научно-технического прогресса процессы транснационализации имеют огромное значение; транснациональные корпорации являются главными субъектами международных экономических процессов в условиях глобализованного мира. Размер компании является определяющим фактором транснационализации ее деятельности, в особенности при слияниях и поглощениях; процессы глобализации расширяют число участников на мировом рынке, создают условия жесткой конкуренции, вынуждая национальные и международные компании концентрировать капитал и внедрять методы для обеспечения своего выживания и сохранения позиций на внутренних и внешних рынках. Организовав новые дочерние компании и филиалы в других странах, тем расширив свое географическое присутствие за рубежом, ТНК увеличивают объемы продаж и влияют на структуру всей мировой экономики. Для максимизации положительного эффекта от деятельности ТНК политика Украины, как страны-реципиента, должна создавать благоприятный бизнес - климат, поощрять приток иностранных инвестиций в отрасли, приоритетные для национальной экономики, использовать инструменты стимулирования в инновационное развитие и научно - технологическую деятельность.

Источники:

1. Суханова А. А. Роль ТНК в современном мировом хозяйстве / Власть - 2012 -№12
2. Транснациональные корпорации, ТНК [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/ekonom.
3. Положительное и отрицательное воздействие ТНК на экономику зарубежных стран [Электронный ресурс]- Режим доступа: <http://www.kazedu.kz/referat/16942>
4. Шимаи М. Государство и транснациональные компании / Проблемы теории и практики управления, 1999. – № 4. – С. 55.
5. Forbes. [Электронный журнал]- Режим доступа: <http://www.forbes.com/global2000>

Научный руководитель:

кандидат экономических наук, доцент, Попадинец Елена Васильевна.

Людмила Дешевенко
(Черкаси, Україна)

ІНВЕСТИВАННЯ ІННОВАЦІЙ В ІНДУСТРІЮ ТУРИЗМУ

В сучасних умовах сфера туризму стала досить важливим соціально-економічним явищем глобального значення, одним із провідних напрямів соціально-економічного, культурного і політичного розвитку більшості держав.

Модернізація української економіки також передбачає підвищення соціально-економічної ролі сфери туризму. Як наслідок, відбувається комплексоутворення специфічної структури економіки на основі системоутворюючої ролі туризму. У цих умовах підвищення рейтингових позицій туристичної привабливості країни є одним з важливих соціально-економічних завдань розвитку, необхідною умовою забезпечення розвитку туризму та успішної інтеграції у світовий туристичний ринок.

У цьому аспекті актуальним є дослідження туристичної привабливості як мультипоказника, в якому акумульовано сукупність показників туристичного потенціалу, що створює основу для його ефективного використання та обумовлює формування попиту на національні туристичні продукти.

Основною проблемою модернізації туристичного та рекреаційного потенціалу є неефективне його використання. Функціональна і територіальна структури туристичного і рекреаційного господарства регіонів України, залишаються незмінною.

Поміж проблем, що стримують модернізацію туристично-курортного та рекреаційного потенціалу в Україні, особливо на регіональному рівні, слід назвати також відсутність розгалуженої системи інформаційно-рекламного забезпечення діяльності галузі та туристичних представництв за кордоном. Візовий режим, митні та валютні перепони не сприяють вкладенню інвестицій в інфраструктуру туризму.

Актуальною проблемою є організація інноваційного маркетингу національного туристичного продукту. Відсутність повної, достовірної та актуальної інформації щодо туристичних ресурсів, конкурентних переваг вітчизняного туристичного потенціалу і цільових ринків унеможливує формування належного іміджу країни в цій сфері, якісного національного продукту та проведення ефективних заходів з його просування. Обсяги фінансування заходів з просування національного туристичного продукту не забезпечують позитивного впливу на параметри туристичного потоку.

Ключовим фактором економічного зростання і поліпшення життя населення є широке впровадження в господарський оборот інноваційних продуктів і технологій. Розвиток інноваційного бізнесу є одним із пріоритетних напрямків української економіки.

Основними напрямками формування національної інноваційної системи визначені:

- створення сприятливого економічного та правового середовища (створення сприятливого інвестиційного клімату);
- побудова інноваційної інфраструктури;
- вдосконалення організаційно-економічного механізму державного сприяння розвитку туристичної галузі.

У 70-х роках ХХ століття у провідних промислово розвинених країнах були прийняті закони, які стимулювали як державну діяльність, так і діяльність підприємців, спрямовану на розвиток професійного та інтелектуального потенціалу робочої сили. Так, в Японії була впроваджена система «постійних маленьких поліпшень», названа Кайдзен. Вона спрямована на систематичне розвиток потенціалу підприємств з метою досягнення більш високих стандартів життєдіяльності фірми і особи.

У США широке звучання набула система збалансованих показників, що дозволяє знаходити потенційні можливості розвитку фірми і використовувати їх для інноваційного прориву.

Особливо важливу роль покликани зіграти інновації у сфері індустрії туризму. Світова практика свідчить, що індустрія туризму по прибутковості і динамічності розвитку поступається лише видобутку і переробці нафти і газу. За даними Всесвітньої туристичної організації туристичний бізнес забезпечує 10% обороту виробничо-сервісного ринку та 5% всіх податкових надходжень. У країнах, що мають привабливі природно-кліматичні умови, туризм із суміжними галузями забезпечує до 90 % національного доходу. У цій сфері задіяно майже 7–8 % світових інвестицій. При цьому, згідно з прогнозами, до 2018–2020 рр. ця

сфера економічної діяльності буде динамічно розвиватися і далі, забезпечуючи внесок у щорічне зростання світового ВВП не менше 3–4 % [1].

Членство України у Всесвітній туристичній організації значно підвищило імідж і авторитет нашої держави у туристичному співтоваристві, створило передумови подальшого розвитку національного туризму відповідно до тенденцій світового туристичного ринку із залученням до інформаційної мережі, прогресивних технологій, інвестиційних пропозицій, системи професійної підготовки, наукових досліджень, передових надбань найбільш розвинутих туристичних держав світу, відкрило нові можливості налагодження взаємовигідної співпраці з країнами-членами на всіх рівнях – двосторонньому, багатосторонньому, регіональному.

Підприємства індустрії туризму та суміжних галузей народного господарства забезпечують роботою велику кількість людей, адже основним видом відпочинку для більшості жителів планети є туристичні поїздки і подорожі. Для багатьох держав, у тому числі і тих, які входять до категорії світових лідерів, індустрія туризму є найважливішим напрямком економічного розвитку, а у деяких головним джерелом фінансових надходжень.

Тому, і в Україні необхідно більше уваги приділяти індустрії туризму, сприяти вдосконаленню інноваційних процесів у сфері туризму, сприяти створенню нових продуктів і послуг, нових технологій управління в туристичному бізнесі. Причому розвиток інновацій необхідно проводити як на рівні держави, так і на рівні самих підприємств індустрії туризму.

Туристичні організації в умовах ринкової економіки все більше усвідомлюють необхідність розробки нових продуктів і послуг і пов'язану з цим економічну вигоду. Завдяки своєму унікальному природному і культурному потенціалу, а також величезному інтересу туристів з далекого і ближнього зарубіжжя як до нового неохопленими напрямку, Україна має всі підстави для інноваційного розвитку туристичної галузі.

Важелями впливу держави на інноваційну діяльність туристичної індустрії є:

- створення сприятливих умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в туристичну галузь;
- надання пільг активним організаціям і підприємствам, які впроваджують інновації;
- здійснення спеціальних податкової та кредитно-фінансової політики;
- вдосконалення амортизаційної політики;
- встановлення пріоритетних напрямів розвитку туристичної галузі.

Для формування інноваційної стратегії та подальшої реалізації інноваційних ідей у сфері туризму (автоматизація, розробка програмного забезпечення, розробка нових видів туризму та нових туристичних маршрутів, новизни у послугах у сфері гостинності і т.д.) необхідна система управління інноваціями, що відповідає вимогам галузі та ринку. Ефективність створення нового туристичного продукту, темпи його розвитку визначаються інноваційною активністю у виробництві нового продукту, який або задовольняє зовсім нову потребу, або дозволяє розширити ринок споживачів. Інноваційна активність проявляється через інноваційний процес і є необхідною умовою економічного зростання та підвищення якості життя. Тільки наступальна і активна інноваційна політика могла б забезпечити нашій країні істотний прорив у науково-технічному розвитку, перевести її на якісно інший рівень життя. Це означає, що інноваційний потенціал повинен визначатися не тільки і не стільки імітаційною здатністю підприємств до сприйняття «чужих» нововведень і новацій, але і здатністю самим «творити майбутнє», виробляти самостійно поліпшують зміни і нові цінності.

Створення і розвиток нових технологій і сучасних підходів до управління туристичним бізнесом без інвестування не вирішити. Таким чином, створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення вітчизняних і зарубіжних інвестицій першочергове завдання держави та бізнесу. Залучення інвестицій у створення і впровадження інновацій - це складний процес, що вимагає певних навичок і досвіду роботи. Для більш швидкого і успішного проходження процесу залучення інвестицій необхідно сприяння професійних фахівців, консультантів і підприємств, що мають досвід залучення фінансових інвестицій для створення інноваційних проектів і продуктів в індустрії туризму та суміжних галузях економіки.

Отже, тільки в умовах достовірності інформації про стан туристичного ринку і ресурсів розвитку індустрії туризму, прозорості державної політики підтримки туристичного підприємництва можна домогтися стабільних тенденцій розвитку сфери туризму в цілому.

Література:

1. World Tourism Organization (WTO). Tourism Highlights 2011 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mastercard.com/us/company/en/insights/studies/2011/emi/index.html>

Катерина Кадученко
(Куйбишеве, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Згідно з чинним законодавством України, інноваційна діяльність це діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг.[1]

За останні роки в державі створено умови для розвитку інноваційної діяльності (сформовано основи нормативно-правової бази та механізми здійснення інноваційної політики тощо), проте, незважаючи на значний інноваційний потенціал, він слабо використовується для забезпечення економічного розвитку держави.[2, с.265]

В цілому становище національної інноваційної діяльності більшість експертів-науковців визначають як кризове і таке, що не відповідає сучасному рівню країн, для яких інноваційний розвиток є пріоритетним завданням економічної стратегії. В рейтингу Глобального інноваційного індексу держава займає лише 60 місце (з 125 місць) серед інших країн світу.[3]

Така ситуація обумовлена структурною деформованістю економіки країни, домінуванням в ній низько технологічних галузей та укладів, виробництв продукції з низьким рівнем доданої вартості, які об'єктивно малосприйнятливі до новітніх наукових досягнень, відсутністю належного фінансування та інш. [4].

Інноваційно-інвестиційна діяльність являється незамінною частиною сталого економічного розвитку вітчизняної економіки. Дві взаємопов'язані економічні категорії («інвестиції» та «інновації») надають можливість підприємствам використовувати новітні технології під час виробничого процесу та залучати великі обсяги капіталу для виробництва конкурентоспроможної продукції. Проте на даний момент часу, ще не сформованого чіткого механізму створення відповідних умов для безпечної діяльності як вітчизняних, так і зарубіжних інвесторів.

Держава може впливати на процес інноваційно-інвестиційної діяльності прямими методами за допомогою державного сектору економіки, і опосередковано, надавши повноваження органам виконавчої влади: Національному банку України, Фонду держмайна, Державному антимонопольному комітету, органам держарбітражу та позабюджетним фондам та регіональним органам виконавчої влади.

Основними напрямками реалізації інноваційно-інвестиційної політики в Україні є:

- 1) створення ефективної системи поєднання досягнень науки, виробництва і ринку;
- 2) вибіркова підтримка цільових досліджень за державними замовленнями;
- 3) забезпечення випереджаючого зростання виробництва наукомісткої експортно-орієнтованої продукції та освоєння виробництва імпортозамінної техніки;
- 4) формування та розвиток науково-технічної інформаційної бази;

Один з основних напрямів інноваційної діяльності підприємств України полягав, насамперед, у придбанні машин, обладнання та програмного забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів і послуг, про що повідомили майже три чверті підприємств із технологічними інноваціями.

Створенням передових виробничих технологій (ПВТ) займалися 154 підприємства, майже третина яких зосереджена у м. Києві, а також у Дніпропетровській, Харківській, Донецькій, Луганській, Львівській областях; у розрізі видів діяльності майже 40% - це організації, що займалися дослідженнями і розробками, 28,6% - підприємства переробної промисловості, 18,2% - установи освіти.[5, с.192]

У розрізі видів економічної діяльності підприємства промисловості були найбільш активними у впровадженні ПВТ (66,0%), на другому місці організації, що займалися операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям, на третьому - підприємства транспорту та зв'язку, на четвертому - установи освіти.

Достатньо нові технології застосовувалися на підприємствах торгівлі, з ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, де 50% технологій віком до 3 років, та у сфері освіти.

Найстаріші технології використовувалися на підприємствах хімічного виробництва.

Незважаючи на те, що протягом 2012-2013 рр. зросла питома вага підприємств, що впроваджували інновації, частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості знизилася. Це є свідченням того, що продукція, яку виготовляють вітчизняні промислові підприємства, є не інноваційною і, відповідно, неконкурентоспроможною. Згідно зі статистичними даними, в загальному обсязі реалізованої промислової продукції тільки 10% мають ознаки інноваційної (в Євросоюзі цей показник перевищує 75%).

Найважливішими партнерами по співробітництву інноваційних підприємств є насамперед постачальники обладнання, матеріалів, компонентів або програмного забезпечення, а також клієнти або споживачі.

Основними джерелами фінансування наукових та науково-технічних робіт були кошти державного та місцевого бюджетів, кошти іноземних замовників-інвесторів, національних замовників-інвесторів, власні кошти, кошти інших джерел. В цілому інноваційна діяльність здійснювалась за рахунок власних коштів підприємств

Венчурний бізнес діє в Україні порівняно недовго (вид бізнесу, орієнтований на практичне використання технічних новинок, результатів наукових досягнень, ноу-хау, ще не випробуваних на практиці). За даними венчурних компаній, в українські підприємства вже вкладено біля 250 млн. дол. венчурних інвестицій, що в цілому є дуже незначним. Не створено також умов для налагоджування дії венчурного капіталу.

Розвиток інфраструктури підтримки підприємництва, особливо малого та середнього бізнесу, неможливий без розвитку мережі бізнес-інкубаторів. Це беззаперечно доведено економіками багатьох країн світу.

Основними перешкодами на шляху ефективного розвитку бізнес-інкубаторів в державі є:

- відсутність законодавчої бази діяльності таких структур;
- відсутність належних приміщень;

- низька інформованість місцевих керівників про можливості бізнес-інкубаторів у розвитку підприємництва регіону;
- небажання керівників вузів займатися проблемами працевлаштування студентів застосовуючи методики та технології бізнес-інкубації.

З 2000 р. держава надає низку прямих (фінансування з державного бюджету) та непрямих (певні податкові пільги або інші преференції) видів державної допомоги.

Непряма державна допомога використовується переважно для залучення прямих іноземних та приватних інвестицій, сприяє розширенню їх інноваційної діяльності, оскільки законодавчо передбачене обов'язкове перерахування вивільнених від оподаткування сум на спеціальні рахунки та керівного органу технопарків з подальшим вкладанням їх у виробничий процес. Це дозволяє гарантовано і швидко отримати визначену суму коштів для реалізації інноваційних проектів практично.

Пряма державна допомога надається задля часткової компенсації відсотків за кредитами. Щоб отримати будь-який вид державної допомоги всі проекти проходять складну процедуру відбору.

Таким чином, за останні роки Україні притаманна негативна тенденція розвитку інноваційного процесу. Це зумовлено різними факторами, перш за все, недостатністю капіталовкладень на різних етапах інноваційного процесу. В умовах обмеженості внутрішніх фінансових ресурсів розв'язання проблеми забезпечення достатнього фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності вимагає пошуку перспективних джерел фінансування, серед яких - залучення іноземного капіталу; активізація участі приватного сектора; використання заощаджень населення; підвищення ефективності програмно-цільової форми у системі фінансування та інш.

Література:

1. Закон України Про інноваційну діяльність від 26.12.2002 (зі змінами і доповненнями). // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2002.- № 36.
2. Федулова Л.І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика: монографія / Л.І. Федулова. - К.: Основа, 2009. - 552 с.
3. Global innovation Index 2011 [Електронний ресурс]: веб-сайт. - Режим доступу: http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/analysis/rankings.cfm#CGI.SCRIPT_NAME#/. - Назва з екрану.
4. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації [Електронний ресурс]: Центр Разумкова: офіц. сайт. - Режим доступу: http://www.uceps.org/additional/analytical_report_NSD55_ukr.pdf
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник, 2014р. // [Електронний ресурс]: Державний комітет статистики України: офіц. сайт. - Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/nauka_in/nid%202014.zip

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Лантух Ігор Валерійович.

**Аліна Ксьоншка, Юлія Перемишленікова
(Вінниця, Україна)**

ТРАНСФЕРТНЕ ЦІННОУТВОРЕННЯ: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ В ПОДАТКОВОМУ КОНТРОЛІ

Явище трансфертного ціноутворення виникло в зв'язку з появою великих транснаціональних корпорацій та активізацією міжнародної торгівлі у другій половині ХХ століття. Самовільний перерозподіл оподаткованого прибутку корпораціями спровокував активний пошук окремими державами шляхів урегулювання цього питання всередині національних юрисдикцій.

У світовій практиці система трансфертного ціноутворення зарекомендувала себе як один із дієвих інструментів податкового контролю. Вона виступає не лише ефективним способом ведення господарської діяльності, а є достатньо розповсюдженим механізмом мінімізації податкового зобов'язання платників податків. Саме тому питання трансфертного ціноутворення є актуальним на даному етапі суспільного розвитку.

Дослідженням питань щодо особливостей трансфертного ціноутворення, їх впровадження та удосконалення займалися іноземні та вітчизняні вчені такі, як: К. Друрі, П. Хорвача, А. Вагенгофера, Д. Пфафа, Г. Кюппера, С. Голов, П. Дзюба, О. Терещенко. Вище зазначеними науковцями трансфертне ціноутворення розглядалося у двох аспектах. Перший – це внутрішньофірмовий, за яким трансфертне ціноутворення є досить ефективним інструментом внутрішньофірмового планування і управління. Другий – податковий, який значною мірою є наслідком першого.

Метою написання даної статті є теоретичне дослідження феномену трансфертного ціноутворення, його особливості та значення в податковому контролі.

Питання трансфертного ціноутворення (далі ТЦ) є актуальним не лише для нашої держави. На законодавчому рівні воно врегульовано у багатьох країнах, зокрема в США, Канаді, Великобританії, Франції, Німеччині, а серед держав – членів СНД – в Росії, Казахстані та ін.

У світовій економіці, в якій транснаціональні компанії (ТНК) відіграють помітну роль, трансфертне ціноутворення є надзвичайно важливим питанням для податкових служб та платників податків. Уряди потребують впевненості в тому, що прибутки, які підлягають оподаткуванню, штучно не виводяться з їхніх юрисдикцій та бази оподаткування ТНК, що підлягають звітуванню у їхніх відповідних країнах, відображають здійснювану в них економічну діяльність. Для платників податків є надзвичайно важливим обмежити ризики економічного подвійного оподаткування, яке може мати місце у результаті розбіжностей між двома країнами щодо визначення за принципом «втягнутої руки» компенсацій у міжнародних операціях з асоційованими підприємствами.

У 2013 році в Україні зроблено перші кроки у напрямку запровадження системи державного регулювання в сфері трансфертного ціноутворення. Так з 01.09.2013 року набув чинності Закон України від 04.07.2013 року за № 408-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення».

В Україні трансфертне ціноутворення регулюється Податковим Кодексом України (далі ПКУ). Проте, 28 грудня 2014 року Верховна рада України прийняла ряд законів, які вносять істотні зміни до системи оподаткування в Україні. Одним з таких законів є Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення податкового контролю за трансфертним ціноутворенням» №72-VIII від 28 грудня 2014 року (далі Закон).

Головною метою Закону є побудова дієвої системи державного регулювання трансфертного ціноутворення в Україні, що надасть змогу захистити податкову базу та уникнути при цьому підстав для подвійного оподаткування та невизначеностей, які можуть перешкоджати прямим іноземним інвестиціям та розвитку зовнішньої торгівлі. Сутність поняття трансфертне ціноутворення офіційно було визначено та внесено до ПКУ 1 вересня 2013 року (Табл 1) [1].

Табл. 1

Сутність поняття «трансфертне ціноутворення»

В Україні	В світовій практиці
Трансфертне ціноутворення – система визначення звичайної ціни товарів та/або результатів робіт (послуг) в операціях, визнаних відповідно до ст. 39 ПКУ контрольованими.	Трансфертне ціноутворення - процес визначення ціни на товари або послуги на основі угоди, укладеної між контрагентами, що знаходяться під контролем однієї фізичної або юридичної особи.

Сутність ТЦ можна розглядати через суб'єктів даного процесу. Суб'єктів трансфертного ціноутворення можна класифікувати за різними ознаками. До них відносимо компанії, а також державні органи управління (Рис.1).

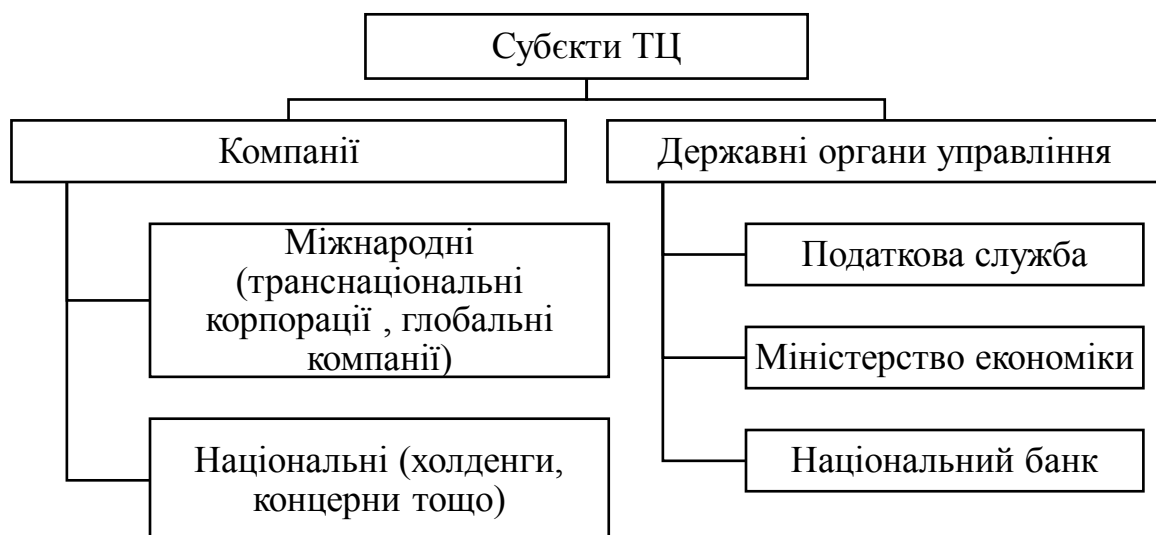

Рис. 1 Суб'єкти ТЦ [2, с. 9]

ТЦ виникає між компаніями, які мають можливість впливати на формування цін у межах операцій, і може здійснюватися не тільки компаніями, які знаходяться у різних країнах, але і пов'язаними особами в межах однієї країни.

У процесі трансфертного ціноутворення визначається ціна продажу товарів (робіт, послуг) під час здійснення контрольованих операцій.

Контрольованими операціями в ПКУ визначено господарські операції, що здійснюються платниками податків за участю: операції з пов'язаними нерезидентами; операції з продажу товарів за посередництва комісіонера нерезидента; операції з особами – резидентами юрисдикцій з низьким рівнем оподаткування, що включені до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України [1].

Відповідно до ПКУ операції є контрольованими за умови, що їх загальний річний обсяг з кожним контрагентом не менш 50 млн грн (без урахування податку на додану вартість).

Згідно нової редакції ПКУ, вимоги трансфертного ціноутворення застосовуються лише до податку на прибуток підприємств. Податок на додану вартість та рентна плата за користування надрами не підпадають під контроль за трансфертним ціноутворенням.

ТЦ здійснюється за принципами, основні з яких наведені на рис. 2.

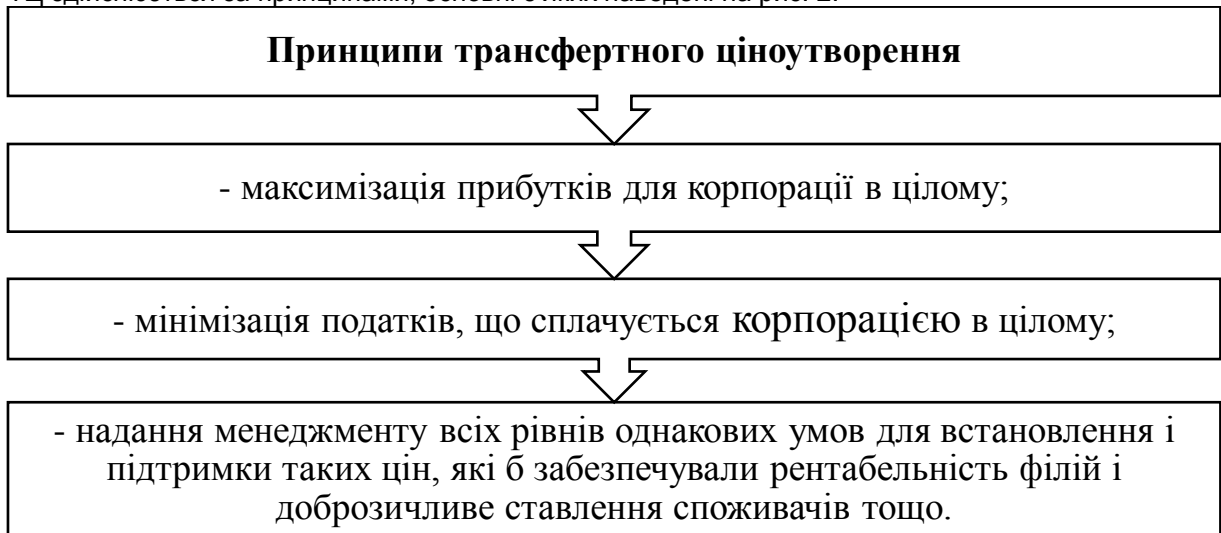

Рис. 2 Основні принципи ТЦ [3, с. 156-163]

Як і у всьому світі, основним принципом, закладеним в основу ТЦ, буде принцип витягнутої руки. Цей принцип ґрунтується на припущенні, що якщо компанії пов'язані (відстань між ними мінімальна, ближче витягнутої руки), через такі «близькі відносини» вони застосовують між собою не об'єктивні, ринкові ціни, а «дружні» трансфертні, рівень яких визначається їх спільною податковою політикою. Всі інші незалежні компанії перебувають на відстані витягнутої руки, ціни між ними формує ринок. Саме за такі ринкові ціни бореться кожна держава, переслідуючи мету максимального податкового навантаження на своїй території. Таким чином, податок на прибуток у контрольованих операціях стягуватиметься з ринкової (звичайної) ціни операції.

ПКУ передбачено 5 методів визначення ціни у контрольованих операціях (Рис. 3), і платник податку може використовувати будь-який з них, проте перевага надається т. з. методу «порівняльної неконтрольованої ціни (аналогів продажу)». Цей метод базується на порівнянні ціни товарів, застосованої під час проведення контрольованої операції, з ринковим діапазоном цін на ідентичні (а за їх відсутності - однорідні) товари у зівставних умовах.

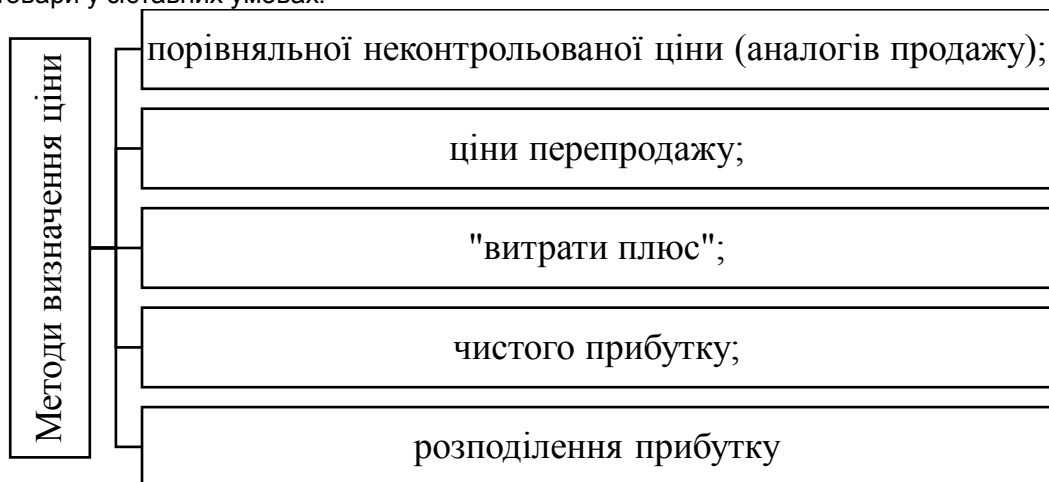

Рис. 3 Методи визначення ціни [1]

Вибір податковими органами об'єктивного методу визначення ціни товарів (робіт, послуг) є одним з найважливіших питань податкового контролю за ТЦ. Під час вибору методу, що використовується для визначення ціни в контрольованій операції, повинні враховуватися повнота і достовірність вихідних даних, а також обґрунтованість коригування, що здійснюється з метою забезпечення зівставності умов проведення контрольованої та зівставних операцій. Допускається використання комбінації двох і більше методів, передбачених цим підпунктом [4, с. 29].

Платник податку використовує будь-який метод, який він обґрунтовано вважає найбільш прийнятним, однак у разі, коли існує можливість застосування і методу порівняльної неконтрольованої ціни (аналогів продажу), і будь-якого іншого методу, застосовується метод порівняльної неконтрольованої ціни (аналогів продажу) [5, с. 26].

При використанні методу порівняльної неконтрольованої ціни (аналогів продажу) законодавчо встановлена вимога використання офіційних джерел інформації. Для застосування таких методів, як ціна

перепродажу; «витрати плюс»; чистого прибутку розраховується ринковий діапазон рентабельності.

Інформацію про контрольовані операції, як і наразі, доведеться подавати всім платникам, які мали з ними справи. Усі платники, в яких були контрольовані операції Звіт про контрольовані операції до 1 травня року, що настає за звітним.

Починаючи з 2015 звітного року інформація про контрольовані операції надаватиметься різними платниками по-різному. Усе залежить від обсягу контрольованих операцій.

Відповідно до ПКУ неподання платником податків звіту та/або обов'язкової документації про вчинені ним протягом року контрольовані операції або не включення до такого звіту інформації про всі здійснені впродовж звітного періоду контрольовані операції згідно з п. 39.4 ПКУ тягне штраф [1].

Враховуючи важливість для держави дотримання правил щодо ТЦ, новизну та недостатню розробленість низки положень, нагальним є податковий контроль у сфері ТЦ. Такий контроль відповідно до п. 39.5 Кодексу полягає в проведенні: 1) моніторингу цін у контрольованих операціях; 2) перевірок платників податків з питань повноти нарахування та сплати податків та зборів під час здійснення контрольованих операцій.

Висновки. Підводячи підсумок доцільно зазначити, що питання трансфертного ціноутворення стає все більш актуальним в Україні та світі у зв'язку із глобалізаційним розвитком та входженням усе більшої кількості ТНК на ринок України. Країни розробляють спеціальне національне законодавство, покликане регулювати дане питання. Таким чином, трансфертне ціноутворення, яке за своєю суттю оптимізує податкові зобов'язання платника податків, призводить до відтоку величезної маси фінансових ресурсів у податкові гавані. У результаті кожного року бюджет недотримував сотні мільйонів гривень через використання трансфертних цін під час господарських операцій з нерезидентами. Тому, на наш погляд, новації законодавства, які стосуються ТЦ, можна вважати революційними, зважаючи на ті економічні дивіденди, які вони повинні принести державі у вигляді надходжень у бюджет.

Література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.
2. Стеблевський А. Трансфертне ціноутворення: проблеми та перспективи / А. Стеблевський // Еженедельник АПТЕКА. – 2013. – № 31. – С. 9.
3. Задоя А. О. Трансфертне ціноутворення у міжнародному бізнесі / А. О. Задоя, С. А. Венгер // Академічний огляд. – 2015. – № 2 (35). – С. 156-163.
4. Гриб Є. Трансфертне ціноутворення та контрольовані операції / Є. Гриб // Юридична газета. – 2014. – № 37. – С. 29.
5. Савченко Т.Г. Трансфертне ціноутворення як інструмент забезпечення внутрішньобанківської рівноваги / Т.Г. Савченко, Л.Д. Павленко // Економічний простір. – 2013. – № 39. – С. 26.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент, Дзюба Оксана Миколаївна.

**Аліна Ксьоншка, Юлія Перемишленікова
(Вінниця, Україна)**

АВТОМАТИЗАЦІЯ АУДИТУ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Сьогодні в Україні спостерігаються тенденції стрімкого застосування інформаційних технологій у всіх сферах суспільно-економічного середовища. Особливо швидкими темпами розвиваються інформаційні технології бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту. Будь-який бухгалтер-практик працює на комп'ютері та не уявляє без нього своєї професійної діяльності.

Для більшості аудиторських фірм і незалежних аудиторів розвинутих країн основною сферою їх діяльності є надання консультацій з питань ведення обліку і підтвердження достовірності бухгалтерської звітності. В цьому відношенні українські аудитори поступаються зарубіжним колегам, які не тільки підтверджують достовірність фінансової звітності, але і формують рекомендації, пов'язані з перспективами розвитку діяльності підприємства – об'єкта аудиту, здійснюють прогнозування, оцінюють ефективність господарської діяльності. Переважну більшість цих послуг вітчизняні аудиторські фірми не пропонують, і, отже, для того, щоб встояти в конкурентній боротьбі, їм необхідно розширювати діапазон послуг, покращувати їх якість, удосконалювати методики проведення перевірок. Рішення цих питань можливе за умови широкого використання в практиці аудиту економіко-математичних методів і інформаційних технологій.

Проблемами питання автоматизації аудиту в своїх наукових працях займалися вітчизняні науковці: М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, В.П. Завгородній, П.В. Іванюта, С.В. Івахненко, Н.М. Малюга, В.П. Пантелеєв, В.В. Сопко, М.М. Шигун та інші

Метою даної статті є дослідження особливостей проведення аудиту всередовищі застосування комп'ютерних технологій, переваг і недоліків систем автоматизації аудиту в сучасному світі.

Аудиторська перевірка – складний і трудомісткий процес, який займає великий проміжок часу, має для різних об'єктів аудиту свої особливості, пов'язані з масштабом і специфікою діяльності, ступенем організації бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю. Тому використання автоматизованих

інформаційних систем та технологій сприяло б значному спрощенню та полегшенню аудиторських процедур. Проте, більшість суб'єктів аудиторської діяльності застосовує засоби автоматизованої обробки даних лише для оформлення документів і якості інформаційно-довідкового джерела. Деякі фірми здійснюють спроби автоматизувати аудит, які полягають в самостійній розробці програм, вживаних для полегшення розрахунків при проведенні перевірок деяких ділянок бухгалтерського обліку (наприклад, перевірка головної книги, оборотно-сальдової відомості). Але цим не вичерпуються можливості інноваційного розвитку аудиту із застосуванням сучасних засобів автоматизації та математичних методів.

Впровадження інформаційних систем як внутрішнього, так і зовнішнього аудиту є гарантом розвитку та підвищення ефективності управління підприємством. Сьогодні важливим є пошук шляхів зниження витрат робочого часу аудитора та його оптимізація, що можна забезпечити шляхом використання високоякісного комп'ютерного забезпечення.

Першу версію комп'ютерної програми аудиту було презентовано у 1972 р. Вілом Дж. Хартмусом. З того часу на ринку з'явилася велика кількість програмних продуктів, здатних задовольняти постійно зростаючий перелік вимог користувачів. Окрім загально прийнятих вимог, сформульованих Вілом Дж. Хартмусом: ефективності засобів контролю операцій, гнучкості, ергономічності, тісного зв'язку із бухгалтерськими програмами на рівні бази даних, наявності оперативної підтримки з боку розробника, слід виділити і продиктовані сучасним розвитком інформаційних технологій:

- можливість організації роботи із системою у віддаленому режимі для виїзних груп аудиторів;
- здатність максимально глибоко налаштувати систему під прийнятну в аудиторській фірмі методологію, стандарти документування аудиту та правила формування звітності;
- обов'язковість формування прогнозів розвитку бізнесу клієнта;
- високий захист всього документообігу аудиторської фірми від несанкціонованого доступу [1, с. 148].

В Україні ринок аудиторського програмного забезпечення на сьогодні тільки починає розвиватися. Серед спеціалізованого аудиторського програмного забезпечення, яке представляє собою завершені програмні продукти для продажу, можна назвати такі: програмний продукт «Асистент Аудитора» (розробник фірма «Сервіс-аудит»), програмний продукт «Помічник аудитора» (фірма «Гольдберг-аудит»), програмний продукт «Abacus Professional», програмний комплекс «Експрес Аудит: ПРОФ» та програмний продукт «IT Audit: Аудитор» (КСБ «Мастер-Софт») [2, с. 98].

Всі перелічені програмні продукти для автоматизації аудиту розроблені у Росії. Це свідчить про те, що вітчизняні фірми-розробники програмного забезпечення не приділяють належної уваги системам автоматизації для аудиту. Також і російські розробки широкого практичного застосування на сьогодні не отримали в українському аудиті. Це пов'язано із слабкою адаптацією систем з українським законодавством та їх слабким функціональним наповненням. Дані продукти автоматизують головним чином створення і ведення аудиторської документації, а не сам процес аудиторської перевірки. Також пропонується автоматизація окремих процедур і завдань, причому, найчастіше, за авторською методикою розробників, а не конкретними методиками аудиту. Саме тому, більшість аудиторських фірм, враховуючи високу ціну програм, вважають не доцільним їх впроваджувати.

За допомогою інформаційних систем аудитор має можливість здійснити тестування розрахунків, робити перерахунки і зіставляти отримані результати з нормативними даними, встановити відхилення, з'ясувати їх причини і запропонувати заходи з метою поліпшення облікової та аналітичної роботи, одержати управлінські рішення; визначати методику здійснення фінансового контролю та аналізу з використанням робочих документів відповідно до стандартів аудиторської діяльності; обробляти базу клієнта методами і засобами, доступними користувачеві комп'ютера; розмежовувати права доступу до робочих матеріалів перевірок.

В загальному можна виділити такі переваги застосування інформаційних систем при проведенні аудиту: зменшення обсягу даних, що обробляються вручну; виконання нескладних розрахунків, друк типових форм аудиторських документів, анкет, тестів тощо; зменшення ризику появи арифметичних помилок, порушень при відображенні даних в облікових регістрах; перевірка тотожності чи взаємної ув'язки показників різних форм звітності в автоматичному порядку; компактне зберігання і багаторазове використання даних бухгалтерського обліку; формування регістрів бухгалтерського обліку й альтернативного балансу з використанням електронної бази даних клієнта; проведення комплексного аналізу фінансового стану економічного суб'єкта.

Новинкою на українському ринку програм з автоматизації аудиту є система «KIT.Аудит», розроблена командою АІС «KIT.Аудит» в 2011 році. «KIT.Аудит» – це перша вітчизняна автоматизована інформаційна система управління аудиторською діяльністю. Призначення цієї програми наведено на рис. 1. «KIT.Аудит» доступна в різних комплектаціях: легка, повна, професійна. Ця система опробована на аудиторських фірмах різної величини з отриманням найкращих оцінок та рекомендацій. В програмі «KIT.Аудит» вбудовані методичні вказівки по порядку проведення аудиторської перевірки, які можна переглянути одразу за етапом/розділом, що обрано для роботи в поточний момент часу, що дозволяє економити час аудитора. В даній інформаційній системі вбудовано 300 робочих документів та процедур, які може використовувати аудитор при перевірці, також наявне автоматичне заповнення документів. Основним недоліком цієї системи є те, що вона у наш час є найдорожчою інформаційною системою аудиту, її вартість складає приблизно складає 14800 грн.

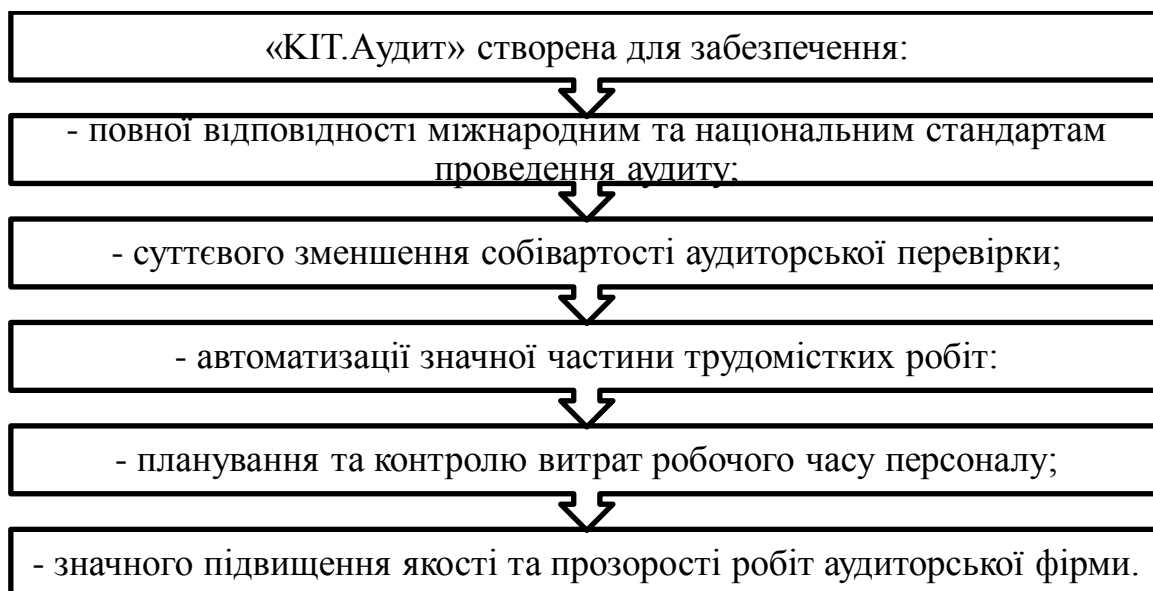

Рис. 1 Призначення програми «KIT.Аудит» [4, с.283]

Українською аудиторською програмою, власної розробки, є «Івахненко & Катеньов Аудит». Основними принципами роботи програмного комплексу є можливість аналізу облікових даних підприємств в автоматичному режимі і при потребі гнучке налагодження підконкретну програму аудиторської перевірки. Комплекс дозволяє формувати стандартний пакет робочих документів для загального аналізу стану справ на підприємстві (експрес-аналіз), а також працювати з ним у діалоговому режимі в разі творчого підходу до потреб окремої перевірки [5, с. 159].

Суттєвою відмінністю програмного комплексу «Івахненко&Катеньов Аудит» є можливість проаналізувати всі 100% бухгалтерських даних і виявити всі помилки та підозрілі моменти бухгалтерського обліку [3, с. 21].

Слід зауважити, що інформаційних систем, які використовуються для автоматизації аудиту мають не тільки переваги, але й ряд недоліків. До найважливіших з них належать такі:

1. Низький рівень розвитку аудиторського ринку, кваліфікованих програмістів та користувачів.
2. Інформаційні систем аудиту є переважно орієнтованими на методику та специфіку конкретних аудиторських компаній, що виступали постановниками задач при їх створенні. Таким чином, їх поширення на ринку та впровадження в діяльність інших аудиторських компаній аби вимагає суттєвого доопрацювання, або призводить до поширення недоліків, притаманних методикам закладеним в основу таких систем розробниками.
3. Аудит фінансової звітності згідно з міжнародними стандартами багато в чому має за основу так зване «професійне судження аудитора», яке ґрунтується на його досвіді та інтуїції, та не може бути закладене в інформаційній системі.
4. Загальним недоліком, спільним для існуючих систем є частковий характер вирішення задач аудиту. Існуючі ІСА обмежуються переважно автоматизацією окремих аудиторських перевірок чи окремих аудиторських процедур, не забезпечуючи таким чином автоматизації усього комплексу задач, що постають перед аудитором та вирішуються ним у процесі здійснення аудиторської діяльності.

Використання комп'ютерної техніки та програмного забезпечення суттєво впливає на здійснення контролю та аудиторських процедур. Однак слід мати на увазі, що контрольні функції є такими, які найважче автоматизувати. І тут аудиторам не слід відокремлювати фінансовий облік і аудит від нагляду за інформаційними системами, що генерують дані.

Висновки. Отже, на сьогодні автоматизація є перспективним напрямом розвитку аудиту. Автоматизована обробка дозволяє швидко та точно виявляти відхилення і диспропорції показників, більш ефективно планувати і проводити сам процес аудиторської перевірки. Використання автоматизованих інформаційних систем та технологій сприяє розширенню спектра аудиторських послуг, покращенню їх якості, зменшенню трудомісткості аудиторських послуг, підвищенню інтелектуалізації аудиторської роботи. Впровадження інформаційних систем як внутрішнього, так і зовнішнього аудиту є гарантом розвитку та підвищення ефективності управління підприємством.

На сьогодні аудиторські фірми розробили і використовують спеціальні інформаційні системи, орієнтовані на внутрішню регламентацію аудиторської діяльності із застосуванням внутрішньо-фірмових стандартів. Ринок аудиторського програмного забезпечення в Україні у тому числі і українського виробництва тільки починає розвиватися. Тож нині одними з головних інструментів аудитора, як і раніше, залишаються Word та Excel, в той час як світові розробки програмного забезпечення знаходяться вже на дуже високому рівні.

Література:

1. Болдуєв М.В. Концептуальні підходи автоматизації аудиту системи внутрішнього контролю суб'єкта господарювання / М.В. Болдуєв // Фінанси, грошовий обіг і кредит. — 2014. — №3. — С. 247—250.
2. Гуцаленко Л.В. Аудит в Україні: розвиток, проблеми та шляхи вирішення / Л.В. Гуцаленко // Інноваційна економіка. — 2012. — №20. — С. 97-99.
3. Івахненко С. В. Автоматизація аудиту в Україні та світі: підходи і програмне забезпечення / С. В. Івахненко. // Аудитор України. — 2010. — №3. — С. 21.
4. Калініченко Л.Т. Проблемні питання щодо автоматизації аудиту в Україні / Л.Т. Калініченко // Вісник Дніпропетровського університету. — 2013. — №5. — С. 282-284.
5. Подольський В.І. Комп'ютерні інформаційні системи в аудиті / Подольський В.І.. — К. : Кондор, 2014. — 159 с

Науковий керівник:

асистент, Патраманська Людмила Юріївна.

Олена Орленко
(Херсон, Україна)

МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОЩУВАННЯ КРУП'ЯНИХ КУЛЬТУР ЗАЛЕЖНО ВІД РІВНЯ ВРОЖАЙНОСТІ

На сучасному науковому рівні науково-технічного прогресу дозволяє широко використовувати інформаційні системи в сфері науки, освіти, виробництва, бізнесу, моніторингу, консалтингових послуг тощо. Іноді термін «інформація» розуміється дуже вузько, проте реально під цим терміном слід називати все, що може бути представлене у вигляді букв, цифр і зображень. Практично всі людські знання представляються саме у такому вигляді, і вся виробнича діяльність може бути відображена й змодельована з їх допомогою. За сучасних умов під інформаційними технологіями (ІТ) розуміють систему методів і способів пошуку, збирання, накопичення, узагальнення, зберігання й обробки різноманітної інформації за допомогою застосування засобів комп'ютерної техніки [1].

Важливе наукове й практичне значення має застосування новітніх технологій накопичення, обробки і представлення інформації внаслідок можливості її використання для корегування агрозаходів при вирощуванні сільськогосподарських культур, управління продукційними процесами рослин, поточного та довгострокового планування й прогнозування тощо. Їх використання пов'язано з розвиненими аналітичними можливостями, дозволяє наочно відобразити й осмислити інформацію про локальні об'єкти, процеси і явища як у окремо, так і в сукупності. Одночасно інформаційні технології дозволяють виявити взаємозв'язки з їх просторовим розташуванням, підтримувати колективне використання даних через локальні мережі або Інтернет з концентрацією та інтеграцією в єдиний інформаційний масив, проводити моделювання та прогнозування.

Особливістю клімату різних природних зон України, особливо для Південного Степу, є чітко виражена сезонність, екстремальний температурний режим протягом літнього періоду, помірність низьких температур повітря у зимовий період, велика кількість теплових ресурсів та нерівномірність в просторі й часі надходження атмосферних опадів. Слід зауважити, що в степовому регіоні відмічається дефіцит опадів, а в зоні Лісостепу та Полісся, навпаки, надмірне природне зволоження, що обумовлює необхідність використання різних підходів до формування технологій вирощування сільськогосподарських культур, спонукає до застосування зрошення на півдні та осушувальних меліорацій у північних та західних регіонах України.

Одержання високих і сталих врожаїв сільськогосподарських культур на зрошуваних землях можливо лише за умов оптимальної кількості поливної води, елементів живлення, густоти стояння рослин та інших технологічних чинників витрати яких залежать від біологічних особливостей культур, характеру водоспоживання, погодних умов вегетації тощо. З появою ПЕОМ настав час комп'ютерних інформаційних технологій, які внаслідок здешевлення їх вартості дали можливість широкого охоплення глобальними комп'ютерними мережами величезних груп користувачів [2]. Широкомасштабне застосування мережі Інтернет з використанням моделей, які ґрунтуються на платформах «клієнт-сервер», сприяло виникненню високих інформаційних технологій (ВІТ). Їх основними ознаками є досягнення універсальності методів комунікацій; підтримка систем мультимедіа і максимальне спрощення інтерфейсу «людина↔ЕОМ»; відкритість стандартів, тобто використання протоколів та програмних інтерфейсів, що гарантували б створення єдиного інтерфейсу для всіх взаємодій з ПЕОМ (доступу до файлів, повідомлень, сторінок, документів, локальних дисків, Web-сторінок, графіки, мультимедіа, баз даних тощо). Метою етапу ВІТ є зниження вартості інформаційного контакту, необмеженість обсягу доступної інформації, висока ефективність використання ПЕОМ і мережевих ресурсів.

Програмне забезпечення, яке розробляється для користувачів різних рівнів і спеціалізації, неоднорідне. Частина програмних засобів належить до базового програмного забезпечення, без якого неможлива робота технічних засобів, друга частина – до прикладного програмного забезпечення, яке включає програми загального призначення, методо- та проблемно-орієнтовані програми. ІТ використовують програмне забезпечення, яке не залежить від типу інформаційних систем і змісту

оброблювальної інформації. Насамперед, це офісні програми, до складу яких входять текстові редактори або процесори електронних таблиць для виконання розрахунків.

Інформаційні технології дозволяють підняти сільське господарство та інші сфери діяльності людини на якісно новий рівень ефективності, забезпечують високу економічну ефективність при зменшенні негативної дії на навколишнє середовище. Застосування сучасних комп'ютерних технологій дозволяє проводити комплексне моделювання рівня продуктивності рослин залежно від великої кількості факторів впливу природного та агрономічного характеру. Причому чим глибше і точніше моделювання, тим оптимальніше будуть використані ресурси на реальне виробництво та впровадження цієї моделі у життя. Проте в сільськогосподарській галузі, зокрема, в зрошуваному землеробстві, рівень інформатизації недостатній, що негативно відображається на показниках економічної ефективності агропромислового комплексу та обмежує можливості контролю за станом сільськогосподарських культур, рівнями вологозапасів ґрунту, наявністю макро- й мікроелементів тощо. Інформаційні технології дозволяють підняти виробництво на якісно новий рівень ефективності, причому при зменшенні негативної дії на навколишнє середовище. Вони засновані на інформаційних процесах, які можна розділити на три великі групи: отримання інформації; обробка інформації; інтерпретація даних. В зв'язку з цим, в науках про Землю, інформаційні технології дозволили створити нову науку – «геоінформатику», причому термін «географічні» визначає в даному випадку не лише просторовість або територіальність, а також комплексність і системність дослідницького наукового підходу щодо врахування глобальних, регіональних або локальних умов [3].

Розділяють статичні методи, що не враховують час, наприклад, змінна (проста, множинна, лінійна і нелінійна кореляція та регресія; дисперсійний і факторний види аналізу, методи оцінки параметрів тощо), й динамічні методи, які враховують тимчасову змінну (аналіз Фур'є, кореляційний і спектральний аналіз, вагові та передавальні функції). У вітчизняній літературі подібні регресійні моделі, що емпірично встановлені на кількісних залежностях, і не претендують на розкриття механізму описуваного процесу, одержали назву описових. Моделі поведінки відображають системи під час перехідного періоду від одного становища до іншого. Для здійснення цієї категорії моделей вивчають: 1) структуру сигналів на вході і виході біологічної системи; 2) реакцію системи на особливі перевірочні сигнали; 3) внутрішню структуру системи. Останній пункт реалізується аналітичним моделюванням, в основі якого лежать диференціальні рівняння, що описують причинно-наслідкові зв'язки в агроecosystemі.

Першим етапом аналітичного моделювання є формування концепції моделі і складання рівнянь, що описують поведінку системи, при цьому відбувається спрощення реальності, яке, проте, не впливає на найістотніші властивості реальної системи. Потім йде параметризація, тобто визначення кількісних значень параметрів. Здійснення цієї задачі можливе трьома способами: 1) отриманням попередніх оцінок значень параметрів на основі спостережень; 2) знаходженням комбінацій параметрів, що відповідають модельованій ситуації, що базується на методах оптимізації параметрів; 3) оцінкою ролі параметрів моделі за допомогою аналізу чутливості, метою якого є визначення того, як модель реагує на зміну значень параметрів і, як наслідок, наскільки правильно оцінені ці параметри. Наступний крок аналітичного моделювання – імітація, тобто отримання за допомогою комп'ютера рішення модельних рівнянь при фіксованих значеннях параметрів і початкових умовах. Виділяється також адаптивне моделювання, при якому відбувається автоматична адаптація моделі до системи за допомогою комп'ютера. Розрізняють три класи: 1) описові моделі; 2) якісні моделі (що з'ясовують динамічний механізм процесу, що вивчається, здатні відтворити спостережувані динамічні ефекти в поведінці системи); 3) імітаційні моделі конкретних складних систем, що враховують всю наявну інформацію про об'єкт, дозволяючи прогнозувати поведінку систем або вирішувати оптимізаційні задачі їх використання. Особливе значення надається саме останньому класу моделей, оскільки він виявляється корисним для практичних цілей.

Сучасні комп'ютерні технології здатні з високою швидкістю і точністю вирішувати формалізовані завдання з певними даними за заздалегідь відомими алгоритмами. Проте, у тих випадках, коли завдання не піддається формалізації, а вхідні дані неповні, неточні або суперечливі, застосування традиційних комп'ютерів стає неефективним. Альтернативою їм стають спеціалізовані комп'ютери, що реалізують нетрадиційні нейромережеві технології. Сильною стороною цих комплексів є нестандартний характер обробки інформації. Вона кодується і запам'ятовується не в окремих елементах пам'яті, а в розподілі зв'язків між нейронами і в їх силі, тому стан кожного окремого нейрона визначається станом багатьох інших нейронів, пов'язаних з ним. Отже, втрата одного або декількох зв'язків не мають істотного впливу на результат роботи системи в цілому, що забезпечує її високу надійність.

Література:

1. Моисеев Н.Н. О методологии математического моделирования процессов сельскохозяйственного производства / Н.Н. Моисеев // Вестник с.-х. науки, – 1984. – Вып. 1. – С. 14-20.
2. Мороз О. Устойчивость сельскохозяйственного производства / О. Мороз // Экономика Украины. – 1998. – № 3. – С. 78-83.
3. Одинцов И. Д. Теория статистики / И. Д. Одинцов. – М. : Мысль, 1998. – С. 28-32.
4. Олійник О.В. Методологія та методичні проблеми досліджень циклічності у зерновому господарстві / О.В. Олійник // Економіка АПК. – 2002. – № 11. – С. 24-30

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕШКОДИ ВСТАНОВЛЕННЯ БІОГАЗОВИХ КОМПЛЕКСІВ В АПК УКРАЇНИ

Постановка проблеми: Через підвищення вартості енергоносіїв стало вкрай актуальним питання пошуку альтернативних видів палива. Україна має дуже великі перспективи у АПК, що стовхає до такого терміну, як біогаз. Біогаз - газ, одержуваний водневим або метановим бродінням біомаси. Метанове розкладання біомаси відбувається під впливом трьох видів бактерій. У ланцюжку харчування наступні бактерії харчуються продуктами життєдіяльності попередніх. [1]

Ціллю статті: є висвітлення доцільності створення біогазових комплексів на території України, котра дозволила почати видобувати умовно безоплатне й екологічно чисте паливо у достатній кількості щоб не тільки задовольнити потреби підприємств, а й постачати до найближчих населених пунктів.

Аналіз останніх публікацій та досліджень: одними з найвідоміших праць останнього часу, присвячених обґрунтуванню доцільності розвитку є праці Барбара Едер та Хайнц Шульц "Біогазові комплекси", В.Баадер, Е. Доне, М. Брендерфер "Біогаз. Теорія та практика"

Основними проблемами є екологічний та фінансовий аспекти. З одного боку використання біогазу дуже зменшить викиди до зовнішнього середовища, а з іншого люди знову зможуть сісти за кермо свого авто.

Виклад основного матеріалу: Крім відходів біогаз можна виробляти з спеціально вирощених енергетичних культур, наприклад, з сілосної кукурудзи або сільфія, а також водоростей. Вихід газу може досягати до 300 м³ з 1 тонни.

Щоб порахувати вихід біогазу з конкретного сировини, необхідно провести лабораторні випробування або подивитися довідкові дані і визначити вміст жирів, білків і вуглеводів. При визначенні останніх важливо дізнатися процентний вміст швидко розкладаючих (фруктоза, цукор, сахароза, крохмаль) і важко розкладаємих речовин (наприклад, целюлоза, геміцелюлоза, лігнін). Визначивши вміст речовин, можна обчислити вихід газу для кожної речовини окремо і потім скласти.

Свалочний газ - один з різновидів біогазу. Виходить на звалищах з муніципальних побутових відходів.

Розвинений біогазовий комплекс може бути похідною від розвинутого агропромислового комплексу. Потенціал даної справи не може не хвилювати. Чим ефективніше працює 1, тим ефективніше працює 2. Відносно невисока собівартість окупається протягом 2-5-х років. Дана галузь дозволить отримати майже повну газову незалежність і економічний ріст.[2]

Агропромисловий сектор України, виробляючи значні обсяги органічних відходів, потенційно володіє ресурсами для виробництва біогазу, здатними замінити 2,6 млрд. МЗ ПГ / рік (теоретичний потенціал). Потенційний обсяг біогазового ринку в Україні може бути освоєний протягом 10- 20 років (до 2030 року). Необхідною передумовою реалізації даних проектів на першому етапі є запровадження економічно обґрунтованого ЗТ для електроенергії з біогазу. Для реалізації ефективних енергетичних біогазових проектів важливо стимулювати виробництво електроенергії з біогазу, отриманого не тільки з відходів біомаси, але і з спеціально вирощеної рослинної сировини. Паралельно з виробництвом електроенергії в Україні доцільно впроваджувати виробництво біометана для прямого заміщення природного газу або більш ефективної енергетичної утилізації біогазу у виробництві електроенергії та тепла. В цілому біогазовий ринок в Україні можна оцінити як перспективний, з досить широкою обізнаністю учасників, що очікує сигналів з боку держави. Такими сигналами на першому етапі може бути введення в дію гарантованої законом величини «зеленого» тарифу для електроенергії з біогазу без обмеження видів обладнання чи сировини, інші види реальної законодавчої підтримки та нормативно-правового забезпечення.[3]

Всього виділено 5 основних законодавчих бар'єрів на шляху розвитку виробництва енергії з біомаси, зокрема з біогазу, і пропозицій щодо їх подолання шляхом внесення змін до Закону України № 5485-VI, а саме:

Бар'єр 1: Не обґрунтовано низький коефіцієнт «зеленого» тарифу для електроенергії з біогазу. Пропозиція з подолання бар'єру: Встановити коефіцієнт ЗТ для електроенергії, виробленої з біогазу, на рівні 3,0 для біогазу, отриманого з відходів та продукції сільського господарства, і 2,7 для всіх інших видів біогазу.

Бар'єр 2: Некоректне визначення терміну «біомаса» Пропозиція з подолання бар'єру: Скорегувати термін «біомаса» наступним чином: "У цьому Законі біомасою є біологічно поновлюване речовина органічного походження, яке піддається біологічному розкладанню (продукти, відходи і залишки лісового та сільського господарства (рослинництва і тваринництва), рибного господарства та технологічно пов'язаних з ними галузей промисловості), а також складова промислових або побутових відходів, яка здатна до біологічного розкладання".

Бар'єр 3: Не обґрунтовані вимоги щодо частки місцевої складової обладнання, матеріалів і послуг у загальній вартості проектів Пропозиція з подолання бар'єру: Скасувати будь-яка вимога за часткою місцевої складової для проектів, що претендують на отримання «зеленого» тарифу на електроенергію з біомаси та біогазу.

Бар'єр 4: Термінологічні помилки в описі основних елементів обладнання для об'єктів електроенергетики, що використовують енергію біогазу Пропозиція з подолання бар'єру: Для виправлення

помилку Закону № 5485-VI вважаємо за необхідне в законі розширити таблиці з описом елементів місцевої складової для об'єктів електроенергетики, що використовують енергію біомаси та біогазу. Дані пропозиції актуальні, якщо законодавці не приймуть попереднє речення БАУ відмовитися взагалі від будь-яких вимог до місцевої складової.

Бар'єр 5: Дискримінаційний підхід до біогазової установки, які введені в експлуатацію до 01.04.2013. Пропозиція з подолання бар'єру:[4] Положення Закону мають бути скориговані таким чином, щоб об'єкти, що виробляють електроенергію з біогазу та введені в експлуатацію до 31.03.2013 17 включно, могли б отримати «зелений» тариф нарівні з об'єктами, введеними в експлуатацію з 01.04. 2013 по 31.12.2014.

Крім законодавчих бар'єрів, існує також проблема відсутності сучасної нормативної будівельної документації для проектування та експлуатації біогазових установок та систем збору біогазу на полігонах ТПВ. При цьому власники проектів і проектують організації стикаються з необхідністю випускати Технічні умови під кожен запроваджену біогазову установку, а державні органи у сфері регулювання будівництва, об'єктивно не маючи нормативної бази для оцінки таких проектів, змушені суб'єктивно підходити до видачі дозволів на будівництво. Все це веде до затягування термінів введення проектів в експлуатацію, а для власників проектів - до зайвих витрат. Тому важливо ініціювати розробку необхідної нормативної документації у сфері біогазових проектів із залученням провідних фахівців та профільних організацій.

Складність застосування податкових пільг при ввезенні біоенергетичного обладнання.

Відсутність цільового фінансування проектів БГУ українського виробництва. [5]

Відсутність діючої програми розвитку сектора. Важливим сигналом з боку держави буде також задіяння програмного підходу в сфері розвитку біогазових технологій з конкретними цілями, джерелами фінансування та термінами виконання. Концепція такої програми вже фактично затверджена як Національного проекту «Енергія біогазу», але поки не знаходить належного розвитку, в т.ч. через описаних вище бар'єрів. Вважаємо, що активізація розвитку даного Національного проекту, поряд з подоланням зазначених бар'єрів, дозволить дати необхідний імпульс для розвитку біогазових технологій в Україні та залучити інвестиції в біогазову галузь. [6]

Висновок: У цієї технології є великі перспективи, тому що ми - аграрна країна. У нас достатньо біомаси як вихідної сировини: багато великих ферм і великих сільгоспугідь, де можна виробляти силос кукурудзи, який йде на біогаз. За нашими оцінками, тільки з існуючих відходів можна було б виробляти до 3,2 млрд куб. м біометана на рік. Додатково є 4 млн га вільних сільгоспземель. І, якщо 1 млн га з них пустити під силос, то отримаємо ще додатково 3,3 млрд куб. м біометана на рік. В сумі це 6,5 млрд кубів щорічно.[7]

До того ж у нас розвинена мережа газопроводів: практично в будь-якій точці України є розподільні газові мережі, до яких можна підключитися. А налагодити систему обліку технологічно нескладно: потрібен лічильник в пункті подачі біометана в газову мережу, а дані з лічильника повинні фіксуватися у відповідному державному реєстрі. У населеному пункті, де є гарантований споживач тепла, будується вже теплоелектроцентраль. Виробник електроенергії і тепла бере з мережі газ, який враховує за своїм лічильником. Але у нього на руках є сертифікат, що він бере «зелений» метан. А значить, електроенергія виробляється за «зеленим» тарифом. Продаж тепла - додатковий прибуток. Головне, щоб був баланс закачування і відбору біометана.

Але не варто забувати інший момент, важливий для України. Біометан, отриманий з біогазу, в більшості випадків буде дорожче звичайного природного газу. За нашими оцінками, рівень собівартості виходить десь \$ 500 за 1000 кубів і вище. Тому зараз розвиток Біометанові установок і пряме заміщення природного газу нерентабельно. Втім, це стосується й інших галузей альтернативної енергетики - без дотацій, субсидій і «зелених» тарифів вони в багатьох випадках збиткові.[8]

Але і при «зеленому» тарифі, прописаному в законі, термін окупності проектів - близько 10 років. Когось це влаштовувало, тому що за останній час з'явилося кілька нових установок. Мета законопроекту №2010 для сектора біогазу - поліпшити окупність хоча б до рівня 5-6 років. Але все-таки альтернативна енергетика - це політичний вибір держави. Якщо держава це зрозуміє, у нас з'являються хороші шанси на розвиток біометана. Я впевнений, що колись природний газ буде вищою в ціні, він перевалить за \$ 500. Зараз це дорого, але ці кроки підвищують енергетичну безпеку - і тому це має стати свідомою політикою держави. [9]

Література:

1. [Електронний ресурс]. Загальні відомості - Режим доступу: <http://www.uabio.org>
2. [Електронний ресурс]. Біогазовий комплекс - Режим доступу: <http://uaenergy.com.ua>
3. [Електронний ресурс]. Агропромисловий комплекс - Режим доступу: <http://toukraine.org.ua>
4. [Електронний ресурс]. Агропромисловий комплекс - Режим доступу: <http://ukrmap.su>
5. [Електронний ресурс]. Біогаз в країнах СНД- Режим доступу: <http://recentre.com>
6. [Електронний ресурс]. Біогаз з ТПВ - Режим доступу: <http://www.baltfriends.ru>
7. [Електронний ресурс]. Свалочний газ - Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org>
8. [Електронний ресурс]. Біогаз і Українська держава - Режим доступу: <http://www.uabio.org>
9. [Електронний ресурс]. Про майбутнє біометана - Режим доступу: <http://forbes.ua/>

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Лантух Ігор Валерійович.

РОЛЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СТРУКТУРІ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Удосконалення механізму формування і використання коштів місцевих бюджетів є одним з найважливіших питань сьогодення, оскільки вони є фундаментом всієї бюджетної системи країни. Місцевий бюджет займає одне з провідних місць в системі функціонування економіки держави, в тому числі в формуванні фінансових ресурсів, становленні макро- та мікроекономічних показників, розвитку міждержавних відносин тощо. Водночас кошти місцевих бюджетів повинні бути сконцентровані на вирішення завдань соціальної спрямованості та безумовне дотримання соціальних норм і гарантій громадян.

Бюджет як одна з ланок фінансової системи відображає виробничі процеси, відтворює відносини розподілу і перерозподілу, опосередковує рух грошової маси. Тому однією з фінансових проблем сьогодення в Україні виступає забезпечення фінансових ресурсів для розвитку територій.

Виклад основного матеріалу. Бюджет є складною економічною категорією, оскільки являє собою систему економічних відносин, які складаються в суспільстві в процесі формування, розподілу і використання централізованого грошового фонду країни, призначеного для задоволення суспільних потреб. Утім, в офіційних документах, зокрема в Бюджетному Кодексі України визначено таке поняття бюджету як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду” [2].

Місцеві бюджети це важлива фінансова категорія, основу якої становить система фінансових відносин, а саме відносин – між:

- державою і підприємствами в процесі мобілізації доходів, накопичень і фінансування з бюджету;
- державою і населенням в процесі розподілу і перерозподілу національного доходу;
- ланками бюджетної системи при бюджетному регулюванні [5].

Дослідження і аналіз структури зазначених відносин дає змогу зрозуміти економічний зміст бюджету, глибше виявити його роль у розподільчих процесах. Бюджетом акумулюється і перерозподіляється значна частина фінансових ресурсів держави, в тому числі національного доходу, що дає можливість державним органам влади реалізувати зовнішню і внутрішню політику, вирішувати економічні і соціальні проблеми.

Варто також звернути увагу ще на те, що саме Бюджетні відносини відображають зміст державного бюджету та функціонують у визначених формах – суспільних і організаційних. Завдяки організаційним формам, що реалізуються, через створення бюджетів місцевих органів самоврядування, стає можливим використання ресурсів, як інструменту управління економікою. Сконцентровані в місцевому бюджеті кошти призначаються для здійснення соціально-економічної політики, в тому числі проводиться підтримка матеріального рівня життя населення та окремих його груп, реалізуються місцеві програми з розвитку і функціонування галузей національного господарства, охорони навколишнього середовища, зміцнення науково-технічного потенціалу та розвитку культури території і країни в цілому.

Однак, стосовно визначення сутності поняття “ місцеві бюджети ” в економічній літературі немає єдиної точки зору. Деякі вчені за основу їх визначення приймають територіальний принцип, розглядаючи їх як бюджети окремих адміністративно-територіальних одиниць та характеризують місцеві бюджети як економічні відносини. Наприклад, І.Н. Ходорович розглядає місцеві бюджети як “ сукупність економічних відносин, що забезпечують фінансову базу місцевих Рад щодо розвитку і утримання головним чином галузей господарства, які безпосередньо спеціалізуються на підвищенні доброту населення ” [7]. Н.В. Васильєва визначає місцеві бюджети як “ обумовлену адміністративно-територіальним поділом і бюджетним устроєм частину економічних відносин у суспільстві, пов’язаних з формуванням, розподілом і використанням фондів грошових коштів, призначених для задоволення суспільних потреб ” [3]. Безумовно, на сьогодні усе це свідчить про різні підходи до розуміння сутності поняття місцевих бюджетів, що, передусім, позначається на визначенні їхньої ролі у фінансовій системі держави.

Щодо тлумачення цього поняття в Бюджетному кодексі, то місцевий бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які виконують органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим (тимчасово призупинено із-за анексії Росією), упродовж бюджетного періоду. Розгляд різних поглядів щодо визначення сутності поняття “ місцевих бюджетів ” дає можливість охарактеризувати їх як сукупність економічних відносин, які сприяють територіальному перерозподілу національного доходу країни та забезпечують створення фінансової бази місцевих Рад.

Система місцевих бюджетів існує в усіх країнах світу. Проте її розвиток і функції зумовлені низкою національних, політичних, економічних та інших факторів. Децентралізація міжбюджетних відносин закордоном супроводжується збільшенням частки власних (прямих) джерел наповнення місцевих бюджетів, на протиположність централізованому фінансуванню. Врахування такого досвіду побудови місцевого самоврядування в різних країнах зумовлене необхідністю підходу до нього з точки зору можливостей

практичного застосування Україною в час реформ системи місцевих податків і зборів (що вже частково передбачено законодавством у 2015 році).

Нестабільність дохідної бази вітчизняних місцевих бюджетів, відсутність ефективного механізму міжрегіонального перерозподілу державних доходів, значні відмінності в рівні економічного розвитку регіонів і умовах життя в них потенційно ведуть до соціальних конфліктів і політичної нестабільності.

Питання децентралізації бюджетної системи України, як один з методів інновацій, виходять на перший план, адже фінансова децентралізація є однією з фундаментальних умов незалежності та життєздатності органів місцевої влади: децентралізація процесів ухвалення рішень збільшує можливості участі місцевої влади у розвитку підконтрольної їй території; фіскальна децентралізація сприяє ефективному забезпеченню суспільними послугами шляхом ретельнішого узгодження видатків органів влади з місцевими потребами і уподобаннями.

Утім, для реалізації змін внесених до Бюджетного кодексу, починаючи з 2015 року проводиться низка заходів, щодо врегулювання бюджетних правовідносин, пов'язаних із впровадженням нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин, удосконалення казначейського обслуговування бюджетних коштів, посилення відповідальності їх головних розпорядників, функціонування бюджетної системи в особливий період [7]. Насамперед, відбудеться впровадження власних і регулюючих доходів місцевих бюджетів. Власні доходи мають складати основну частину дохідної бази місцевих бюджетів усіх рівнів разом з обласними і районними. В основі реформ – децентралізація влади і суттєве розширення повноважень територіальних громад, що передбачає перерозподіл завдань, та відповідно ресурсів на національному, регіональному та місцевому рівнях, підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів, зміцнення матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування.

На нашу думку, фінансові системи, на яких базуються ресурси, доступні місцевій владі, повинні бути відповідним чином диверсифікованими і життєздатними, щоб дати змогу їм максимально відстежувати реальну еволюцію видатків на виконання своїх завдань.

В умовах нестабільності та кризових явищ в Україні підтримка фінансово слабких територій повинна здійснюватися завдяки створенню програм фінансового вирівнювання або інших аналогічних заходів, спрямованих на підтримку впливу нерівномірності розподілу потенційних джерел фінансування і фінансового тягаря. Однак, зазначені програми та заходи не повинні обмежувати свободу дій місцевої влади в межах її повноважень.

Як свідчать дані табл. 1, бюджетна система України упродовж досліджуваного періоду функціонувала за рахунок централізації дохідних джерел і відповідного зниження самостійності місцевих бюджетів.

Таблиця 1

Міжбюджетні трансферти, що надійшли з державного бюджету до місцевих бюджетів, за 2012–2014 роки

Міжбюджетні трансферти	Факт 2013	Факт 2013	План 2014	Факт 2014	% виконання плану
Усього, млн грн, у т.ч.:	124 459,6	115 848,3	137 588,4	130 600,7	94,9
–загальний фонд	114 625,4	113 116,1	120 135,7	116 782,3	97,2
–спеціальний фонд	9 834,8	2 732,2	17 452,7	13 818,4	79,2

Джерело: [3]

Так, за даними Державного казначейства України, у 2013 році було перераховано 130,6 млрд грн міжбюджетних трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів, що становить 94,9 % річного плану. З них до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 97,2 % річного плану. До спеціального фонду надійшло 79,2 % від запланованого на рік обсягу. На відміну від попередніх років у 2014 році відбулося збільшення на 12,7 % обсягів міжбюджетних трансфертів порівняно з попереднім роком.

Бюджетним кодексом у новій редакції передбачено низку заходів щодо удосконалення міжбюджетних відносин з метою зменшення залежності місцевих бюджетів від перерозподілу коштів з державного бюджету, створення належних умов для виконання органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади покладених на них функцій. Сьогодні, відповідно до чинного законодавства місцеві органи влади мають право визначати розподіл фінансових ресурсів за категоріями видатків. Законодавство також зобов'язує їх забезпечувати збалансованість місцевих бюджетів. Але, водночас, вони часто змушені дотримуватися галузевих норм і мають дуже мало прав визначати затрати в різних галузях.

Висновки

Проблема вдосконалення місцевого управління, зокрема взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування, сьогодні залишається актуальною. Діючий механізм перерозподілу бюджетних коштів є недостатньо ефективним. Однак, в умовах розвитку демократичного суспільства та становлення системи місцевого самоврядування забезпечення ефективного надання суспільних послуг населенню територіальних громад та виконання бюджетних програм розвитку відповідних територій можливе лише за умови збалансованості бюджетних доходів і видатків.

Отже, в умовах соціально-орієнтованого ринкового середовища потрібно більш чітко розподілити повноваження між органами державної влади та місцевого самоврядування. Важливо, на цій основі, здійснити розмежування доходів і видатків кожного виду бюджетів таким чином, щоб забезпечити

відповідність між видатками та необхідними для їхнього фінансування дохідними джерелами. Для ефективного розв'язання питань місцевого значення необхідна така модель, яка б забезпечувала оптимальну єдність державної влади з одночасною самостійністю територіальних громад.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 21.06.2001 р. № 2542-ІП, зі змінами. – <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.19.27. &nobreak=1>
2. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за 2013 рік. [Електронне ресурс] Режим доступу:– http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitoring%20Quarter%202014/ukr/KV_IV_2014_Monitoring_ukr.pdf
3. Васильєва М.В. Місцеві бюджети в сучасних умовах - М.: Фінанси і статистика, 1987.-128с.
4. Кирієнко О. Місцеві податки та збори: механізми справляння та порядок сплати // Вісник податкової служби України. – 2003. – № 2. – С. 55-60.
5. Кульчицький М.І. Місцеві фінанси. Навчальний посібник. Видання другу, перероблене та доповнене / Мирослав кульчицький. –Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013 –552 с. Азаров М.Я. Реформування системи управління державними фінансами України –Київ. 2011
6. Місцеві фінанси у схемах і таблицях : навч. Посіб./ [М.А. Гапонюк, А.Є. Буряченко, В.П. Яцюта та ін.] ; за аг. Ред.. В.М. Федосова. К. : КНЕУ ,2010. – 600, [8] с.
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо бюджетної децентралізації) [Електронне ресурс] Режим доступу : – http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GG3F768A.html
8. Ходский Л.В. Основы государственного хозяйства. Курс финансовой науки. - Четвертый вид., Перероб. і доп. - СПб, 1913. - 580 с.– 22, с.459].

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор Крупка Михайло Іванович.

Эдуард Руднев
(Харьков, Украина)

ПРОБЛЕМЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ ДЛЯ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

Инвестиции играют одну из ключевых ролей в развитии малого бизнеса. Для новых коммерческих проектов - это, в первую очередь, один из основных источников прибыли, который является основой для реализации стратегических целей. Инвестиционные вложения обеспечивают простую и быструю возможность расширения фондов предприятия, а так же способствуют реализации задач среднесрочного и долгосрочного планирования деятельности предприятия. Так же инвестиции внутри страны стимулирует развитие инвестиционной инфраструктуры, что в свою очередь, снижает степень риска инвестиционных вложений, облегчает привлечение дополнительных инвестиций, аккумулируя финансовыми ресурсами, а это в свою очередь приводит к повышению уровня доверия иностранных инвесторов

Одной из главных проблем препятствующих развитию малого предпринимательства в Украине является недостаточность ресурсов. Ввиду ограниченности ресурсов внутри предприятия, малым предпринимателям необходимо искать финансирование во внешней среде. Виды финансирования, которые доступны малому бизнесу – кредиты (коммерческих банков и фондов, льготные кредиты за счет средств бюджета), целевое бюджетное финансирование, прямое и целевое субсидирование, лизинг, предоставление гарантий, страхование, франчайзинг. Финансирование со стороны коммерческих банков для многих предприятий малого бизнеса, не доступно ввиду высоких процентных ставок, а также низкой инвестиционной привлекательности молодых предпринимателей. Малый бизнес в Украине сейчас практически полностью лишен возможности взять кредит или привлечь капиталовложения, поэтому предприниматель вынужден рассчитывать только на собственные силы.

Следует отметить вклад в научную разработку отдельных теоретических и методологических аспектов управления инвестиционным процессом на микроуровне, а так же решения проблем инвестиционной непривлекательности малых предприятий таких ученых, как: С.Валдайцев, Н.Герасимчук, Б.Губский В.Макаров, Г.Клейнер. Однако инвестиционный процесс находится в постоянном развитии, и ежедневно усложняет свою структуру и сталкивается с множеством проблем под влиянием факторов внешнего и внутреннего характера, и потому нуждается в дополнительном исследовании.

Целью работы является рассмотрение основных проблем инвестиционной деятельности малого предпринимательства Украины и анализ путей их решения.

Исследователи выделяют следующие положительные эффекты от привлечения иностранных инвестиций:

- Во-первых, иностранные инвестиции являются стабильным источником финансирования. Постоянный приток прямых инвестиций обеспечивает непрерывное и самое простое поступление капитала в экономику принимающей страны, что увеличивает её производственные способности и влияет на накопление капитала.

- Во-вторых, вложение капитала в экономику другой страны несет собой передачу технологий, управленческих навыков, обмен опытом. Промышленные технологии получают своё развитие на территории принимающей страны, повышает уровень её технологического развития.
- В-третьих, инвестирование иностранного капитала также повышает конкурентоспособность принимающей страны. Поток инвестиций, как было сказано ранее, повышает производительность, а также качество выпускаемой продукции, что влияет на конкурентоспособность выпускаемой продукции, выводит её на международный уровень, то есть расширяет связи с внешними рынками.

В основу исследования факторов, определяющих инвестиционную привлекательность предприятий, потенциальных исполнителей контрактов (ПИК) на поставки экспортной продукции, положим механизм привлечения инвестиционных ресурсов. Привлекаемые ресурсы состоят из:

1. акционерного капитала;
2. ссудного капитала;
3. кредиторской задолженности;
4. реинвестируемой прибыли и фондов.

Акционерный капитал ("чистая стоимость", "капитал акционеров") – это чистая стоимость компании, то есть это та сумма которая останется после выплаты всех долгов предприятия. Остаток дает представление о пропорции компании, которая принадлежит акционерам, системе финансирования через обычные и привилегированные акции. Ссудный капитал - это тот капитал, владелец которого передает, а точнее — продает заемщику право на его временное использование (например, по законодательству большинства стран товары, полученные на условиях непогашенного коммерческого кредита и находящиеся на складе обанкротившегося заемщика, не подлежат реализации в общем порядке, а возвращаются кредитору без учета очередности его финансовых требований). Кредиторская задолженность это задолженность предприятия, перед другими лицами, которую этот субъект обязан погасить.

Кредиторская задолженность возникает в случае, если дата поступления услуг (работ, товаров, материалов и т. д.) не совпадает с датой их фактической оплаты. Реинвестируемая прибыль это чаще всего является основным источником пополнения средств компании, используемых как для расширения текущей деятельности, так и для участия в новых инвестиционных проектах.

Как правило, модель привлечения этих ресурсов заключается в следующем. Предприятие, в целях привлечения ресурсов выходит на ссудный рынок капиталов, на котором происходит кругооборот предлагаемых к размещению ресурсов. Поскольку объем предлагаемых ресурсов, обычно, меньше чем объем спроса на них, непредотвратимо возникает конкурентная борьба за самые дешевые ресурсы, в которой определяющую роль играют потенциальные инвесторы. Поэтому при утверждении решения об объекте инвестиций, инвесторы сравнивают потенциальные объекты, а так же вложения средств, изучают их инвестиционную привлекательность и проводят технико-экономическое обоснование инвестиционных проектов, в том числе по созданию экспортной продукции. Рассмотрим факторы, принимаемые во внимание инвестором при выборе инвестиционных проектов:

Производственно-технологические факторы напрямую связаны с возможностью ПИК выполнить разработку, а так же обеспечивать производство продукции военного назначения. В их основе лежат производительность труда и уровень развития производства, используемых технологий и т.д., которые в конечном счете находят свое воплощение в системе обеспечения качества. Ресурсные факторы характеризуют такие аспекты, как экономическое состояние предприятия (обеспеченность финансовыми ресурсами и т.д.), наличие комплекса ресурсов, необходимых для функционирования производства (сырье, энергия, интеллектуальная собственность и т.д.) и степень эффективности использования этих ресурсов (издержки производства, цены и т.д.). Основными видами ресурсов, которые определяют инвестиционную привлекательность того или иного предприятия являются финансовые ресурсы, достаточность которых свидетельствует о высоких возможностях по реализации инвестиционных проектов. Институциональные факторы определяют эффективность применения рыночных механизмов для повышения экономической отдачи от инвестиций, а также возможность оперативного создания необходимой кооперации соисполнителей с применением рыночных инструментов. При исследовании институциональных факторов нужно учитывать организационно-правовую форму, особенности функционирования и правового статуса ПИК различных организационно-правовых форм и специфику их органов управления. Все это предопределяет возможность реального участия инвестора в деятельности предприятия, а также позволяет повысить уровень реализуемости инвестиционного проекта.

Нормативно-правовые факторы, прежде всего, определяют легитимность деятельности предприятия, и степень его открытости, а также правовую чистоту заключаемых им сделок. В этом плане важными характеристиками являются:

1. сведения об изменениях в наименовании и организационно-правовой форме предприятия;
2. сведения о государственной регистрации;
3. структура органов управления и распределение обязанностей между ними;
4. существенные договоры и обязательства предприятия (корпорации) и др.

Важной характеристикой является пакет лицензий, который имеется у потенциального исполнителя контракта.

Инфраструктурные факторы в настоящее время начинают играть все большую роль. Это связано прежде всего с неизбежно повышающейся долей затрат на транспортное обслуживание, энергоносители, сырье и материалы. Поэтому важно, чтобы близко ко всем основным источникам сырья, потребителям продукции. Экспортный потенциал предприятия позволяет сравнить потенциальную емкость мирового рынка экспортируемой продукции, производимой данным предприятием, с объемом выпускаемой продукции этим предприятием в рассматриваемый период времени. Такое сравнение дает возможность потенциальному инвестору рассчитывать инвестиционную привлекательность предприятия, прогнозировать продвижение выпускаемой им продукции на мировые рынки. Деловая репутация является одним из обобщающих факторов, определяющих инвестиционную привлекательность предприятия-исполнителя контрактов. Этот фактор по существу характеризует предысторию экономической деятельности предприятия, устойчивость его имиджа. Если за предприятием закрепилась устойчивая репутация надежного партнера, то это является залогом его добропорядочного поведения в будущем. Как правило, основным источником информации о деловой репутации предприятия являются средства массовой информации. И все же к анализу сведений из средств массовой информации нужно подходить осторожно, поскольку существуют "белый" и "черный пиар". Рассмотренные факторы, и также ряд других, характеризующих инвестиционную привлекательность предприятия, учитываемых инвестиционным посредником при выборе исполнителей инвестиционных проектов не зависят от того, кто выступает инициатором инвестиционного проекта, и все же распределение этих факторов по степени значимости при этом меняется.

Момент принятия решения инвестировать очень важен и сложен одновременно, при его осуществлении необходимо учитывать интересы двух сторон, но на данный момент инвестиционная деятельность находится в кризисном состоянии. Направлением в сторону решения проблемы может стать оживление экономики, постепенный выход из кризиса, создание производства, и способного предотвратить подобные явления требуют осуществление комплекса мер. Чтобы запустить механизм такого подъема, необходимо всестороннее стимулирование малого бизнеса.

Литература:

1. Герасимчук В.Г. Діагностика системи управління підприємством: Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1995. – 120 с.
1. Ковалев В.В. Практикум по финансовому менеджменту. – М., 2000. – 211 с.
2. Реген В. Управление комплексным развитием предприятия. / Реген В., Ткаченко Е.А. – СПб.: Изд-во Вернера Регена, 2006. – 189 с.
3. Матрус И.В. Проблема выбора инвестиционных приоритетов развития предприятия [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.confcontact.com/2009_03_05/5_matrus.php
4. Матрус И.В. Источники финансирования капитальных вложений предприятия в современных условиях [Электронный ресурс]. Режим доступа: [-http://5fan.info/bewmerjgeqasjgeujg.html](http://5fan.info/bewmerjgeqasjgeujg.html)
5. Основы международных валютно-финансовых и кредитных отношений/ Научн. ред. д-р. эконом. наук, профессор В. В. Круглов. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 432 с.

Научный руководитель:

кандидат экономических наук, доцент Попадинец Е.В.

**Максим Свіззов
(Харків, Україна)**

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВЕЛОСИПЕДНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У МЕГАПОЛІСАХ НА ПРИКЛАДІ МІСТА ХАРКОВА

Постановка проблеми: Останнім часом у європейських мегаполісах велосипеди, як масовий вид транспорту, набуває все більшої популярності завдяки численним перевагам перед автомобілями. У той же час в Україні велосипеди все ще залишаються прерогативою туристів та населення сільської місцевості. Проте масове використання велосипедів у межах великих міст має ряд переваг як з екологічної, так і з економічної точки зору.

Ціллю статті: є висвітлення доцільності створення інфраструктури, котра дозволила б перетворити велосипедистів на масове явище у великих містах України.

Аналіз останніх публікацій та досліджень: одними з найвідоміших праць останнього часу, присвячених обґрунтуванню доцільності розвитку вело інфраструктури у мегаполісах є праці Я. Гейла «Міста для людей» та В.Р.Вучика «Транспорт у містах, доцільних для життя».

Основними проблемами сучасних міст найчастіше є: завантаженість міських доріг особистим автотранспортом, відсутність інфраструктури обслуговування потреб велосипедистів та слабкий взаємозв'язок між водіями авто та велосипедистами, що призводить до частих конфліктів та ДТП.

Виклад основного матеріалу: Велосипеди, як засіб пересування у повсякденному житті у мегаполісах незвичні для України.

Не дивлячись на значні переваги особистого автомобіля перед іншими видами транспорту (такими як часткова незалежність від громадського транспорту та захист від опадів), масова поява легкових

автомобілів поставила велику кількість проблем перед проектувальниками та міською адміністрацією. Протягом останніх 30 років в Україні спостерігалось значне збільшення кількості особистих автомобілів.

Одним з наслідків виходу зі складу СРСР та формування держави на засадах ринкової економіки стала поява на українському ринку великої кількості закордонних відносно недорогих легкових автомобілів. Протягом 90-х у наслідок значної фінансової кризи популярність особистих автомобілів була невисокою, проте починаючи з 2000-х, коли падіння національної економіки призупинилося і почалось її поступове відродження, рівень життя населення почав підійматись, що викликало зниження популярності громадського транспорту і збільшення числа авто на вулицях міст. Проблеми в містах почалися в кінці 80-х - початку 90-х років: у купи людей раптом з'явилася можливість купити свій перший автомобіль, що вони і зробили. У підсумку значно менше людей стало їздити на громадському транспорті, практично відразу пересівши на машини практично відразу. На вулицях стало дуже багато автомобілів, і вони заважають один одному і всім іншим. Швидкість знизилась і з'явилися затори, але люди все одно купують машини, бо альтернатива (так звана альтернативна мобільність: громадський транспорт, велосипеди, переміщення пішки) здається їм менш привабливою.

Масова автомобілізація, котра прокотилася Західною Європою та Сполученими Штатами у другій половині 20 століття, дісталася України через 50 років. Не дивлячись на велику різницю в часі, основні проблеми жителів міста лишилися такими ж. Орієнтація забудовників передусім на легковий автомобільний транспорт, як на основний засіб руху жителів міста призводить до збільшення доріг, що у свою чергу створює проблеми для пішоходів, котрі часто вирішуються створенням підземних переходів. Не дивлячись на певну безпеку для пішоходів, такі спорудження значно погіршують комфорт переходів та спричиняють порушення останніми ПДД. Окрім цього постало питання створення парковок для автомобілів. Більшість великих міст СРСР розбудовувались у 60-і – 80-і роки 20 ст. Оскільки промисловість не могла на той час повністю забезпечити потреби населення у особистому автотранспорті, відповідно міська інфраструктура не завжди була розрахована на значне збільшення кількості автомобілів, що у наш час призвело до погіршення транспортної ситуації. Наслідком цієї кризи є паркування на місцях, котрі функціонально не призначені для цього (узбіччя доріг, пішохідні тротуари, трамвайні колії). Наслідками цього стало збільшення заторів на вулицях та погіршення взаємовідносин пішохід/велосипедист-водій та підвищило кількість ДТП (так, протягом 2014 року кількість порушень правил безпеки дорожнього руху становила 10 066, з яких 2051 закінчилось смертю) [6].

Створення спеціальної інфраструктури для обслуговування велосипедистів змогла б не тільки зменшити ці показники, а й принести користь передусім місту. Незначні витрати на створення вело інфраструктури (у порівнянні з витратами на нові паркувальні місця для автомобілів) змогли б принести більше користі, а значить, зекономити значні кошти у міському бюджеті. На сьогодні в Україні немає гідної вело інфраструктури, а більшість вело доріжок представляють собою у більшій мірі атракціон, аніж повноцінний елемент дорожньої інфраструктури. На сьогодні в Україні вело дороги, як засіб щоденного пересування є у Дніпропетровську, Києві, Одесі, Полтаві, Львові, Вінниці, Маріуполі. Проте навіть у них вело дороги ще не стали таким же елементом міської транспортної інфраструктури, як і трамвай або легкові авто. Досвід користування велосипедами у країнах Європи довів, що не залежно від кількості жителів міста та його кліматичних особливостей (за умов гідного виконання своїх обов'язків комунальними службами) масове користування велосипедами у межах мегаполісів можливе протягом цілого року. Піонерами у цьому є Копенгаген, Амстердам та Париж.

Одним з найбільш привабливих для створення вело інфраструктури міст України є Харків. Відсутність проблем сполучення з різними частинами міста, розділеними рікою (у таких масштабах, як у Києві чи Дніпропетровську) та нелогічна інфраструктура загалом створює всі умови для розвитку вело транспорту. Харків є другим за чисельністю містом України. Згідно перепису населення 2015 року, у ньому проживає 1 450 052 чоловік. Також місто є центром Харківської агломерації, яку загалом населяє понад 2 100 000 чоловік. Щоденно більшість жителів міста та пригородів користуються міським транспортом, аби дістатися до своїх робочих місць. [1]

Така кількість жителів вимагає створення добре діючої транспортної системи, котра неможлива без добре спланованих доріг. Додатковим навантаженням на міську інфраструктуру слугують близько 200 000 легкових автомобілів, котрі зареєстровані на жителів міста. [2] На обслуговування такої кількості людей і техніки використовується безліч ресурсів. Внаслідок цього постає питання створення і розвитку велосипедної інфраструктури у Харкові, котра перш за все проявляється у створенні мережі спеціальних доріжок, призначених виключно для велосипедистів.

На сьогодні основними недоліками вело доріжок на думку певних спеціалістів, є:

- Непристосованість до кліматичних умов;
- Недоцільність велосипедів у містах, де більшість людей використовує автотранспорт;
- Створення вело доріжок зменшить розміри полотна для автомобілів та призведе до збільшення заторів;

Проте такі недоліки нівелюються за умов:

- Гідної роботи комунальників;
- Приділення уваги значної кількості жителів та залучення архітекторів задля вивчення закордонного досвіду та створення гідної мережі вело транспорту;

Що ж до останнього пункту, то, як свідчить досвід європейських міст, збільшення велосипедистів на вулицях міста призводить до зменшення кількості автомобілів та, відповідно зменшує затори у місті і підвищує середню швидкість автотранспорту.

Традиційно міські дороги формувалися задля забезпечення потреб автотранспорту, таким чином потреби пішоходів та велосипедистів поступово відходили на другий план. Наслідком цього є майже повна відсутність велосипедних доріг у Харкові. На справді ж велосипедисти мають багато переваг перед користувачами автомобілів:

- Велосипед коштує значно менше, ніж легкова машина, втрати ж на його обслуговування також доволі низькі;
- Велосипедисти мають більше простору для маневру і там, де автомобілі створюватимуть затори, велосипедисти зможуть проїхати з мінімальними перешкодами;
- Щоденний проїзд на велосипеді зможе замінити години тренувань у фітнес-залі та допоможе тримати себе у постійному тонусі.
- Натомість, масовий перехід населення на велосипеди також корисний для міського бюджету. Зокрема:
- Добираючись до роботи і назад, велосипедист витрачає свою енергію;
- Скорочення кількості авто на вулицях міста зменшить знос дорожнього покриття та відповідно дозволить зекономити кошти ще на одній статті витрат;
- Однією з найважливіших переваг велосипедів є практично неможливість створення заторів. Дві стандартні велосипедні доріжки шириною 2 метри кожна здатні забезпечити рух для 10 тисяч велосипедистів на годину, у той час, як двохполосна дорога може обслуговувати на годину не більше 2000 машин на годину; [3]
- Зникне проблема паркування, оскільки там, де раніше могла стояти 1 машина, за умов переходу на велосипеди можна буде припаркувати 10 велосипедів. [3]

Важливим питанням є вартість будівництва вело доріг. За підрахунками Укравтодору, вартість 1 км автодоріг у коштуватиме : будівництво – 70-100 млн. грн., реконструкція – 40-80 млн. грн., капітальний ремонт – 20- 30 млн. грн. [4] В той же час, будівництво 1 км вело доріг коштуватиме близько 600 грн (за підрахунками «Асоціації велосипедистів Києва»).[5]

Висновок: Таким чином, вело доріжки являють собою більш дешевий елемент транспортної інфраструктури міста, котра має більшу пропускну можливість порівняно с автодорогами і при цьому зменшують витрати з міського бюджету на підтримання дорожнього покриття для автомобілів у нормальному стані.

Література:

1. [Електронний ресурс].Головне управління статистики у Харківській області [Офіц. сайт]- Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/>
2. [Електронний ресурс].Официальный сайт Харьковского городского совета, городского головы, исполнительного комитета [Офіц. сайт]-Режим доступу:<http://www.city.kharkov.ua/ru/news/harkov-v-tsifrah-9492.html>
3. Я.Гейл «Місто для людей» ; Вид. російською – Концерн «КРОСТ», - М.: Альбина Паблішер, 2012. – 276 с
4. [Електронний ресурс].driveua.net [Интернет-портал].- Режим доступу:<http://driveua.net/v-ukravtodore-rasskazali-skolko-stoit-postroit-1-km-dorogi/>
5. [Електронний ресурс].Деловая столица [Интернет-портал] -Режим доступу: <http://www.dsnews.ua/politics/vdart2842>
6. [Електронний ресурс].Сайт МВС України [Офіц. сайт] -Режим доступу:http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&_c=fo#

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Лантух Ігор Валерійович.

**Гульмира Талимова (Караганда, Казахстан),
Викторія Зенич (Темиртау, Казахстан)**

ПОЗИТИВНЫЕ И НЕГАТИВНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ГЛОБАЛИЗАЦИОННОГО ПРОЦЕССА

Глобализация означает увеличение взаимозависимости, связи и интеграции на глобальном уровне, усиливает взаимосвязь на социальном, культурном, политическом, технологическом, экономическом и экологическом уровнях. Это сотрудничество стран, для повышения торгового сотрудничества, а также для уменьшения культурных различий. Ее различные преимущества могут ощущаться по всему миру, как отдельными индивидами, так и целыми странами, в нашей повседневной жизни [1, с.15].

Очевидно, что теперь мы понимаем, что глобализация в международных отношениях теперь надолго. Вот наиболее распространенные и важные позитивные последствия глобализация, которые проявились с течением времени. Они были перечислены без определенного порядка, но все по-своему имеют жизненно важное значение.

Большинство стран прибегают к торговым отношениям друг с другом для того, чтобы повысить свою экономику, оставляя позади себя горький опыт прошлого, если таковой имеется. Государства в настоящее время пытаются привлечь капитал и укрепить свою позицию в международной торговле, а не вести войну. Таким образом, глобализация побудила международную стабильность и безопасность во всём мире.

Политика свободной торговли, это политика в которой страна не взимает налоги, пошлины, субсидии или квоты на импорт / экспорт товаров или услуг из других стран. Есть страны, в которых решили установить свободную торговлю в конкретных регионах. Это позволяет потребителям покупать товары и услуги, сравнительно по более низкой цене.

Глобализация способствует международной связи. При использовании Интернета, мир, несомненно, станет более тесным. В интернете обмениваются мыслями и идеями, которые становятся морально усиленными и взаимосвязанными в умах людей по всему миру.

Возможности для новых рынков резко возросли. Многие компании начали инвестировать в разные страны и заманивать клиентов для своих брендов. Эти все более расширяющиеся рынки помогли странам повысить отечественный капитал с помощью зарубежных инвестиций, таким образом, улучшая экономику страны.

Одним из наиболее выгодных факторов глобализации является то, что она способствует созданию рабочих мест. Это происходит в связи с появлением новых компаний и новых рынков, где требуется много квалифицированной и неквалифицированной рабочей силы. Иммиграция между странами также увеличивается, обеспечивая лучшие возможности для людей по всему миру. Глобализация помогает по обеспечению трудоустройства, в увеличении уровня жизни людей, а также сокращению бедности [2].

Конкуренция среди различных компаний находит место на международном уровне. Это становится важным для компаний, сосредоточиться на качестве товаров и услуг, для того, чтобы иметь сильные позиции на рынке. Потребитель получает пользу от этого процесса, и получает качественные продукты по более низким ставкам. Он также получает возможность выбрать свои товары из большого разнообразия доступных на рынке.

Взаимная торговля, осуществляемая в странах, привела к пониманию о необходимости по защите окружающей среды, из которой они извлекают большую выгоду. Она был принят в большинстве стран, необходимы действия, предпринимаемые в сохранении природных ресурсов и дикой природы, не думая о границах, отделяющих их. Глобальные экологические проблемы такие, как трансграничное загрязнение, чрезмерный вылов рыбы в океанах, изменение климата и т.д., решаются на дискуссиях и конвенциях [3, с.3].

Глобализация увеличивает экономическое процветание развивающихся стран. Развитые страны инвестируют в такие страны с целью захвата новых рынков, что помогает им улучшить свою инфраструктуру и технологии на международном уровне. Много капитала инвестируется в проекты, которые, в свою очередь оказываются плодотворными для экономики развивающейся страны.

Глобализация помогла в создании международных уголовных судов и продвижение международного правосудия, также обеспечивая правосудие для людей на глобальном уровне. Споры решаются посредством глобальных стандартов, таких как патенты, об авторском праве и мировые торговые соглашения. Таким образом, было установлено, что люди не дискриминируются по отношению к стране, касте, вероисповеданию или полу.

С появлением глобализации, произошло огромное увеличение транспортировки товаров и услуг по всему миру. Вещи, которые занимали недели для перевозки, могут теперь легко быть предоставлены в течение нескольких дней. В связи с развитием контейнеризации морских перевозок, транспортные расходы снижаются в значительной степени, отмечается снижение себестоимости продукции на мировых рынках.

Глобализация способствует продвижению туризма к большим высотам. Есть много стран, которые используют туризм в качестве основного источника капитала целого поколения. Международная торговля между странами помогает в увеличении количества туристов, которые посещают различные места по всему миру.

Глобализация способствует обеспечению целостности и социального понимания в мире. Мечта глобального общества становится реалистичной, глядя на влияние глобализации. Это помогло в устранении некоторых барьеров, которые удерживали мир, разделенный по различным основаниям. Там была пропаганда демократических идей среди стран. Кросс-культурные контакты растут, и происходит культурная диффузии, который помогает в минимизации различий, и способствует общению.

Часто видно, что бедная страна не в состоянии обеспечить адекватное финансирование для своих компаний, что, оказывается препятствием в развитии страны в целом. С помощью глобализации, есть возможность для корпоративных, национальных и субнациональных заемщиков иметь более широкий доступ к внешнему финансированию, с такими удобствами, как внешнее коммерческое заимствования и синдицированные кредиты.

Есть общее убеждение, что глобализация играет роль только на международном уровне торговли и коммерции, но факт, что она также сыграла важную роль в создании нашей нынешней более комфортной жизни. Телефоны, одежда, гаджеты или аксессуары, которые мы используем в нашей изо дня в день жизни стали доступны для нас благодаря глобализации. Сознательно или бессознательно, мы все под влиянием глобализации, и что более важно это помогло для установления международного мира и справедливости для человечества.

Негативные последствия глобализации.

Для того чтобы сократить расходы, многие фирмы в развитых странах перемещают свое производство в страны третьего мира, как Индия и Китай, где стоимость рабочей силы низка. Наиболее популярными среди них были рабочие места в сфере обслуживания клиентов, так как многие развивающиеся страны имеют большое количество англоговорящего населения - готового работать на сумму в пять раз меньшую, чем зарплата в развитых странах. Это вызвало большое недовольство среди населения развитых стран.

Существуют различные исследовательские центры, которые утверждают, что глобализация привела к увеличению детского труда и рабства. В странах, где низкий уровень подотчетности или его нет, эксплуатация детей может бесперебойно работать при помощи подкупа чиновников, которая может привести к увеличению незаконной деятельности. Критики полагают, что глобализация привела к большой конкуренции на мировом рынке, и применению неэтичных методов в бизнесе, как побочный продукт глобализации[4, с.2].

Глобализация может непреднамеренно помогать террористам и преступникам. В основе глобализации лежит идея, что люди, материалы, продовольствие и т. д. могут свободно передвигаться через государственные границы, но большое количество случаев, служит примером того, что люди со злыми намерениями могут использовать это для того чтобы причинить вред.

Не только население развитых стран жалуются на негативные последствия глобализации, люди в развивающихся странах - там, где развиты промышленные отрасли, имеют свои причины против глобализации. Они часто жалуются, что их города были превращены в свалки, где накапливаются все отходы индустриального производства и уровень загрязнения очень высокий.

Сети быстрого питания, такие как Макдональдс и KFC быстро распространяется в развивающихся странах. Люди потребляют больше нездоровой пищи, которая оказывает негативное воздействие на их здоровье. Помимо здоровья, есть еще кое-что, что подвергается критике, и это обвинение в том, что появился ряд ресторанов и кафе, которые являются нелояльными к религиозным убеждениям принимающей страны. Например, был подан иск против Макдональдс в Индии, после того, как его обвинили в том, что они добавляют говядину в гамбургеры.

В то время как богатые становятся богаче, бедные борются за то, чтобы поесть. Недавние акции "Захвати Уолл-Стрит" являются напоминанием о том, гнев людей, из-за текущей обстановки, то тем, кто управляет нами, следует обратить внимание и работать в направлении по борьбе с нищетой. В идеале глобализация должна привести к созданию богатства и процветания, но корпоративная жадность и коррумпированная власть добилась того, что деньги не распределяются поровну.

Когда появился первый известный случай СПИДа в Америке, лишь немногие могли проследить его происхождение в Африке к югу от Сахары. Глобализация свела людей из разных стран вместе, и это, пожалуй, причина того, что вирус из джунглей был перевезен почти в каждую страну мира [5, с.31].

Ухудшение окружающей среды является вопросом, который бурно обсуждался в различных международных конференциях, и следует признать, что глобализация является одним из важнейших факторов, что привел к обострению ситуации. Количество сырья, необходимого для запуска производств и фабрик негативно сказываются на природных ресурсах планеты Земля, и загрязнение оказало серьезное воздействие на качество воздуха, который необходим для нашего выживания.

Как мы уже упоминали в начале статьи, как и все остальное, глобализация имеет свои плюсы и минусы. Мы достигли такого этапа, в нашем развитии, когда без глобализации обойтись нельзя, поэтому наша стратегия должна заключаться в том, чтобы найти решения по устранению угрозы, которую она представляет для нас, чтобы мы могли работать в направлении лучшего, исполнения будущем.

Литература:

1. Иванов Н. Глобализация и проблемы оптимальной стратегии развития. Мировая экономика и международные отношения.- 2000.- № 2.- С. 15
2. Сакс Дж. Противоречия глобализации// НГ, 11. 10. 2010;
3. Маслов А.А. Глобализация и ее основные противоречия//Век глобализации, - 07.2003г., С. 3.
4. Родерик Д. Издержки глобализации// НГ-04.2001г,- С.2-3.
5. Мысляева И.Н. «Глобализация и антиглобализм»// ЭКО, 2012, №12, с. 31-40

Научный руководитель:
Талимова Г.У., Казахстан.

Вікторія Чабан
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУНА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ

Демографічні трансформації, які наразі відбуваються в Україні, вимагають змін у формуванні бюджетної політики країни. Реформування державних видатків у напрямі посилення їх соціальної спрямованості має здійснюватися відповідно до специфіки демографічної ситуації в країні та

супроводжуватися підвищенням ефективності використання коштів за рахунок концентрації фінансових ресурсів на найбільш гострих соціально- демографічних проблемах.

Питанням фінансового забезпечення соціальної сфери в умовах економічних перетворень присвячені праці вітчизняних вчених: Л. Баранник, Т. Боголіб, О. Василюк, І. Запатріної, О. Кириленко, Н. Корнієнко, Л. Лисяк, Е. Лібанової, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, Д. Полозенка, В. Тропіної, В. Федосова, І. Чугунова, А. Чухна, Л. Черенько, С. Юрія та інших.

Основними джерелами фінансування державних соціальних видатків в Україні є ресурси державного і місцевих бюджетів, а також кошти державних цільових позабюджетних фондів, до яких належить система фондів соціального страхування. У системі бюджетної класифікації видатки на соціально-культурні цілі включають кошти, що спрямовуються на фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення населення, духовного та фізичного розвитку, а також на фінансування програм забезпечення житлом.

Структура бюджетних видатків соціального розвитку за функціональною класифікацією залишається досить стабільною протягом останнього десятиріччя: найвагомішу статтю становлять видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення.

Соціальний захист в Україні реалізується через; матеріальне забезпечення економічно активного населення (шляхом соціального страхування); пенсійне забезпечення; соціальну допомогу найбільш вразливим категоріям; матеріальну допомогу сім'ям з дітьми; компенсації, індексації та пільги населенню; соціальне обслуговування тощо. Таким чином, соціальний захист здійснюється за допомогою соціального забезпечення та соціальної допомоги.

Друге місце в структурі видатків соціального розвитку протягом усього періоду дослідження посідали видатки на освіту.

Освіта є стратегічною основою розвитку особистості, суспільства і держави, гарантом майбутнього для людства. Від її якості залежить відтворення й нарощування інтелектуального та духовного потенціалу суспільства, виховання громадянина, модернізація суспільних відносин. Удосконалення системи освіти є одним із векторів подолання кризових процесів, поліпшення життя людей, утвердження національних інтересів, зміцнення могутності й авторитету держави. Цим зумовлений зростаючий інтерес суспільства й держави до питань розвитку галузі освіти та визнання її загальнонаціональним пріоритетом.

Основним джерелом фінансування загальної освіти є бюджетні кошти. Додатковими джерелами фінансування є плата за надання додаткових освітніх послуг; доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання; дотації з місцевих бюджетів; добровільні внески у грошовій і матеріальній формах; інші кошти.

Розподіл видатків на фінансування загальної освіти між державним та місцевими бюджетами регламентується ст. 87-91 Бюджетного кодексу України[1].

Питома вага цієї статті видатків істотно зростає: з 14,7 до 21,5 % сукупних видатків зведеного бюджету України. Порівняно з кризовим періодом, властивим перехідній економіці, цей показник значно підвищився і щодо ВВП (до 7 % у 2009 р.), що наблизило нашу країну до кращих світових стандартів. Проте науковці однак в думці, що рівень фінансування освіти залишається недостатнім з огляду на важливість цієї сфери та глибину проблем, що накопичилися упродовж перехідного періоду [4, с. 216].

У сучасному світі основними джерелами фінансового забезпечення галузі охорони здоров'я є бюджетні кошти; внески на обов'язкове та добровільне медичне страхування; власні кошти юридичних і фізичних осіб, що надходять у вигляді плати за надані послуги та благодійних внесків.

Бюджетне фінансування характеризується високою надійністю. Проте бюджет будь-якого рівня має багато напрямків витрачання коштів, тому фінансове благополуччя галузі охорони здоров'я залежить від рівня економічного розвитку та пріоритетів фінансової політики держави.

Страхові платежі є цільовими, що забезпечує гарантоване спрямування зібраних коштів на фінансування охорони здоров'я. Проте за рахунок страхових внесків акумулюють набагато менший обсяг коштів, ніж той, що може бути забезпечений за рахунок бюджетів. Окрім того, бюджет має перевагу в тому, що зменшення розміру податкових надходжень можна певною мірою компенсувати, збільшуючи обсяг інших видів доходів бюджету, а система страхування такої можливості позбавлена.

Приватні кошти як джерело фінансування безпосередньо пов'язані з національними традиціями, рівнем економічного розвитку держави і платоспроможністю фізичних та юридичних осіб.

Планування видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я здійснюється з використанням формульного підходу, суть якого полягає у розрахунку обсягу видатків на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригувальних коефіцієнтів до них (зазначені коефіцієнти визначаються з розрахунку на душу населення).

Фінансове планування у бюджетних закладах охорони здоров'я базується на складанні кошторисів. Визначення розміру окремого елемента видатків за економічною класифікацією кошторису здійснюється за допомогою нормативного методу фінансового планування на базі оперативно-сітьових показників[3, с. 182].

Постатейний аналіз видатків соціального розвитку за економічною структурою бюджетної класифікації свідчить, що на поточні видатки спрямовується понад 80 % бюджетних видатків на охорону здоров'я, а також духовний і фізичний розвиток, та понад 90 % бюджетних коштів – на освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення [6].

Згідно з чинним Бюджетним кодексом України [1] видатки на фінансування соціальної сфери розподіляються між бюджетами різних рівнів, включаючи державний та місцевий бюджети. Фінансування

соціальних послуг, які безпосередньо споживає населення, здебільшого здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів. Зокрема, з цього джерела забезпечується надання гарантованих Конституцією України [5] суспільних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист; за рахунок коштів місцевих бюджетів утримуються заклади культури, фізичної культури і спорту, фінансуються молодіжні програми.

На рівні місцевих бюджетів відбувається фінансування понад 60 % видатків на освіту (фінансове забезпечення освітніх закладів нижчих рівнів – дошкільної та середньої освіти) та до 80 % видатків на охорону здоров'я (фінансування закладів первинної та вторинної лікувально-профілактичної допомоги). Стосовно видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення населення, то їх основна частина (до 70 %) забезпечується за рахунок коштів державного бюджету.

З місцевих бюджетів здійснюється фінансування тих державних програм соціального розвитку, які наближені до споживачів на місцях (наприклад, притулків для неповнолітніх, територіальних центрів і відділень соціальної допомоги вдома), а також соціальний захист окремих категорій населення, що фінансується за рахунок субвенцій державного бюджету (пільги ветеранам війни і праці, допомога сім'ям з дітьми, додаткові виплати населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг, компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян).

Таким чином, саме на місцеві бюджети лягає достатньо відчутний тягар соціальних видатків, спрямованих на розв'язання соціальних конфліктів і проблем, що виникають унаслідок різкого розшарування суспільства, підтримки безробітних, необхідності захисту найвразливіших верств населення – дітей, самотніх матерів, пенсіонерів, малозабезпечених громадян та ін. Отже, майже три чверті всіх коштів місцевих бюджетів в Україні спрямовується на соціальний розвиток: соціальний захист і соціальне забезпечення населення, утримання закладів і об'єктів, які входять до соціально-культурної сфери [2].

Механізм фінансової допомоги місцевим бюджетам з державного бюджету ґрунтується на системі вирівнювання, що здійснюється за допомогою трансфертів від центрального уряду, які гарантують, що кожен місцевий бюджет матиме достатньо ресурсів для виконання рівнів видатків, визначених нормативно.

Субвенції на фінансування програм соціального захисту є вагомою складовою трансфертів з державного бюджету, на яку припадає понад 30 % відповідних ресурсів. Так, у 2014 р. субвенції з державного бюджету становили 63903, 8 млрд. грн., а дотації вирівнювання – 63137,3 млрд. грн. (рис. 2.8).

Згідно з чинною бюджетною класифікацією України стаття видатків «Соціальний захист та соціальне забезпечення» (код 1000) включає такі функціональні підрозділи: 1) соціальний захист у разі непрацездатності; 2) соціальний захист пенсіонерів; 3) соціальний захист ветеранів війни та праці; 4) соціальний захист сім'ї, дітей та молоді; 5) соціальний захист безробітних; 6) допомога у розв'язанні житлових питань; 7) допомога на утримання житла; 8) допомога на забезпечення житлом; 9) соціальний захист інших категорій населення; 10) дослідження і розробки у сфері соціального захисту; 11) інша діяльність у сфері соціального захисту.

Відповідно до цієї класифікації найбільша за обсягом стаття видатків консолідованого бюджету України (42,65 млрд. грн., або 58 % сукупних видатків на соціальний захист) традиційно спрямовується на підтримку пенсіонерів, що цілком природно з огляду на значну питому вагу людей літнього віку у складі населення – 11 млн осіб, або 24 % всього населення країни.

Видатки на підтримку сімей, дітей та молоді традиційно посідають другу позицію в структурі видатків на соціальний захист населення. Зокрема, у 2013 р. на такі цілі було спрямовано 11,57 млрд. грн., або 15,6 % усіх видатків на сукупний захист та соціальне забезпечення, а в 2014 р. частка цих видатків зросла до 17,4 % (14,3 млрд. грн.) завдяки підвищенню розміру окремих видів соціальних виплат на дітей [7, с. 43].

На інші статті припадає досить незначна частка видатків соціального розвитку. Проблема недостатнього рівня фінансування видатків соціального розвитку в Україні посилюється їх низькою ефективністю й наявністю вад у системі планування бюджетних видатків. Зокрема, при плануванні на наступний рік оцінюється не ефективність здійснених витрат за програмою у минулі роки, а рівень виконання плану. Таким чином, планування на наступні роки ґрунтується здебільшого на фактичних видатках, а не на результативності програм, що призводить до свідомого завищення головними розпорядниками коштів потреби у видатках. У результаті нарощування соціальних видатків не супроводжується істотним покращанням якісних характеристик населення та показників соціально-економічного розвитку країни.

Література:

1. Бюджетний кодекс України (Редакція станом на 04.03.2015) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Видатки місцевих бюджетів: соціальний вимір: аналітична записка / Нац. ін-т стратег. досліджень. – 2008. – Берез. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Marrch/08.htm>.
3. Герасименко Г. В. Управління соціальними видатками держави в Україні: проблеми та пріоритети / Г. В. Герасименко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. – 2010. – Вип. 98. – С. 179-183.
4. Грішнова О. А. Зарубіжний досвід фінансування освіти та перспективи його застосування в Україні / О. А. Грішнова // Наукові праці НДФІ. – 2000. – № 10-11. – С. 214-222.
5. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

6. Петренко О. Охорона здоров'я – бюджетна “чорна діра”, або що нам пропонують: отруту, плацебо чи порятунок? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3450/59209>.
7. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування) / І. В. Пеша– К.: Логос, 2005. – 87 с.

Науковий керівник:
доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України **Чугунов Ігор Якович.**

Сергій Ярошенко
(Київ, Україна)

РОЗВИТОК ТОРГОВОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ ЕКСПОРТНОГО КРЕДИТНОГО АГЕНСТВА

Сучасний стан банківського сектору, який супроводжується негативним впливом світової економічної кризи не дозволяє українським банкам активно задовольняти фінансові потреби експортерів (у формі кредитування) через високі комерційні та політичні ризики, а також через надвисокі процентні ставки. Все це робить українські товари менш конкурентними на світових ринках.

Інструменти торгового фінансування використовуються установами банківського сектору України (гарантії, документарні та резервні акредитиви та ін.) в основному для фінансування імпорتنих операцій. І, оскільки, значні фінансові ресурси зосереджені на Заході, в таких умовах фінансування зовнішньої торгівлі завжди буде означати для України переважання імпорту над експортом. Іншими словами, розвиваючи торговельне фінансування, українські банки сприяють збільшенню торговельного дефіциту. Вітчизняні фінансові установи не мають можливості запропонувати довгострокові кредити чи гарантії експортерам. Тому українські компанії частіше не можуть запропонувати конкурентні умови постачань за рубіж.

Враховуючи особливості сучасного стану економіки України, де внаслідок обмеженого платоспроможного попиту на внутрішньому ринку, поставки товарів та послуг на експорт стали чи не єдиним засобом розвитку українських підприємств, необхідність створення відповідної інституціональної і фінансової державної підтримки для ефективного реалізації експортного потенціалу України набуває все більшої актуальності.

Ефективність міжнародної торгівлі у більш, ніж 70 країнах світу, забезпечена державною підтримкою фінансування та страхування експортних операцій, яка здійснюється через Експортні Кредитні Агентства (ЕКА). ЕКА – це окремі страхові агентства, банки або департаменти міністерств, які реалізують державну політику підтримки експорту шляхом здійснення страхування експортних політичних і комерційних ризиків та надання гарантій з метою забезпечення конкурентоспроможних умов просування продукції/послуг своїх фірм на міжнародні ринки та стимулюють і забезпечують гарантії інвестицій за кордон [4].

Усі ЕКА керуються у своїй діяльності міжнародними правилами і принципами, головні з яких закріплені Консенсусом (рекомендації щодо надання та страхування експортних кредитів, що офіційно підтримуються державою) країн-членів Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР), а також договорами порозуміння Бернського Союзу. Ці правила є офіційно визнаними Світовою Організацією Торгівлі (СОТ) правилами державної підтримки кредитування і страхування експорту на основі залучення бюджетних коштів.

Кредитування під гарантії Експортних кредитних агентств можуть здійснюватися за двома схемами [1]:

1. Кредит надається вітчизняному банку для фінансування цільового контракту вітчизняного експортера;
2. Зарубіжний банк-кредитор надає прямих кредит вітчизняному експортеру під гарантії вітчизняного банку. Вибір конкретної схеми залежить від того, хто саме – банк або підприємство-експортер користується більшою довірою у банку і ЕКА.

Головними перевагами експортерів від фінансування та страхування їхньої діяльності банківськими установами за наявності гарантій ЕКА: можливість запропонувати своїм покупцям конкурентоспроможні умови оплати; отримати захист від майнового та фінансового ризиків; врегулювання питань щодо застави шляхом можливого страхування заставного майна; підвищення вимог до фінансового стану імпортера [5].

Система страхування насамперед базується на побудові взаємовигідної співпраці банків і страховиків. Переваги експортного страхування для банків полягає у збільшенні числа споживачів банківських продуктів та їх розвиток завдяки можливості надання клієнтам взаємопов'язаних послуг з ЕКА (тобто відбувається розширення клієнтських баз за рахунок їх власного переплітання).

Сьогодні, для створення ЕКА в Україні потрібно вирішити ряд проблем та завдань до яких, в першу чергу, слід віднести проблеми законодавчого характеру, відсутність сертифікованої відповідно до міжнародних стандартів методології оцінки ризиків, рейтингів, груп, термінів, лімітів та недостатній рівень довіри учасників ринку, відсутність державних гарантій на відповідні терміни і суми ризикових лімітів, а також робочого механізму для обробки запитів з країн імпорту для надання українськими банками довгострокового фінансування, і, звичайно ж, інфляцію гривні і валютні коливання [3].

Тому вирішення на державному рівні вищеперелічених проблем є першо-черговим завданням та основою до створення ЕКА. Основними цілями і завданнями діяльності ЕКА повинні стати [1]:

1. Забезпечення стабільності експорту у формі товарного кредитування, перш за все високотехнологічних товарів, українських виробників на основі захисту українських експортерів від ризику неплатежів, а також покращення доступу до обігового капіталу та здешевлення кредитних ресурсів;
2. Забезпечення стабільності банківської системи України шляхом захисту українських банків від ризику фінансових втрат;
3. Підвищення конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках і, зокрема, у міжнародних тендерах;
4. Використання механізму, який забезпечує державну підтримку експорту при одночасному захисті гарантійних коштів держбюджету;
5. Впровадження сучасних, визнаних СОТ і ОЕСР фінансово-кредитних технологій у зовнішній торгівлі та механізмів державної підтримки експорту.

Створення в Україні Експортного кредитного агентства вплине не лише на фінансування і страхування експорту, що в свою чергу допоможе підприємствам-експортерам нарощувати експорт, але це призведе до покращення соціально-економічного становища країни в цілому та розвитку торгового фінансування в банківському секторі.

Створення національного ЕКА можливо тільки з впровадженням зрозумілої і прийнятною для всіх гравців ринку нормативно-правової бази. Наприкінці 2011 року був зроблений перший вагомий крок у цьому напрямі. Верховна Рада України прийняла за основу законопроект № 9373 від 1 листопада 2011 р., ініційований Кабінетом міністрів України, про державну фінансову підтримку експортної діяльності. Згідно з проектом закону, передбачається створення державою в особі Кабінету міністрів України державної фінансової установи – Експортно-кредитного агентства у формі публічного акціонерного товариства з метою страхування українського експортера від комерційних та некомерційних ризиків і надання гарантії виконання іноземним покупцем зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами, гарантій банкам-кредиторам за наданими експортними кредитами та гарантування виконання зобов'язань українських експортерів під час участі в міжнародних тендерах. Крім того, законопроектом передбачено, що державна фінансова підтримка експортної діяльності може здійснюватися шляхом: надання банками-кредиторами експортних кредитів: українським експортерам згідно з укладеними зовнішньоекономічними контрактами для здійснення експорту або забезпечення виробництва товарів українського походження; іноземним покупцям або банкам іноземних покупців під зобов'язання закупівлі ними товарів українського походження; здійснення державним експортно-кредитним агентством: страхування експортних кредитів і зовнішньоекономічних договорів [2].

Таким чином, можна зробити висновок, що динамічний розвиток економіки України неможливий без активної зовнішньоекономічної діяльності держави.

Системи державної фінансової підтримки експорту дозволить:

- поліпшити умови для активізації зовнішньої торгівлі вітчизняних підприємств і підтримати їх у конкурентній боротьбі із зарубіжними виробниками;
- розширити ринок банківських послуг, зокрема розвиваючи продукт торгового фінансування;
- наблизити інституційно-організаційні аспекти зовнішньоторговельної діяльності до світових стандартів;
- активізувати процес розвитку вітчизняної фінансової системи.

Література:

1. Бойко Є. Експортне кредитне агентство, як складова державного управління в підвищенні експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NacGosp/2010/Boyko_EO.pdf.
2. Верховна Рада пропонує створити експортно-кредитне агентство для підтримки експортних операцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2011/12/21/263229>.
3. Мунтіян В. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України // IB Observer. – 2011. – №2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ibcontacts.com.ua>.
4. Сидяченко В. Впровадження фінансових інструментів розвитку експорту в Україні із врахуванням досвіду діяльності Корпорації Страхування Експортного Кредитування Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine-poland.com/u/publicystyka/publicystyka.php?id=939>.
5. Щедрий П. Перспективи міжнародної інтеграції страхового ринку України в контексті норм СОТ//Економіка України. – 2004. – №5. – с. 82 – 89.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Івасів Ігор Богданович.

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Ірина Дунайна
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ІКОНОГРАФІЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ НА ДУКАЧАХ З КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

До традиційних шийних і нагрудних українських прикрас в Україні XVIII – початку XX століть належать дукачі. Ці нагрудні світсько-релігійні прикраси виготовлялись із золота, срібла, міді, у вигляді великої медалеподібної підвіски, оправленої плетеним дротяним шнуром чи крученою пружинкою, прикріпленої ланцюжком чи вушком до металевого декорованого банта. Дукач завжди займав центральне композиційне місце у всьому комплексі нагрудних жіночих прикрас. Збірка дукачів Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» із зображенням релігійних сюжетів на медальйоні кількісно невелика – 14 екземплярів.

Термін «дукач» походить від назви європейських золотих монет «дукатів», що тривалий час використовувалися в грошовому обігу на українських землях. Попередниками дукачів були золоті і срібні медалі з вушками для підвішування – їх носили чоловіки на шовковій стрічці. Протягом XVI – XVII століть різними шляхами на українські землі потрапляли золоті медалі з європейських країн, особливо виготовлені в Польщі й Німеччині. Це були хрестильні, новорічні, весільні, донативні медалі. XVII століття стало часом розквіту медальєрного мистецтва в Європі. Добра якість зображень робила їх дуже привабливими. Багато майстрів зверталось до релігійної тематики. Від середини XVIII століття українські золотарі почали робити копії таких медалей, прикрашаючи їх по гурту скрученим у спіраль дротом, ланцюжками. Таким чином виник новий напрям в українському золотарстві – виготовлення дукачів. Отже, медаль поступово трансформувалася у прикрасу, що припала до вподоби жінкам і стала окрасою їхнього святкового вбрання.

Місце «народження» дукача визначити абсолютно точно нині неможливо, оскільки важко простежити увесь складний шлях перетворення медалі-монети на підвіску-дукач. Найімовірніше, це відбувалося на Лівобережній Україні. Виготовлення дукачів поширилося передусім на Чернігівщині, Полтавщині, Слобожанщині, зокрема в деяких місцевостях Курської і Воронежської губернії, де проживало українське населення. Прикраси робили як на замовлення так і на продаж. У першому випадку замовник мав змогу дібрати на свій смак сюжет і обумовити характер оформлення дукача, виходячи зі свого бажання й пропозицій майстра.

На кінець XVIII століття коло замовників значно розширилось – до нього ввійшло як заможне міщанство так і багатша частина селянства. У той час стали виготовляти медальйони і в майстернях невеликих міст. На початку XIX століття ця справа майже повністю зосередилася в руках провінційних золотарів. Дукач дарували, як знак оберегу, новонародженій дитині, дівчині яка досягла повноліття, молодому подружжю не випадково з релігійним (іноді) обрядовим сюжетом. У складі збірки є два медальйона (ПХІМ-4435, Н-606) із зображенням святої Параскеви виготовлені з міді [1]. Свята зображена в одязі монахині, з німбом над головою. У піднятій правій руці восьмираменний хрест, зліва на рівні грудей притримує вузький сувій з письменами, що здіймається над плечем. Зображення знаходиться в прямокутній рамці із зрізаними кутами. В обрізах похилі лінії і ряди крапок. Разом з медальйоном у верхній частині відлито увінчаний вушком виступ з складним контуром. Як на лицьовому так і на зворотному боці астральні елементи - сонце, місяць, які за магічним своїм значенням набагато ближчі до культу П'ятниці. Такі дукачі виливались не з круглого оригіналу: прямокутна рамка не ввійшла повністю в коло і кути виявились зрізаними. Образ святої Параскеви П'ятниці завжди користувався у православного народу особливою любов'ю і шануванням. З її пам'яттю поєднується безліч побожних звичаїв і обрядів. Свята мучениця Параскева наречена П'ятниця, жила в III столітті в Іконії (Мала Азія) в багатій і благочестивій сім'ї. Батьки дали їй ім'я на честь п'ятниці, яку шанували як день страждань Господніх. Ще в юності Параскева вирішила присвятити себе Богу і дала обітницю безшлюбності. Вона стала звертати язичників у християнство, за що й постраждала. Свята Параскева була схоплена переслідувачами християн, зазнала жорстоких мук і була обезглавлена. Культ Параскеви П'ятниці був дуже поширений на Україні. Найбільший вплив на розвиток цього культу справив широко відомий у народі апокрифічний текст «Оповідь про 12 П'ятниць». В цьому тексті увесь християнський сакральний рік розподілено на 12 П'ятниць, які слід було особливо відмічати і шанувувати. За це тим віруючим, хто виконує п'ятничі приписи, обіцявся усілякий захист від хвороб, різних видів наглої смерті, негативних природних явищ, і найбільша винагорода – потраплення душі «на небо» [2, с.228]. Свята Параскева вважалася покровителькою полів і худоби, цілителькою людей від самих важких душевних і тілесних недуг, покровителькою шлюбів, до якої зверталися дівчата, вимолюючи собі судження. Образ великомучениці Параскеви тісно зрісся з культом язичницького божества П'ятниці. У народі свята отримала подвійне ім'я Параскева - П'ятниця. Тому образ Параскеви П'ятниці і набув якості оберега в українській народній культурі.

Дукач із зображенням Богоматері типу Одігітрія (Н-374), так як і дукач з Параскевою П'ятницею, відносяться до дукачів-образків, що виливались в кустарних ювелірних майстернях [3]. Поясне зображення Богоматері з Немовлям на лівій руці і притиснутою до грудей правою рукою не створено спеціально для даного типу дукача, а є результатом використання його для моделювання якогось оригіналу іншого формату. На це вказує та обставина, що німб на даному дукачу зрізаний обідком медальйона. Христос

благословляє правою рукою, у лівій тримає сувій Священного Писання. На мафорії Богоматері зображені зорі, такі ж містяться і на німбі. Фон покритий квітами. Такі дукачі, що взагалі не зазнали впливу медалі, відносяться у повному розумінні слова до іконок [4, с.20]. Народний образ Богородиці зберігав елемент сакральності, надприродної сутності, що виявився у вмінні зцілювати, творити чудеса. Здавна образ Богоматері був дуже шанованим серед українців. Богородиця – Матір не лише Христа, а й усіх людей. Мати, яка віддає свою єдину дитину на смерть за гріхи людей, за давньою християнською традицією була заступницею, покровителькою народу. Вона завжди була помічницею породіллям, закоханим, цілителькою хворих, захисницею знедолених. Передовсім Богородиця в народній культурі є опікункою для всіх тих, хто до неї звертається. Образи Богоматері й Матері-землі («земля - свята мати») зв'язані тісним спорідненням: їм були властиві загальні начала – святість і материнство. Дукачам з Параскевою П'ятницею віддавали перевагу дівчата, а носіння дукачів з Богородицею був дуже поширений серед заміжніх жінок [5].

Найулюбленишими зображеннями на медальйонах в золотарів були релігійні сюжети. Переважно це Благовіщення, Різдво Ісуса Христа, Хрещення, Воскресіння. В колекції НІЕЗ «Переяслав» нараховується 10 дукачів із сюжетом Благовіщення. Це одне з дванадцяти найбільших свят літургійного року. В основі свята лежить подія, заздалегідь провіщена пророком Ісаєю, здійснення якої описав євангеліст Лука. Архангел Гавриїл – небесне ество, послане Богом проголосити добру новину Діви Марії, а в ній і через неї всьому людству, про прихід Месії. На дукачах архангел Гавриїл зображений з піднятою правою рукою, яка благословляє, в той час як в лівій руці тримає лілію – символ дівочої чистоти Діви Марії. Сюжет на дукачах представляє Пресвяту Богородицю біля аналоя з покірною схиленою головою перед Божою волею за читанням Святого Письма. Святий Дух зображений у вигляді голуба. Іконографічне зображення цієї літургійної сцени символізувало початок спокути людського роду. Недаремно свято Благовіщення ще інколи називають «жіночим». Адже саме жіноцтво особливо шанує це свято. Діва Марія є ідеалом Матері, жінка з тяжкою, багатостраждальною, але щасливою долею. По силі народного шанування і за розмірами вшанування християнських свят у сільському побуті, святу Благовіщення Пресвятої Богородиці було відведено третє місце. В цей день проводили обряд закликання весни. Дівчата в селах співали до сутінків пісні-веснянки. Селяни вірили, що починаючи з цього дня приходив робочий рік, який принесе хороший урожай і щастя в дім. Серед вказаних вище дукачів виділяється дукач – образок з двобічним медальйоном (Н-378). На лицевій стороні зображення «Благовіщення», із зворотної «Воскресіння»: Христос з процесійним хрестом-корогвою в лівій руці і з благословляючою правою залишає труну-ящик, що стоїть по діагоналі, з глибини вправо. На торцевій стінці під ногою Христа невеликий квадратик (печать труни). По бокам біля Христа два пасма хмар [6]. Такий добір християнських сюжетів був не випадковим. Всі ці святі події мали місце і в родинному житті жінки [7, с.99].

В музейній колекції НІЕЗ «Переяслав» знаходиться личман (церковний жетон) (Т-6725), який було відлито в пам'ять канонізації Святого Феодосія архієпископа Чернігівського 9 вересня 1896 року. Феодосій (Теодосій) Микитович Углицький (Святий Феодосій Чернігівський) народився в 30 – тих роках XVII століття. Святий Православної Церкви, український церковний діяч. Помер в 1696 році. Канонізований у 1896 році. Після ряду поневір'янь мощі святого спочивають у Троїцькому кафедральному соборі Чернігова. На лицевій стороні личмана-жетона по центру зображений згаданий архієпископ. У правій руці він тримає хрест, лівою опирається на посох. По колу напис «СВ. ФЕОДОСІЙ УГЛИЦКІЙ АРХІЄПІСКОПЪ ЧЕРНИГОВСК. ЧУД.» На звороті – зображення Чернігівського кафедрального собору, зверху по колу напис «ЧЕРНИГОВСКИЙ КАФЕДРАЛЬНИЙ СОБОРЪ» [8]. Назва «личман» застосовувалась для простих литих дукачів без бантів. Їх носили підвішеними за вушко до разка намиста.

Зображення на медальйонах дукачів іконографічного змісту, перш за все у переважній своїй більшості, мали значення оберегів родинного і особистого життя дівчини чи жінки. В цій жіночій прикрасі завжди дві функції поєднувались в одну – охоронну і оздобу.

Література:

1. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (далі НІЕЗ «Переяслав»), інвентарні книги фондової групи (шифр- ПХІМ) №1-5, «Нумізматика» (шифр - Н) №1-4.
2. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космологічні українські народні погляди та вірування. – К.: Фірма «Довіра», 1992. – 414 с.
3. НІЕЗ «Переяслав», інвентарні книги фондової групи «Нумізматика» (шифр-Н) №1-4.
4. Спаський І.Г. Дукачі і дукачі України: Історико-нумізматичне дослідження. – К.: «Наукова думка», 1970. – 168 с.; іл..
5. Мінаєв М. Дукачі Чигиринщини. – Чигиринські вісті, 1993. – 7, 10 липня. – С.5.
6. НІЕЗ «Переяслав», інвентарні книги фондової групи «Нумізматика» (шифр - Н) №1-4.
7. Самков О.М. Нариси з історії золотарства на Черкащині/ О.М.Самков . – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю.А.,2010. – 108 с.
8. НІЕЗ «Переяслав», інвентарні книги фондової групи «Тканини» (шифр – Т) № 3,5,7,12.

ПАРТІЙНЕ КЕРІВНИЦТВО СФЕРОЮ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Перетворення, що їх здійснювала радянська влада у всіх сферах культурного життя західноукраїнського населення, мали чітку стратегічну мету: відкрити найширші можливості для формування та розвитку нової культури – соціалістичної за змістом і національної за формою. Апробовані в Радянському Союзі принципи культурного будівництва трансформувалися на новий соціально-культурний ґрунт, у нові політико-економічні умови. Радянські дослідники історії партії вважали, що "невід'ємною складовою частиною соціальних перетворень у західних областях, поряд з перетвореннями у галузі політичного, економічного і суспільного життя, було здійснення культурної революції. Завдання культурної революції вимагали величезного піднесення культурного рівня трудящих, перевиховання їх свідомості на основі пролетарської ідеології та перетворення їх у свідомих творців соціалістичної культури. Культурне будівництво в західних областях у вищій мірі полегшувалося тим, що в Радянському Союзі на той час вже була здійснена культурна революція і створена висока соціалістична культура, яка є втіленням великих ідей марксизму-ленінізму. Трудящі західних областей, зокрема працівники культурного фронту, могли почерпнути у народів Радянського Союзу досвід культурного будівництва".

Партійно-державні органи зміст, форми і напрями своєї політики у сфері культури формували на основі того, що за умов панської Польщі трудящі західноукраїнських земель не мали можливостей для культурного розвитку. Більше того, вважалося, що незначна кількість діючих у ті часи польських "домів людських", "українських світлиць", читальень "Просвіти" будувалися на націоналістичних принципах, перебували під впливом українських буржуазних націоналістів і духовенства та "отруювали свідомість трудящих націоналістичним і релігійним дурманом, намагаючись відвернути їх увагу від питань класової боротьби". Звідси, радянські історики висвітлюють розвиток соціалістичної культури в західних областях України як процес напруженої боротьби зі звичками і традиціями людей, успадкованими від капіталізму, та з найнебезпечнішим породженням капіталістичного суспільства – буржуазним націоналізмом.

Саме з цієї причини вже з перших днів після приєднання всі існуючі на західноукраїнських землях польські "доми людські", читальні "Просвіти", культурні установи інших національностей, що мали своїм завданням виховання мас у націоналістичному дусі, були закриті, а на їх місце в усіх населених пунктах краю прийшли новостворювані "культурно-освітні установи, багато з яких у найближчому часі перетворилися у справжні вогнища культури і пропаганди ідей комуністичної партії" [6].

Тактика радянської організації духовної сфери була аналогічною тактиці радянської економічної або політичної сфер суспільного життя: ідеологію, спосіб мислення і культурні традиції змінювали швидко, майже за директивним вказівками, як змінювали приватну власність на державну, а багатопартійність – на однопартійність, навіть із застосуванням брутального примусу в шокових дозах. Сталінські ідеологи враховували, що така тактика викликатиме певний супротив, але цей супротив не міг мати зовнішнього соціального вираження, а був лише внутрішнім опором і мав особистісний духовний зміст.

Отже, завданням було зламати цей внутрішній особистісний опір, забезпечити своєрідну "радянську особистість" через звернення до внутрішньо-духовної сфери людини, на яку офіційна пропаганда мала мінімальний, або й не мала ніякого дієвого впливу. У цьому плані партійно-державній владі протистояв могутній відкритий опонент, який здійснював потужний позитивний вплив на внутрішній духовний світ людини, чим стимулював і підтримував духовний опір догматичній комуністичній ідеології, – християнську церкву, непідконтрольну радянському режимові. Церква своєю природою не вписувалась у радянську систему як у соціально-політичному, так і в культурно-духовному аспектах. Саме в релігійній вірі, в церковних богослужіннях знаходили віруючі громадяни (а таких у Західній Україні була абсолютна більшість) порятунком від засилля чужих ідеологічних штампів і від насилля компартійного апарату.

Статистика вказувала на широку базу церковного впливу: 3,5 млн. греко-католиків, 2 млн. римокатоликів, 1,5 млн. православних, 800 тис. іудеїв. З метою впливу на ці майже 8 млн українського населення партійно-державна влада розпочала масштабний наступ на всі релігійні конфесії. Ідеологічну основу такого наступу на церкву бачили в реакційній ролі релігії, церкви і священнослужителів у суспільному житті. Влада твердила, що ксьондзи, попи і равини як ворожі елементи активно здійснювали антинародну діяльність, а церква, костюль і синагога спрямовували свої дії проти радянської влади.

Тому партійні організації західних областей України розгорнули широку антирелігійну пропаганду. За короткий час до Західної України було завезено великі партії атеїстичної літератури, повсюдно організовано читки лекції на атеїстичну тематику. На кінець 1940 року, за звітом Наркомату освіти УРСР, в шести західноукраїнських областях діяли 335 атеїстичних гуртків, які охопили майже 6 тисяч чоловік. Атеїстична пропаганда стала обов'язковим елементом навчально-виховного процесу в усіх закладах освіти: вчителі та викладачі були зобов'язані включати до робочих конспектів і текстів лекцій положення, висновки, рекомендації та приклади антирелігійного змісту [5].

Нова окупаційна влада однозначно відносила церкву і духовенство до ворожого антирадянського табору, до контрреволюційних сил. Одним із найважливіших засобів боротьби з такими силами вважалося посилення агітаційно-пропагандистської роботи, здійснення планових, правильно політично зорієнтованих культурно-масових заходів серед місцевого населення, що повинно було б дати подвійний ефект: схилити симпатії мешканців міст і сіл до радянської влади та мінімізувати, або навіть унеможливити, підтримку ними антирадянських акцій.

Покажемо у цьому аспекті є рішення Тернопільського обкому КП(б)У від 23 грудня 1939 року щодо політичного стану в Збараському повіті Тернопільської області. Ситуація полягала в тому, що у трьох селах Збараського повіту (Кобилля, Іванчани, Курники) у ніч з 17 на 18 грудня відбулися "контрреволюційні" виступи селян. У постанові бюро обкому нічого не говориться про дії радянських каральних органів (це залишилося поза протоколом), але детально визначені контрпропагандистські заходи: розгортання масово-політичної роботи у повіті, відрядження до повіту 10 членів ВКП(б) з числа обласного партійного активу, проведення повітових партійних зборів з проблем посилення масово-політичного виховання населення повіту з використанням ресурсів культурно-освітніх установ тощо [1].

З цієї постанови випливає, що на агітаційно-пропагандистську, культурно-масову роботу в питаннях зміцнення радянської влади на місцях партійно-державні органи поклали не менші надії, ніж на діяльність тодішніх силових структур. Перший висновок, що випливає зі згаданого партійного документа: партійні органи та органи НКВС в радянській країні діяли в одному напрямі як два фланги одного фронту, але перший пропагандистськими, а другий – силовими засобами. Другий висновок: партійно-державні органи не відокремлювали культурно-масову роботу від агітаційно-пропагандистської і навпаки. Але так само, як силова структура НКВС підпорядковувалась партійним органам, культурно-масова робота повністю служила агітаційно-пропагандистським цілям. Тобто культура підлягала ідеології як частина цілому, як вторинне первинному.

Таким чином, радянська культурна сфера суспільного життя набувала форми "комунізації" свідомості громадян через ідеологізацію всіх форм і засобів тогочасного культурного процесу на західноукраїнських землях. Посилений акцент на питаннях агітаційно-масової і пропагандистської роботи серед населення краю прослідковується у більшості рішень і постанов, прийнятих партійно-державними органами області в 1939 – 1940 роках. У вищезгаданому партійному рішенні бюро Тернопільського обкому КП(б)У вказало Чортківському повітовому комітету партії на незадовільний стан пропагандистської та агітаційно-масової роботи серед мешканців повіту: відсутнє навчання активу (пропагандистів, агітаторів, лекторів), незадовільна організація читки лекцій для працівників міста і села (всього 3 лекції в місяць на весь повіт), потрапляння до складу агітаторів і лекторів ворожих елементів (колишніх чиновників, членів ворожих партій), відсутність гуртків з вивчення Сталінської Конституції та роз'яснення населенню рішень партії й уряду. Повітовому комітетові КП(б)У доручено до 1 січня 1940 року розробити необхідні заходи з усунення вказаних недоліків [2].

Про організацію масово-політичної роботи в повітах доповідали обкому КП(б)У практично всі повітові (згодом районні) партійні комітети. 13 січня 1940 року це зробили Тернопільський і Борщівський повіткоми КП(б)У і Тернопільський міськком КП(б)У. Бюро обкому констатувало, що в цих повітах зроблено перші кроки в організації масово-політичної роботи серед трудящих: проведені відповідні збори, прочитано ряд лекцій, практикуються бесіди з окремими групами працівників, підбираються кадри агітаторів, списки яких подані на затвердження у повітком. У той же час не здійснюється належне керівництво роботою районних газет, не створено гуртків з вивчення Сталінської Конституції та Положення про вибори до Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР.

На окремих крупних підприємствах, зокрема на Борщівській тютюновій фабриці, де працюють більше 300 робітників, не прочитано жодної лекції, не функціонують ні клуб, ні бібліотека. Повіткам і міськкому партії доручено підібрати повноцінні кадри агітаторів, сформувати агітколлективи, визначити і затвердити їх керівників, проводити навчання агітаторів шляхом організації відповідних семінарів і нарад з обміну досвідом роботи, створити гуртки з вивчення Сталінської Конституції, сформувати при парткоммах лекторські групи, на засіданнях бюро райкомів і міськкому партії заслуховувати звіти керівників агітколлективів і лекторських груп про пропагандистську і масово-політичну роботу на підприємствах, в установах, серед сільського населення.

У цій же постанові Тернопільського обкому КП(б)У знаходимо особливий момент: секретарю Тернопільського повіткому партії доручено провести роз'яснювальну роботу серед селян повіту щодо допущення відповідальними керівниками повіту політичної помилки, яка полягала в організації по селах повіту комітетів незаможних селян. А це означало, що будь-яка масово-політична "самодіяльність", зокрема у створенні несанкціонованих партійними органами громадських об'єднань на місцях, заборонялася [3].

Такий підхід характерний для багатьох партійних рішень, де позитивний зміст констатуючої частини заперечується критичними зауваженнями і змістом постановляючої частини: спроби видати бажане за дійсне спростовуються конкретними вказівками на усунення недоліків, які своєю серйозністю і масштабами виключають попередньо задекларований позитив.

Невисока ефективність, а часто й безрезультативність політико-масової роботи в низових колективах змушує партійні органи постійно повертатись до розв'язування одних і тих же питань, повторно вирішувати одні і ті ж проблеми, що навіть ускладнюється у порівнянні з їх попереднім станом. Так, у травні 1940 року бюро обкому КП(б)У вивчало стан пропагандистської та агітаційно-масової роботи в Бережанському і Підгаєцькому районах. Постанова фіксує низку позитивів: здійснюються теоретичні акції у формі бесід, консультацій індивідуального і групового характеру, працюють гуртки по вивченню історії ВКП(б) безпартійним активом, застосовуються різноманітні форми агітаційно-масової роботи. Такі заходи дали конкретний результат, зокрема, розгорнуто соціалістичне змагання між селами, колгоспами, районами, а Бережанський район закінчив сівбу ранніх культур за 5 днів. До негативу у постанові віднесено фактично один недолік: недостатня робота окремих комуністів над підвищенням свого ідейно-політичного рівня [4].

Література:

1. ДАТО. Ф.П-1. ОП-1. спр.1. арк.19 – 20.
2. ДАТО. Ф.П-1. ОП-1. спр.1. арк.22.
3. ДАТО. Ф.П-1. ОП-1. спр.6. арк.14 – 15.
4. ДАТО. Ф.П-1. ОП-1. спр.9. арк.187 – 188.
5. Ковалюк В.Р. Культурологічні та духовні аспекти "радянзації" Західної України (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) / Український історичний журнал. – 1993. – № 2, 3. – 144 с. – С.10.
6. Т.Г.Соколовська. Культурне будівництво у західних областях УРСР в перші роки радянської влади: вересень 1939 – червень 1941 рр.40 років Великого Жовтня. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1957. – 299 с. – С. 226 – 227, 233.

Надія Островська
(Бережани, Україна)

ІСТОРІЯ ПЕРЕБУДОВИ РАДЯНСЬКОЇ ОСВІТА В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ

У системі радянської освіти вища школа покликана не лише підготувати необхідну кількість спеціалістів відповідного науково-освітнього рівня та професійної кваліфікації, а й виховати активних і дисциплінованих виконавців програм, директив, планів і настанов, визначених вищим партійно-державним керівництвом. До вищих закладів освіти зараховувались особи з середньою освітою після успішного складання вступних іспитів і суворой політичної селекції, здійснюваної партійними органами, про що в офіційних документах, в тому числі в правилах вступу до вищого навчального закладу, не згадувалося. Термін навчання визначався диференційовано: для педагогічних і сільськогосподарських інститутів – 4 роки, медичних – 6 років, але були і вищі заклади освіти з двоохрічним терміном навчання, наприклад учительські інститути. За статистичними даними, до вищої школи України потрапляли лише 20 – 25 % випускників середньої школи, а більша їх частина (75 – 80 %) була позбавлена можливості стаціонарно здобути вищу освіту через виробничу зайнятість заради вирішення власних матеріально-побутових проблем, а тому підвищувала свій освітній рівень на вечірній чи заочній формі навчання. В 1940 році на території України діяли 166 вищих закладів освіти, де навчалися майже 200 тис. студентів, в тому числі на заочному і вечірньому відділеннях – 70 тис. Українці у вищих навчальних закладах республіки складала дещо більше половини загальної кількості студентів, а вихідці з інших республік СРСР – більше 40 %.

З перших місяців окупації Західної України партійні і радянські органи здійснюють корінну перебудову усієї системи освіти від початкової до вищої. На комуністичних засадах формується нова радянська школа, яка "служить високій меті – вихованню молоді в комуністичному дусі, підготовці свідомих, активних будівників соціалістичного суспільства". Робота проходила під загальним керівництвом ЦК КП(б)У і Ради Народних Комісарів України, що "зобов'язали партійні і радянські органи на місцях всебічно сприяти органам народної освіти в справі організації загальнообов'язкового навчання дітей".

Директивним документом, що регламентував процес перебудови, тобто радянзації, школи в західних областях України, стала "Інструкція про порядок реорганізації шкіл в Західній Україні", видана Наркоматом освіти УРСР. Згідно з Інструкцією існуючі в західному регіоні України "народні школи" I ступеня перетворювались у чотирьохрічні початкові школи, школи II і III ступенів – у неповні середні, гімназії і ліцеї – в середні школи, а професійні школи – у відповідні технікуми і школи фабрично-заводського навчання. Скасовувався поділ шкіл на державні і приватні – всі навчальні заклади переходили на державне утримання.

Паралельно з перебудовою існуючих шкіл відкривалися нові школи. Менш ніж за півроку (до січня 1940 р.) у західній Україні було відкрито майже 1000 середніх навчальних закладів: на Волині – 254, на Львівщині – 165, на Рівненщині – 173, на Станіславщині – 95, на Тернопіллі – 167. При школах терміново відкривалися додаткові класи для тих 400 тис. дітей шкільного віку, які з часів польської влади залишалися поза школою. Динаміка зростання мережі шкільних закладів була очевидною. Зокрема, в 1939 році у Львівському воєводстві діяло 814 шкіл, де навчалися 153 тис. учнів, а в 1940 – 1941 навчальному році цей показник становив 1056 шкіл з учнівським контингентом 197 тис. осіб. В той час на Тернопіллі діяли 1186 шкіл з контингентом 206 тис. учнів. Серед цих шкіл –1076 шкіл з українською мовою навчання і 110 – з іншими мовами викладання. У Волинській області працювало 1224 школи, з яких 1032 – українські, 145 – польські, 34 – єврейські та інші. В загальному, по Західній Україні у порівнянні з 1939 роком кількість неповних середніх шкіл за один навчальний рік зросла з 1788 до 2283, а середніх – із 157 до 285. Причому якщо в селах Західної України станом на 1939 рік не було жодної середньої школи, то в 1940 – 1941 навчальному році їх нараховувалося 34 [6].

Процес розгортання шкільного будівництва в Західній Україні широко висвітлювала центральна і місцева преса. Так, Тернопільська обласна газета "Вільне життя" постійно публікувала інформацію про позитивні зміни в народній освіті краю: 2 жовтня розпочалися заняття в Тернопільській українській гімназії, де працюють 14 учителів (09.10.1939 р.); в с.Супрунівка Скалатського повіту у колишньому поміщицькому будинку відкрито школу, де навчається 120 дітей з місцевих сільських сімей (07.11.1939 р.); з 15 жовтня в музичній школі м. Тернополя проводиться прийом учнів; приймаються діти всіх національностей; вже поступили заяви від 196 осіб і прийом продовжується; раніше в цій школі навчалися 60 – 70 учнів, а тепер лише в класі скрипки їх 70, окрім цього, є класи фортепіано, сольного і хорового співу, камерної музики, духових інструментів, віолончелі, ритміки (30.10.1939 р.); у Зборівському повіті за польської влади

працювало лише 4 школи, а тепер – 92, де 250 вчителів навчають 14 тисяч дітей; у повіті є 6 сіл, де не було школи, а тепер в цих селах школи будуються; в усіх школах повіту зростає кількість класів; найближчим часом у Зборові буде відкрита гімназія (28.11.1939 р.); в Чорткові діють 4 середніх, 2 неповних середніх і 1 початкова школа, де навчаються 3674 учні і працюють 132 вчителі (15.09.1940 р.); більше половини населення с.Шимківці Чортківського повіту були неписьменними, а тепер тут відкрито школу, яку відвідує 40 чоловік; розпочала роботу шестикласна школа, де навчаються 200 дітей (10.12.1939 р.); у Збаражі відкривається вечірня середня школа, де робітники і селяни будуть мати змогу здобути середню освіту, при школі організовано підготовчі курси (17.01.1940 р.). Серед потоку фактологічної інформації знаходиться місце інформація організаційно-методичного характеру: в Тернопільському обласному відділі народної освіти організовано відділ дошкільного виховання, який координуватиме роботу всіх дитячих садків селах і містах області і в основному зосередиться на справі відкриття нових дитсадків; в першу чергу, буде відкрито 33 дитячих садки у повітових містах (29.10.1939 р.); в м.Озерна створено шкільний батьківський комітет (23.11.1939 р.).

Особливу увагу тогочасна преса приділяла реалізації заходів з ліквідації неписьменності і малописьменності в краї. Статистика свідчила, що в області нараховувалось 80 тисяч неписьменних і 40 тисяч малописьменних дорослих громадян. Для них в усіх повітах були організовані школи і гуртки з ліквідації неписьменності, до навчання в яких місцева влада залучила 75 тисяч осіб. Так, газета "Комуніст" зазначала; "У Тербовлянському районі з 3 тисяч неписьменних навчено грамоті 1271 чол. і продовжують навчання ще 1125 чол. Цими днями в Тербовлі відбувся районний зліт культармійців, який вирішив до дня відкриття XVIII партконференції охопити навчанням усіх неписьменних і малописьменних"[3].

Проблема ліквідації неписьменності і малописьменності перебувала в полі зору вищих державних і партійних органів. Так, Голова Ради народних комісарів України Л.Р.Корнієць повідомляв, що в Західній Україні протягом року її приєднання до Радянської України не тільки було відкрито 969 нових початкових, неповних середніх і середніх шкіл із учнівським контингентом в 1, 2 млн. осіб, а й організовано велику кількість шкіл з ліквідації неписьменності, в яких 440 тисяч дорослих ліквідують свою неписьменність і малописьменність [4].

Радянізація системи освіти здійснювалася під безпосереднім керівництвом партійних органів, рішення яких лягали в основу практичної діяльності державних управлінських структур, причетних до забезпечення відповідної комуністичному режиму ідеологічної спрямованості навчального процесу в освітніх закладах усіх рівнів. Саме для забезпечення партійного керівництва процесом перебудови місцевої школи ЦК КП(б)У направив на Західну Україну 240 працівників партапарату, 142 працівники з ЦК комсомолу України, 80 – з політуправління Українського фронту. Вже на початку жовтня 1939 року зі складу Українського фронту було терміново демобілізовано 1 тис. комуністів і 500 комсомольців, значна частина яких згодом пішла працювати в систему освіти [1].

ЦК КП(б)У здійснював активну роботу з формування низових партійних організацій на новоприєднаних територіях. Вже у квітні 1940 року в Західній Україні працювала всеохоплююча мережа первинних партійних осередків, які нараховували 16 тис. комуністів. Саме новоствореним парторганізаціям і їх керівникам східного походження, а не місцевим комуністам (їх в 1933 році в рядах КПЗУ було 4600) довіряло вище партійне керівництво[3].

Вищі партійні органи для ідейно-пропагандистської роботи серед населення Західної України, в тому числі серед педагогів і вихованців місцевих освітніх закладів, підбирали політично відданий і практично дієздатний актив, за яким слухняно йшла і якого безумовно підтримувала решта членів партії – пасивна партійна маса або, за висловом партійних функціонерів, „партійні низи“. У цьому контексті є показовим якісний склад делегатів партійних конференцій чи з'їздів, бо саме на такі форуми прибувають „справжні бійці партії“, її „золотий фонд“. Так, серед 340 делегатів першої Тернопільської обласної конференції, що проходила 23 – 25 квітня 1940 року, 196 (57,6 %) мали вищу і середню освіту, 252 (74,1 %) були віком від 30 до 50 років, що свідчить про їх відповідні культурно-освітні та життєресурсні можливості; за показником партійного стажу 189 (55,5 %) делегатів перебували в рядах партії більше 10 років, що свідчить про їх відданість ідеям і справі „рідної партії“; за соціальним складом 158 (46,4 %) делегатів представляли радянських службовців – ресурс гарантованого впливу партійних організацій на життя трудових колективів. Тим більше, що серед делегатів було 115 (33,8 %) робітників і 55 (16,2 %) селян [2].

Освітній рівень, партійний стаж і соціальне становище дозволяли активним і структурно організованим членам партії не лише брати безпосередню участь в реалізації директив вищих партійно-державних органів і своїх власних рішень, а й організувати і спрямовувати на виконання цих настанов безпартійні маси, об'єднані в трудові колективи та різного рівня сільські і міські громади за місцем проживання. Партійні інструкції та різноманітні директивні документи підлягали безумовному виконанню кожним, кого вони стосувалися, незалежно від його партійного чи безпартійного статусу.

Література:

1. Галичина. Науковий і просвітницький часопис. № 5 – 6. м. Івано-Франківськ. – 2001. – С.374.
2. Звіт Мандатної комісії І Тернопільської обласної партійної конференції. 23 – 25 квітня 1940 р. – ДАТО. Фонд П-1. ОП-1. spr. 2. арк. 33.
3. І.Васюта. Нариси історії колгоспного будівництва в західних областях УРСР. – К., 1962. – С.49.
4. Комуніст, № 216, 1940, 17 вересня.

5. Комуніст, № 30, 1941, 6 лютого.
6. Т.Г.Соколовська. Культурне будівництво у західних областях УРСР в перші роки радянської влади: вересень 1939 – червень 1941 рр. 40 років Великого Жовтня. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1957. – С. 228 – 229.

**Марина Петрік
(Харків, Україна)**

МЕМОРІАЛЬНІ МУЗЕЇ ПРИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (НА ПРИКЛАДІ М. ХАРКОВА)

В Україні зростає роль краєзнавчої та пам'яткознавчої роботи з учнівською молоддю, активно розвивається музейна справа. Кожен куточок України має свою неповторну яскраву історію, культурні традиції, відомих земляк

Важливу роль у комплексі виховної роботи з учнівською та студентською молоддю відіграють культурно-освітні заклади, в тому числі і музеї (державні, громадські), у їхньому числі і музеї навчальних закладів. Музей є унікальним культурним феноменом, він має специфічне завдання, яке жодна інша установа не може виконати: вони створені, аби допомогти учнівській та студентській молоді. Він формує почуття поваги до історичного минулого, яке починається з поваги до сімейних реліквій, спогадів, з невеликих музейних виставок і експозицій.

Сьогодні у навчальних закладах України діють 4432 музеї, які розподілені наступним чином: у загальноосвітніх навчальних закладах – 3996 (90,16%), позашкільних навчальних закладах – 150 (3,38%), професійно-технічних училищах – 186 (4,2%), вищих навчальних закладах – 100 (2,2 %).

За даними управлінь освіти і науки облдержадміністрацій (міськвиконкомів) на 2004 рік по Харківській області музеї діяли у таких типах навчальних закладів: загальна кількість – 239; загально-освітні навчальні заклади – 210; позашкільні навчальні заклади – 6; професійно-технічні навчальні заклади – 22.

Слід відзначити зростання кількості меморіальних музеїв, присвячених життю та діяльності видатних земляків (до речі, такі музеї не виокремлено у загальнодержавній статистиці). Найбільше створено музеїв присвячених життю та діяльності письменників – 118, учасників Другої світової війни – 70, вчених – 22, політичних та громадських діячів – 11, художників – 10, педагогів – 9, воїнів-інтернаціоналістів – 8, скульпторів – 6, військових діячів – 5, співаків – 5. Зокрема, у Харківській області музеїв, присвячених життю і діяльності письменників діє шість [1, с. 10].

У роботі музеїв навчальних закладів освітня практика вже нагромадила позитивний досвід організації різних форм навчально-виховної роботи. Освіта і виховання музейними засобами здійснюється відповідно до напрямів діяльності музею, а це пошуково-дослідницький, збиральницький, фондівий, експозиційний, пам'яткоохоронний, організаційний, просвітницько-інформаційний, навчальний, туристичний.

Так прикладом роботи меморіального музею у загальноосвітньому навчальному закладі є Музей Героя Радянського Союзу О.Г.Зубарева який було створено колективом вчителів та учнів ХЗОШ №88 на матеріалі, що відображає життя й діяльність колишнього вчителя географії середньої школи №88, секретаря Орджонікідзевського райкому комсомолу й Харківського підпільного обкому комсомолу Олександра Гордійовича Зубарева, який посмертно удостоєний звання Героя Радянського Союзу. 19 травня 1964 року в школі відбулося урочисте відкриття музею О.Г.Зубарева, на якому була присутня його дружина, К.О.Зубарева. За період з 1964 по 2014 рік музей відвідало приблизно 40 тис. чоловік. В 2000 році було створено дитячу організацію самоврядування «Республіка «ШКІЗ» (школа імені О.Г.Зубарева). При раді музею працює гурток екскурсів – лекторів, учнів 7-9-х класів. За період з 2010 по 2013 рік на базі музею проведено 57 екскурсій, прочитано 11 лекцій, проведено 7 відкритих заходів. Учні нашої школи завжди намагаються поповнити унікальними експонатами музей, проводять певну роботу з ветеранами війни та колишніми випускниками нашої школи. Меморіальний музей О.Г.Зубарева став центром військово-патріотичного виховання не тільки в школі, але й в районі, місті [3, с. 3].

Прикладом організації музею у вищих навчальних закладах є Музейний комплекс Харківської національної академії міського господарства ім. О.М.Бекетова, який робить великий внесок у розвиток і збереження історичних, культурних досягнень та традицій Академії. Сьогодні він став невід'ємною частиною культурного життя Академії, справжнім мистецьким центром.

До складу музейного комплексу ХНАМГ ім. О.М.Бекетова входить низка музеїв та виставок:

- Музей історії Харківської національної академії міського господарства (1967 р.).
- Меморіальний музей академіка архітектури О.М.Бекетова (1990 р.). Оновлена експозиція (2012 р.)
- Меморіальний музей українського письменника та громадського діяча С. Пилипенка (1996 р.).
- Виставка "Поезія в бронзі" скульптора Міртали Пилипенко (1996 р.)
- Краєзнавча виставка "Давній Харків" (1994 р.). Оновлена експозиція (2012 р.).
- Виставковий зал "Вернісаж" (з постійно поновлюваними виставками) (1994 р.).
- Художня галерея сучасного образотворчого мистецтва Слобожанщини (2003 р.).
- Освітній центр історії міського господарства та містобудування (2002 р.).

Великий інтерес у відвідувачів музейного комплексу завжди викликає «Музей академіка архітектури О.М.Бекетова». Творчість видатного зодчого сформувала архітектурний вигляд Харкова. Будинки, побудовані за проектами Бекетова, є сьогодні пам'ятниками архітектури ХІХ-ХХ ст. та відрізняються монументальністю, прекрасними формами й виразними деталями, органічно вписуючись у навколишнє середовище й активно формуючи архітектурні ансамблі, зберігають неповторний почерк майстра.

У 1996 році в музейному комплексі було відкрито «Меморіальний музей українського письменника та громадського діяча С.В.Пилипенка». Український письменник, публіцист, журналіст, редактор багатьох газет, видавець, борець за відродження української культури, засновник легендарної письменницької організації «Плуг» - людина, якою захоплювалися сучасники в 20-ті роки - сьогодні для широкого кола читачів залишається невідомою постаттю в історії української культури. Знадобилось майже чотири десятиріччя, щоб постать цієї непересічної людини зайняла гідне місце в історії Харкова, якому він віддав найпродуктивніші роки життя. 28 серпня 1996 року, під час проведення ІІІ Міжнародного конгресу українців, у музейному комплексі Харківської національної академії міського господарства було відкрито «Меморіальний музей українського письменника і громадського діяча С.В.Пилипенка». У 1998 році у колишньому «Селянському будинку» встановлено меморіальну дошку, автором якої є донька письменника, Міртала Пилипенко. 1999 року в музеї відбулися Перші меморіальні «Пилипенківські дні», а наступного року побачив світ часопис «Пилипенківський зошит», до 115-річчя з дня народження С.В. Пилипенка в 2006 році започатковано традиційні наукові «Пилипенківські читання».

У меморіальному музеї зібрані унікальні матеріали, документи, фотографії, що розкривають життєвий шлях і творчість С.В.Пилипенка. На екскурсіях по музею зі студентами академії ведеться розмова про долю видатної української родини Пилипенка, історію української культури 20-30-х років ХХ ст., про плеяду талановитих українських митців, про яскраву сторінку нашого національного буття.

Діяльність Музейного комплексу - одного з найстаріших вузівських музеїв Харкова, стала невід'ємною частиною культурного життя університету. Успішно поєднуючи діяльність технічного вузу зі світом мистецтва та історії, Музейний комплекс тим самим розширює можливості професорсько-викладацького складу університету в справі виховання молодих фахівців [4, с. 10 - 13].

Таким чином, всі зазначені заклади сприяють гармонійному розвитку творчої, духовно багатой особистості, вихованню високих моральних якостей громадянина України, зберігає духовну спадщину попередніх поколінь.

Література:

1. Каталог музеїв при навчальних закладах України / Упор. Л.А. Гайда. – Кіровоград: Лисенко В.Ф., 2012. – 136 с.
2. Мені є ким пишатись! // Вісник "Республіки ШКІЗ". – 2015. – №4. – С. 2–4.
3. Єлісеєва Т. П. Музейний простір Харківської національної академії міського господарства / Т. П. Єлісеєва. // Альманах музею. – 2008. – №15. – С. 5–13.

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор Потрашков Сергій Васильович.

Ірина Смільська
(Тернопіль, Україна)

СТАНОВЛЕННЯ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

При здобутті незалежності Україна, опинилася в епіцентрі глобальних геополітичних зрушень і перед її зовнішньополітичною службою постали масштабні організаційні, концептуальні та практичні завдання. Не маючи усталеного досвіду існування в новому суверенному статусі, їй доводилось одночасно вирішувати принаймні два принципових питання: насамперед змінити своє усвідомлення навколишнього світу, бачення власного реального місця в ньому й постійного врахування динаміки змін ситуації на світовій арені з метою пристосування до їх наслідків, а також подання світу адекватної інформації про себе з метою забезпечення зміни ставлення до України з боку інших держав і всієї світової спільноти [2, с. 33 – 34].

Україна належить до Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), тому приділяє значну увагу відносинам із державами регіону, тим більше межуючи з цими країнами, які є своєрідним містком між Україною і Заходом. Співпраця з ними істотно розширює коло стабільності миру довкола України, сприяє її утвердженню як впливової європейської держави. Різноманітні та тривалі взаємини України з державами регіону – важлива умова її інтегрування в європейське співтовариство й активної участі в міжнародних відносинах [8].

На сьогоднішній день Україна має досить тісні стосунки з країнами ЦСЄ. Ці відносини не розпочалися раптово після одержання незалежності, а веде десятками років Україна співпрацює з цими країнами у різних галузях. Наприклад, товарообіг між Чехією й Україною тільки за останні півроку підвищився на 20%, а Чехія в односторонньому порядку створює українському партнеру сприятливі умови для ввозу продукції. Так само й Угорщина збільшила експорт продукції в Україну на 38%, а наша країна до них - на 8% (було навіть наголошено високопоставленим представником угорського Мінекономіки, що

Україна з-поміж усіх сімох найближчих сусідів Угорщини посідає чільне місце в господарських планах цієї країни. Безумовно, не варто й забувати про стосунки з Польщею, оскільки «українсько-польська співпраця, що спирається на єдність поглядів стосовно принципових питань майбутнього Європи, стала на нашому континенті фактом стратегічного значення». Україна колись підтримала польське прагнення вступити до НАТО, відомою є роль польсько-українського батальйону миротворчих сил. Польща ж була і є адвокатом українських прагнень до інтеграції з Європою, і сьогодні активно пропонує свої посередницькі послуги у вирішенні політичного конфлікту в Україні (Президент Квашневський навіть запропонував подарувати стіл, за яким колись польська опозиція домовилася з владними структурами) [10].

Досить значні успіхи української дипломатії у встановленні добросусідських відносин із країнами Центральної та Східної Європи, чому, не в останню чергу, сприяло недалеке спільне минуле, а звідти - спільні страхи і проблеми. Так, з боку Угорщини до України визначався наступним: побоюваннями з приводу можливого відродження СРСР, а також розглядом її як союзника щодо захисту інтересів угорської національної меншини та партнера в європейській інтеграції. Не випадково, саме Угорщина першою з-поміж усіх країн вже 6 грудня 1991 р. уклала з Україною Договір про основи добросусідства та співробітництва, що започаткувало надзвичайно приязні стосунки. Це для молодій Українській державі мало велике значення хоча б тому, що більшість країн цього регіону як, наприклад, Чехія та Литва, в першій половині 1990-х рр. стратегічним обрали саме західний вектор політики, а їхній досвід є досить цінним. А відносини з Румунією з самого початку склалися доволі напружено, чому, головним чином, сприяла невирішеність територіальних суперечок, які тривають і до сьогоднішнього часу. [1, с. 91].

Становлення і розвиток відносин України з державами ЦСЄ, з огляду на низку історичних, геополітичних, культурних та інших факторів, мають свої особливості. Це, передусім, подібність соціально-економічних і політичних проблем, які доводиться розв'язувати на шляху докорінної трансформації суспільств; спільна зацікавленість у якнайшвидшому і повномасштабному залученні до європейських інтеграційних процесів; визнання тієї обставини, що, належачи географічно до згаданого регіону і беручи безпосередню участь у перетвореннях, які відбуваються в державах ЦСЄ, Україна є серйозним чинником східноєвропейського розвитку. [8].

Із припиненням існування соціалістичної системи, яка об'єднувала в Європі СРСР, Польщу, Угорщину, Болгарію, Чехословаччину, НДР, Румунію, Албанію, СФРЮ, з розпуском Варшавського Договору і Ради економічної взаємодопомоги країни ЦСЄ розгорнули активну діяльність з просування до загальноєвропейських інститутів і структур: насамперед до НАТО, а згодом і до Європейського Союзу [8, с. 76]. Для досягнення цієї мети було зроблено все можливе: відбулося реформування національних економік, залучено іноземний капітал, зовнішньоекономічні й політичні зв'язки переорієнтовано на держави європейської спільноти, змінено адміністративний апарат та ін. Проте хоч було впроваджено економічні реформи західного зразка, вони не завжди відповідали національним інтересам країн ЦСЄ, оскільки порушився наявний баланс сил, часом ігнорувалися європейські інтереси пострадянських держав, зокрема України, не враховувалася відмінність економічних потенціалів, полярне геополітичне положення в Європі — Азії, впливав дисонанс менталітетів, що склалися впродовж десятиліть.

Баланс сил і інтересів, що склався на початку 90-х років, за багатьма параметрами збігався із сьогоденням. Пояс стабільності відіграв свою роль: 1 травня 2004 р. більшість колишніх соціалістичних країн набули статусу повноправних учасників Євросоюзу. [3, с. 77 – 78].

Стратегічним партнером України є Республіка Польща. Ця держава виявилася на тільки першопрохідцем у складних тенетах постбіполярної системи міжнародних відносин і зберегла свою національну ідентичність у складних історичних протистояннях, а й гідно вийшла з випробувань ХХ століття і виборола карт-бланш на офіційне місце в Європі. Орієнтуючись на уроки історії і набутий досвід, Польща реанімувала польсько-український союз на нових засадах європейського спрямування та добросусідства: не тільки толерантно поставилася до українського бажання бути у Європі, а й надала Україні допомогу у складний час випробувальних змагань за майбутнє. [3, с. 77 – 78].

2 грудня 1991 року правління Польщі першим у світі визнало державну незалежність України, а вже 4 січня 1992 року були встановлені дипломатичні відносини між державами [6, с. 476]. Важливим етапом у формуванні нової системи двостороннього співробітництва став перший офіційний візит Президента України Л. Кравчука до Республіки Польща (18—19 травня 1992 р.), під час якого було підписано засадничий документ — міждержавний Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини та співробітництво. Для поглиблення двосторонніх зв'язків особливе значення мав відповідний офіційний візит до України Президента Польщі Леха Валенси (24—25 травня 1993 р.), одним із головних результатів якого стало створення Консультативного комітету Президента України і Президента Республіки Польща. Створений комітет — безпрецедентна форма взаєморозуміння та співробітництва. [3, с. 78].

Із Договору між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво (18 травня 1992 р., м. Варшава) «Сторони активно співпрацюватимуть у відповідних європейських механізмах та структурах на основі Заключного Акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі, Паризької Хартії для нової Європи, Договору про звичайні збройні сили в Європі...» [4, с. 207 – 208].

Польща послідовно підтримує європейський вибір України вже в межах інститутів європейського співтовариства, відстоює надання їй твердих гарантій щодо членства в ЄС та НАТО. Не випадково, серед зовнішньополітичних пріоритетів її Президента Л. Качинського відносини з Україною займають важливе місце поряд із розвитком відносин зі США та ЄС. Для поляків вступ України до європейських та євроатлантичних структур означав би розширення зони миру та стабільності в Європі; створення правової

інфраструктури та досягнення європейських критеріїв, що дадуть змогу активно розвивати економічну співпрацю, зміцнювати демократичні інститути, співпрацювати в боротьбі з організованою злочинністю й корупцією, протистояти глобальним загрозам. Щоправда, сьогодні, в світлі демаршу Польщі стосовно підписання між ЄС та Росією нової рамкової угоди про співпрацю, з'являються побоювання: наскільки ефективним буде польське лобі? Чи не займуть європейські країни стосовно польських проукраїнських ініціатив таку ж категоричну позицію? [1, с. 91].

Важливість відносин з Росією, чітко проглядаються із Постанови Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» (2 липня 1993 р.) «Для України вони є відносинами “особливого партнерства”, оскільки від їхнього характеру значною мірою залежатиме доля прогресивного демократичного розвитку як України, так і Російської Федерації, стабільність в Європі і в усьому світі» [5, с. 460].

До основних об'єктивних чинників, що ускладнюють рівноправне співробітництво України з Росією, слід віднести такі, з боку України: незавершеність формування національної держави, надмірна, незбалансована інтеграція національного господарства у неререформований простір СНД, одностороння залежність від її джерел енергопостачання та окремих видів сировини; недостатня розвиненість почуття національної приналежності та патріотизму серед значної частини населення України, наявність комплексу меншовартості. [7, с. 276].

Внаслідок прозахідної політики стали погіршені відносини України з Росією, для нормалізації яких потрібен буде час, а також великі поступки, які б могли задовольнити обидві сторони. [1, с. 94].

Історія містить переконливі приклади взаємопідтримки і взаємодопомоги українців і білорусів у різних сферах суспільного життя, на переломних і визначальних віхах їх національного розвитку. Невипадково одним із перших міждержавних документів ще Радянської України в рамках Союзу РСР був Договір між Українською РСР і Білоруською РСР від 29 грудня 1990 року. Буквально через рік, 27 грудня 1991 року між уже незалежними Україною і Білоруссю були встановлені дипломатичні відносини. 30 червня 1992 року було відкрито Посольство України в Республіці Білорусь, а 12 жовтня 1993 року – Посольство Білорусі в Києві. В 2004 році Консульський пункт українського Посольства, який розміщений у Бресті, було перетворено у Генеральне консульство України. [3, с. 481].

17 серпня 1995 року під час офіційного візиту в Україну Президента Республіки Білорусь Олександра Лукашенка було укладено Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Білоруссю. Із договору «Високі Договірні Сторони забезпечують сприятливі умови для розвитку взаємовигідного торгово-економічного і науково-технічного співробітництва між ними..» (стаття 10) [4, с. 538]. Великим договором закріплено розбудову сучасних українсько-білоруських міждержавних відносин на взаємній повазі, довірі та згоді, керуючись при цьому принципами поважання державного суверенітету, рівноправності і невтручання у внутрішні справи одна одної, а також іншими загально визнаними принципами і нормами міжнародного права. Україна і Білорусь визнали непорушність існуючих між ними державних кордонів і підтвердили, що не мають ніяких територіальних претензій одна до одної і не висуватимуть таких претензій й у майбутньому. Ґрунтуючись на цих засадах, 12 травня 1997 року в Києві було укладено Договір між Україною та Республікою Білорусь про державний кордон, який є безстроковим [9].

Широкому визнанню самостійної Української держави сприяли її виважена внутрішня політика, що Ґрунтувалася на принципах демократії, гуманізму та забезпеченості прав людини, а також її миролюбні зовнішньополітичні кроки, спрямовані на зміцнення безпеки у світі та розвиток міжнародної співпраці у всіх сферах.

Література:

1. Алексієвцев М. Зовнішня політика України в контексті сучасних цивілізаційних викликів / М. Алексієвцев, Я. Секо // Наук. зап. Серія: історія. – Тернопіль.: ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2006. – Вип. 3. – С. 84–105.
2. Віднянський С. У пошуках оптимальної зовнішньополітичної парадигми України / С. Віднянський // Україна дипломатична. – К., 2006. – Вип. XII. – С. 54–68.
3. Зленко А. Дипломатия и политика. Украина в процессе динамических геополитических перемен / А. Зленко. – Харьков: Фолио, 2004. – С. 559.
4. Із Договору між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво // Чекаленко Л. Зовнішня політика України: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – С. 712.
5. Із Постанови Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» / Чекаленко Л. Зовнішня політика України: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – С. 712.
6. Чекаленко Л. Зовнішня політика України: Підручник / Л. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – С. 712.
7. Чекаленко Л. Зовнішньополітичний вибір України. Куди рухатися далі? / Л. Чекаленко // Персонал. – 2008. – № 2. – С. 18–23.
8. Україна у міжнародних відносинах ХХ століття: Вихід на міжнародну арену // Режим доступу: <http://library.if.ua/book/10/1052.html>.
9. Українсько-білоруські відносини // Посольство України в Республіці Білорусь – Публікації. – Режим доступу: <http://www.belarus.mfa.gov.ua/belarus/ua/publication/content/1028.htm>.
10. Участь України в субрегіональному співробітництві в регіоні ЦСЄ // Молодіжний портал djerelo.com. – Режим доступу: http://www.djerelo.com/index.php?option=com_content&task=view&id=9011&Itemid=.

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор Алексієвцев Леся Миколаївна

НАСЛІДКИ ВПРОВАДЖЕННЯ “ВЕЛИКОГО ПЛАНУ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРИРОДИ” ДЛЯ ЕКОЛОГІЇ

“Великий план перетворення природи” (1948 – 1958 рр.) та його практичне виконання мали суттєві недоліки, викликані, головним чином, недостатнім урахуванням і розумінням особливостей степових екосистем.

Уявлення про те, що залісення гарантує стабільність степового ландшафту, виявилось по суті помилковим. Екологія ж була недостатньо розвинута на той момент і не могла серйозно вплинути на впровадження плану в життя. Негативну роль зіграло і те, що розроблений план реалізовувався без особливих змін по усій степовій зоні, тобто в інших умовах.

Намагаючись подолати негативні наслідки антропогенного впливу в природне середовище 30 квітня 1960 р. була прийнята спеціальна постанова Ради Міністрів УРСР за № 638 “Про організацію боротьби з ерозією ґрунтів на території УРСР” [1, с. 1]. Однак ефективного її виконання досягти не вдалося.

З 1932 по 1956 р. в УРСР створювались приовражні та прибалочні лісові полоси. Проте на гідрографічній мережі лісомеліоративні роботи здійснювались в обмежених обсягах. На водозборах, які використовувались сільським господарством, на той час ще не була завершена протиерозійна система лісових насаджень [2, с. 124]. У багатьох випадках посадки захисних лісових насаджень на ярах і крутосхилах не погоджувались із будівництвом гідротехнічних споруд по укріпленню ярів. В результаті цього в процесі подальшого розвитку ерозії захисні лісонасадження знищувались [2, с. 5].

У доповідній записці лісничого Гаврилівського лісництва Каховського лісгоспагу П.А. Легкоступа на ім'я начальника Херсонського міжобласного управління лісового господарства та полезахисного лісорозведення В. А. Пономаренка вказувалось, що на території Ново-Воронцовського району Херсонської області найбільш підданною ерозії частиною була прибережна смуга з системою балок та оврагів, які прилягали до Каховського водосховища – ерозія ґрунту на берегах Каховського водосховища [1, с. 8].

До того ж не було в повній мірі виконано запланований обсяг робіт по створенню захисних лісових насаджень у районах водосховищ.

Обсяги протиерозійних робіт з обліснення змитих та розмитих земель по берегам водосховищ здійснювались відповідно до технічних проектів, складених експедицією “Агролісопроект” ще у 1952 р. [4, с. 14]. Проте більші труднощі у виконанні планів лісонасаджень почалися з другої половини 1950-х рр. Лісові господарства не справлялися з планами обліснення прилеглої до водоймищ території, виконуючи їх на 74 – 78 %.

Відповідно до технічного проекту захисні насадження по берегам Каховського водосховища повинні були бути створені у період з 1956 по 1962 рр. та займати 5685 га, по кременчуцькому водосховищу створення всіх видів захисних насаджень площею 4485 га повинні були бути завершені у 1959 р. Проте у цього року плани були виконані відповідно на 85,2 % та 51,8 % [3, с. 12].

По Кременчуцькому водосховищу створення всіх видів захисних насаджень мало бути закінчене до 1959 року. Однак і тут із загальної площі 4485,3 га на 1959 р. роботу виконано лише на 2323,38 га чи на 51,8% від плану [5, с. 4]. Плани по облісненню берегів водосховища не виконувались і у 1960-ті рр. Так, за звітами Головного управління лісгосподарства та лісозаготовок при Раді Міністрів УРСР на початку 1961 р. з плану обліснення Кременчуцького водосховища 1023 га обліснено 639 га та Дніпродзержинського водосховища з плану обліснення 2327,9 тис. га обліснено 176 га [5, с. 5].

Лісгоспи не справлялися з усім обсягом робіт, що ставився перед ними. Серед причин називали: несвоєчасне отримання технічного проекту на проведення обліснення водосховищ, відсутність достатньої кількості робочої сили (наприклад, по Кременчуцькому водосховищу всі роботи мало здійснювати одне Жовнинське лісництво), площі, які підлягали облісненню, не були придатні до використання тракторів для цієї роботи, що вимагало додаткової ручної праці [5, с. 5].

По Дніпродзержинському водосховищу також відчувалась відсутність робочої сили, так як Кишеньковське лісництво, яке мало здійснювати обліснювальні роботи, займалось масовим переселенням жителів, а запланована робота за рішенням Главку Солошинського лісництва з обсягом обліснювальних робіт у 1093 га не була вчасно організована. Таким чином щорічний обсяг обліснювальних робіт у 641 га лягав на одне Кишеньковське лісництво [5, с. 5].

Це призводило лише до спроб в авральному режимі виконати всі обсяги робіт. Яскравим прикладом може бути проведення обліснення каналу на Донеччині. У тій же області із загальної площі посіву та посадки лісу в держлісфонду на каналі Сіверський Донець – Донбас насаджено 75 при плані 49 гектарів, або 153,1%, та на Артемівському водосховищі каналу насаджено лісових культур на площі 45,5 гектара, тобто на усій можливій до залісення площі. На Грабовському водосховищі при плані 22 гектари було насаджено лісових культур на площі 32 гектари. А всього на водосховищах, при плані 67, було насаджено 77 гектарів, або 114,9% [6, с. 3].

Як зазначав начальник Укрдержрибводу Ф. Осадчий у своїй інформації Раді Міністрів УРСР у березні 1960 року, внаслідок масового обвалування заплавної земель на Дністрі для сільського господарства, а також надто поганого догляду за нерестовими площами з боку рибогосподарських організацій, улови у Дністровському рибпромисловому районі зменшились, у порівнянні з довоєнними, у

10 разів [7, с. 56]. Він з тривогою попереджував, що земля на протязі десятків кілометрів вище кордону УРСР вся огорожена дамбами і перетворена на канал майже до Дубосарської ГЕС. Таким чином обвалування останніх нерестилищ пониззя Дністра остаточно позбавить рибу бази природного відтворення [7, с. 55].

Загрозлива ситуація з рибним господарством на початку 50-х років минулого століття склалась і в басейні Дніпра. І це при тому, що ще 24 грудня 1949 р. ЦК КП(б)У і РМ УРСР спільно видали постанову “Про міри по збільшенню рибних запасів Дніпра і його приток”. Цією постановою передбачалось створити 7 місцевих 2 республіканські заказники – Усть-Прип’ятьський і Середньо-Дніпровський.

Але після спорудження Каховської та Кременчуцької ГЕС було перекрито хід на нерест осетровим, якими раніше славилось Дніпро. Крім того під загрозою зникнення опинились і інші прохідні та напівпрохідні види риб [8, с. 51].

До того ж в наслідок ерозійних процесів та зміни в наслідок створення рукотворних морів прирічкового ландшафту активізувався процес цвітіння синіх водоростей, що становить серйозну загрозу і безпосередньо здоров’ю людини.

Значної шкоди екологічній ситуації в степовій зоні України завдало і будівництво мережі зрошувальних каналів. в першу чергу це пов’язано з недбалим виконанням своїх обов’язків будівельниками. В наслідок чого більшість з каналів при транспортуванні води втрачають її 50 – 80%, яка йде в ґрунт [8, с. 105].

Так Північно-Кримський канал який було збудовано без водонепроникної плівки наносить серйозної шкоди гідромеліоративній ситуації Північного Криму. А зрошувальні ситсеми, які проходять через Херсонську область поруч з Асканією-Новою почали підтоплювати унікальні цілинні землі українського степу.

Варто відмітити і той факт, що трансформація річкових систем під впливом господарської діяльності змінювала природні процеси формування якості води джерел зрошення. Основні риси трансформації річкових систем в умовах антропогену: скорочення стоку в гирлах; зарегульованість стоку, дивергенція гідрографів із створенням каналів, збільшення розораності земель і замулення русла продуктами водної ерозії, підвищення базису ерозії, осушення та зрошення земель з активізацією процесів вивітрювання ґрунтів, якісне виснаження водних ресурсів під впливом скиду стічних вод та ін. [9, с. 133].

Аналіз змін якості джерел зрошення в руслах основних річок УРСР (Дніпра, Дністра, Південного Бугу, Дунаю, Сіверського Дінця) показав, що з 1956 року (Тобто до початку крупномасштабного зрошення) повсюдно збільшувалась рН, мінералізація води, її агресивність у відношенні до бетону та металів, здатність зрошувальної води викликати засолення, осолонцювання ґрунтів, а також обростання поверхонь трубопроводів та арматури [9, с. 133].

У роки перебудови, с 1985 роботи з розширення та модернізації системи іригації, створених в СРСР, були припинені, а сама система стала руйнуватися і виводитися з ладу. В результаті постачання сільського господарства водою стало знижуватися і з 2004 року коливається на рівні близько 8 км – в 3,4 рази менше, ніж у 1984 році. У 1980-і роки в лісосмугах ще проводилася посадка лісу в розмірі 30 тис. га на рік.

Неоднозначна ситуація складалася і з впливом робіт по осушенню земель. Ще в 1946 році, коли в українському селі лютував голод, з ініціативи М.С. Хрущова було розпочато економічно необґрунтовані роботи щодо освоєння заплави Дніпра, його приток Ірпіня, Остра та інших річок [10, с. 356].

В середині серпня 1947 року ЦК КПУ і РМ УРСР було прийнято спільну постанову “Про реалізацію задач поставлених тов. Сталініним по зрошенню земель посушливих районів Південної України”, а вже 18 жовтня цього ж року приймається постанова “Про освоєння під зрошення і осушення пойми річки Ірпінь в Київській області”, якою передбачалось охопити 2152 га (від села Казаровичі до с. Раковки) [11, с. 6]. А в подальшому від с. Раковки Димерського району до села Дідовщина Фастівського району на площі близько 6,5 тис. га [11, с. 14].

Вже в 1948 році почались активні меліоративні роботи на Ірпіні. А на початку 50-х років ще недавно багата на дичину та рибу з мальовничими заливними луками пойма річки була знищена. Річку було вирівняно і перетворено в прямий канал. Легкий шар торфу по берегах Ірпіню згодом видув вітер і з під нього почав виступати пісок [9, с. 101].

Важливою складовою “Великого плану перетворення природи” було і осушення земель Українського Полісся. Слід зауважити, що подібні наміри існували ще в довоєнний період. Навіть було підготовлено потужну осушувальну систему. Проте тоді реалізації цих планів у життя завадила війна. Сталінським планом передбачалось за 15 років осушити близько 4 млн. га., у тому числі в УРСР – 1897 тис. га [3, с. 100]. Генеральною схемою “перетворення” Полісся передбачалось будівництво 37 водосховищ і 2100 ставків, вирівнювання 24 тис. км. рік, осушення 4810 тис. га боліт (в Україні 1897 тис.). Зведення 81 ГЕС. На все це виділялось на 15 років 16,8 млрд. крб. (на Україну 6,8 млрд. крб.) [3, с. 100].

Проте вже після початку масштабної кампанії по меліорації земель і осушенню боліт, яка активно розгорнулася після 1948 року, виявилось, що всупереч очікуваних наслідків на осушених землях укіс трав не збільшився, а, навпаки, зменшився [10, с. 356].

Таким чином, “Великого плану перетворення природи” і (ще в більшій мірі) його практичне виконання мали суттєві недоліки, викликані головним чином недостатнім урахуванням і розумінням особливостей степових екосистем. Екологія ж була недостатньо розвинута на той момент і не могла серйозно вплинути на впровадження плану в життя. Негативну роль зіграло і те, що розроблений в

основному для європейських степів план реалізовувався без особливих змін по усій степовій зоні, тобто в інших умовах.

Підсумком стала певна стабілізація екологічної обстановки, але це не змогло зупинити зсуву всієї степової екосистеми на "нижчий щабель". Попередньої родючості ґрунтів, наприклад, так і не вдалось відновити. Інакше кажучи, степова природа стала функціонувати на нижчому рівні, який не дає можливості одержувати такої щедрої, як раніше, продукції.

Серйозне антропогенне втручання в природне середовище Дніпровського басейну призвело до широкого спектру змін – від незначних перетворень до повного знищення екологічних систем не тільки річки та її приток, але й поймменних територій, а також прибережних земельних угідь. Комплексна оцінка екологічного стану водосховищ дозволила виявити його головні негативні фактори: антропогенне забруднення, зарегульованість Дніпра та її приток, повторне забруднення. Перераховані фактори були тісно взаємопов'язані та обумовлювали один одного.

Література:

1. Довідка про стан організації боротьби з ерозією ґрунту лісгоспах та ЛМС Луганської області // Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 5105. – Оп. 2. – Спр. 242. – Арк. 1 – 14.
2. Михайлюченко М. Т. Заслон эрозии / М. Т. Михайлюченко, Ю. К. Телешек. – К. : Урожай, 1987. – 152 с.
3. Довідка по створенню захисних лісонасаджень та проведенню протиерозійних заходів на берегах Дніпра // ЦДАВО України. – Ф. 5106. – Оп. 1, спр. 360. – Арк. 10 – 11.
4. Звіт про протиерозійні роботи у 1962 р. // ЦДАВО України. – Ф.5105, – Оп. 2, спр. 242. – Арк. 14.
5. Звіти Головного управління лісового господарства та лісозаготівель при Раді Міністрів УРСР // ЦДАВО України. – Ф.5105. – Оп. 2, спр. 245. – Арк. 5.
6. Довідка про лісорозведення // ЦДАВО України. – Ф. 5105. – Оп. 2, спр. 374. – Арк. 16 – 124.
7. Інформація про ремонт існуючої мережі каналів. 1960 р. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 80, спр. 1284. – Арк. 9.
8. Борейко В. Е. История охраны природы Украины (X век – 1980 г.) / В. Е. Борейко. – К. : Киевский эколого-культурный центр, 1997. – Т 2. 1941 – 1980. – 192 с.
9. Повышение качества оросительной воды. – М. : Агропромиздат, 1990. – 192 с.
10. Новітня історія України (1900 – 2000) : підручник за ред. А. Г. Слюсаренка, В. І. Гусєва, В. П. Дорожжина та ін. – К. : Вища школа, 2000. – 663 с.
11. Довідка про хід будівництва Ірпінської зрошувальної системи та освоєння колгоспами Димерського району поіменних земель станом на 20.08.1947 // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 80, спр. 702. – Арк. 79, 96.

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

Алтай Шалтабаев, Айдос Муратбаев
(Талдықорган, Казахстан)DELPHI ПРОГРАММАЛАУ ТІЛІН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП САНДЫҚ ӘДІС ЕСЕПТЕРІН ЖӘНЕ
МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУ ЖОЛДАРЫ

Математиканың есептерін шығарудың жоғары математика курстарында оқылатын көптеген әдістері бар. Мысалы сызықтық теңдеулер жүйесін Зейдель әдісімен шешу, функцияны интерполяциялау, Лагранждың интерполяциялық көпмүшелігі табудың көптеген әдістерін қарастыруға болады. Жоғары алгебра курстарында, функция кестесін толтыруға табуға онша көп көңіл бөлінбейді, себебі онда келтірілген классикалық әдістердің көпшілігі «қолмен» есептеулерді қажет етеді, осының салдарынан берілген функция кестесін толтыру, Лагранждың интерполяциялық көпмүшелігінің көмегімен сандық дифференциалдау өте күрделі есептеулерге алып келуі мүмкін. Сонымен бірге интерполяциялық көпмүшелік және функцияны толтыру және Зейдель әдісімен шығарылған сызықтық теңдеулердің дәл түбірін табу әрқашан мүмкін бола бермейді. Практикада теңдеудің коэффициенттерінің өзі жуық санды болатын теңдеулерді шешуге тура келеді.

Қазіргі кезде теңдеулердің түбірлерін табудың компьютерлік әдістері, яғни берілген теңдеудің түбірлерін берілген дәлдікпен табуға компьютерлерді қолдану, сонымен бірге теңдеулерді шешудің программасын жасауда әртүрлі программалау тілдері (Бейсик, Паскаль C++, Delphi) қолданылады.

Сонымен бірге жалпы Delphi программалау тілін қолдана отырып сандық әдіс есептерін және математикалық есептерді шығару жұмыстары бірталай. Оның ішіне математикалық формулаларды жинау және формулаларға қойып шығару оны сақтау, керек кезінде пайдалана алу, т.с.с. көптеген жұмыстарды орындау қажет. Олай болса, біз функция кестесін толтыру әдісін қарастырайық.

Функцияларды интерполяциялау берілген функция кестесін кеңейту үшін қолданады. Бұл амалды кейде функцияларды *субтабуляциялау* деп атайды. Берілген таблица тұрақты қадаммен болғанда Ньютонның интерполяцияланған көпмүшелігін қолдануға болады. Ньютонның формуласын ЭВМ-да есептеу үшін Горнер схемасын пайдалану ыңғайлы. Сондықтан Ньютонның 1-ші интерполяциялау формуласын келесі түрде көрсетуге болады:

$$P_n(x) = y_0 + t \left(\Delta y_0 + \frac{t-1}{2} \left(\Delta^2 y_0 + \frac{t-2}{3} \left(\Delta^3 y_0 + \frac{t-n+1}{n} \Delta^n y_0 \right) \right) \dots \right) \quad (2.10.1)$$

Горнер қолдану $P_n(x)$ мәнін есептеуге мүмкіндік жасайды. Егер қолданылатын ақырғы айырымдар онша үлкен болмаса, онда Ньютон формуласының (2.7.4) және (2.8.2) стандартты түрлерін $P_n(x)$ - мәнін есептеу үшін қолдануға болады.

Мысалы. Бес мәнді $\sin x$ таблицасы [0.15; 0.18]-кесіндісінде $k=0.005$ - қадаммен берілсін. Осы кестені [1,555; 0,165]- аралықта $h=0.0001$ қадаммен таблица мәнін толықтыру талап етіледі. Берілген таблица бойынша бірден ақырғы айырымдар кестесін құрамыз, яғни 4.7-ші таблицаны ақырғы [0.155, 0.165] деп ала отырып $x_0=0.155$ Ньютонның 1-ші формуласын қолданамыз.

Мұнда екінші ретті соңғы айырымдар шектік дәлдігінде 0-ге өте жуық болатынын аңғарамыз. Сондықтан, Ньютонның интерполяциялық формуласын қолдану барысында алғашқы үш қосындыны алумен шектелеміз (4.14), яғни

$$P_n(x) = y_0 + ty_0 + (t(t-1)/2!) \Delta^2 y_0$$

x - тің әрбір мәні үшін t -ның мәнін $t=(x-x_0)/h$ осы формуламен есептейміз.

x	sin(x)	Δy	$\Delta^2 y$	$\Delta^3 y$
0.150	0.14944	494	0	-1
0.155	0.15438	494	-1	1
0.160	0.15932	493	0	0
0.165	0.16425	493	0	-1
0.170	0.16918	493	-1	
0.175	0.17411			
0.180	0.17903			

Берілген $[a, b]$ аралығында функцияның субтабуляциялық алгоритмін Ньютонның 1-ші формуласы бойынша ақырғы айрымдар мен полиндромның дәрежесі қолмен есептелген жағдайда келесі түрде құруға болады:

```
procedure TForm1.Button1Click(Sender: TObject);
var a,b,h0,h,y0,y1,y2,x,t,y,d:real; i:integer;
begin
i:=0;
a:=strtofloat(LabeledEdit1.Text);
b:=strtofloat(LabeledEdit2.Text);
h0:=strtofloat(LabeledEdit3.Text);
h:=strtofloat(LabeledEdit4.Text);
y0:=strtofloat(LabeledEdit5.Text);
y1:=strtofloat(LabeledEdit6.Text);
y2:=strtofloat(LabeledEdit7.Text);
memo1.lines[i]:='x y d';
x:=a;
while x<=b do
begin
t:=(x-a)/h0;
y:=y0+t*y1+t*(t-1)*y2/2;
d:=1e-05*t*(t-1)*(t-2)/6;
memo1.lines[i]:=floattostr(x)+' '+floattostr(y)+' '+floattostr(d);
x:=x+h;
i:=i+1;
end; end;
procedure TForm1.Button3Click(Sender: TObject);
begin
close;
end;
procedure TForm1.Button2Click(Sender: TObject);
begin
Form2.show;
end;
```

мұндағы $[a, b]$ субтабуляциялық соңғы мәндері арқылы беріледі.

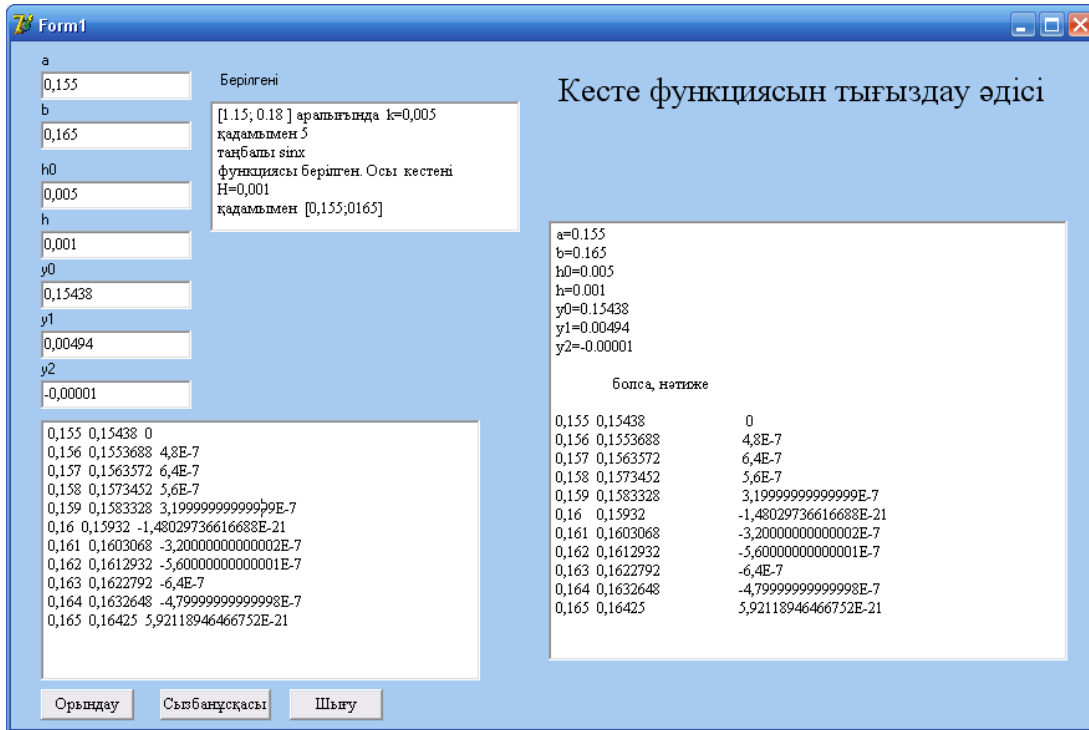
HO - таблицада берілген ескі қадам, ал H-жаңа мәні.

YO - бастапқы нүктедегі субтабуляциялау функциясының мәні.

Ньютон формуласы бойынша субтабуляцияның Y1 және Y2 -мәндеріне сәйкес келетін 1-ші және 2-ші ретті ақырғы айрымдар. Бірақ, олардың мәндері 0-болмауы тиіс. Бұл мәндердің бәрі де программада енгізу жолымен анықталады. Мұндағы D-дегеніміз интерполяциялау кезіндегі (2.9.5) формуламен есептегенде қателіктің шекарасы.

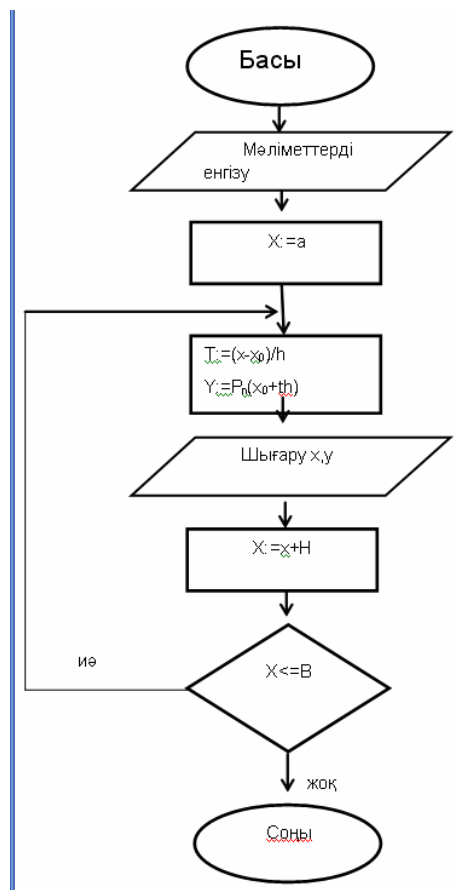
Алынған нәтижелер берілген таблица дәлдігіне дейін дөңгелектеп алу қажет (1-суретте көрсетілген).

1-сурет.

Құрылған бағдарламаның сызбанұсқасы 2-суретте көрсетілген.

2-сурет.

Сандық дифференциалдау және интегралдау. Сандық дифференциалдау есептерінің ерекшеліктері. Математикалық анализ курсынан қарапайым элементар функциялардың туындыларын табудың кестесі мен ережелері бар екені бәрімізге белгілі. Кестеде берілген формулалар мен туынды табудың ережелерін пайдаланып, біз көптеген элементар функциялардың туындыларын таба аламыз. Дегенмен функцияның аналитикалық өрнегі өте күрделі болғанда туындының мәнін табу әрқашан мүмкін бола бермейді. Сонымен бірге әсіресе функцияның мәндері кестемен берілгенде туындының мәнін табу қиындай түседі. Міне осындай жағдайларда туындының белгілі бір нүктедегі мәнін табу үшін, оның жуық мәнін табу басқаша айтқанда сандық дифференциалдау әдісі кеңінен қолданылады. Сандық

дифференціалдауды жүзеге асыру үшін біз 2-тарауда қарастырған интерполяциялық көпмүшеліктерді пайдаланамыз.

Айталық $f(x)$ функциясы $[a, b]$ аралығының берілген нүктесіндегі туындысын табуға тиісті функция болсын, ал $F_n(x)$ - осы функция үшін $[a, b]$ сегментінде құрастырылған интерполяциялық көпмүшелік болсын дейік.

$f(x)$ функциясын $F_n(x)$ интерполяциялық көпмүшелікпен ауыстыру арқылы біз $f(x)$ функциясының $[a, b]$ сегментіндегі туындысының мәнін

$F_n'(x)$ интерполяциялық көпмүшеліктің мәні ретінде аламыз, яғни жуық түрде

$$f'(x) = F_n'(x) \quad (2.11.1)$$

деп аламыз.

Осы сияқты $f(x)$ функциясының жоғары ретті туындыларының мәнін де табуға болады. Интерполяциялау қателігі

$$R_n(x) = f(x) - F_n(x)$$

теңдікпен анықталатынын ескерсек (п. 4.6-ны қара) $F_n'(x)$ туындыны есептеу қателігін

$$\ln(x) = f'(x) - F_n'(x) = R_n'(x) \quad (2.11.2)$$

формуламен анықтауға болатынын, яғни интерполяцияланатын функцияның туындысының қателігі осы функцияның қателігінің туындысына тең болатынын табамыз.

Бұл жерде сандық дифференциалдау есебінің корректілі емес болатынын ескертеміз. Себебі интерполяциялық көпмүшеліктің туындысының қателігі интерполяциялық көпмүшеліктің қателігінен

анағұрлым көп болады. 6 суреттен (Зав) $f(x)$ пен $F_n'(x)$ -тердің мәндерінің ептеген айырмашылығы,

тіпті дәл келуі олардың туындылары $f'(x)$ пен $F_n'(x)$ -тің мәндерінің дәл келетінін қамтамасыз ете

алмайтынын (L_1 және L_{F_n} жанамалар әртүрлі) көреміз.

Литература:

- 1 Волков Е.А. «Численные методы». «Лань». 2006
- 2 В.М. Заварыкин Численные методы. – Москва 1991
- 3 Л.И.Турчак Основы Численных методов – М.Наука 1987
- 4 С.Бобровский «Delphi 7 учебный курс» СПб: Питер, 2003.

Научный руководитель:

(Ph.D.) – Технических наук Шалтабаев Алтай Аканович.

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Марина Давидова
(Київ, Україна)

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА В СИСТЕМІ ПРОЕКТУВАННЯ

Робота класного керівника – одна з найважливіших в роботі педагогів. Він організовує і спрямовує виховний процес в необхідне русло та відповідає за організацію виховної роботи в класі. Саме в класному колективі розвивається пізнавальна діяльність учнів та формуються соціальні стосунки між учнями, вирішуються проблеми дозвілля, здійснюється первинне об'єднання колективу, формується відповідна емоційно-вольова сфера.

Постійні зміни в суспільстві вимагають конкурентоспроможності учнів, а з іншого боку ці зміни дають учням можливість самовизначення та самореалізації на основі адекватного вибору способів вирішення власних соціальних проблем чи потреб. Безпосередній вплив на це мають класні керівники. Вони шукають нові підходи до організації діяльності учасників навчально-виховного процесу як в закладі освіти, так і поза ним. Тому, на нашу думку, необхідними є нові цікаві проекти не лише в змісті освіти, а й у самій структурі взаємостосунків між всіма учасниками навчально-виховного процесу.

Серед різноманітних методів, що сприяють саморозвитку учнів є метод проектів. Даний метод роботи актуальний в системі сучасної освіти перш за все тому, що метод проектів, здебільшого, зорієнтований не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування й здобуття нових (часто шляхом самоосвіти). Учні навчаються планувати свою роботу, використовувати різні джерела інформації, самостійно збирати матеріал, аналізувати і зіставляти факти, приймати рішення, установлювати соціальні контакти, створювати «кінцевий продукт», представляти створене перед аудиторією [8, с. 14].

Узагальнюючи наукові дослідження по теоретичному обґрунтуванню методу проектів, вважаємо можливим виділити наступні особливості цієї дидактичної технології. Метод проектів реалізується як цілісна педагогічна технологія навчання, яка дає можливість учням можливість оволодіти методологічними знаннями, уміннями і навичками – основою подальшої самоосвіти, а також сприяють розвитку ключових компетентностей учнів [1; 3].

В ході реалізації методу проектів умовою ефективною самостійної шкільної і позашкільної діяльності учнів є групова і між групова взаємодія. В основі діяльності вчителя лежать такі складові: конструктивно-проектувальна, організаторська, комунікативна [7, с. 95]. Вчитель повинен стати координатором, консультантом, а також рівноправним учасником навчального процесу. Проекти для занять в класі, коли вони добре сплановані, показали свою дієвість в позитивній мотивації учнів до навчання і саморозвитку, оскільки вони пропонують одночасно цікаві і важливі для них теми, а також можливість подолання труднощів. Існують апробовані способи активізації та залучення класних колективів до дослідницької роботи за допомогою проектів. Як правило, це групові завдання, а тому доцільні в практиці використання класними керівниками:

1. Завдання центруються навколо соціально значущих проблем і питань;
2. Проводиться справжнє дослідження, яке веде до справжніх вирішень справжніх проблем. Учні мають відчуття, що вони приймають участь у вирішенні питань, вносять свій вклад у вирішення складної проблеми – тоді вони з більшим захопленням будуть працювати в колективі;
3. Предмет дослідження повинен представляти собою різні сторони проблеми: суспільну, історичну, природничо-наукову;
4. Завдання передбачають виготовлення предметів, речей, об'єктів, які будуть виставлені під час презентації за результатами і відображають суть отриманих результатів дослідження;
5. Завдання формуються таким чином, щоб їх було зручно виконувати в парах чи невеликих групах. Особливо дієво це в тому випадку, коли учні мають можливість відкрито виражати свої почуття і думки [2, с. 192-199].

Найбільш узагальненою метою процесу соціально-педагогічного проектування є створення обґрунтованої системи параметрів стану об'єкта управління та забезпечення прогнозування, і розв'язання конкретних актуальних проблем розвитку особистості в умовах освітнього закладу.

Проектування в навчально-виховному процесі є етапом, який передуює безпосередній управлінській діяльності, спрямовує на реалізацію педагогічних цілей та завдань кожної із підсистем (виховання-самовиховання, навчання-учіння, розвиток-саморозвиток). Він виступає саме тим засобом, за допомогою якого стає можливим усвідомлене визначення основних орієнтирів діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу за певних умов та на деякий період; дає змогу систематизувати введення інновацій та корективів у навчальний та виховний процес; унеможлиблює прожекторство та необґрунтовані ілюзії щодо управління організацією й планування навчально-виховної діяльності педагогів.

В науково-практичному розумінні, дана цілісна система, спрямована на створення детального нормативного уявлення про реальний навчально-виховний освітній процес. В рамках даної проблеми система соціально-педагогічного проектування особистісного розвитку учня в навчально-виховному процесі утворює три умовні частини. Це соціальна, що відповідає сучасним умовам виховання та вимогам суспільства; психолого-педагогічна, що розробляється для конкретного навчального закладу на рівні класних колективів і відображає основні напрямки діяльності педагога і групи вихованців у їхній взаємодії; особистісна, як така, що є процесом розробки проекту розвитку конкретної особистості в рамках малої

соціальної групи й характеризує уявлення педагога й самого учня про його близьке і віддалене майбутнє [4, с. 6].

Звідси виділимо основні функції класного керівника:

1. Організаційно-координуюча, що передбачає налагодження взаємодії навчального закладу та родини з вчителями-предметниками й іншими фахівцями школи, які працюють з класним колективом; розвиток і стимулювання різносторонньої діяльності; індивідуальний вплив та взаємодія з кожним учнем класу. Окрім того, ведення ряду необхідних документів.

2. Комунікативна функція вбачає регулювання міжособистісних стосунків між учнями; встановлює суб'єкт-суб'єктних стосунків між вчителем та учнем; створення позитивного клімату в класному колективі та надання допомоги учням у формуванні соціальної компетентності.

3. Аналітико-прогностична передбачає вивчення індивідуальних особливостей учнів і динаміки їх розвитку та визначення стану і перспектив розвитку класного колективу [5, с. 43].

В рамках реформування системи освіти, була розроблена система «Універсал 4 online» для класного керівника розроблені модулі з метою проектування виховного змісту проектів класного колективу; створення нових проектів; розробки календарного планування та творення сценаріїв класних колективів з особистісно-розвивальним змістом.

Розглянемо детальніше можливості технологічних модулів. В технологічному модулі «Програмування» класний керівник має змогу створити власну графічну сітку на навчальний рік. В технологічному модулі «Творення» класний керівник може створювати сценарії заходів класного колективу.

Для полегшення роботи класних керівників в програмі ДПК «Універсал 4 online» прикріплено Банк навчально-виховних програм. Для створення проекту класного колективу потрібно зайти в технологічний модуль «Моделювання», користувачу необхідно обрати відповідний рівень програми для подальшої роботи «Індивідуальні», «Групові» і «Класних колективів» та визначитись з необхідними програмами за спрямуванням: корекційно-розвивальні, профілактично-розвивальні, розвивально-корекційні, життєтворення особистості. В будь-який із запропонованих програмою проектів, класний керівник може внести необхідні зміни, визначити цілі проекту і отримує власний навчально-виховний проект класного колективу.

Програма ДПК «Універсал» надає можливість проектувати учасників і відповідальних за проведення заходів в рамках навчально-виховного процесу, визначити терміни проведення заходу та обрати види діяльності для учнів. Можна відмітити один або декілька видів активності учнів, що передбачається реалізувати під час роботи над проектом: дозвільно-ігрова, фізично-оздоровча, предметно-перетворювальна, художньо-образна, навчально-пізнавальна, соціально-комунікативна, громадсько-корисна, національно-громадянська, духовно-катарсична [6, с. 18].

Відзначимо, що при роботі в ДПК «Універсал 4 online», класний керівник:

1. Має доступ до діагностики життєвої активності учнів класного колективу.
2. Може надавати характеристики-рекомендації з особистісного розвитку учня.
3. Розглядає групові та колективні проблеми особистісного розвитку учнів та прогнозування особистісного розвитку учнів класного колективу.
4. У технологічному модулі «Програмування» – програмувати виховні та розвивальні програми.
5. Має змогу моделювати проблемно-цільовий зміст – створювати проекти класних керівників.
6. Створює план роботи класного керівника (планування особистісно-орієнтованого змісту).
7. Створює сценарії виховних заходів (творення особистісно-орієнтованого змісту).
8. Дає можливість педагогам відслідковувати в динаміці розвиток конкретного учня, класного колективу, учнів навчального закладу.

Отже, створена В.О. Киричуком програма ДПК «Універсал» дає вчителям можливість економити власний час. Адже, на проектування змісту навчального проекту та календарне планування на основі демонстраційної програми класний керівник затратить близько 20-25 хвилин; на створення нового проекту класного колективу – до 60 хвилин; на творення сценарію класного колективу – 20-25 хвилин. Тому, можемо стверджувати про ефективність впровадження в практику роботи навчального закладу ДПК «Універсал».

Спираючись у своїй роботі на метод проектів, вчитель цим самим створює умови для виявлення та розвитку здібностей обдарованих дітей та стимулює їх до самостійної пошуково-дослідницької роботи. При такій формі організації навчального процесу вчитель виступає в ролі наставника, порадника та організатора, тобто здійснює психолого-педагогічний супровід. А використовуючи ДПК «Універсал», класний керівник не лише «йтиме в ногу з часом», а й підвищить ефективність власної праці.

Література:

1. Горностаев Л.О. Крупные проекты в системе общего образования: смысл и особенности их осуществления. // Инновации в образовании. – 2012. – №2. – с. 46
2. Забелина Г. А. Применение метода проектов в обучении иностранному языку в школе и вузе // Мир образования – образование в мире. – 2009. - №1 – с.192-199
3. Кордуба Б. Роль проектних технологій у створенні сприятливого середовища для розвитку компетентної, цілеспрямованої, творчої, успішної особистості, конкурентоспроможної на ринку праці. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. - №4. – с.37-42.

4. Киричук В.О. і ін. Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості учня в системі навчально-виховного процесу/ за загал. ред. В. О. Киричука. – К.: Інститут обдарованої дитини. – 2014. – с.141
5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студентов педвузов. – М., 2000. Кн. 2. Процесс воспитания. – 340 с.
6. Проектування навчально-виховного процесу в комп'ютерному комплексі «Універсал»: навч.-метод. посібн./ В.О.Киричук. – К.: Інфосистем, 2010. – 227с. – Бібліограф.: 231с. Четверте видання, доповнен.
7. Рожков М.И. и др. Индивидуальный стиль деятельности учителя: Диагностика и формирование. Методические рекомендации. – Ярославль, 1995. – 280 с.
8. Ужва В. І. Метод проектів як засіб навчання, орієнтований на учня сьогодення. // Нива знань. – 2011. - №2. – с.14

**Ирина Красина, Надежда Кожина,
Егор Даценко, Наталья Петель
(Краснодар, Россия)**

О ПРИМЕНЕНИИ ДИСТАНЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММ ДОВУЗОВСКОЙ ПОДГОТОВКИ

Центр довузовской подготовки проводит обучение слушателей по очной, очно-заочной и заочной формам обучения различных структур (Школа абитуриентов, Школа индивидуальной подготовки и Подготовительные курсы, слушатели «Школы Юного физика» и «Школы Юного математика»). При реализации программ довузовской подготовки с применением дистанционных образовательных технологий и электронного обучения Центр довузовской подготовки предоставляет возможность обучения по пяти предметам: математика, русский язык, физика, химия и обществознание.

Коллективом Центра довузовской подготовки КубГТУ разработан Дистанционный образовательный ПОРТАЛ абитуриентов КубГТУ. Он повышает доступность довузовской подготовки (особенно для абитуриентов из сельских школ), расширяет информационно-образовательные услуги, предоставляемые населению, позволяет качественно повысить уровень образования выпускников средних образовательных учреждений, что приведет к более качественной подготовке абитуриентов к единому государственному экзамену и другим вступительным испытаниям. В рамках данного комплекса развиваются и информационные услуги рекламного характера об образовательных программах КубГТУ, перечне специальностей и направлений, условий приёма и требований, предъявляемым при поступлении. Одной из привлекательных особенностей данного комплекса – это возможность проведения текущего и итогового тестирования учащихся школ абитуриентов КубГТУ.

Портал имеет две основные части: общедоступную и для зарегистрированных пользователей. Общедоступная часть содержит основные пункты о пользовании порталом, поступлении в КубГТУ, довузовской подготовке, а также другой подобной информации. В общедоступную часть также входят Форум пользователей портала, Гостевая книга и отправка писем системному администратору.

Здесь же имеется возможность зарегистрироваться. При регистрации заполняются данные, необходимые для дальнейшей работы с абитуриентом и его идентификации. После проверки они помещаются в базу данных пользователей. А на e-mail отправляется имя для входа (login) и пароль, а так же дальнейшие инструкции по оплате и дистанционному обучению.

Далее при входе на портал введя свое имя и пароль абитуриент попадает в часть предназначенную для зарегистрированных пользователей. Она содержит разделы необходимые для дистанционного обучения: Дистанционное тестирование абитуриентов, Offline консультации по предметам и другие.

Контролирующее тестирование защищается отдельным паролем. Оно доступно только в сроки определенные университетом как и Репетиционное тестирование. Offline консультации по предметам представляют собой некое подобие форума где преподаватели-предметники отвечают на часто задаваемые вопросы абитуриентов. Для администрирования данного портала предполагается наличие специальных страниц, с помощью которых возможно удаленное изменение данных в БД и отправка рассылок и сообщений абитуриентам. На данном этапе, в ходе проделанной работы, созданы работающие сценарии для создания Форума, Гостевой книги, отправки сообщения Системному администратору, Доска объявлений (Новости портала), Регистрации пользователей, входа к разделам для зарегистрированных пользователей.

Для обеспечения самостоятельной работы слушателей Центра довузовской подготовки очной формы обучения и дистанционного обучения слушателей очно-заочной и заочной форм обучения используются электронные учебно-методические комплексы, включающие электронные учебники, учебные пособия, тренинговые компьютерные программы, компьютерные лабораторные практикумы, контрольно-тестирующие комплекты, учебные видеофильмы, аудиозаписи, иные материалы, предназначенные для передачи по телекоммуникационным каналам связи, которые имеются и используются в полном объеме при реализации программ довузовской подготовки по предметам математика и физика. Преподавателями кафедры физики разработаны комплексы итогового тестирования абитуриентов КубГТУ по всем разделам курса физики и получены 6 свидетельств о

государственной регистрации программ для ЭВМ. Данные системы успешно используются как тренажеры в самостоятельной работе школьников. Слушателями довузовских структур активно используется для самостоятельной работы сайт ФИПИ.

По дисциплинам математика и физика разработаны материалы для тематического наполнения занятий: видео-уроки и контрольные задания. В рамках проекта «Готовимся к ЕГЭ»[1] на официальном сайте университета размещено 7 видео-лекций по математике и 8 – учебных видео-фильмов по физике, содержащих теоретический материал, демонстрационный эксперимент и примеры решения типовых и олимпиадных задач. Создан комплекс учебных фильмов по физике для подготовки абитуриентов, размещенных на сайте КубГТУ. Лекции сопровождаются видео демонстрациями экспериментов, разработанными в Московском Гуманитарном университете, виртуальными лабораторными экспериментами, приведенными на открытом портале All-Fizica.com и barsic.spb.net, анимированными моделями, представленными на сайтах Askskb.net и Virtulab.nen

Для проведения занятий в «Школе Юного физика» (7-11 классы) и «Школе Юного математика» (9-10 классы) разработаны интерактивные презентации с элементами мультимедиа (12 разработок), которые направлены на регистрацию Фонда алгоритмов и программ. Текущий контроль знаний слушателей «Школы Юного физика» (7-9 классы) и «Школы Юного математика» (9-10 классы) проводится с помощью автоматизированной тестовой системы.

Для дистанционной формы обучения слушателей Центра довузовской подготовки разработан электронный вариант пособий по самостоятельной работе в режиме «Педагог-консультант – слушатель».

Слушатели Центра довузовской подготовки различных структур (Школа абитуриентов, Школа индивидуальной подготовки и Подготовительные курсы, слушатели «Школы Юного физика» и «Школы Юного математика») прошли регистрацию в электронной библиотеке университета и имеют возможность доступа к электронным библиотечным системам России, в том числе библиотеки КубГТУ и электронным ресурсам, разработанным преподавателями университета.

Внедрение дистанционных образовательных технологий и электронного обучения осуществляется в головном вузе и его структурных подразделениях – филиалах: Новороссийский политехнический институт и Армавирский механико-технологический институт. В Центре довузовской подготовки Армавирского механико-технологического института слушателям предоставляется возможность дистанционного обучения по курсу подготовки к ЕГЭ «Обществознание», размещенного на платформе Moodle [2].

При подготовке и проведении занятий в системе Moodle используется набор элементов курса, в который входят: глоссарий, ресурс, форум, лекция и др. Они дают возможность пошагового изучения учебного материала, использование тестов различных типов, что принципиально при подготовке к ЕГЭ. Также данная платформа позволяет организовывать обучение в удобном для слушателей курсов темпе с автоматизированным самоконтролем, у неё широкие возможности для коммуникации.

Литература:

1. Готовимся к ЕГЭ <http://video.kubstu.ru/s-5>
2. Обществознание: подготовка к ЕГЭ <http://moodle.kubstu.ru/>

Сәуле Нұрқасымова, Роза Аканова
(Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

ФИЗИКА ПӘНІНДЕ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ

"Білім туралы" Занда білім беру жүйесінің басты міндеті "Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен тәжірибе жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін жағдайлар жасау" делінген [1].

Жалпы орта білім беретін мектептерде физика пәні, бойынша сынып-тан тыс жұмыстың алатын орны ерекше. Сыныпта ғана атқарылатын физика пәнінің жұмысы оқушылардың жан-жақты білімін толықтыра алмайды. Сондықтан оқушылармен сыныптан тыс жұмысты жүргізуді талап етеді. Сабақты көп босататын және оқу қаблеті төмен оқушылар үшін мұғалімнің басшылығымен сыныптан тыс жұмыстың орны үлкен. Қазіргі заманауи талабына байланысты, кейбір оқушылардың талабы, ынтасы, білімі оқу бағдарламасынан жоғары болуы мүмкін. Бұл жағдайда педагогикалық әсерді кеңейтуді және олардың физикамен, оған байланысты техника тарауларынан алатын білімдерін кеңейтуді, талаптарды арттыруды және жаңа тәсілдерді қолдануды қажет етеді. Оқушыларды қызықтыратын, ой-өрісін кеңейтетін сыныптан тыс жұмыстың бірі - физикалық кеш.

Физикалық кештерді оқушылардың жас ерекшеліктеріне және мектеп бағдарламасына сәйкес әрбір сынып арасында немесе 7 – 9 сыныптар арасында, ал 10 – 11 сынып арасында жеке – жеке өткізуге де болады.

Физика пәні бойынша апталық кеш өткізу оқушылардың физика

пәніне қызығушылығын арттырады, оқушыларды ғылыми және техникалық ой - өрісін кеңейтеді, сонымен қатар жаңа техника мен жаңашылдыққа бейімдейді. Қазіргі кезеңдегі оқушылары ешқандай жаңалықтармен таң қалдыра алмайсыз, техника дамыған компьютер кең түрде, барлық салада қолданылады. Сондықтан физикалық кештер арқылы теориядан алған білімдерін бекітуге болады. Әрбір

физикалық кештерді өткізу мақсаты оқушылардың неге қабілетті екенін, білімінің қаншалықты жоғары ма, әлде төмен бе осындай жақтарын ашу. Сонымен қатар физика кешінің тақырыбын анықтай білу және қызықты аталуының маңызы ерекше. Кештердің негізгі мазмұнын ашатын, қызықтыратын - ғылым мен техника.

Физика пәнінен кеш өткізу барысында кеш жоспары, жас ерекшеліктері,

әр топ арасында сайыс, сұрақ-жауап, сұрақтар шама келгенше өте қызықты қойылуы қажет.

Сыныптар арасында топ ұйымдастырып, ол топтарға қызықты болу үшін «Ақын жанды болмаған адам, физик те бола алмайды», «Он рет естігеннен бір рет көрген арттық» т.с.с ат қойуға болады. Сонда атына сай сұрақтар мен жауаптар қарастырылады:

«Ақын жанды болмаған адам, физик те бола алмайды»

«Өзім әңгімесі» Абай

1. Мыс бақырды сындырды талқан қылып,
Көмірге салды мысты, дүкен құрып.
Мыс былқылдап еріген кезде шал,
Шөпшіктеп ұсақ қара салды қырып.
Алды да ол дәрісін мысқа салды.
Былқылдаған бұрқылдап мыс шайқалды,
Бір нәрсемен азырақ бұлғалықтап,
Алтын деп суынған соң қолына алды. (балқу, қатаю, диффузия)

2. «Жел» М.Жумабаев.

Жел-тым тентек бір бала,
Жан сүйгені сары дала,
Дамыл алмай жүгірер
Ерні өтірік қыбырлап
Сыр айтқан соң сыбырлап,
Кейде өгіз боп өкірер.
Мазасы жоқ жел ерке
Оянып ап тым ерте.
Жорғалай басып кетеді
Тыныш жатқан түс көріп,
Көлдің бетін кестелеп,
Оны әуре етеді. (Конвекция, қозғалыс, дыбыс, толқын)

3. «Табиғатпен жаным бірге» С. Мауленов

Жаз шыға сол су сарқылып
Қалады кеуіп, тартылып
Мақтайды оны шуылдап,
Орнына шөппен тал тұрып.
Тасқын шайса, күнге қызып
Тау боп биік көк тіредім
Жоқ ұштығы жол шегімнің
Аспан мен жер – жол серігім.
Мен- дүние өлшемімін

Мен-табиғат бөлшегімін. (Кебу, булану, конденсация) т.с.с.

«Он рет естігеннен бір рет көрген арттық» деп аталады. Бұл турда әрбір сынып оқушылары берілген тапсырма бойынша тәжірибе жасайды.

1. Металдан жасалған шарды калориметрге қалай кіргізуге болады?

2. Қолыңды суға тигізбей тиынды қалай алуға болады?

Физикалық кештер пән апталығын өткеннен кейін өткізілсе, онда викторина сұрақтарын және сөз жұмбақ ұйымдастыруға болады. Мысал ретінде мынандай физикалық сұрақтарды қарастыруға болады:

1. Адам мойнына қандай «кулонды» ілуге болмайды?

Жауабы: (Электр зарядының өлшем бірлігі - Кулон)

2. Саусаққа қандай сақинаны киуге болмайды?

Жауабы: (Ньютон сақинасын)

3. Қандай торға кіруге болмайды?

Жауабы: (дифракция торына)

4. Қандай «Моль» киімді жемейді?

Жауабы: (Зат мөлшерінің өлшем бірлігі - Моль)

5. Қандай «өріске» егін егуге болмайды?

Жауабы: (электр және магнит өрісі)

6. «Проводниктердің» қайсысы поезда шәй тасымайды?

Жауабы: (электр өткізгіш)

7. Қандай түтікпен темекі тартуға болмайды?

Жауабы: (электрондық – сәуле түтігінде) т.с.с

Күнделікті физика сабағындағы сұрақтарға қарағанда, викторина сұрақтарын өмірде кездесетін физикалық құбылыстарға байланысты құрастырған қызықты болуы мүмкін. Сонымен қатар физика есептерін де беруге болады.

Кеш қорытындысын әділ қазылар алқасының есептеуімен жүлделі орындар сыныптарға немесе жеке оқушыларға беріледі. Әділ қазылар алқасының мүшесі ретінде тек қана мұғалімдер емес 10 сынып, 11 сынып оқушыларының арасына жақса оқитын балаларды таңдап алуға болады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан республикасы Білім туралы заңы, В.П.Синичкин, О.П. Синичкина «Внеклассная работа по физике» Саратов Издательство «Лицей» - 2002
2. Я.И.Перельман Занимательная физика. – М.: наука, 1991
3. Б.Ф.Билимович . Физические викторины в средней школе - М.: Просвещение,1967
4. М.П.Шаскольская., И.А.Эльцин. Сборник избранных задач по физике. – М.: Наука, 1967

Сауле Нұрқасымова
(Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

ФИЗИКА ПӘНІНДЕ ЕСЕП ШЫҒАРУДЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ

Білім беру жүйесінде Қазақстан Республикасының саясатының басты мақсаттарының бірі жан-жақты, сапалы жоғары білімді, шығармашылық қабілетті жеке тұлғаны тәрбиелеу

"Білім туралы" Заңда білім беру жүйесінің басты міндеті "Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен тәжірибе жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін жағдайлар жасау" делінген [1].

Білім беру саласында физика пәнін оқыту барысында білім алушылардың қалыптасуы, ең алдымен оның жалпы білім сапасын арттыру іске асырылуы тиіс.

Қазіргі оқытудың негізгі ерекшелігі – оның білім алушыларды әлеуметтік өзгерістерге бейімдеп қана қоймай, оны оңай әрі тез арада қабылдауға дайындауы, бағыттауы.

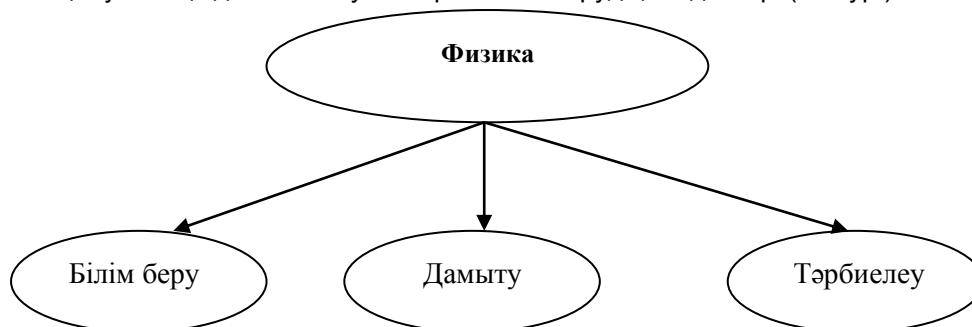
Жалпы физикадан білім беруде оқытушылардың жаңа технологияларды пайдалану практикасын дамытсақ, оқытушы өз сабағында орынды пайдалану арқылы еңбек тәжірибесін дамыта алады.

Жаңашыл процесстер педагогиканың бір саласы жекеленген пәндерді оқытудың әдістемесінде шұғыл, тез қолдану мүмкіндігімен ерекшеленеді.

Физиканы үйрету-белгілі бір жүйеде, жоспар бойынша мұғалімнің басшылығымен бағдарлы мақсатқа бағытталады.

Физиканы оқыту міндетіне - физиканы оқытудың заңдылықтарын ашу, берілетін физикалық білімнің мазмұнын анықтау, оны үйретуді ұйымдастыру кіреді.

Физиканы оқыту кезеңінде білім алушыларға білім берудің міндеттері (1– сур.):

1 - Сурет. Физика пәнінен білім беру міндеттері

Білім беру міндеті - физиканы оқыту әдістемесінің негізгі міндеті. Соның нәтижесінде білім алушылар физиканың негізгі заңдылықтарынан білім жинақтайды, әрі оны іс жүзінде пайдалану дағдысымен біліктілігін қалыптастырады.

Дамыту міндеті - білім алушылардың танымдық мүмкіндігін кеңейтуді көздейді, олардың өздігінен білімдерін жетілдіруді іске асыру мүмкіндігіне ие етеді, әр түрлі логикалық амалдарды меңгере алуға, шығармашылық ойлау қабілеттерін арттыруға бейімдейді.

Тәрбиелеу міндеті - негізгі міндеттердің бірі. Себебі оқытудың мақсаты, мазмұны, әдістері- өсіп келе жатқан жастардың өмірге дайындалу жолы.

Сондықтан білім салаларында оқытушы қызметі қоғамның әлеуметтік тапсырмасын орындауға бағытталады. Олай болса, физиканы оқыту негізінен алғанда, білім алушылардың ғылыми көзқарасының қалыптасуына, ой-өрісінің дамуына жәрдемдесіп, өнегелі-үлгілі болуға баулиды.

Физика пәні есептерін шығару мынадай мәселелерді шешеді:

- өткен материалдарды білім алушылардың анық және толық ұғынып, түсінуін;
- білім алушылардың білімін кеңейтіп, тереңдетуге мүмкіншілік беруін;
- физикалық шамалардың арасындағы функционалдық байланысты анықтауға көмектесу жолдарын;

- теорияны практикада қоланудың, ғылым мен техниканың арасындағы байланысты анықтаудың тиімді жолдарының бірі;
- физика мен басқа пәндерді байланыстыратын буыны;
- білім алушылардың білімі мен дағдысын тексеру үшін физика оқытушыларының қолданатын ең тиімді әдістерінің бірі болып табылады.

Сонымен, физиканы пәнін оқытудың негізгі мақсаты физиканы оқыту жолындағы теорияны жетілдіру, оқыту процесі барысында негізгі заңдылықтарды ашып беру, білім алушылардың физиканы қаншалықты меңгергенін зерттеу, физиканы оқыту негізінде білім алушыларды тәрбиелеу, ой-өрісінің өсіп жетілуін өзектеу, жалпы дамуын жандандыру.

Физика курсы мен меңгеру физикалық құбылыстар мен заңдылықтарды түсініп қана қоймай, сонымен бірге оларды іс жүзінде қолдана білуді қажет етеді. Нақтылы бір мәселені шешу үшін оған қандай да болсын физиканың жалпы қағидаларын қолдану – физика есептерін шығару болып табылады.

Физика есебі дегеніміз - физика тақырыптары бойынша құрылған, шешуді қажет ететін сұрақтар мен проблемалар. Физикалық есептердің жалпы білім берудегі маңызды ролі ең алдымен физикалық теорияның негізгі функцияларын (сипаттау, түсіндіру, болжамдау, методологиялық, жинақтау, практикалық) бейнелей алуында. Осыған байланысты физикалық есептердің тәрбиелік ролі есеп шығару және жаттығу орындау кезінде білім алушылардың физикалық ойлау қабілетін дамытып, оларда дұрыс ғылыми көзқарас пен политехникалық білімді қалыптастыру болып табылады.

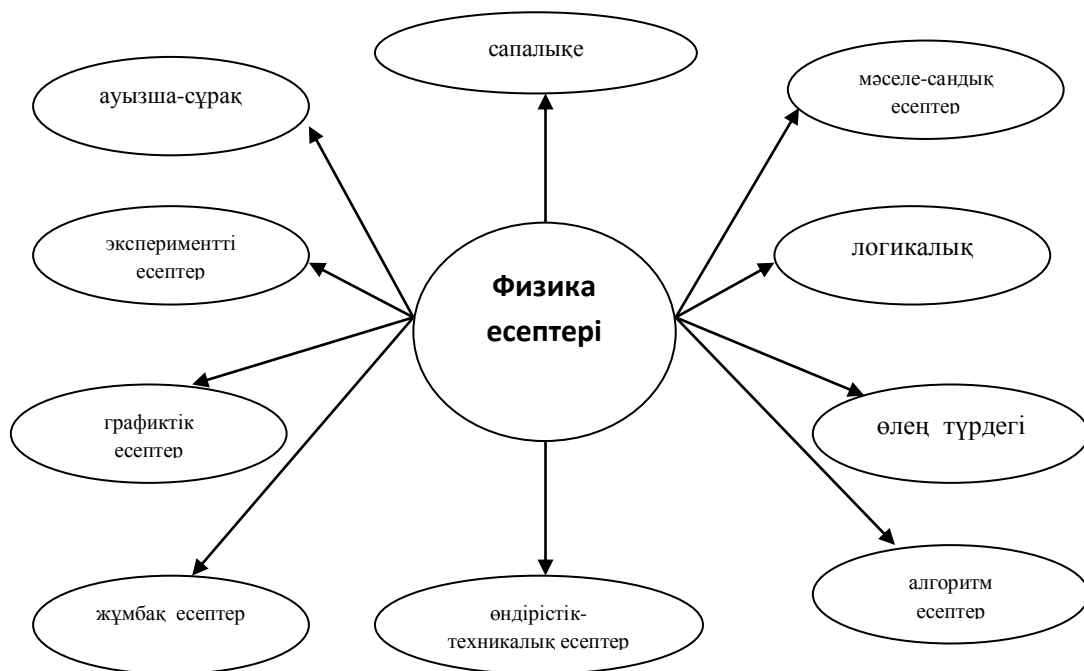
Физикалық есептерін шығару үшін теориялық мәселелерді түсініп, іс жүзінде пайдалана білу керек, демек творчестволық еңбек ете білуі, терең ойланып, күрделі мәселерді шеше алатындай болуы керек. Физика есебін шығаруда білім алушылар көптеген құбылыстардың заңдарын анықтайды, теорияның мағынасын терең түсініп, өмірдегі ролін көреді. Есеп шығаруда білім алушылар техника жаңалықтармен танысады, физикалық негіздерін анықтайды, жалпы білімдерін көтереді, сөйтіп білім негізі қаланады.

Физика есебін шығаруда білім алушылардың теориялық мәселелерді бір емес, бірнеше қайталайды, осының нәтижесінде физикалық құбылыстар заңдар ойда сақталып қалатындай жағдай туады. Есеп шығару кезінде білім алушылардың физикамен бірге өзінің математикалық дайындығын жақсартады. Физика есептері математиканы жандандырады, оның мағынасын арттырады. Математикалық түрлендірулер физикалық теңдеулерге, формулаларға ауысқанда оның әрбір бөлігінде күнделікті іс-тәжірибеде мағынасы бар шамалар пайда болады. Функционалдық тәуелділіктің мағынасы тереңдетіліп, графикалық байланыстар физика құбылыстарының динамикасын ашып айқындауға көмектеседі, оның көрнекілік жағы күшейтіледі. Физика есептерін шығарумен бірге білім алушылар есептеу техникасын үйренеді.

Жалпы физикадан білім беруде оқытушылардың жаңа технологияларды пайдалану практикасын дамытса, білім алушылар

келешекте алған білімдерін орынды пайдалану арқылы еңбек тәжірибесін дамыта алады.

Физика есептерін мазмұнына байланысты (2-сурет):

2 - Сурет. Физика есептерінің түрлері

Есеп түрлерін сызбадағыдай түрлерге бөлеміз.

Енді осы есептердің білім беру барысында кездесетін кейбір түрлерін жеке қарастырайық:

1. Қиярдың орамжапырақтың, балықтың тұздалуы қандай құбылыста негізделеді?

Берілген есепте бірнеше нақты жағдайларды әрбіреуін жеке-жеке қарастыруды бөліп көрсетуге болады: қияр, орамжапыраққа тұз бөлшектерінің енуі мәнділігі көрсетіледі. Есепте сол бір ғана процесс өтетін нақты заттарды ажырату берілген. Физикада екі дене арасындағы өтетін бұл құбылыс – диффузия деп аталады.

2. Автоматты қаламсапқа сия толтыру қандай физикалық құбылысқа негізделген?

Жауап: Атмосфералық қысым.

Оқыту процесінің алғашқы кезеңінде логикалық есептерді шығару бір жағынан нақты құбылыстың мәнділігін көрсетеді, екінші жағынан есептерді шығару процесі физикалық құбылыстар жайындағы теориялық білімдерді қолданумен ғана жүзеге асады.

Сонымен қатар физика пәні бойынша, өткен тақырыптарды пысықтау ретінде сұрақ – жауап есептерін қарастыруға болады. Түсінікті болу үшін бірнеше мысал келтіріп кетейік:

1. Адам мойнына қандай «кулонды» ілуге болмайды?

Жауабы: (Электр зарядының өлшем бірлігі - Кулон)

2. Саусаққа қандай сақинаны киуге болмайды?

Жауабы: (Ньютон сақинасын)

3. Қандай торға кіруге болмайды?

Жауабы: (дифракция торына)

4. Қандай «Моль» киімді жемейді?

Жауабы: (Зат мөлшерінің өлшем бірлігі - Моль)

5. Қандай «өріске» егін егуге болмайды?

Жауабы: (электр және магнит өрісі)

Есепті шығару процесі мынандай кезеңді қамтиды:

А) берілген нақты мәселені анықтау;

Ә) тексеру жүргізілетін есеп шартының тұжырымдалуы;

Б) берілген құбылыстың шарттарын анықтау, көрсету;

В) салыстыратын шамаларды анықтау;

Г) физикалық шамаларды салыстыру;

Қорыта келгенде, студенттер физика есептерін шығаруға дағдыланып үйренсе, теориялық біліктерін практикамен ұштастыра алатын болады. Студенттер мұндай дәрежеге жету үшін есептің мазмұны тартымды, әрқашанда өмірге жақын болуы керек.

Есептер шығару табиғат заңдарының мағынасын дұрыс түсінуге,

формулаларды әрқашан есте сақтауға және теориялық білімді практикада қолдануға баулиды.

Жалпы алғанда мынандай қорытындыға келеміз:

1. Физиканы оқыту ісі- оқытудың жолдары мен тәсілдерінің заңдылықтарын зерттейтін, әрі оқушыларды физиканы оқыту процесінде тәрбие беретін және ілгері дамытатын педагогикалық ғылым.

2. Физикалық білім деп - ғылыми фактілердің, ұғымдардың, заңдардың, теориялардың жүйесін айтамыз.

Қорыта келгенде, оқушылар физика есептерін шығаруға дағдыланып үйренсе, теориялық біліктерін практикамен ұштастыра алатын болады. Оқушылар мұндай дәрежеге жету үшін оның мазмұны тартымды бірақ, әрқашанда өмірге жақын болуы керек.

Есептер шығару табиғат заңдарының мағынасын дұрыс түсінуге, формулаларды әрқашан есте сақтауға және теориялық білімді практикада қолдануға баулиды.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан республикасы Білім туралы заңы, Усова А.В., Н.Н: Тулькибаева «Практикум по решению физических задач» М., «Просвещение» - 2001 г.
2. Савченко. Н.Е. Задачи по физике с анализом их решения – М.: Просвещение, 2000
3. Степанова. Г.Н. Сборник задач по физике для 9 – 11 классов обще-образовательных учреждений. – М.: Просвещение, 1997
4. Методика преподавания физики в 7 – 8 классах средней школы/ Под. ред. Усовой А.В. – М.: просвещение, 1990
5. Фридман. Л.М., Турецкий. Е.Н. Как научиться решать задачи. – М.: Просвещение, 1989
6. Рымкевич А.П. Сборник задач по физике для 8 – 10 классов средней школы – М.: Просвещение, 1987

Ірина Рожко
(Суми, Україна)

НОВІТНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Для успішного вирішення педагогічної проблеми розвитку музичної пам'яті молодших школярів ми вважаємо доцільним комплексне поєднання традиційних та інноваційних методів і педагогічних прийомів музичного навчання. На нашу думку, запровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій, розроблення новітніх методів і педагогічних умов позитивно впливає на розвиток як загальних,

так і спеціальних когнітивних процесів, що беруть участь в музичній діяльності молодшого школяра, на розвиток музичної пам'яті зокрема.

Серед новітніх методів, для якнайшвидшого запам'ятовування пісні, О.Піряєва у своєму дослідженні радить наступний ряд методів:

- запропонувати школярам створити власне закінчення її словесного тексту із залученням різних фантастичних сюжетних ліній, з появою казкових істот, незвичайними подорожами у вигаданих світах;
- запропонувати створити початкові та кінцеві мотиви розучуваних творів, уявляючи зміни долі героя, якби ці мотиви звучали з іншою динамікою, з темповими чи ритмічними змінами, в іншому регістрі, ритмічному чи фактурному рішенні;
- запропонувати дітям створити закінчення мелодії, виконуючи різні завдання: доспівати до тону, заспівати плавний (ступеневий), або стрибкоподібний рух мелодії вгору або вниз [1, с. 5].

В якості мотиваційного чинника в діяльності молодших школярів виступає гра. У грі також розвиваються розумові процеси (у тому числі й пам'ять), а її результат – глибока емоційна задоволеність – забезпечує розвиток музикальності дитини, її музичних здібностей, однією з яких і являється музична пам'ять.

Невипадково Д.Ельконін та А.Усова вважали гру цінним методом навчання, розвитку та виховання, а В.Сухомлинський відзначав, значний вплив гри на розумовий розвиток особистості: «Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять» [3, с.95].

Для розвитку музичної пам'яті особистості молодшого школяра велику роль відіграє взаємодія учнів з педагогом. Тож широкого використання в сучасній педагогічній практиці набули **інтерактивні методи навчання**, адже вони прямо стосуються музичної пам'яті, чи опосередковано впливають на її розвиток.

Інтерактивні технології, на думку О.Пометун, сприяють постійній, активній взаємодії всіх учнів. Метою інтерактивних технологій навчання є створення педагогом умов навчання, за яких учень сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання та власну компетентність у різних галузях життя [2, с.8-13].

Інтерактивними ми вважаємо методи, що націлюють суб'єкта навчання на активну діяльність і пов'язані з підвищеною когнітивною активністю учнів. Інтерактивні методи беруть участь і створюють умови для продуктивного розвитку музичної пам'яті молодшого школяра.

Серед найпоширеніших інтерактивних методів навчання наведемо наступні: «Мікрофон», «Ланцюжок», «Коло», «Аукціон», «Мозковий штурм», «Гронування», «Чистий аркуш», «Дерево знань», «Асоціативний куц», «Навчаючи – вчуся». Розглянемо детальніше деякі з таких методів у контексті музичного навчання.

«Мікрофон». Вивчену раніше пісню пофразово виконує кожен учень. Таким чином можна перевірити музичні та вокальні здібності першокласника, а також рівень засвоєння дітьми мелодії вивченої пісні. Даний метод розвиває музичну пам'ять та увагу учнів та сконцентрований саме на відтворенні музичного матеріалу як на одному з мнемічних процесів музичної діяльності школяра.

«Незакінчені фрази». Метод схожий з «Мікрофоном», відмінність полягає у тому, що вчитель співає першу фразу, а продовжують виконання школярі, до уваги береться не одна пісня, вони можуть бути об'єднані певним спільним задумом. Вчитель обов'язково проспівує фразу, а не лише промовляє слова, адже музична пам'ять являє собою більше пам'ять на музику, а не на слова (пісенний текст). Як варіант даного методу, вчитель задає дітям музичні питання (проспівує) та попросить доспівати відповідь, потім заспівати відповідь «про себе», потім ще раз вголос, ті ж завдання можна виконати в діалозі з іграшками.

«Вгадай мелодію». Корисно впізнавати знайому мелодію за її першими інтонаціями. «Я вгадаю мелодію, наприклад, з семи нот». Вгадавши, можна попросити дітей заспівати продовження внутрішнім слухом, далі – вголос. Крім того, оголосивши знайому пісню, попросити школярів згадати початок «про себе», потім проілюструвати спогад голосом.

«Редакторське оброблення нотного тексту». Використання даного методу полягає у змінненні та доповненні нотного тексту.

Учень вчиться вставляти потрібні звуки (або хоча б відзначати місця, де вони відсутні), розставляти музичні знаки (з якими на момент виконання завдання знайомі школярі); визначати розмір, нотні тривалості, що позначені лише нотними голівками; відзначати динаміку, паузи. Через складність виконання подібних завдань для дітей з різним рівнем музичного розвитку, в практичній діяльності ми пропонуємо застосовувати лише їх елементи.

«Музичний текст з помилками». Вчитель пропонує школярам нотний матеріал, виконаний навмисне з помилками (неточними звуками, в іншій динаміці, неритмічно зіграний тощо). Завдання учнів полягає у виявленні на слух та виправленні допущених педагогом помилок та подальшій аргументації власних думок стосовно цих виправлень.

«Виправ помилку». На дошці записується ритм вивченої пісні з пропущеними тривалостями звуків або з помилками. Учні повинні виправити помилки і записати правильно.

«Вірю – не вірю». Діти повинні знайти помилки у відтворюваному педагогом музичному матеріалі (неточність в динаміці, темпові зміни та зрушення, регістрові, ритмічні неточності). Діти: «А ми пам'ятаємо,

що в оригіналі твір звучав...» Завдання школярів полягає не лише в тому, щоб констатувати дані помилки (бо їм так здається), а слід переконати, довести свою думку, активно відстояти позицію відповідача.

«Асоціативний куц». Завдання полягає у тому, щоб написати якнайбільше асоціацій, які викликають пісня, танець, марш, колядка, веснянка, коліскова тощо. Свої асоціації діти можуть зобразити на картках, на сонячних променях різної довжини: на великих променях – слова, що викликають асоціації з головним словом, а на менших – пісні, що пригадуються першими. Після зачитування учнями своїх асоціацій потрібно відзначити найцікавіші та неповторні.

Для встановлення тембрових асоціацій слід пропонувати учням завдання згадати голос та інтонацію фрази знайомої їм людини, а потім спробувати із закритими очима уявно знову почути її. Фразу повторити вголос, а під час зустрічі з цією людиною порівняти «оригінал» з імітацією.

Музична пам'ять являє собою комплекс окремих мнемічних процесів та різних видів пам'яті, вплив на які має бути цілеспрямованим і педагогічно-керованим. Уроки музичного мистецтва мають бути побудовані на засадах педагогічних інновацій із застосуванням новітніх методів педагогічного впливу на мнемічні процеси.

Успішність перебігу мнемічних процесів в музичній діяльності молодших школярів залежить від: особливостей і характеру матеріалу, представленого для запам'ятовування; мотивації та активності особистості; вікових закономірностей сформованості пам'яті дитини; індивідуальних фізіологічних і соціальних особливостей (стану здоров'я, умов життя, діяльності, культурного рівня сім'ї тощо), а також від добору методів, якими вирішується реалізація розвитку музичної пам'яті учнів.

Серед найбільш ефективних методів ми виділяємо наступні інтерактивні методи: «Мікрофон», «Вірю – не вірю», «Вгадай мелодію», «Незакінчені фрази», «Асоціативний куц» та ін.

Подальші розвідки методичної проблеми розвитку музичної пам'яті молодших школярів мають бути націлені на поєднання традиційних та інноваційних методів музичного навчання; на дослідження педагогічних умов успішного запам'ятовування, збереження та відтворення музичного матеріалу; застосування новітніх педагогічних методів навчання на уроках музичного мистецтва.

Література:

1. Пирязева Е.Н. Развитие музыкальной памяти у дошкольников / Е.Н. Пирязева // Педагогика искусства: электронный научный журнал. №2 2013, URL: http://www.art-education.ru/AE-magazine/archive/nomer-2-2013/piryaeva_2_2013.pdf
2. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.3. – К.: Рад. Школа, 1977. – С. 9–98.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогічної творчості та освітніх технологій
Лобова Ольга Володимирівна.

Людмила Фоміна, Тетяна Скорбач, Інна Кулікова
(Харків, Україна)

СУЧАСНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ ЛІДЕРА В СТУДЕНТСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ

Сучасний освітній процес актуалізує багато різних педагогічних підходів до особистості студента: розкрити його як професіонала, навчити самостійно приймати рішення, зацікавити в самовдосконаленні та постійно йти до нових звершень тощо. Це пояснюється тим, що вища школа намагається відповідати вимогам, які ставить перед нами світ (глобалізація, нерівномірний економічний розвиток, різні види навчання, наприклад, дистанційне). Метою вищої школи є створення такої моделі фахівця, його поведінки, які будуть відповідати всім вищезазначеним вимогам.

Актуальним сьогодні є формування у студентів навичок самоскерованості в навчальному процесі, оскільки реформування освіти в Україні зумовлює підвищення вимог до організаційних умінь, до здатності самостійно визначити пріоритети та їх реалізувати.

Особливо гострим є питання для вишу, коли він зустрічає вчорашнього школяра, який за декілька років буде вже не просто студентом, а висококваліфікованим лікарем чи військовим, вихователем дитячого садка чи психологом з усталеним баченням світу та себе як спеціаліста в ньому. Вища школа репрезентує нові цілі та завдання перед молодістю людиною, яка має свої амбіції, але не завжди може їх реалізувати, разом із цим у студентському колективі, особливо це характерно для студентів молодших курсів, де можуть розкриватися нові таланти, про які сам студент може не здогадуватися. Їх прояв може пояснюватися тим, що в школі інколи складаються певні стереотипи щодо однокласників, самого себе, а в університеті студент починає все ніби із чистого аркуша, ураховуючи свій минулий досвід, свої помилки. Університет починає формувати певний мікроклімат, який, на думку вітчизняної дослідниці Л. М. Маценко, визначає, що «комфорт чи дискомфорт у стосунках формує позитивні чи негативні риси характеру, ідеали, цінності й норми поведінки» [1, с. 5]. Важливу роль тут відіграє ідея лідерства, яка допомагає по-новому побачити студента.

Історія вивчення поняття «лідера» та «лідерства» активно розпочинається в середині минулого століття. Сам термін «лідер» був запозичений з давньогрецької мови «ἡγέτης», що в перекладі означає «той, що веде, тобто ведучий», а «лідерство» з'явилося пізніше й виражало вже існуючу позицію лідера в тому чи іншому колективі. Значний внесок у розвиток цих понять зробили такі науковці, як: Дж. Геррі, Р. Танненбаум, І. Вегнер та ін.

Сучасні психолого-педагогічні підходи засвідчують, що поняття «лідерство» є багатограним та знаходить своє віддзеркалення в різних науках: психології, педагогіці, соціології, політології. Але їх напрацювання, на нашу думку, не можна розглядати окремо, адже кожна з дисциплін вносить своє бачення проблеми. Для зарубіжних науковців, зокрема Дж. Максвелла, ідея лідерства — невід'ємна від поняття впливу [2, с. 13], вітчизняні дослідники соціальної психології Н. М. Корнєв та А. Б. Коваленко під лідерством розуміють один із процесів організації малої соціальної групи й управління нею, що сприяє досягненню групової мети в оптимальний термін і з оптимальним ефектом [3, с. 205].

Відповідно кожна провідна школа намагалася й намагається окреслити основні якості чи риси людини, яка є чи формально може, власне, стати лідером. Доказом цього є дослідження американського науковця К. Берда, де ми можемо знайти різні дані, починаючи від 5 характерних рис та закінчуючи 79. Провідними серед них є харизматичність, ініціативність, підтримка, відкритість. Ю. П. Кращенко зазначає, що лідерство в студентському середовищі та самоврядування — два тісно взаємопов'язаних феномени освітньо-виховного середовища вищої школи [4, с. 257]. Викладачі гуманітарних кафедр працюють переважно зі студентами молодших курсів. Саме їм доводиться спостерігати їх духовний, психологічний, світоглядний стан, вони краще за інших знають, якими першокурсники приходять до університету зі школи. Студенти, особливо ті, які лише тільки-но прийшли до Альма-Матер, намагаються бути активними й брати участь у різних заходах, що позитивно позначається на їхньому емоційному стані, у стосунках з однокурсниками. Але щоб зацікавити їх, розкрити їх здібності до лідерства, необхідно мати досвідченого керівника, тобто куратора, і на належному рівні студентське самоврядування. Не можна не враховувати, що куратор має усвідомлювати, що на ньому лежить відповідальність не лише як викладача того чи іншого навчального закладу, але і як наставника, який має згуртувати колектив, організувати роботу групи, розкрити її атмосферу. Керівник групи — творець духовної сутності молодого людини.

У процесі навчання необхідно враховувати, що студентський вік характеризується максимумом у досягненні позитивних результатів, засвоєння стереотипів поведінки й формування фахової орієнтації. Вітчизняний дослідник Н. М. Дятленко зазначає, що сучасний студент-лідер, серед інших позитивних якостей, має неодмінно володіти комунікативними здібностями, уміти працювати в команді, адаптуватися до змін; його лідерство можна визначити як здатність впливати на інших студентів у напрямку досягнення визначеної мети, роблячи їх не «підлеглими», а співвиконавцями. Лідер покликаний здійснювати регуляцію міжособистісних відносин у групі в умовах мікросередовища [5, с. 4]. Тут важлива роль відводиться ораторському мистецтву чи мистецтву сторителінгу (storytelling), активності, навичкам організаторської роботи.

Проте не слід забувати, що куратори інколи припускаються помилок, призначаючи на роль старост тих осіб, які, на їхню думку, асоціюються з лідером. Лідер у більшості випадків виконує цю роль та стає неофіційним керівником студентського колективу. Випадково часто самі студенти роблять інший вибір, що нерідко стає причиною конфліктів між формальним та реальним лідером.

Отже, викладачам належить стратегічна роль у ході професійного й особистісного становлення студентів.

Література:

1. Маценко Л. М. Діяльність наставника в системі виховної роботи вищого навчального закладу / Д.М. Маценко: монографія. – К. : НАКККіМ, 2010. – 420 с.
2. Максвелл Дж. Воспитај в себе лидера / Дж. Максвелл ; пер. с англ. Г.И. Левитан. – Минск : Попурри, 2013. – 272 с.
3. Корнєв М. Н., Коваленко А. Б. Соціальна психологія: Підручник. – К. , 1995. – 304 с.
4. Кращенко Ю. П. Особливості організації системи студентського самоврядування / Ю.П. Кращенко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. — 2009. — Вип. 6. — С. 255—262.
5. Дятленко Н. М. Лідерські якості студентів-психологів як складова їхньої професійної компетентності / Н.М. Дятленко // http://elibrary.kubg.edu.ua/4293/1/N_Diatlenko_KPP_IL.pdf

СЕКЦІЯ: ПОЛІТОЛОГІЯ

Олег Грищук
(Івано-Франківськ, Україна)

ПРОБЛЕМА УЧАСТІ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН В ПОЛІТИЧНОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ

Етнополітика незалежної України формувалась, ґрунтуючись на демократичному визнанні рівних прав і свобод громадян незалежно від їх етнічного походження, і своїм змістом спрямовувалася на забезпечення вільного національного розвитку усіх етнічних спільнот держави. Про це свідчить багато політико-правових документів, зокрема закон України про національні меншини, прийнятий у 1992 р.

Для України питання міжнаціональних відносин завжди було вкрай важливим. Воно набувало різного змісту в різні історичні епохи. Йшлося і про боротьбу за політичні права української нації, яка була національною меншиною у складі великих імперій, і про становище інших національних меншин, які проживали на українських землях з давніх часів. Із здобуттям незалежності проблеми етнополітики перейшли у площину державної стратегії, і одночасно визначили один із актуальних і пріоритетних напрямків формування громадянського суспільства в Україні. Етнічні характеристики українського соціуму, етнічно-політичний зміст понять «український народ» та «українська нація», основні засади державної етнополітики – ці та багато інших питань одразу набули виняткового значення, оскільки від їх розв'язання безпосередньо залежало (і залежить) майбутнє молодій українській державі.

Загальновизнано, що одним із найвагоміших здобутків української держави за часи незалежності є збереження міжнаціонального миру і злагоди, уникнення потенційних загроз міжнаціональних конфліктів. Безумовно, високої оцінки у цьому зв'язку заслуговує державний етнополітичний менеджмент.

Слід відзначити й активне включення українських учених у справу теоретичного обґрунтування етнополітики та аналізу процесів, що відбуваються в етнонаціональній сфері. Найбільш плідно працюють у цьому напрямку українські політологи, соціологи, правознавці, психологи О. Картунов, Г. Касьянов, В. Котигоренко, І. Кресіна, В. Крисаченко, І. Курас, О. Майборода, В. Мицик, Л. Нагорна, В. Нікітюк, М. Обушний, І. Онищенко, А. Орлов, М. Панчук, Б. Попов, О. Рафальський, С. Римаренко, Ю. Римаренко, М. Степико, Л. Шкляр, І. Монолатій, В. Бортніков, М. Гон та ін.

Існування громадських організацій, що представляють інтереси етнічних меншин в інонаціональній державі, породжує кілька теоретичних проблем, від розв'язання яких, зрештою, залежить практичне ставлення до цих організацій з боку держави та суспільства, а також їх власне поведіння в суспільно-політичному житті. Ці проблеми фокусуються у питаннях про те, як в умовах розбудови національної держави поєднати можливість збереження і захисту на громадсько-політичному рівні етнокультурного розмаїття.

До причин, які породжують сепаратизм, можна віднести лінгвістичні, релігійні та економічні чинники, які у різному співвідношенні впливають на процес самовизначення етнічних груп. Юридичним підґрунтям цього процесу є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, перша стаття якого забезпечує усім народам право на самовизначення. В силу цього права народи «вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток» [5].

Політична діяльність передбачає передусім соціальну спрямованість, що забезпечує життєздатність суспільства, сприяє розвитку його потенціалу. Зокрема, у соціальній психології діяльність тлумачать як «специфічну форму активного ставлення людини до навколишнього світу, змістом якого є доцільна зміна і перетворення світу на основі освоєння і розвитку існуючої в певних конкретно-історичних умовах культури» [4, с. 18].

Політична діяльність реалізується в різних формах, що мають професійну і непрофесійну спрямованість. На зауваження українського вченого Бориса Гаєвського, політична діяльність є об'єктивною потребою самоорганізації сучасного суспільства, соціальні й громадські засади якого формуються інколи під її вирішальним впливом. Причому, «...чим нижчий рівень всебічного цивілізованого розвитку суспільства, тим вищою є роль політичної діяльності і тим більшою є потреба в ній. І навпаки, чим вищий рівень цивілізованого розвитку соціуму, тим меншою є роль політичної складової у діяльності суб'єктів суспільних відносин через нижчий рівень потреб в її організуючому впливі» [1, с. 50].

Політична діяльність переважно спрямована на внутрішні й зовнішні соціальні інтереси, які передусім у вигляді державно-детермінованих інтересів, у яких представлено усю гаму інтересів – від інтересів особи і до інтересів народу, який може мати або навіть не мати своїх інституціональних форм політичної організації.

Український соціолог І. Бекешкіна підкреслює, що діяльність у громадських об'єднаннях формує важливі якості громадянської причетності та відповідальності, розширює простір «Я» до спорідненого «Ми», розширює комунікативні можливості. [2] До сфери їхньої діяльності, окрім реалізації соціально-орієнтованих, сервісних проектів, входять питання пов'язані з динамікою соціокультурних процесів, дослідженнями у відповідній сфері. [6] Саме тому однією з основних форм діяльності представників етнонаціональних меншин є створення громадських об'єднань для захисту, збереження та популяризації в першу чергу своєї культури та самобутності. Цілком очевидно, що громадські організації національних меншин України, як і будь-які добровільні громадські організації, що діють у межах правового поля держави, є матерією вітчизняного громадянського суспільства, але «щільність» їх мережі не завжди свідчить про ступінь зрілості останнього. Тим більше, що з 1 січня 2013 року набрав чинності новий Закон

«Про громадські об'єднання» (прийнятий Верховною Радою 22 березня і підписаний Президентом 13 квітня 2012 року), яким: по-перше, скасовано поділ громадських організацій і спілок на всеукраїнські, міжнародні та місцеві; а по-друге, встановлено мінімальну кількість засновників: дві людини (для громадської організації) або дві юридичні особи (для громадської спілки) [4].

Важливим кроком у напрямі оптимізації громадського сектору став новий Закон «Про громадські об'єднання», який значно більшою мірою відповідає європейським стандартам. Так, наприклад, згідно з його нормами, громадські організації тепер мають право вести підприємницьку діяльність, якщо дохід від неї буде спрямований виключно на досягнення мети громадського об'єднання. Саме такий підхід передбачений Рекомендаціями Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо статусу неприбуткових організацій в Європі. Окрім того, згідно з частиною 1 статті 1 нового Закону: громадське об'єднання як добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права може діяти як для захисту інтересів своїх членів, так і для захисту інтересів осіб, які не є його членами. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам правового регулювання статусу громадських об'єднань. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо статусу неприбуткових організацій в Європі, зокрема частина 12 Рекомендацій, вказують, що неурядові організації повинні мати можливість вільно здійснювати представництво громадських інтересів з питань, що мають суспільне значення.

Таким чином, основними проблемами забезпечення прав національних меншин України, що потребують першочергового вирішення у контексті європейської інтеграції, є: забезпечення права на захист від дискримінації за етнічними, расовими та релігійними ознаками та проявів ксенофобії, права на національно-культурну автономію, на представництво інтересів і участь у дорадчих та

Підсумовуючи, зазначмо, що громадські організації представників етнонаціональних меншин займають вагомe місце у громадському секторі українського суспільства. Найбільш помітними і активними є меншини поляків, євреїв, німців та росіян. Якщо наявність перших обумовлюється історичним фоном західноукраїнських земель (ці спільноти протягом століть проживали тут), то велика кількість об'єднань спільноти росіян викликає подив. Ймовірно, більшість цих формувань створюються штучно і підтримуються за визначенням Р.Брюейкера «зовнішньою національною Вітчизною» з певною метою[3]. Загалом, на нашу думку, кількість громадських організацій даного спектру є досить значною.

Література:

1. Водянніков О. Наднаціональність в праві Європейського Союзу: Goetterdammerung Європи чи переосмислення права? [Електронний ресурс] / О. Водянніков. — Режим доступу : <http://iir-mp.narod.ru/subjects/eu/superstate.htm>.
2. Воляннюк О. Громадські формування в галузі політики пам'яті сучасної України [Електронний ресурс] / Ольга Воляннюк // Український науковий журнал освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. — 2009. — №3. — Режим доступу: <http://www.social-science.com.ua> Дата звертання: 15.04.2014р.
3. Гаєвський Б.А. Сучасна українська політологія: Навч. Посібник/ Гаєвський Б.А.. — К.: МАУП, 1999. — 268 с.
4. Козаков В.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Підручник. — У2-х ч. Ч. I: Психологія суб'єкта діяльності/ Козаков В.А.. — К.: КНЕУ, 2000. — 243 с.
5. Международный пакт о гражданских и политических правах [Электронный ресурс] / Организация Объединенных Наций. — Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml.
6. Чупрій Л. Роль громадських організацій й формуванні історичної пам'яті українського народу [Електронний ресурс] / Леонід Чупрій. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Julii2009/32.htm> Дата звертання: 15.04.2014р.

Науковий керівник:

доктор політичних наук, професор Монолатій Іван Сергійович.

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Наталія Бубирь
(Харків, Україна)

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Наукова значимість та актуальність цієї теми обумовлюється збільшенням ролі договору в умовах суспільного та державного життя України. На практиці з договором дарування зустрічаються не часто, тому виникають порушення договірних зобов'язань та незаконне використання і застосування договору дарування. Базою для визначення договору дарування є норми Цивільного кодексу України (гл. 55).

Відповідно до ч. 1 ст. 717 Цивільного кодексу України договір дарування – це договір, за яким одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати у майбутньому іншій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. Законодавець виділяє кілька видів договору дарування:

- 1) договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому (ст. 723,724 ЦК України);
- 2) договір дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи (ст. 725, 726 ЦК України);
- 3) договір про пожертву (ст. 729,730 ЦК України). [1]

Предметом договору дарування може бути будь-яке майно (як індивідуально визначені речі, так і речі, визначені родовими ознаками), не вилучене з товарообороту і яке може бути у власності особи, якій воно дарується. Згідно статті 718 ЦК України дарунком можуть бути рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, а також нерухомі речі. Дарунком можуть бути також майнові права, якими уже володіє дарувальник, або які можуть виникнути в майбутньому.

ЦК України у ст. 719 передбачає можливість усної форми укладання договору дарування предметів особистого користування та побутового призначення, коли таке бажання висловлюється прямо й дарунок передається обдаровуваному в момент укладання договору. Письмова форма є обов'язковою для дарування майнового права та дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому (в разі недодержання письмової форми цей договір є нікчемним), а також для дарування рухомих речей, що мають особливу цінність, хоча передання такої речі за усним договором також є правомірним, якщо тільки суд не встановить, що обдаровуваний заволодів нею незаконно. Письмова форма з нотаріальним посвідченням необхідна для договору дарування нерухомої речі й валютних цінностей на суму, що перевищує 50-кратний розмір неоподаткованого мінімуму громадян. При укладенні договорів дарування слід також додержуватися спеціальних правил, встановлених для відчуження частки у спільному майні, об'єктів, використовуваних у підприємницькій діяльності, тощо.

Згідно з ст. 727 ЦК України встановлюють спеціальні підстави розірвання договору дарування. Так, на вимогу дарувальника договір дарування нерухомості чи іншого особливо цінного майна може бути розірваний, якщо:

- 1) обдарований умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей (як уже зазначалося раніше);
- 2) обдарований створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що становить для дарувальника велику майнову цінність;

3) внаслідок недбалого ставлення обдарованого до речі, що становить історичну, наукову, культурну цінність, ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена. Вимога розірвання договору дарування можлива лише за умови збереження дарунка на момент пред'явлення такої вимоги. В разі розірвання договору дарування обдарований зобов'язаний повернути дарунок у натурі. Позов на відшкодування завданої дарунку шкоди можливий за умови доведення вини обдаровуваного у відчуженні або знищенні дарунка з метою запобігання повернення речі дарувальнику. До вимог про розірвання договору дарування встановлено позовну давність в один рік (ст. 728 ЦК України).

На жаль основний акцент направлено на регулювання договірних відносин, що виражаються в письмовій формі. Усну форму обходять стороною, хоча ст. 206 Цивільного кодексу України передбачає можливість здійснення правочинів в усній формі. Особливістю даної форми правочину є те, що виконуватись він повинен в момент його вчинення. Зазвичай такі правочини характеризуються укладенням договору на невелику суму коштів та нечастим зверненням до суду з приводу спірних питань.

Щодо правового положення сторін договору дарування, то дарувальник зобов'язаний:

1) повідомити обдаровуваному про відомі недоліки речі, що є дарунком, або її особливі властивості, які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна обдаровуваного або інших осіб (ч. 1 ст. 721 ЦК України);

2) відшкодувати шкоду, завдану майну, та шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в результаті володіння чи користування дарунком, якщо він не повідомив обдаровуваного про відомі йому недоліки або особливі властивості подарованої речі (ч. 2 ст. 721 ЦК України). Отже, обов'язок відшкодувати завдану шкоду покладається на дарувальника за наявності таких умов у сукупності:

- зазначена шкода була завдана саме внаслідок недоліків чи особливих властивостей дарунка;
- дарувальнику було відомо про недоліки чи особливі властивості його дарунка, через які обдаровуваному або іншим особам було завдано шкоду;

- дарувальник не повідомив обдаровуваного про вказані недоліки чи особливі властивості дарунка.

Дарувальник має право:

- 1) доручити укласти договір дарування представнику (ч. 4 ст. 720 ЦК України);
- 2) відмовитися від договору дарування до вручення речі обдаровуваному, якщо вона передана підприємству, організації транспорту, зв'язку або іншій особі для вручення обдаровуваному (ч. 2 ст. 722 ЦК України);
- 3) вимагати розірвання договору дарування у встановлених законом випадках (статті 726, 727 ЦК України).

Права обдаровуваного:

- зажадати передання йому дарунку у разі настання строку (терміну) або відкладальної обставини (п. 1 ст. 723 ЦК України);
- у випадку, якщо дарувальник, незважаючи на настання умови, ухилитиметься від виконання свого обов'язку, обдаровуваний має право на примусове витребування відповідної речі або компенсацію її вартості (п. 2 ст. 723 ЦК України);
- право в будь-який момент односторонньо відмовитися від договору дарування і повернути річ, якщо вона не потребує догляду або особливих умов утримання чи зберігання (п. 2 ст. 724 ЦК України).

Обов'язки обдаровуваного :

- обов'язок обдаровуваного вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи або утриматися від її вчинення (передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення, тощо);
- у разі порушення обдаровуваним обов'язку на користь третьої особи дарувальник має право вимагати розірвання договору і повернення дарунка, а якщо таке повернення неможливе, — відшкодування його вартості;
- у разі розірвання договору дарування зобов'язаний повернути дарунок у натурі.

Крім того, договір дарування може створювати права для третіх осіб. Так, договором може бути передбачено матеріальне забезпечення чи грошова виплата на користь третіх осіб з боку обдаровуваного у зв'язку з умовами договору. У разі смерті дарувальника, оголошення його померлим, визнання безвісно відсутнім чи недієздатним, виконання обов'язку на користь третьої особи має право вимагати від обдаровуваного особа, на користь якої встановлений цей обов'язок.

Треті особи також можуть звертатися до суду з метою захисту своїх прав, що впливають із домовленості (договору) між обдаровуваним та дарувальником, в порядку цивільного судочинства.

Договір дарування має одну суттєву перевагу як для однієї, так і для іншої сторони. При укладанні договору купівлі-продажу, наприклад, квартири, відповідно до Податкового кодексу України необхідно сплатити наступні податки: податок на продаж нерухомості від 0% до 15% від вартості майна (ст. 172 ПКУ), державне мито або плату за вчинення нотаріальних дій (1% від вартості майна), збір на обов'язкове пенсійне страхування (1% від вартості майна). [2]

При укладенні договору дарування загалом розміри ставок податку прямо залежать від того, хто отримує подарунок. 5% від його вартості заплатять ті, хто не доводиться дарувальникові родичами першого ступеня споріднення або взагалі не перебувають з ним у родинних стосунках.

Отже, договір дарування має місце в повсякденному житті суспільства і правове регулювання відносин сторін даного договору потребує детальної уваги як зі сторони громадян, так і зі сторони держави.

Література:

1. Цивільний кодекс України : станом на 1 січня 2013 р. – Х. : Право, 2013. – 440 с.
2. Податковий кодекс України (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>)

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Селезень Світлана Володимирівна.

С.М. Бумар, А.В. Верховодова
(Харків, Україна)

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні дуже гостро постає питання щодо працевлаштування молоді в сучасних умовах. На основі проведеного дослідження основною проблемою виокремлено небажання підприємств приймати на роботу випускників без досвіду практичної роботи. На основі таких обставин виникає низка проблем пов'язаних як з безробіттям, так і працевлаштування не за фахом молодих спеціалістів, але це ще не всі проблеми сьогодення. Тому метою даної статті являється вирішення проблеми працевлаштування молоді без досвіду роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній науковій літературі [1-5] не існує єдиної думки щодо безробіття молоді, так як у всіх різні погляди щодо поставленої проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми, пов'язані з розвитком ринкової економічної системи в Україні, вимагають активного формування ринку праці і забезпечення високого рівня зайнятості економічно активної частини населення, а особливо молоді.

Зайнятість населення – це сукупність соціально-економічних відносин між людьми щодо забезпечення працездатного населення робочими місцями, формування розподілу та перерозподілу трудових ресурсів з метою їх участі у суспільно корисній праці та забезпечення розширеного відтворення робочої сили [1, с.37]. Таке визначення охоплює великий комплекс проблем, за якими стоять структурна, інвестиційна, цінова, грошово-кредитна, кадрова, освітянська, міграційна, демографічна, соціальна політика держави. Ця сукупність соціально-трудова відносин знаходить свій прояв у певних економічних категоріях, таких, наприклад, як індивідуальна або колективна трудова діяльність, процес самої праці, продуктивність праці, її умови, нормування, мобільність та професійна підготовка кадрів, доходи і заробітна плата тощо. Звідси випливає, що зведення проблеми зайнятості населення лише до відсутності безробіття – це невинуватене, помилкове і шкідливе з точки зору державної політики зайнятості припущення [2, с.162]. Адже як основною все ж таки проблемою являється небажання керівників підприємств приймати на роботу молодь без досвіду практичної роботи, що являє собою сукупність знань і навиків, що є результатом діяльності. Без досвіду і рекомендацій влаштуватися все важче. Єдиний вихід почати хоч з чого-небудь, інакше взагалі жодного досвіду не буде, але якщо запровадити рекомендації щодо застосування деяких механізмів податкових пільг для підприємств, котрі надають перше місце роботи молодим спеціалістам, то можливо це буде першим кроком до зменшення кількості безробіття молоді. І саме це дасть змогу державі забезпечити ринок праці врівноваженими попитом і пропозицією, а підприємствам – брати безпосередню участь у підготовці майбутніх кадрів, а для молоді стане шансом самореалізації.

Молодь більше піддається і зовнішнім, і внутрішнім впливам щодо ситуації із забезпеченням її зайнятості як продуктивнішої частини населення. Спостерігається така ситуація, що в умовах нестабільності молоді робітничі кадри можуть бути скороченими з підприємств через брак відповідного досвіду (до 10-20%), працівники фінансових установ – через зменшення обсягу операцій та зниження рівня доходу (до 9-12%), менеджери середньої ланки – через оптимізацію організаційних структур суб'єктів господарювання, що пов'язано із уповільненням темпів ділової активності (до 8-10%), працівники держапарату – через проголошення Президентом України скорочення чисельності держапарату, в тому числі по Секретаріату на 20% тощо [3, с.51].

Безробіття призводить до негативних соціальних та економічних наслідків. Соціальні наслідки безробіття викликають напруження в суспільстві, оскільки незайняті є нестабільною категорією населення. Професійна дискваліфікація молоді у стані тривалого безробіття зменшує їх конкурентоспроможність, що є причиною ускладнень при подальшому працевлаштуванні, зниження якості робочої сили та продуктивності суспільного виробництва. Як наслідок, у безробітній молоді знижується мотивація до суспільно корисної праці. У процесі пошуку роботи безробітна молодь стикається із певними психологічними труднощами. Їхньою причиною є відсутність в особі внутрішньої готовності до активних дій, невміння змінити попередні установки, мотивація поведінки в нових ринкових умовах [4, с.30].

Невирішені проблеми працевлаштування молоді призводять до зростання безробіття та зниження рівня життя; поширення пасивних (утриманство), нерегламентованих (тіньова зайнятість) і деструктивних (кримінал) моделей поведінки; спонукають до зовнішніх трудових міграцій; спричиняють психологічні зміни (втрату мотивації до праці, зміну структури ціннісних орієнтацій і падіння престижності легальної зайнятості) [5, с.3].

Держава поки що неспроможна вирішувати всі проблеми самотужки. Тому всім громадським об'єднанням варто працювати над цими питаннями та проблемами і шукати ефективні форми їх вирішення і лише створивши в Україні сприятливе підприємницьке середовище ми вирішимо багато важливих проблем, у тому числі і для розвитку економічної активності молоді, та реалізації свого трудового потенціалу. Отже, основними заходами, які повинні проводитися для зменшення безробіття серед молоді, мають бути агітаційна та просвітницька роботи. Для цього необхідно:

- 1) створити Молодіжну біржу праці;
- 2) розробляти проекти, орієнтовані на фінансування активних заходів сприяння зайнятості серед молоді;
- 3) проводити дослідження з метою визначення спеціальностей, професійних навиків та рівня кваліфікації, якими повинні володіти випускники;
- 4) включити до навчальних програм обов'язкове стажування студентів. Розробити механізм пропагування серед студентів та учнів роботи за сумісництвом у вільний від навчання час та організацію експериментальних підприємств у навчальних закладах;
- 5) розробити та впровадити механізм фінансової та іншої підтримки підприємств, установ та організацій, які беруть участь у реалізації цієї програми;
- 6) проводити навчання з техніки пошуку роботи та розповсюдження матеріалів щодо проблем зайнятості, розширення інформаційного поля про стан на локальному ринку праці, потенційних роботодавців з метою створення умов для самовизначення особи;
- 7) проводити інформативні й навчальні семінари та тренінги щодо можливостей працевлаштування, активізації власних зусиль у вирішенні проблем зайнятості та підвищенні самооцінки;

- 8) організувати зустрічі з роботодавцями та колишніми безробітними, які успішно знайшли роботу чи заснували власний бізнес. Забезпечити широке висвітлення позитивного досвіду засобами масової інформації;
- 9) запровадити в програмах навчальних закладів курси з техніки пошуку роботи та факультативні заняття з організації власної справи;
- 10) провадити координацію міжнародної діяльності: в частині обміну студентами з метою стажування, виконання волонтерських і тимчасових робіт.

Зрозуміло, що система заходів щодо зниження рівня безробіття молоді не обмежується вищенаведеним, існує багато можливостей для творчого пошуку шляхів виходу зі складної ситуації, що склалася зараз на ринку праці, але у будь-якому разі тільки комплексний підхід до розв'язання проблеми дозволить досягти певних позитивних зрушень у сфері працевлаштування молоді в Україні.

Детально розглянувши питання працевлаштування молоді в сучасних умовах країни, можна зробити висновок, що на даний час це являється не аби якою проблемою, яку треба поступово вирішувати. Таким чином, в нашій державі розв'язати проблеми працевлаштування можна тільки шляхом конкретно налаштованих дій та системи спрямованої на покращення ситуації, яка стосується, як зайнятості, так і економічної ланки держави. Усі заходи, що вживає держава, повинні бути спрямовані на зменшення рівня безробіття, але в наш час це не так. Саме рівень безробіття, ступінь використання робочої сили є показником ефективності суспільного виробництва. Тому в інтересах держави, щоб трудові ресурси використовувались найбільш повно і цілеспрямовано, але на жаль держава мало зацікавлена в інтересах громадян нашої країни.

Висновок. Таким чином, в Україні розв'язати проблеми зайнятості молоді можна тільки шляхом цілеспрямованих систематизованих і скоординованих дій. При цьому держава повинна піклуватись розвитком соціальної стабільності і захищеності молоді (по мірі зміни ситуації на ринку праці – корегування політики в області працевлаштування, перегляд і доопрацювання законодавчої бази, своєчасне фінансування державних програм зайнятості, розробка системи заохочень і пільг регіонам з низьким рівнем безробіття серед молоді). Система організаційно-правових заходів, що проводиться державними органами зайнятості населення, повинна надавати суттєву допомогу громадянам у підшуванні їм роботи і тимчасовому матеріальному забезпеченні в період, поки така робота підшукується.

Література:

1. Краснов Ю. Методологічні основи відтворювального механізму зайнятості населення // Україна: аспекти праці. – 2008. - №4. – С.37-40
2. Левчук Ю.С. Теоретичні аспекти зайнятості населення // Формування ринкових відносин в Україні. - 2007. - №5. – С.160-164
3. Богоявленська Ю.В. Адміністративно-правові механізми управління зайнятістю молоді в Україні в умовах фінансової кризи // Економіка та держава. – 2009. - №3. – С.44-54
4. Гаркавенко Н. Напрями вдосконалення політики зайнятості населення у ринкових умовах // Україна: аспекти праці. – 2008. - №6. – С.26-32
5. Випускники ВНЗ у реальному бізнесі: яких знань і навичок їм бракує? // Вісник Консорціуму із удосконалення менеджмент-освіти в Україні. - 2004. - №2. – С.2-3.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Селезень Світлана Володимирівна.

Вікторія Василькова
(Харків, Україна)

УКЛАДАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Щодо господарського договору діє загальне правило, за яким він має бути укладений у письмовій формі. Це правило встановлено ст. 44 Цивільного кодексу, яка називається "Письмові угоди". Закон вимагає, щоб господарські договори уклалися письмово і були підписані уповноваженими особами.

Разом з тим ст. 154 Цивільного кодексу дає змогу сторонам обирати певну письмову форму господарського договору. Зокрема, такі господарські договори, як договір поставки, міни, купівлі-продажу, можуть укладатися у формі одного письмового документа, що його підписують сторони. Це так звана повна письмова форма. Крім того, договірні відносини між сторонами можуть бути встановлені у так званій скороченій письмовій формі - шляхом обміну листами, телетайпограмами, радіограмами, телеграмами і т. ін. Письмовою формою договору поставки визнається також замовлення покупця, прийняте до виконання. Мається на увазі, що поставка продукції, яка не розподіляється у централізованому порядку, здійснюється безпосередньо на замовлення покупців, які не відхилені постачальниками протягом 20 днів після їх одержання, якщо в зазначених замовленнях є дані щодо кількості, розгорнутої номенклатури, якості продукції, строків поставки, ціни, інших необхідних для здійснення поставки даних.

Стосовно окремих видів договірних господарських відносин договірна документація є типовою (Типовий договір на постачання природного газу, Типовий договір на транспортування природного газу, Типовий договір оренди державного майна тощо).

При укладанні ряду господарських договорів застосовують не довільні, а уніфіковані (стандартні) форми договірних документів, щодо яких діють спеціальні правила їх складання і які мають точно визначені офіційні назви. Зокрема, це стосується форми договорів перевезення вантажів.

Так, згідно зі ст. 6 Статуту залізниць України накладна є основним перевізним документом встановленої форми, оформленим відповідно до Статуту та Правил перевезення вантажів і наданим залізниці відправником разом з вантажем. Накладна є обов'язковою двосторонньою письмовою формою угоди на перевезення вантажу, яка укладається між відправником та залізницею на користь третьої сторони - одержувача. Накладна одночасно є договором на заставу вантажу для забезпечення гарантії внесення належної провізної плати та інших платежів за перевезення. Накладна супроводжує вантаж на всьому шляху перевезення до станції призначення.

Виконання повітряних перевезень вантажу здійснюється на підставі договору повітряного перевезення. Форми документів, які посвідчують цей договір, та правила їх застосування затверджує Міністерство транспорту України.

Аналогічно регулюють форму договору перевезення вантажів інші транспортні статuti і кодекси.

На автомобільному транспорті формою договору є товарно-транспортна накладна, на внутрішньому водному - накладна. На морському транспорті накладною оформляють малокаботажні перевезення вантажів. Для інших договорів морських перевезень вантажів застосовують такі форми, як рейсовий чартер і коносамент (ст. 134 Кодексу торговельного мореплавства).

Недодержання встановленої законом форми господарського договору не тягне за собою його недійсності, якщо інше не передбачено законодавством. Зокрема, недійсними внаслідок недодержання простої письмової форми є угоди про неустойку і поруку (статті 180 і 191 ЦК), заставу (ст. 13 Закону України "Про заставу").

Господарський договір, як і будь-який інший, виконує в економіці ряд функцій.

Функції господарського договору - це передбачені або санкціоновані законом регулятивні властивості його як юридичного акта, завдяки яким врегульовуються відповідні господарські відносини.

Господарському договору властиві загальні договірні і специфічні, тобто господарсько-договірні, функції.

Загальними функціями договору є:

- ініціативна (договір як акт вияву ініціативи і узгодженої волі сторін врегулювати певні відносини);
- програмно-координаційна (договір як програма поведінки сторін щодо здійснення господарських відносин і засіб узгодження, координації їхніх дій відповідно до економічних інтересів і намірів);
- інформаційна (договір завдяки формальній визначеності його умов включає в себе інформацію про правове становище сторін у договорі, яка необхідна сторонам, у відповідних випадках - юрисдикційним органам, третім особам);
- гарантійна (лише завдяки договору включаються в дію такі правові гарантії виконання договірних зобов'язань, як неустойка, завдаток, застава тощо);
- правозахисна (договір є правовою формою відносин, тобто формою, в межах якої забезпечується примусове виконання зобов'язань сторін шляхом використання майнових санкцій, засобів оперативного впливу).

Специфічними, властивими господарському договору, є такі функції:

- правового забезпечення економічних потреб стосовно тих споживачів, потреби яких централізовано враховуються державою і фінансуються за рахунок державного бюджету. Цю функцію виконує такий особливий господарський договір, як державний контракт;
- правового засобу реалізації державних замовлень. Державні замовлення - це обов'язкові для виконавців юридичні акти централізованого планування виробництва. У формі держзамовлень плануються: виробництво дефіцитної продукції; заходи щодо розвитку пріоритетних галузей народного господарства; виконання міждержавних економічних угод; експортно-імпортна діяльність;
- розв'язання соціальних проблем тощо. Державне замовлення реалізується шляхом укладання господарських договорів (державних контрактів) між його виконавцями і споживачами продукції, послуг, замовниками робіт. Інакше кажучи, господарський договір у цьому разі є функціональним правовим засобом реалізації державного замовлення;
- правового інструмента (засобу) децентралізованого планування господарської діяльності. Детально ця функція врегульована ст. 20 Закону України "Про підприємства в Україні". Вона полягає в тому, що:
  - а) юридичними актами планування діяльності підприємств є їхні плани виробничого і соціального розвитку (затверджуються як локальні правові акти). Плани на перспективу розробляють підприємства, виходячи з попиту на продукцію, роботи, послуги;
  - б) попит визначається двома правовими формами: державним замовленням та господарськими договорами, які підприємства укладають із споживачами та постачальниками матеріально-технічних ресурсів.

Таким чином, істотні умови господарських договорів є обов'язковою економічною інформацією для складання планів підприємств.

Різноманітність господарської діяльності обумовлює широке коло господарських договорів. Кожному господарському договору властиві і загальні риси цієї правової категорії, і ознаки, притаманні саме цьому виду господарських договорів. Тому для їх (договорів) розмежування застосовують доктринальну і нормативну класифікації господарських договорів, основною яких є їхні юридичні (внутрішні) властивості.

Теорія зобов'язального права класифікує господарські договори за кількома критеріями.

За суб'єктивним складом розрізняють дво- і багатосторонні договори. Прикладом першого є поставка продукції (сторони - поставщик і покупець; ст. 245 Цивільного кодексу). Прикладом другого договору є перевезення вантажів: у ньому беруть участь перевізник, вантажовідправник і вантажоодержувач - особа, уповноважена одержати вантаж (ст. 358 Цивільного кодексу).

Залежно від юридичної підстави укладення договору розрізняють два різновиди господарських договорів:

- господарські договори, які укладаються на підставі державних замовлень і зміст яких має відповідати цим замовленням. Ці господарські договори визначені і регулюються як державні контракти. Це договори поставки продукції, виконання робіт, надання послуг тим споживачам, потреби яких фінансуються за рахунок держави і замовниками у яких виступають центральні державні органи (міністерства, відомства). Держконтракти поєднують у собі юридичні властивості держзамовлень (актів централізованого планування) і власне господарських договорів. Особливою їхньою ознакою є те, що держава гарантує оплату продукції, робіт, послуг за державними контрактами, а також те, що держава може надавати економічні пільги виконавцям цих договорів. Виконавці державного контракту забезпечують себе матеріально-технічними ресурсами самостійно шляхом укладання прямих договорів з підприємствами-поставщиками, державними постачальницько-збутовими та іншими посередницькими організаціями. Виняток становлять окремі види ресурсів, виробництво і споживання яких контролює і централізовано розподіляє держава (див. Закон України "Про поставки продукції для державних потреб" від 22 грудня 1995 р.);

- господарські договори, які укладаються на поставку продукції, виконання робіт, надання послуг на підставі господарських намірів сторін, юридичне виражених істотними умовами договорів (регульовані договори).

Залежно від способу виникнення розрізняють формальні, реальні і консенсуальні господарські договори. Для укладання формального господарського договору необхідні два моменти: узгодження волевиявлення сторін (консенсус) та вираження волі у певній (загалом визначеній законом) формі. Форма господарських договорів письмова, причому здебільшого регулюється імперативними нормами. Це їх істотна ознака. Для укладання реального господарського договору необхідні не тільки узгодження волі сторін, а й передача речі - об'єкта договору. Консенсуальні договори - це такі господарські договори, які виникають у момент реальних намірів сторін, недвозначно виражених словами або конклюдентними діями. Консенсуальні господарські договори повинні мати письмову форму. За способом оферти і визначення змісту розрізняють:

- договори приєднання. Це господарські договори, у яких одна сторона наперед визначає істотні умови майбутнього договору. Іншій стороні залишається або прийняти їх, або не вступати в договір (перевезення вантажів, страхування тощо);

- договори, зміст яких сторони визначають при їх укладанні. За змістом істотних умов розрізняють прості і складні господарські договори. Прості договори мають у своєму тексті майнові елементи лише одного виду договору: поставки, міни, перевезення і т. ін. У складних господарських договорах поєднуються майнові елементи двох і більше договорів. Наприклад, у договорі підряду на капітальне будівництво - поставка, підряд, майновий найом.

За регулятивними функціями розрізняють:

- попередні й основні господарські договори. Попередній договір визначає умови, на яких сторони зобов'язуються у певний строк укласти господарський договір ("договір про договір"). Такий договір є необхідним щодо тих господарських відносин, у яких для укладання основного договору треба здійснити ряд дій, без яких його неможливо укласти (підряд на капітальне будівництво складного об'єкта);

- генеральні і поточні господарські договори. Перший укладається на весь період діяльності, яка регулюється. Генеральний договір визначає істотні умови співробітництва сторін протягом усього періоду здійснення відповідної діяльності. Поточні (разові) договори укладають на підставі генерального договору як такі, що розраховані на певні (короткі) проміжки часу. Поточні договори, як правило, не включають умов, не передбачених генеральним договором, інакше це був би новий (окремий) договір.

Нормативна класифікація господарських договорів здійснюється за предметною ознакою, тобто залежно від видів майнових відносин, які є предметом відповідних договорів.

Їх систему дає Цивільний кодекс як основний закон про господарські договори (підрозділ II "Окремі види зобов'язань" розділу III "Зобов'язальне право"). Цивільний кодекс систематизує господарські договори разом із цивільними.

За предметною ознакою закон розрізняє господарські договори на передачу майна у власність (повне господарське відання, оперативне управління), на передачу майна у строкове сплатне користування, на виконання робіт, на перевезення вантажів (транспортні господарські договори) та надання інших господарських послуг.

Література:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16. 01. 2002 р. № 435 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Конституція України: від 28.червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30.

Какамырат Гурбангельдиев, Лина Леонтьева
(Харьков, Украина)

ТРАНСПОРТНЫЕ ДОГОВОРА КАК ОДИН ИЗ ВИДОВ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ДОГОВОРОВ

Разнообразие хозяйственной деятельности обуславливает широкий круг хозяйственных договоров. Каждому хозяйственному договору присущий и общие черты этой правовой категории, и признака, присущие именно этому виду хозяйственных договоров. Поэтому для договоров размежевание применяют доктринальную и нормативную классификации хозяйственных договоров, основой которых является их юридические (внутренние) свойства.

Теория обязательственного права классифицирует хозяйственные договора за несколькими критериями.

За субъектным составом различают дво- и многосторонние договора. Примером первого является поставка продукции (стороны - поставщик и покупатель; ст. 245 Гражданского кодекса Украины (далее Кодекс)). Примером второго договора являются перевозки грузов: в нем принимают участие перевозчик, грузоотправитель и грузополучатель - лицо, уполномочено получить груз (ст. 358 Кодекс).

Право Украины регулирует имущественные хозяйственные и другие отношения хозяйственных субъектов с их контрагентами благодаря применению двух основных нормативно-правовых категорий: договор и хозяйственный договор.

Первая категория - имущественный договор (ст.ст. 151-160 Кодекса). В хозяйственном праве категория договор используется в общем и специальном значениях. Договор, который регулирует ст. 153 Гражданского кодекса, в хозяйственном праве означает любое имущественное соглашение между двумя или больше субъектами хозяйственного права. Но с точки зрения уставной деятельности хозяйственного субъекта имущественные договоры разные. Например, договор поставки предприятием продукции или договор подряда на капитальное строительство, с одной стороны; договор купли-продажи предприятием мебели для офиса, канцелярских товаров и т.п. - с другой. Настоящие договора разные, поскольку одни регулируют основную уставную деятельность хозяйствующих субъектов, другие - обслуживающую. Поэтому законодатель определяет и регулирует договора об основной хозяйственной деятельности субъектов отдельной юридической категорией - категорией хозяйственного договора.

Термин "хозяйственный договор" в праве Украины введено Арбитражным процессуальным кодексом Украины, который регулирует порядок рассмотрения и решение хозяйственных споров, т.е. споров между предприятиями, учреждениями и организациями, которые возникают при заключении и выполнении хозяйственных договоров.

Итак, категории договор и хозяйственный договор соотносятся как общее и особое. Как особая категория хозяйственного законодательства и права Украины хозяйственный договор имеет определенную правовую основу.

По договору железнодорожной перевозки груза железная дорога обязуется доставить вверенный ей грузоотправителем груз в пункт назначения в срок и выдать его получателю, а отправитель обязуется уплатить за перевозку установленную плату.

Выполнение железной дорогой дополнительных операций, связанных с перевозкой грузов (загрузка, разгрузка, взвешивание, экспедирование и т.п.), осуществляется на основании отдельных договоров.

Хотя по общему правилу погрузке грузов в вагоны (контейнеры), а также выгрузка из них осуществляется отправителями и получателями, однако железные дороги могут брать на себя выполнение грузовых работ по договорам с отправителями или получателям. Так, согласно ст. 6 Устава железных дорог Украины накладная является основным перевозочным документом установленной формы, оформленным согласно Уставу и Правилам перевозки грузов и предоставленным железные дороги отправителем вместе с грузом. Накладная является обязательной двусторонней письменной формой соглашения на перевозку груза, которая укладывается между отправителем и железной дорогой в пользу третьей стороны - получателя. Накладная одновременно является договором на залог груза для обеспечения гарантии внесения надлежащей провозной платы и других платежей за перевозку. Накладная сопровождает груз на всем пути перевозки к станции назначения.

Выполнение воздушных перевозок груза осуществляется на основании договора воздушной перевозки. Формы документов, которые заверяют настоящий договор, и правила их применение утверждает Министерство инфраструктуры Украины.

На автомобильном транспорте формой договора является товарно-транспортная накладная, на внутреннем водном - накладная. На морском транспорте накладной оформляют перевозку грузов. Для

других договорів морських перевезок грузов применяют такие формы, как рейсовый чартер и коносамент (ст. 134 Кодекса торгового мореходства).

Заказчик по договору о перевозке груза автомобильным транспортом общего пользования имеет право получить компенсацию согласно законодательству за повреждение или порчу груза, частичную или полную его потерю или несвоевременность доставки.

Заказчик по договору о перевозке груза обязан:

- обеспечить своевременное и полное оформление документов на перевозку груза;
- содержать собственные подъездные пути к грузовым пунктам, погрузочные площадки, рампы и т.д. в состоянии, соответствующем требованиям законодательства по вопросам охраны труда, техники безопасности и безопасности движения;
- осуществлять грузовые операции, закрепление, укрытие, увязка и пломбирование груза, снятие креплений и покрытий и очистки автомобильного транспортного средства от остатков груза;
- обеспечивать требования законодательства по вопросам охраны труда и техники безопасности при грузовых операциях.

Автомобильный перевозчик имеет право:

- отказаться от приема груза к перевозке, если заказчиком не подготовлен груз или необходимые документы или внесены без предварительного согласования с ним изменения в реквизиты этих документов;
- отказаться от перевозки груза, если заказчик подает к перевозке груз, не обусловленный договором о перевозке, упаковка груза не соответствует установленным законодательством требованиям, повреждена тара или нечетким является оттиск пломбы и т.д.
- получать возмещение от заказчика, если автомобильное транспортное средство было повреждено во время грузовых работ или при перевозке груза по вине заказчика.

Автомобильный перевозчик обязан:

- при заключении договора перевозки груза автомобильным транспортом предусматривать для персонала перевозчика установленные законодательством условия труда и отдыха;
- обеспечить выполнение условий договора о перевозке груза автомобильным транспортом в пределах, определенных законодательством и настоящим договором;
- обеспечить сохранность груза, принятого к перевозке, к передаче грузовладельцу (уполномоченному им лицу) в пункте назначения;
- возмещать заказчику убытки за повреждение или порчу груза, частичную или полную его потерю, а также убытки, причиненные вследствие несвоевременной доставки груза.

Условия морской перевозки грузов определяются договором.

Морские перевозки для государственных нужд осуществляются в порядке, установленном действующим законодательством Украины. Перевозчик и грузовладелец при необходимости осуществления систематических перевозок грузов могут заключать долгосрочные договоры об организации морских перевозок.

По договору морской перевозки груза перевозчик или фрахтовщик обязуется перевезти вверенный ему отправителем груз из порта отправления в порт назначения и выдать его уполномоченному на получение груза лицу (получателю), а отправитель или фрахтователь обязуется уплатить за перевозку установленную плату (фрахт). Фрахтователей и фрахтователем признаются лица, заключившие между собой договор фрахтования судна (чартер).

Договор морской перевозки груза должен быть заключен в письменной форме. Документами, подтверждающими наличие и содержание договора морской перевозки груза, являются:

- 1) рейсовый чартер - если договор предусматривает условие предоставления для перевозки всего судна, его части или отдельных судовых помещений;
- 2) коносамент - если договор не предусматривает условия, указанной выше;
- 3) другие письменные доказательства.

Рейсовый чартер должен содержать основные реквизиты: наименование сторон, судна и груза, порта отправления и назначения (или места направления судна). К рейсовому чартеру могут быть включены по соглашению сторон другие условия и оговорки. Рейсовый чартер подписывается фрахтователем (перевозчиком) и фрахтователем или их уполномоченными представителями.

После приема груза к перевозке перевозчик груза, капитан или агент перевозчика обязаны выдать отправителю коносамент, который является доказательством приема перевозчиком груза, указанного в коносаменте.

Перевозчик может выдать другой, чем коносамент, документ в подтверждение получения груза для перевозки. Такой документ является первостепенным доказательством заключения договора морской перевозки и приема перевозчиком груза, как он описан в этом документе.

Коносамент составляется на основании подписанного отправителем документа, в котором, в частности, должны содержаться данные, указанные в п.4-8 ст. 138 Кодекса торгового мореплавания.

Отправитель отвечает перед перевозчиком за все последствия, возникшие в результате неправильности или неполноты сведений, указанных в упомянутом документе.

По договору фрахтования судна на время судовладелец обязуется за обусловленную плату (фрахт) предоставить судно фрахтователю для перевозки пассажиров, грузов и для других целей торгового мореплавания на определенное время. Предоставленное фрахтователю судно может быть

укомплектовано екіпажем (тайм-чартер) или не снаряжено и не укомплектовано екіпажем (бербоут-чартер). Договор фрахтования судна на время должен быть заключен в письменной форме. Наличие и содержание договора фрахтования судна на определенное время могут быть доведены исключительно письменными доказательствами.

В договоре фрахтования судна на определенное время должны быть указаны наименования сторон договора, название судна, его технические и эксплуатационные данные (грузоподъемность, грузоместимость, скорость и т.д.) район плавания, цель фрахтования, размер фрахта, срок действия договора, место приема и сдачи судна.

Фрахтователь может в пределах прав, предоставляемых ему по договору фрахтования судна на время, заключить от своего имени самостоятельный договор фрахтования судна с третьим лицом. Заключение такого договора не освобождает фрахтователя от исполнения договора, заключенного им с судовладельцем.

Если судно зафрахтовано для перевозки грузов, фрахтователь имеет право от своего имени заключать договоры перевозки грузов, подписывать чартеры, выдавать коносаменты и другие перевозочные документы. Он несет ответственность по обязательствам, вытекающим из этих документов, в частности с коносаментов или других перевозочных документов.

Делая вывод, можем сказать, что при составлении ряда хозяйственных договоров необходимо применяют не произвольные, а унифицированные (стандартные) формы договорных документов, относительно которых действуют специальные правила их составления и которые имеют точно определенные официальные названия. В частности, это касается и такой формы договора как перевозка грузов.

Литература:

1. Транспортне право України: підруч. Для студентів вищ. навч. закл./ М.Л. Шелухін, О.І.Антонюк, О.І. Вишневецька та ін.; за ред. М.Л. Шелухіна. – К.:Вид. Дім «Ін Юре», 2008 – 896 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. №435 – IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №40. – Ст. 356.

Науковий керівник:

кандидат, юридичних наук, доцент Леонтьєва Ліна Віталіївна.

**Олександр Демченко
(Харків, Україна)**

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Від часу прийняття Господарського кодексу України в юридичній літературі значно активізувалась наукова дискусія щодо сучасного стану та перспектив подальшого розвитку підприємств в Україні. Причина цього полягає в тому, що нове законодавство викликало до життя нові проблеми, визвані необхідністю більш точного встановлення юридичної природи підприємств, які створюються в Україні (державні, колективні, індивідуальні).

Основною метою нашого дослідження є розгляд підприємства як соціально-економічного і правового інституту, який має певну сукупність економічних, організаційних і юридичних ознак, за якими саме ми можемо кваліфікувати його як господарюючий суб'єкт права, та розглянути основні дефініції «підприємство». При За допомогою ознак, які систематизовані в статті 1 Закону «Про підприємства в Україні», ми можемо визначити правове становище підприємств усіх форм власності і галузей народного господарства [1].

Основною метою нашого дослідження є розгляд підприємства як соціально-економічного і правового інституту, який має певну сукупність економічних, організаційних і юридичних ознак, за якими саме ми можемо кваліфікувати його як господарюючий суб'єкт права, та розглянути основні дефініції «підприємство». При За допомогою ознак, які систематизовані в статті 1 Закону «Про підприємства в Україні», ми можемо визначити правове становище підприємств усіх форм власності і галузей народного господарства [1].

Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Підприємство, якщо законом не встановлене інше, діє на підставі статуту.

Підприємства в Україні здійснюють свою діяльність відповідно до вимог статей 62-71 Господарського кодексу України, якщо інше щодо підприємств окремих видів не передбачено цим Кодексом та іншими законами, прийнятими відповідно до цього Кодексу (ст.72 ГКУ).

Класифікувати підприємства можна за різними критеріями. Так, за економічними показниками та чисельністю працюючих підприємства можна поділити на малі, середні та великі. За сферою діяльності розрізняються промислові, торговельні підприємства, у сфері послуг тощо.

У Господарському кодексі класифікація підприємств проведена за трьома критеріями:

- 1) формою власності;
- 2) способом утворення (заснування) та формування статутного фонду;
- 3) кількістю працюючих та обсягом валового доходу від реалізації продукції за рік.

Згідно зі ст.63 Господарського кодексу залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом.

У ч. 3 ст.63 ГК України передбачено, що залежно від способу утворення (заснування) і формування статутного фонду в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, що виділяє необхідне для цього майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника (ч.4 ст.63 ГК).

Згідно з ч.5 ст.63 ГК корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік підприємства можуть бути віднесені до:

- малих;
- середніх;
- великих.

Усі інші підприємства визнаються середніми.

З урахуванням існування ступеня залежності від іншого підприємства виділяють такі підприємства:

- головні;
- дочірні.

Залежно від галузевої приналежності виділяють:

- промислові;
- сільськогосподарські;
- будівельні;
- транспортні;
- торговельні,
- науково-дослідні;
- лізингові;
- банківські;
- страхові;
- туристичні;
- підприємства зв'язку;
- підприємства побутового обслуговування тощо.

Відповідно до правового статусу і форми господарювання розрізняють:

- одноосібні підприємства - є власністю однієї особи, що відповідає за свої зобов'язання усім майном;
- кооперативні підприємства - добровільні об'єднання громадян з метою спільного здійснення господарської діяльності;
- орендні підприємства - засновані на договірних взаєминах щодо тимчасового володіння і користування майном;
- господарські товариства (партнерства) - підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

До господарських товариств належать:

- акціонерні товариства;
- товариства з обмеженою відповідальністю;
- товариства з додатковою відповідальністю;
- повні товариства;
- командитні товариства.

Підприємство є основною організаційною ланкою народного господарства України. Ця організаційна ознака кваліфікує підприємство) як організаційну форму господарської («бізнесової») організації, тобто організації, в якій власники засобів виробництва і робочої сили об'єднують свої виробничі

ресурси для здійснення господарської діяльності з метою одержання прибутку. Визначення основна ланка, з одного боку, відмежовує підприємство від інших організаційних форм економічної діяльності (типу домашніх господарств, індивідуальних промислів без створення підприємств, так званих тінювих структур тощо), а з іншого, — від суб'єктів господарського права, які не належать до основної ланки: об'єднань підприємств, фінансових посередницьких інститутів, органів управління економікою [2, с.218].

В законі зазначається, що підприємство — це господарюючий суб'єкт. Суть визначення господарюючий суб'єкт по-лягає в тому, що підприємство є товаровиробником, трудовим колективом, який на професійній основі (промисел) виробляє і реалізує свій товар з метою одержання прибутку. Як господарюючий суб'єкт підприємство здійснює виробничу, науково-дослідну та комерційну діяльність. Термін господарюючий говорить, що підприємства належать до комерційних, спрямованих на прибуток, організацій (на відміну від неприбуткових організацій — релігійних, об'єднань громадян тощо).

Підприємство є самостійним господарюючим суб'єктом. Самостійність у прийнятті господарських рішень є однією з основних і необхідних умов діяльності підприємства як товаровиробника. Юридичний аспект даного визначення полягає в тому, що підприємство при здійсненні своєї господарської діяльності «має право власної ініціативи приймати будь-які рішення, що не суперечать законодавству України» [3, с.22].

Нарешті, підприємство — це статутний господарюючий суб'єкт. Статут підприємства як локальний акт господарського законодавства нормативно визначає цілі і предмет діяльності окремого підприємства, відхилитися від яких без зміни статуту підприємству заборонено. Статут також визначає межі спеціальної правоздатності підприємства як юридичної особи. Це один з найважливіших правових актів підприємства, тому стаття 9 Закону «Про підприємства в Україні» спеціально зазначає обов'язкові і альтернативні пункти, які включаються до статуту підприємства [4].

Отже можемо зробити наступні висновки, що підприємство повинно мати необхідне для господарюючого суб'єкта майно — основні і оборотні кошти, інші цінності, якими воно володіє, користується і розпоряджається на певному правовому титулі (на праві власності або повного господарського відання). Це майно повинно бути юридично відмежоване, як правило, від майна власника підприємства і закріплене за підприємством як суб'єктом права. Основні і оборотні кошти повинні знаходитись на самостійному бухгалтерському балансі, гроші — на розрахунковому рахунку підприємства в банку.

Література:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Саниахметова Н.А. Регулирование предпринимательской деятельности в Украине: организационно-правовые аспекты / Одесская гос. Юрид. Академия. – О.: 1998.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16. 01. 2002 р. № 435 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб підприємців» // Відомості Верховної Ради України. – 2003.- №31. Ст.263.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент, Леонтьєва Ліна Віталіївна.

**Олена Злепко, Ірина Устименко
(Харків, Україна)**

ЩО ОБРАТИ СПАДКОВИЙ ДОГОВІР ЧИ ЗАПОВІТ?

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні, державі яка постійно оновлює свої закони, гостро постає питання заповіту та передачі майна у спадок тим чи іншим чином. На основі цього виникає безліч проблем які стосуються і того хто передає своє майно у спадок, і того хто його отримує його. Тому метою даної статті являється вирішення питання, що обрати спадковий договір чи заповіт?

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній науковій літературі не існує єдиної думки що краще обрати спадковий договір чи заповіт, так як у всіх різні погляди щодо поставленої проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Питанням спадкування присвячується книга шоста Цивільного кодексу України - ст.1216 ЦК.

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Спадкування на даний момент часу може відбуватися:

- за заповітом;
- за законом;
- за спадковим договором.

Заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

Право на заповіт:

1. Право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю.
2. Право на заповіт здійснюється особисто. Вчинення заповіту через представника не допускається.

Право заповідача на призначення спадкоємців:

1. Заповідач може призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин.
2. Заповідач може без зазначення причин позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом. У цьому разі ця особа не може одержати право на спадкування.
3. Заповідач не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. Чинність заповіту щодо осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, встановлюється на час відкриття спадщини.
4. У разі смерті особи, яка була позбавлена права на спадкування, до смерті заповідача, позбавлення її права на спадкування втрачає чинність. Діти (внуки) цієї особи мають право на спадкування на загальних підставах.

Право заповідача на визначення обсягу спадщини, що має спадкуватися за заповітом:

1. Заповідач має право охопити заповітом права та обов'язки, які йому належать на момент складення заповіту, а також ті права та обов'язки, які можуть йому належати у майбутньому.
3. Заповідач має право скласти заповіт щодо усієї спадщини або її частини.
4. Якщо заповідач розподілив між спадкоємцями у заповіті лише свої права, до спадкоємців, яких він призначив, переходить та частина його обов'язків, що є пропорційною до одержаних ними прав.
5. Чинність заповіту щодо складу спадщини встановлюється на момент відкриття спадщини.

Право заповідача на заповідальний відказ:

1. Заповідач має право зробити у заповіті заповідальний відказ.
2. Відказоодержувачами можуть бути особи, які входять, а також ті, які не входять до числа спадкоємців за законом.

Право заповідача на покладення на спадкоємця інших обов'язків

1. Заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій немайнового характеру, зокрема щодо розпорядження особистими паперами, визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання.
2. Заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети.

Заповідач може обумовити виникнення права на спадкування у особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (наявність інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо).

Умова, визначена у заповіті, має існувати на час відкриття спадщини. Умова, визначена у заповіті, є нікчемною, якщо вона суперечить закону або моральним засадам суспільства. Особа, призначена у заповіті, не має права вимагати визнання умови недійсною на тій підставі, що вона не знала про неї, або якщо настання умови від неї не залежало.

Форма заповіту — заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складання. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем.

Законом передбачене право на обов'язкову частку в спадщині. В інтересах неповнолітніх і непрацездатних спадкоємців закон обмежує свободу заповіту, передбачаючи коло так названих обов'язкових спадкоємців. Згідно зі ст.1241 ЦК неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка).

Кожен хоче щоб про нього піклувалися в похилому віці, саме тому в гладі 90 ЦК України передбачено спадковий договір.

За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

Сторони у спадковому договорі:

1. Відчужувачем у спадковому договорі може бути подружжя, один із подружжя або інша особа.
2. Набувачем у спадковому договорі може бути фізична або юридична особа.

Спадковий договір укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню, а також державній реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України.

Обов'язки набувача у спадковому договорі:

1. Набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття.

Особливості спадкового договору з участю подружжя:

1. Предметом спадкового договору може бути майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, а також майно, яке є особистою власністю будь-кого з подружжя.

2. Спадковим договором може бути встановлено, що в разі смерті одного з подружжя спадщина переходить до другого, а в разі смерті другого з подружжя його майно переходить до набувача за договором.

Забезпечення виконання спадкового договору:

1. На майно, визначене у спадковому договорі, нотаріус, який посвідчив цей договір, накладає заборону відчуження.
2. Заповіт, який відчужувач склав щодо майна, вказаного у спадковому договорі, є нікчемним.
3. Відчужувач має право призначити особу, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після його смерті.

У разі відсутності такої особи контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини.

Розірвання спадкового договору:

1. Спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу відчужувача у разі невиконання набувачем його розпоряджень.
2. Спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу набувача у разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача.

Висновок. Виходячи з вище приведеного матеріалу можна зробити висновок, що найбільш оптимальним варіантом є укладання спадкового договору, так як він містить умови не тільки передачі майна, а й положення які забезпечать відчужувачу можливість проживати у належних умовах. Разом з тим, необхідно добре подумати та отримати вичерпну консультацію у нотаріуса, перш ніж надати перевагу тому чи іншому виду договору, а також особам, на користь яких вони укладаються.

Література:

1. Цивільний Кодекс України. – К., 2003.
2. Бірюков І.А. та ін. Цивільне право України. – К., 2001.
3. Цивільний кодекс України: Коментар. — Харків, 2003.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Селезень Світлана Володимирівна.

**Дар'я Ляшенко
(Харків, Україна)**

ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ ЯК ПРИНЦИП ТРУДОВОГО ПРАВА

Дискримінація- це будь-яка відмінність, виключення, обмеження або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав. Поняття охоплює виключення або обмеження можливостей для членів певної групи відносно можливостей інших груп. Досліджуючи сучасний стан трудових відносин, слід зазначити, що таке явище як дискримінація має місце бути, тому усунення дискримінації у сфері праці є надзвичайно актуальним питанням.

На міжнародному рівні це питання здобуло правового регулювання ще 50-х р.р. минулого століття: Конвенція МОП № 111 про дискримінацію в галузі праці й занять (1958 р.), Конвенція МОП № 100 про рівну винагороду чоловіків і жінок за працю рівної цінності (1951 р.).

Дискримінація в конвенції № 111 визначається як "будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу, що робиться за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження або соціального походження і призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поведження в галузі праці та занять; будь-яке інше розрізнення, недопущення або перевагу, що призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поведження в галузі праці та занять і визначається відповідним членом Організації після консультації з представницькими організаціями роботодавців і працівників, де такі є, та з іншими відповідними органами" (п. 1 ст. 1). Закріплене визначення охоплює пряму та непряму дискримінацію та свідчить про те, що для встановлення факту дискримінації наявність умислу не є обов'язковою. Пряма дискримінація має місце, якщо законодавство чи застосування правил, практики чи політики відкрито, безпосередньо виключає чи віддає перевагу окремим особам лише за тією причиною, що вони належать до певної групи (за віком, статтю, расою та ін.). Як приклад такої дискримінації можна назвати публікацію оголошень про вакансії, в яких вказуються вимоги до віку чи статі; встановлення як умови прийому на роботу для жінок вимоги відпрацювати протягом декількох років до вагітності. У Великій Британії, наприклад, останній звіт Комісії по забезпеченню рівних можливостей (Equal Opportunities Commission) повідомляє, що 30 тис. жінок кожен рік втрачають свою роботу з причини їх вагітності і лише 3 % з тих жінок звернулось з позовом до трибуналів по трудових спорах. Непряма дискримінація пов'язана з правилами, які насправді мають негативні наслідки для невідповідно великої кількості представників певної групи, незалежно від того, відповідають вони вимогам даної роботи чи ні. Принцип рівності прав і можливостей та заборона дискримінації у сфері праці закріплені у Конституції України (ч. 1 ст. 21, ст. 24), Кодексі законів про працю України (ст. ст. 21, 22). Проект Трудового кодексу України у ст. 4 передбачає заборону будь-якої дискримінації у сфері праці. Однією з найбільш поширених форм дискримінації є ґендерна нерівність у сфері зайнятості і оплати праці.

Наприклад, різниця у середньому розмірі погодинної базової заробітної плати між чоловіками та жінками в галузях економіки в усіх установах країн Європейського Союзу залишається високою і становить в середньому 15 %, а в деяких країнах більше 20 %. Вирішення цієї проблеми викликає необхідність розроблення інтегрованої, узгодженої політики щодо боротьби з цією формою дискримінації. Поширеними проявами ґендерної дискримінації на ринку праці є оголошення про вакансії. Такі оголошення з вказанням бажаної статі працівника з'являються в газетах, журналах, інтернет-виданнях з працевлаштування так само, як і в приватних рекрутингових агенціях і державних центрах зайнятості. Деякі оголошення вакансій стосуються робіт, які, за законодавством України, можуть виконувати лише чоловіки, однак більшість оголошень з вказанням бажаної статі працівника є порушенням закону. Такі оголошення явно дискримінують як жінок, так і чоловіків, оскільки вони зменшують рівність можливостей на ринку праці. Слід відмітити, розробка поняття дискримінації є важливою для практиків, тому що безпосередньо визначає діяльність сторін з доказування, предмет доказування у справах про дискримінацію. Предмет доказування у справі визначається на підставі норми права, яка підлягає застосуванню. Отже, предмет доказування буде відрізнятися у справах проти дискримінації залежно від трудового права, яке захищається, вимог, що висуваються, а також норм права, які гарантують відповідне право.

У справах позовного виробництва працівники іноді висувають вимоги про стягнення матеріальної шкоди та (чи) компенсації моральної шкоди у зв'язку з порушенням роботодавцем права на рівне ставлення. Частіше висуваються вимоги про поновлення порушених трудових прав чи визнання дій роботодавця незаконними (наприклад, позови про поновлення на роботі чи позови про визнання звільнення незаконним).

До предмета доказування по справах про захист проти дискримінації у сфері праці включаються такі факти. По-перше, позивач повинен володіти характеристикою, яка стала підставою для дискримінації (наприклад, позивач є членом професійної спілки). По-друге, це факт існування групи осіб, у порівнянні з якою до позивача було виявлено нерівне ставлення. При доказуванні цього факту певні труднощі для позивача можуть викликати необхідність знайти групу, стосовно якої суду буде продемонстровано нерівне ставлення. До юридичного складу виявлення дискримінації у трудових справах включаються факт трудових правовідносин, тобто укладення трудового договору, та факт дії чи бездіяльності роботодавця, що спричинило нерівне ставлення до позивача.

У справах про захист від дискримінації при прийнятті на роботу позивач може зіткнутися з труднощами доказування цих обставин, якщо його прийняття на роботу не було належним чином оформлено. Після того, як позивач доказав факт правопорушення, тягар доказування переноситься на правопорушника. Саме він повинен доказувати відсутність своєї вини у правопорушенні. Презумція вини правопорушника надає шанс позивачу на отримання реального судового захисту. Немалий досвід у боротьбі проти дискримінації накопичено в Європейському Союзі. Питання доказування розглядаються в Директиві 2006/54/ЄС про реалізацію принципу рівних можливостей чоловіків та жінок та рівного до них ставлення у сфері праці та занять, Директиві 2000/78/ЄС про реалізацію принципу рівного ставлення до людей не залежно від раси чи етнічного походження і Директиві 2000/78/ЄС про встановлення основних правил про рівність у сфері праці та зайнятості. Ні в одному з названих актів не вказується на необхідність доказування зв'язку між дискримінацією та наявністю особової характеристики у дискримінуємої особи. Справи про дискримінацію є дуже специфічними і складними. Тому не завжди особа, яка постраждала від дискримінації, може самостійно ефективно захистити свої права в суді. В багатьох випадках потерпілі потребують правової допомоги. Наприклад, щодо: складання і подання до суду позовів та інших документів; виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством України; проведення експертизи, збирання доказів тощо; отримання консультацій про свої права та способи їх захисту.

Вивченню питання стереотипних образів жінки у ЗМІ, та, як наслідок, її дискримінації, присвячено чимало праць науковців і дослідників, зокрема: Т.Говорун та О. Кікінежді [1], Ю. Маслової [2], І. Борисової [3], Л. Шпанер [4] та ін. У своїх працях вони наголошують на тому, що стереотипізація жіночих образів у рекламі вкорінює у свідомість українського громадянина образ жінки, лише як домогосподині, матері, куховарки та водночас викорінює образ ділової, успішної та сильної жінки.

Дискримінація може мати місце на будь-якій стадії розвитку трудових правовідносин, зокрема: при прийнятті на роботу; при встановленні умов трудового договору, особливо, оплати праці; при виплаті премій; при притягненні до дисциплінарної та матеріальної відповідальності; при переведеннях та відстороненні від роботи працівника; при просуванні по службі; при звільненні та в інших випадках. Фактично сьогодні в Україні жертви дискримінації можуть отримати правову допомогу при зверненні до суду, тільки скориставшись послугами юристів або звернувшись до неурядових правозахисних організацій (що не завжди легко зробити через обмежені можливості таких організацій). Отримати таку допомогу в органах влади практично неможливо (винятком є інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини). Для побудови ефективної системи протидії дискримінації, національне законодавство повинно надавати жертвам дискримінації спеціальні можливості, що полегшують доведення випадків дискримінації. Без цього жертви дискримінації практично позбавлені шансів на успіх у суді. Адже специфіка дискримінації полягає у тому, що докази дискримінаційних дій, як правило, знаходяться в руках тих, хто їх вчиняє. Тому існує потреба впроваджувати спеціальні засоби, які б сприяли подоланню цієї перешкоди. Одним з таких засобів, як показує практика країн Європи, може бути надання суду можливості перекласти тягар доведення вини на відповідача. Отже, дискримінацію можна визначити, перш за все, як порушення принципу рівності, як його протилежність. Дискримінація — це заборонена диференціація. Це ствердження

є вірним стосовно нормативного регулювання суспільних відносин та допомагає знаходити дискримінаційні норми, які містяться чи в законодавстві, чи в локальних нормативно-правових актах, чи в колективних договорах та угодах. Однак стосовно індивідуального правового регулювання (накази, розпорядження роботодавця про звільнення, застосування дисциплінарного стягнення та ін.) це твердження виявляється малокорисним. Між тим роботодавець, як правило, дискримінує своїми правовими діями: звільняє профспілкових діячів із-за активної профспілкової діяльності, не приймає на роботу жінку у зв'язку з її вагітністю. Для усунення дискримінації у сфері праці необхідним є створення спеціалізованого органу з питань рівних прав та можливостей жінок і чоловіків", який визначив систему органів, установ та організацій, які працюють у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також їх повноваження. Згідно з цим Законом в Україні функціонує спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Однак його не можна розглядати як дієвий інструмент протидії дискримінації за ознакою статі. Адже його не наділено функціями, які потрібні для здійснення такої діяльності. А саме, такими функціями, як: 1) вивчення і розслідування випадків, пов'язаних з дискримінацією в різних сферах суспільних відносин, отримання доказів та інформації щодо індивідуальних скарг; 2) забезпечення допомоги і підтримки жертвам дискримінації (включаючи правову допомогу), які необхідні для захисту їх прав у державних установах і судах; 3) пошук шляхів врегулювання існуючих суперечок за індивідуальними скаргами; 4) ухвалення обов'язкових до виконання рішень щодо дискримінаційних дій; 5) застосування санкцій за порушення антидискримінаційних норм (які можуть включати виплату компенсацій постраждалій особі). Це є однією з головних причин, що стримують впровадження в Україні міжнародних стандартів у сфері протидії дискримінації.

Отже, розглянувши поняття, види, причини дискримінації жінок у трудових відносинах, а як і законодавство, що розглядає цю проблему, ми дійшли висновку, що попри гарантії, закріплені у Конституції, законах України, проблема має дуже гострого характеру і фактично не отримала ніякого рішення.

Нормативно-правові акти, які забороняють прояв дискримінації жінок і стверджуючи принципи рівності, є необхідними, але недостатніми умовами. Дискримінація у сфері праці зникло за інерцією, навіть якщо вона заборонена законом. Слід також ефективно дію правозастосовних механізмів, позитивні дії, безстороння система освіти, послуги в професійному навчанні і наступному працевлаштуванні. Таке сполучення політики і інструментів його реалізації є необхідною передумовою в організацію боротьби з дискримінацією у будь-якій її формі.

Усунення дискримінації – найважливіша передумова у тому, щоб люди могли обирати свій професійний шлях, розвивати свої таланти й уміння і реально отримувати винагороду відповідно до своїми заслугами і здобутками. Дискримінація призводить до виникнення нерівності над ринком праці та появі несправедливих переваг. Справедливий і чесний характер трудових відносин сприяють зміцненню почуття самоповаги працівника, його основі моралі й мотивації. Більш продуктивна і лояльна робоча сила разом із ефективними ресурсами сприяє зростанню продуктивності та конкурентоспроможності підприємства. Дискримінація ж створює стресові стани, знижує мораль і мотивацію до праці, зачіпає самоповагу і зміцнює ще більше існуючі забобони.

Отже, усунення дискримінації жінок у сфері праці – це стратегічно важливий крок у напрямку боротьби за викорінення дискримінації у всіх інших сферах, який допоможе створити більш демократичні ринки праці, зробити таким усе суспільство загалом, як і знизити небезпеку конфліктів, підвищити продуктивність праці і прискорити зростання економіки України.

Література:

1. Краснов Ю. Методологічні основи відтворювального механізму зайнятості населення // Україна: аспекти праці. – 2008. - №4. – С.37-40
2. Левчук Ю.С. Теоретичні аспекти зайнятості населення // Формування ринкових відносин в Україні. - 2007. - №5. – С.160-164
3. Богоявленська Ю.В. Адміністративно-правові механізми управління зайнятістю молоді в Україні в умовах фінансової кризи // Економіка та держава. – 2009. - №3. – С.44-54
4. Гаркавенко Н. Напрями вдосконалення політики зайнятості населення у ринкових умовах // Україна: аспекти праці. – 2008. - №6. – С.26-325. Випускники ВНЗ у реальному бізнесі: яких знань і навичок їм бракує? // Вісник Консорціуму із удосконалення менеджмент-освіти в Україні. - 2004. -№2. – С.2-3.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Селезень Світлана Володимирівна.

Леся Науменко, Валентина Глюзіцька
(Хорол, Україна)

ПРАВА ТА ПІЛЬГИ МОЛОДИХ ПРАЦІВНИКІВ, ПЕРШЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ

Молодий спеціаліст – випускник вищого навчального закладу чи професійного навчально-виховного закладу (потреба в якому була заявлена підприємством), який після навчання влаштовується на

відповідну роботу за тією кваліфікацією, яку він набув під час навчання. Твердження, про те, що випускнику вузу чи молодому спеціалісту без досвіду роботи важко працевлаштуватися, — не більше ніж міф, і цей міф поступово розсіюється. Але це не означає, що роботодавці готові брати всіх, хто отримав диплом. Роботу шукати все ще нелегко: треба розглянути сотні оголошень, написати і розіслати сотні резюме, зі страхом очікувати відповіді і співбесіди. [1, с. 235].

Що ж робити, щоб пошук роботи не втомлював і не забирав останні сили та нерви, а знайдена робота принесла фінансову стабільність, користь, задоволення і підвищення професійними сходами? Пропоную Вам скористатися порадами, щодо ефективного пошуку роботи.

1. Визначення конкретної цілі.

Перш за все, дайте відповідь на питання: «Чи знаю я конкретно, що шукаю? Чи є в мене конкретна ціль?». Адже на роботі ми проводимо, як мінімум, третю частину свого життя, тому умови роботи впливають на ефективність нашої праці, здатність концентруватися.

2. Резюме — це просто. Принципи підготовки резюме.

Знайомство роботодавця з вами починається задовго до співбесіди. Ваша перша зустріч з HR-менеджером або менеджером з підбору персоналу — це ваше резюме, аркуш паперу формату А4, де вказано важливу інформацію про вашу освіту, досвід роботи, а також ваші особисті дані. Підійти до викладу даної інформації треба дуже серйозно. Від цього аркушу залежить, запросять вас на співбесіду чи ні. [3].

Пишіть унікальне резюме окремо для кожної обраної посади. Чітко формулюйте ціль. Уникайте розмитих формулювань і побажань. Резюме слід складати на тій мові, на якій вимагає роботодавець. Якщо у вас є якісь особливі досягнення, напишіть про них. Перевіряйте орфографічні помилки. Завжди майте резюме в роздрукованому і електронному варіанті. Якщо ви маєте якісну електронну фотографію, можете розмістити її в лівому верхньому кутку резюме. Не рідше одного разу на квартал переглядайте і доповнюйте резюме, тоді воно не втратить актуальності. І саме головне, будьте чесними. Менеджер з персоналу на співбесіді чи при телефонній розмові швидко визначить на скільки достовірна інформація вказана в резюме (див шаблон).

3. Вивчення ринку праці. Пошук вакансій.

Якщо ви вже вирішили, в якій сфері хотіли б працювати, можна переходити до вивчення ринку праці і пошуку підходящих вакансій. Є різні способи пошуку роботи:

- газети та журнали, присвячені працевлаштуванню — традиційний і перевірений спосіб пошуку роботи;
- Інтернет — можливість зайти на спеціалізовані сайти, присвячені працевлаштуванню або проглянути сайти компаній, які конкретно вас цікавлять;
- оголошення в громадських місцях;
- Державна служба зайнятості;
- з допомогою родичів та знайомих;
- відвідування ярмарок вакансій та днів кар'єри.

4. Співбесіда. [4].

Успішне проходження співбесіди — це справжнє мистецтво. Мистецтво спілкування, вміння відчувати міру у своїх словах і здатність контролювати свої несвідомі реакції. Щоб пройти співбесіду і отримати бажану посаду, треба вміти поставити себе на місце працедавця, зрозуміти і відчути, які вимоги будуть ставитися до людини, яка претендує на цю роботу. Вивчення цього мистецтва вимагає часу, але навчитися йому можна.

Для досягнення позитивного результату вам потрібно пройти два етапи — підготовку до співбесіди і власне розмову. Перший етап — підготовка до співбесіди.

Спочатку потрібно зібрати якомога більше відомостей про фірму і людей, з якими ви збираєтеся зустрітися. Про організацію, в яку ви ідете на інтерв'ю, вам потрібно знати: чим вона займається, які перспективи у цього напрямку, протягом якого часу існує, її юридичний статус, якої думки про організацію преса, чи має партнерів за кордоном, наскільки стабільним є склад керівництва. Знайти необхідну інформацію вам допоможе продукція компанії, рекламні брошури, статті в газетах і журналах. Певне, достатньо суб'єктивне враження «зсередини» про організацію дасть спілкування з людиною, яка є чи була її співробітником.

Дуже важлива частина підготовчого етапу — продумування відповідей на запитання, які, скоріше за все, ви почуєте. Зрозуміло, що ці відповіді повинні не тільки надавати вам впевненості у собі, але і підвищувати ваші шанси на успіх. Серед таких запитань:

- Що ви можете розказати про себе? (коротка розповідь, мінімум автобіографії, максимум - навичок і досвіду, корисного для нової роботи).
- Чому ви обрали нашу компанію? (можливості росту).
- Які ваші сильні сторони? (перш за все — риси, корисні для організації).
- Які ваші слабкі сторони? (негативні риси, які мають і позитивний аспект).
- Чому ви хочете отримати цю роботу? («продайте» себе).
- У чому ми виграємо, якщо приймемо вас?
- На яку заробітну платню ви розраховуєте?

Відповідь на останнє запитання часто стає проблемою. Людину, яка назве дуже низьку платню, скоріше за все, будуть вважати поганим спеціалістом. Людину, яка оцінить себе зависоко, — надто

амбіціозною. Людина, яка вгадала або дізналася про реальну платню за таку посаду в компанії, виявляється, не використала усіх можливостей — можливо, вона могла би отримувати більше. Тому варто торгуватися. А для цього — задавати т.зв. змістовні «атакуючі запитання». [5]. Ці запитання повинні враховувати істинні інтереси працедавця і ситуацію конкретної співбесіди. При вміло поставлених запитаннях за певний час працедавець сам запитує, чи влаштує вас певна платня, і тепер ситуація у ваших руках. А от перелік нестандартних запитань, для яких також непогано підготувати відповіді, які би підвищували ваші шанси на отримання потрібної посади:

- Що виробили сьогодні?
- За що вас критикували останнім часом?
- Ви частіше погоджуєтесь чи сперечаєтесь. Чому?
- Наскільки ви відчуваєте людей, що вас оточують?
- Опишіть, будь ласка, ідеального керівника.
- Які з посадових обов'язків ви виконуєте з найбільшим успіхом?
- Назвіть три ситуації, в яких вам не вдалося досягнути успіху. Чому?
- Назвіть три моменти, які ви боїтеся виявити на новій роботі?
- Як ви мотивуєте інших?
- Як ви зрозумієте, що досягли своєї мети?

Вам потрібно психологічно підготуватися, щоб ваше хвилювання не виявилось сильнішим за вас. Одним допомагає те, що вони ніби дивляться на себе збоку, як у кіно, інші кілька разів продумують можливі варіанти протікання подій, треті уявляють щось дуже приємне і спокійне, коли відчувають, що почали хвилюватися. Отже, вам потрібно виробити свій спосіб заспокоюватися у складній ситуації.

Для того, щоб не запізнитись на очікувану співбесіду, вам потрібно з'ясувати, де точно знаходиться потрібна організація і скільки часу потрібно на дорогу. Не забудьте про копії дипломів, резюме, рекомендацій, підготуйте імена і телефони осіб, які можуть вас порекомендувати. Бажано мати запас часу на випадок, якщо співбесіда затягнеться. А перед виходом не забудьте зазирнути у дзеркало — це додає необхідної впевненості.

Етап другий — сама співбесіда

Отже, ви вчасно прийшли в кабінет людини, з якою маєте спілкуватися, відчуваєте достатньо впевнено і приблизно уявляєте собі, як будете відповідати на поставлені запитання. Вам потрібно знати ще кілька правил, щоб справити приємне враження:

- вітаючись з представником компанії, не подавайте руку першим,
- сідайте, коли вам пропонують це зробити,
- уважно слухайте і притримуйтеся того напрямку у бесіді, який задає співрозмовник,
- намагайтеся зрозуміти, навіщо задане кожне запитання, і відповідати, чесно описуючи свої кращі риси,
- не займайтеся зайвою саморекламою — краще описувати свої позитивні риси у межах поставленого запитання з ілюстраціями конкретними фактами,
- причини колишніх звільнень краще пояснювати аргументовано, але без зайвих емоцій і образ,
- намагайтеся уникати обговорення власних особистих і фінансових проблем,
- варто назвати заробітну платню, яку ви хотіли б отримувати, але тільки тоді, коли вас про це питають,
- після інтерв'ю варто подякувати співрозмовнику за увагу.
- Не забувайте! Під час співбесіди козирем є чарівність, в якій поєднуються приємна зовнішність (не обов'язково модельна), інтелект, вміння спілкуватися, правильно підібрана інтонація (не інтимна!), інтерес до інших, почуття власної гідності і шарм.

У деяких компаніях прийнято прощатися приблизно так: «Дякую. Якщо нам буде потрібна ваша допомога, ми зателефонуємо пізніше.» І це може означати як те, що вони мають провести співбесіди з іншими бажаними, так і ввічливе «ні». Можна запитати, коли вам зателефонують, і, якщо визначений термін пройшов, делікатно з'ясувати, у чому справа. А до того варто проаналізувати те, як відбувалася співбесіда, що вам вдалося з задуманого, що ви робили правильно, а що — ні.

Якщо ж можливе місце роботи справило на вас неприємне враження, якщо вам щось сильно не подобається у майбутніх співробітниках, то варто добре подумати, чи приймати таку пропозицію. Не забувайте, що знайти роботу не важко, якщо об'єктивно оцінити співвідношення власних бажань і здібностей.

Література:

1. Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП);
2. Закон України «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 року № 803-XII;
3. Закон України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю» від 4 листопада 2004 року № 2150-IV;
4. Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 1996 року № 992;
5. Положення про порядок прийому осіб на навчання за освітньо-професійними програмами підготовки магістрів за спеціальністю «Державна служба» в освітній галузі «Державне управління» та

працевлаштування випускників, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2005 року № 402.

**Андрей Пархимович
(Мозырь, Беларусь)**

ПОНЯТИЕ И УСЛОВИЯ ДОГОВОРА ФАКТОРИНГА

Факторинг не новая услуга на белорусском рынке, в настоящее время рынок услуг факторинга продолжает развиваться, что вызвано увеличением количества клиентов, осознавших выгоды использования факторинга и его преимущества перед другими финансовыми инструментами.

Основная задача факторинга – обеспечить такую систему взаимоотношений с покупателями, при которой поставщик мог бы предоставлять конкурентные отсрочки платежа своим клиентам, не испытывая при этом дефицита в оборотных средствах. Это возможно благодаря досрочному финансированию поставок с отсрочкой платежа банком-фактором в удобном для поставщика режиме.

По договору финансирования под уступку денежного требования (факторинга) одна сторона (фактор) – банк или небанковская кредитно-финансовая организация обязуется другой стороне (кредитору) вступить в денежное обязательство между кредитором и должником на стороне кредитора путем выплаты кредитору суммы денежного обязательства должника с дисконтом. Под дисконтом понимается разница между суммой денежного обязательства должника и суммой, выплачиваемой фактором кредитору. Размер дисконта, способ его расчета и порядок уплаты определяются в договоре факторинга. Условиями договора факторинга дополнительно могут быть предусмотрены иные виды вознаграждения, взимаемого фактором, за предоставление кредитору других финансовых услуг, связанных с денежными требованиями, являющимися предметом уступки (ст. 153 Банковского кодекса Республики Беларусь) [1].

Можно дать следующее упрощенное определение факторинга: это предоставление банком-фактором краткосрочного финансирования клиенту – поставщику путем перечисления денежных средств на его расчетный (текущий) счет с дальнейшим погашением возникшей задолженности за счет уступки банку-фактору денежных поступлений от продукции (товаров), которые клиент отгрузил покупателям.

Относительно места факторинга в системе договоров единства мнений нет. Факторинг – это сложное правовое явление, которое объединяет в себе отношения кредита, уступки требования, поручения. По сути, все возможные варианты факторинга, допускаемые белорусским законодательством, сводятся к двум типам:

1. Факторинг по типу кредитной операции под обеспечение дебиторской задолженности. Кредитом является сумма финансирования, предоставленного фактором, а уступка права требования к покупателю рассматривается в качестве способа обеспечения его возврата. Как правило, это факторинг с правом регресса, то есть кредитные риски несет продавец.

2. Факторинг как купля-продажа дебиторской задолженности, когда фактор покупает право требования к покупателю (аналогия с учетом векселя). В отличие от первого типа факторинга второй скорее не активная, а посредническая банковская операция. Наличие или отсутствие у фактора права регресса определяется условиями договора (принимает ли продавец на себя поручительство за покупателя либо нет).

Если денежное требование к должнику было уступлено кредитором в целях обеспечения исполнения его обязательств перед фактором и иное не предусмотрено договором факторинга, фактор обязан представить кредитору отчет и передать ему уплаченную должником сумму денежного обязательства в части, превышающей обеспеченную уступкой требования сумму обязательств кредитора перед фактором.

Несмотря на регулирование данного вопроса в необходимом объеме в законодательных актах, специалисты, непосредственно занимающиеся факторингом, отмечают, что в Беларуси в недостаточной степени регламентированы эти правоотношения на уровне подзаконных актов, что иногда вызывает вопросы в правоприменительной практике. И в месте с тем, такая ситуация открывает этому виду операций широкие перспективы ввиду минимального количества ограничений.

Основой осуществления факторинговых операций является договор факторинга.

Договору факторинга, в обязательном порядке, будут свойственны следующие черты:

- в качестве сторон договора факторинга выступают: поставщик товаров (работ, услуг) с одной стороны, и специализированная организация (банк) – с другой;
- договор факторинга всегда является возмездным, так как фактор приобретает право требования с определенной выгодой для себя (дисконтом);
- договор факторинга всегда является двусторонним в силу того, что поставщик передает или обязуется передать денежное требование, а фактор обязуется выплатить за это поставщику определенную денежную сумму;
- предметом факторинга являются лишь денежные обязательства, вытекающие из договора купли-продажи (мены) или подряда (возмездного оказания услуг);

- факторинг, як правило, являється дящимся договором. То есть объектом договора факторинга, зачастую является передача задолженностей покупателей (заказчиков) перед поставщиком по мере их появления;
- основанием передачи требования при факторинге является договор купли-продажи, подтверждающий право требования.

При решении вопроса, будет ли банк заключать договор о факторинговом обслуживании, необходимо получить следующую информацию:

- производит ли поставщик товары или оказывает услуги, пользующиеся спросом и высокого ли они качества;
- причины нехватки оборотных денежных средств: из-за несвоевременного погашения долгов дебиторами, либо недостаточного уровня прибыли вследствие чрезмерных товарных запасов и др.;
- квалификацию управленческого персонала; налажен ли внутренний контроль.

В общем виде требования фактора к кредитору включают следующие аспекты:

- положительная кредитная история;
- положительная деловая репутация;
- отсутствие задолженности по налогам и иным платежам;
- отсутствие фактов привлечения к уголовной ответственности за экономические правонарушения учредителей, руководителей и главного бухгалтера.

Погашение задолженности по договору факторинга должно осуществляться с соблюдением сроков, предусмотренных договором факторинга. Должник обязан произвести платеж фактору при условии, что он получил от кредитора либо от фактора письменное уведомление об уступке денежного требования, в котором определено подлежащее исполнению денежное требование, а также указано лицо, которому должен быть произведен платеж [2, с. 57]. Если соответствующего уведомления должник не получал, исполнение должником обязательств кредитору будет признано надлежащим исполнением.

Следует отметить, что банки предпочитают оказывать услугу по финансированию под уступку денежного требования кредиторам, находящиеся на расчётно-кассовом обслуживании в данном банке.

Также одной из особенностей факторинга, является обеспечение данной сделки. Обеспечением исполнения обязательств может быть движимое и недвижимое имущество, принадлежащее залогодателю на праве собственности (товары в обороте, оборудование и другие основные средства, транспортные средства, здания, сооружения и т.п.), гарантийный депозит денег, поручительство другого юридического лица, залог имущества третьего лица, неустойка. Наиболее распространенным способом обеспечения является залог, что создает некоторые неудобства кредиторам.

По своей природе договор факторинга является своеобразным сочетанием кредитного договора (предоставление финансирования) и договора о предоставлении услуг. К договору факторинга могут subsidiarily применяться нормы Гражданского кодекса Республики Беларусь об уступке требования, если в этом возникает потребность (пробелы в регулировании факторинговых отношений) и если нормы об уступке не противоречат существу правоотношений, сложившихся между сторонами в рамках договора факторинга [3, с. 795].

Стоит отметить, что все заключаемые договоры факторинга сопровождаются индивидуальным подходом банка к клиенту. Сумма дисконта и срок финансирования устанавливаются в каждом конкретном случае индивидуально.

Таким образом, значение факторинга состоит в том, что клиент, не дожидаясь, пока наступит срок платежа его должника или пока сможет реально уплатить долг, получает эти денежные средства от фактора. Тем самым клиенту предоставляется возможность направить полученные денежные средства на цели своей деятельности, выигрывая во времени, что, в свою очередь, ведет к повышению рентабельности предпринимательской деятельности, наиболее эффективному использованию капитала. Заинтересованность фактора в данном договоре проявляется в том, что он, имея свободные средства, финансирует клиента, получая за это вознаграждение.

Также следует отметить, что в главе 19 Банковского кодекса Республики Беларусь существенные условия договора факторинга закреплены не четко. Судебная практика в качестве таких существенных условий называет предмет договора, цену договора и вознаграждение финансового агента. Стороны договора факторинга не всегда оговаривают все эти условия. Такая неурегулированность положений о факторинге ведет к тому, что участники рынка редко используют договор факторинга.

Литература:

1. Банковский кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей 3 октября 2000 г.: одобр. Советом Респ. 12 октября 2000 г.: текст Кодекса по состоянию на 4 июня 2015 г. // Эталон – Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2015.
2. Довнар, Ю.П. Банковское право. Общая часть / Ю.П. Довнар. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск: Амалфея, 2007. – 336 с.

3. Комментарий к Гражданскому кодексу Республики Беларусь с приложением актов законодательства и судебной практики (постатейный): в 3 кн. / редкол.: В.Ф. Чигир [и др.]. – Минск: Амалфея, 2007. – Кн. 2. – 1060 с.

Научный руководитель:

Старший преподаватель кафедры конституционного права Гродненского государственного университета имени Янки Купалы Дуля Елена Николаевна.

**Катерина Пілявська
(Харків, Україна)**

ВИДИ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Однією з актуальних проблем підприємництва є визначення місця серед суб'єктів господарського права такому суб'єктові, як підприємство. Це зумовлено особливими науковими та практичними, а також економічними і соціальними функціями підприємства в правовій системі, а саме функціями товаровиробника, який задовольняє суспільні потреби у продукції, роботах, послугах. Тому розгляд законодавчого інституту підприємства як господарюючого суб'єкта є досить важливою проблемою господарського права України.

Питання тих чи інших правових аспектів діяльності підприємств, зокрема з точки зору забезпечення законності в їх функціонуванні, постійно привертала увагу дослідників. Проблема правового статусу підприємств досліджувалася у наукових працях відомих вітчизняних та зарубіжних науковців: В.Лаптева, В.С.Мартемьянова, О.В.Олейник, В.Ф.Опришка, І.Г.Побірченка, Н.О.Саниахметової, В.І.Семчика та інших.

Законами України визначено три основних види підприємств: державне колективне та індивідуальне. При цьому остання група має можливість створення індивідуального, сімейного та приватного підприємства [1].

Малий бізнес здійснюється шляхом створення розгалуженої системи малих підприємств. Згідно із Законом України "Про підприємства" до малих відносяться такі підприємства:

- у промисловості й будівництві - з числом працюючих до 200 чоловік;
- у науці й науковому обслуговуванні - до 100 чоловік;
- в інших галузях виробничої сфери (крім роздрібної торгівлі) - до 50 чоловік;
- у галузях нематеріального виробництва - до 25 чоловік;
- у роздрібній торгівлі - до 15 чоловік.

У нашій країні в залежності від природно-кліматичних, національних, технологічних та інших особливостей регіонів можуть бути різні критерії виділення малої економіки.

Законодавство України надає широкі права щодо створення малих підприємств. Так, засновниками їх можуть бути орендні, колективні, спільні підприємства, кооперативи, акціонерні товариства та інші підприємства й організації, а також громадяни, члени сімей, інші особи, що спільно ведуть трудове господарство.

Малі підприємства - досить поширена й ефективна форма господарювання. Вони мають багато таких рис, які не можуть бути притаманні великим підприємствам. Саме мале підприємство здатне найоперативніше реагувати на кон'юнктуру ринку і таким чином надавати ринковій економіці необхідної гнучості. Ця властивість малого бізнесу набуває особливого значення в сучасних умовах, коли відбувається швидка індивідуалізація і диференціація споживацького попиту, прискорення науково-технічного прогресу, розширення номенклатури товарів та послуг.

Отже, значення малого бізнесу в нашій державі дуже велике. Без малого бізнесу ринкова економіка ні функціонувати, ні розвиватися не в змозі. Становлення та розвиток його є однією з основних проблем економічної політики в умовах переходові від адміністративно-командної економіки до нормальної ринкової економіки. Малий бізнес у ринковій економіці - головний сектор, що визначає темпи економічного росту, структуру і якість валового національного продукту. Малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 (п'ятдесяти) осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної 500 000 (п'ятисот тисячам) євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні.

Великими підприємствами визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує 1 000 (одну тисячу) осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму, еквівалентну 5 000 000 (п'яти мільйонам) євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні.

Акціонерним товариством є господарське товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства в межах вартості належних їм акцій.

За характером діяльності в малому бізнесі можна виділити декілька видів підприємств. До першого виду належать індивідуальні або сімейні підприємства. Індивідуальне - це підприємство, що засноване на особистій власності окремої особи та виключно на її праці; сімейне ж підприємство засновується на власній праці членів однієї сім'ї які проживають разом. Отже, такі підприємства передбачають

індивідуальну трудову діяльність окремих осіб або сімей.

Майно індивідуального підприємства формується з майна громадянина (сім'ї), одержаних доходів та інших законних джерел. Індивідуальне підприємство може бути створене також у результаті придбання громадянином (сім'єю) державного або комунального підприємства.

Інший вид малих підприємств - кооперативи або колективні підприємства, чисельність працюючих у яких не перевищує установлених обмежень. Кооператив являє собою об'єднання декількох громадян для спільної господарської діяльності на основі договорів між ними.

Усі інші підприємства визнаються середніми. Відповідно до ст. 113 Господарського кодексу України приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання — юридичної особи. Порядок організації та діяльності приватних підприємств визначається цим Кодексом та іншими законами.

Важливою формою підприємництва, є організація акціонерних підприємств. Акціонерні форми господарювання базуються на створенні акціонерних товариств. У Законі України "Про господарські товариства" зазначається, що акціонерним товариством називається організація, яка має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язання тільки майном товариства[2, с.276]. Головною метою створення акціонерних товариств у нашій країні є залучення до господарського обігу вільних коштів (грошових і матеріальних) трудящих, а також підприємств для виконання певних господарських завдань. Акціонерне товариство створюється на основі купівлі-продажу акцій.

Акціонерні підприємства поділяються на два види: акціонерне товариство відкритого типу, акції якого можуть розповсюджуватися шляхом відкритої передплати, купівлі-продажу на біржах; акціонерне товариство закритого типу (або ТОВ), акції якого поширюються лише серед його засновників.

Досить важливим також є орендне підприємство - це господарська одиниця, яка самостійно здійснює підприємницьку та іншу діяльність на основі строкового платного володіння і користування майном, переданим в оренду орендареві за договором. Об'єктами оренди є: цілісні майнові комплекси державних підприємств, організацій або їхні структурні підрозділи; окреме індивідуально визначене майно державних підприємств, організацій.

Договірне товариство, як організаційно-правова форма у розвинутих країнах, а в нашу практику воно лише починає входити. Договірне товариство утворюють юридичні та фізичні особи, коли вони знаходять вигоду в спільних діях на ринку, але не бажають втрачати своєї самостійності - зливати свій капітал або створювати нову юридичну особу.

Досить поширеним на території України є спільне підприємство - це організація, що має широкі права в галузі експортно-імпорتنних операцій, погодження цін, укладання контрактів, працює на принципах повного госпрозрахунку, валютної самоокупності. Важливе значення для створення та розвитку спільних підприємств має Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність". Спільне підприємство може бути створене або шляхом його заснування, або в результаті придбання іноземним інвестором частки участі у раніше заснованому підприємстві без іноземних інвестицій або придбання такого підприємства цілком.

Відповідно до Закону України "Про підприємства" більш поширеними на території України є державні підприємства, які будуються на поєднанні прав власника майна та принципів самоуправління трудового колективу. Державні підприємства поділяються на два види: державне комунальне, засноване на власності адміністративно-територіальних одиниць, і республіканське, засноване на державній власності, а також інших типів підприємств, включаючи орендне, що не суперечить законодавчим актам України.

Державне підприємство несе повну відповідальність за свої зобов'язання перед державою та іншими підприємствами, організаціями, установами за дотримання кредитних договорів і розрахункової дисципліни. Підприємство, яку не виконує свої зобов'язання за розрахунками, може бути оголошене банком, що його обслуговує, неплатоспроможним (банкрутом).

Великомасштабному бізнесу властиві форми організації, в основі яких лежить об'єднання підприємств, фірм у сукупні структури. Це збірні асоціативні форми: корпорація (акціонерне товариство, що об'єднує діяльність декількох фірм для досягнення їхніх загальних цілей або захисту привілеїв); господарські асоціації (договірні об'єднання підприємств і організацій, утворені для спільного виконання однорідних функцій і координації загальної діяльності); концерни (форма договірних значних об'єднань звичайно монопольного типу, що дозволяє використовувати можливості великомасштабного виробництва, комбінювання, кооперування, завдяки наявності виробничо-технологічних зв'язків; холдингові компанії (мають контроль над іншими компаніями або за рахунок володіння їхніми акціями і грошовим капіталом, або в зв'язку з правом призначати директорів підконтрольних компаній); консорціум (тимчасове добровільне об'єднання підприємств, організацій, утворене для вирішення конкретних задач і проблем, здійснення значних інвестиційних, науково-технічних, соціальних, екологічних проектів).

Отже, підсумовуючи все викладене, та оглянувши всі види підприємств, можемо зробити наступні висновки, що звичайно, вирішення цих проблем вимагає певної програми комплексного розвитку та реструктуризації економіки. Основним важелем цієї програми повинна бути ефективна законодавча база, взаємодія всіх державних органів, спрямована на розвиток підприємств. Але ми не повинні також забувати про те, що подібний процес вимагає відповідного бажання та політичної волі керівників нашої держави.

Враховуючи все вище викладене, можемо стверджувати, що питання вивчення підприємств у

нашій державі повинно мати комплексний характер, передбачаючи удосконалення законодавства, реформування органів що займаються питання підприємств в Україні.

Література:

1. Закон України від 7 лютого 1991 року № 698 – XII « Про підприємництво»// Відомості Верховної Ради України. – 2012.- №32. Ст.265.
2. Закон України від 27 березня 1991 року № 887 – XII «Про підприємства»// Відомості Верховної Ради України. – 1991.- №24. Ст.272.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент, Леонтьєва Ліна Віталіївна.

**Оксана Чухіль, Анастасія Гашинська
(Харків, Україна)**

ФІКТИВНИЙ ШЛЮБ В УКРАЇНІ

Люди зустрічаються, закохуються, одружуються, інколи розлучаються, інколи живуть довго і щасливо, інколи довго і нещасливо. Проте є й такі, які разом не живуть і дня. Роблять вони це для задоволення своїх власних інтересів. Те, що вони роблять, у народі називають «фіктивним шлюбом». Фіктивний – уявний, що видається за дійсність. Розділ 2 статті 40 Сімейного кодексу України визначає, що фіктивним є не лише той шлюб, який укладено за змовою чоловіка і жінки, а й той, у якому наміру створити сім'ю не мала хоча б один із подружжя [1, с.10]. Відповідний юридичний нюанс є досить цікавим, оскільки дозволяє визнати поза законом навіть той шлюб, який першочергово укладався із найблагороднішою метою.

Укладення шлюбів без наміру створити сім'ю, тобто "про людське око", за радянських часів зумовлювалося різними нормативно-правовими вимогами та заборонами. Так, одержати колгоспникові паспорт і виїхати із села можна було у разі шлюбу з городянином; виїхати за кордон можна було лише у зв'язку із шлюбом з іноземцем; прописатися в столиці - завдяки шлюбові з киянином. За допомогою фіктивного шлюбу вдавалося ухилитися від роботи за призначенням після закінчення навчання. Сьогодні не існує колгоспів, ліквідована прописка як передумова виникнення окремих прав, неважко виїхати за кордон, однак фіктивні шлюби як явище продовжує існувати, хоча і живиться воно уже дещо іншими причинами.

Причинами реєстрації фіктивного шлюбу можуть бути різними, як правило, вони пояснюються та обумовлюються бажанням отримати певні права, підставою виникнення яких самостійно чи у складі інших юридичних фактів є шлюб, наприклад, отримання спадщини, житлової площі тощо.

Протягом кількох останніх років стрімко зросла кількість людей, що залишають Україну в пошуках роботи у зв'язку зі складною соціально – економічною ситуацією в країні. Паралельно цьому все більш і більш актуальною стає проблема фіктивних шлюбів, в які втягують українських жінок, які працюють в різних країнах, зрозуміло, що вони покинули нашу країну в надії на краще життя, і фіктивний шлюб з іноземцем для таких жінок – не що інше, як прагнення поліпшити своє матеріальне становище. На жаль, в більшості випадків фіктивний шлюб не тільки покращує життя жінки, а навпаки - призводить до серйозних проблем, аж до торгівлі людьми. Також самотні українські красуні поліпшують матеріальне становище за рахунок погодження стати тимчасовими дружинами іноземців, аби спростити їм процедуру отримання громадянства. Українки дарують їм сторінку у паспорті, а ті дякують грошима.

Оголошень про послуги фіктивного шлюбу в інтернеті не злічити. Українок цікавлять гроші, іноземців - громадянство. Аби стати громадянином України, емігранту потрібно прожити тут 5 років, а уклавши шлюб - всього два.

Лише за минулий рік українці уклали 359 шлюбів з іноземцями. Та з'ясувати, скільки з них фіктивних - неможливо. Зокрема, йдеться про укладення шлюбу на два роки, що надасть чоловікові право отримати посвідку на проживання в Україні, тобто всі права пересічного українця, крім виборчого та можливості обіймати державні посади.

За такі послуги українки просять від 25-ти до 30 тисяч євро. Стати дружиною канадця коштує 20-25 тис. євро. Німці, французи, бельгійці та швейцарці за таку послугу платять 20 тис. євро. Італійці та іспанці - від 10 тисяч, а громадяни Латвії, Литви та Естонії за неправдивий шлюб готові віддати від 5 до 7 тисяч євро. Ринкова ціна фіктивного шлюбу – 20 тис грн. Ринкова в буквальному сенсі слова, адже саме за \$800-1000 зазвичай домовляються про одруження на українських ринках, де часто працюють іноземці.

Жінки, які погоджуються на такий шлюб, як правило, молодше 20 років, багато з них росли в бідних багатодітних сім'ях, деякі навіть мають інвалідність.

Але на перший погляд невинний договір одружитися фіктивно заради громадянства може обернутися великими проблемами – можна навіть втратити квартиру. В Україні за фіктивні шлюби не карають і не перевіряють подружжя, чи дійсно вони одружуються по коханню. Довести, що штамп в паспорті потрібен виключно для громадянства, неможливо. Але, погоджуючись на такий шлюб, фіктивний чоловік може нескінченно тягнути гроші – спочатку візьме за сам факт одруження, а потім ще й за згоду на отримання вами громадянства, а потім за те, що нічого нікому не розповість. Ще одна небезпека –

фіктивний партнер може претендувати на вашу квартиру або на її частину. Не врятує і шлюбний контракт, адже шлюбні контракти можна оскаржити в суді.

За рахунок фіктивного шлюбу, українці також можуть потрапити за кордоном у неприємну ситуацію, так як, у деяких країнах, як, наприклад, у США та Німеччині, серйозно підходять до шлюбів з іноземцями і перевіряють на фіктивність союзу. Якщо виявиться брехня, то іноземця депортують, ще й заборонять в'їзд у країну назавжди.

Як показує судова практика, в Україні встановлення факту відсутності наміру створити сім'ю є ускладненим. Доказами фіктивності шлюбу можуть бути, наприклад, нетривале спільне проживання, приховання наміру виїхати за кордон, відмова від інтимних стосунків, підтримання інтимних відносин з іншими особами тощо. Водночас велика різниця у віці або матеріальний розрахунок, задля досягнення якого особа одружується, чи небажання мати дітей не можуть трактуватися як достатній доказ відсутності наміру створити сім'ю [2].

Аналіз судових справ свідчить про те, що найчастіше підставами для визнання шлюбу недійсним вказуються наступні: окреме проживання, відсутність спільно набутого майна, відсутність турботи один про одного та взаємної матеріальної підтримки, приховування подружніх відносин від третіх осіб, небажання народжувати спільних дітей, відкрите демонстрування перед третіми особами відсутності фактичних шлюбних відносин та наголошення на фіктивності реєстрації шлюбу.

Водночас, жодна з наведених обставин справи не взята до уваги судом як самостійна чи єдина підстава визнання шлюбу недійсним. При ухваленні рішення суд оцінював докази в їх сукупності та лише за наявності достатніх підстав вважати, що укладаючи шлюб сторони не мали наміру створювати сім'ю та набувати для себе прав та обов'язків подружжя, суд приходив до висновку про фіктивність такого шлюбу.

Щодо наслідків фіктивного шлюбу, то на відміну від низки європейських держав, кримінальної чи адміністративної відповідальності за фіктивний шлюб законодавством України прямо не передбачено.

Фіктивний шлюб не є підставою для виникнення у осіб, між якими він був зареєстрований, прав та обов'язків подружжя, а також прав та обов'язків, які встановлені для подружжя іншими законами України. Якщо протягом «штучного» шлюбу особи набули майно, воно вважається таким, що належить їм на праві спільної часткової власності. Розмір часток кожного з них визначається відповідно до їхньої участі у придбанні цього майна своєю працею та коштами. Особа, яка у зв'язку з реєстрацією недійсного шлюбу змінила своє прізвище, вважається такою, що іменується цим прізвищем без достатньої правової підстави. Визнання шлюбу недійсним тягне за собою недійсність шлюбного договору, якщо він був укладений такими особами.

З іншого боку, відповідно до ст. 46 Сімейного кодексу України, добросовісна особа у такому союзі (чоловік чи жінка) має право: на поділ майна, набутого у недійсному шлюбі, як спільної сумісної власності подружжя; на проживання в жиллому приміщенні, в яке вона поселилася в зв'язку з недійсним шлюбом; на аліменти відповідно до закону (статті 75, 84, 86 та 88 зазначеного кодексу); на прізвище, яке вона обрала при реєстрації шлюбу. Усі зазначені права повинні бути визнані та підтверджені рішенням суду.

Стаття 47 Сімейного кодексу України охороняє права дітей, що були народжені у такому шлюбі. У цьому випадку батьком дитини визнається чоловік матері, а діти, народжені у фіктивному шлюбі, перебувають у встановленій спорідненості з обома батьками.

Однак варто звернути увагу на те, що законодавство України визначило, що фіктивним є не лише той шлюб, який укладено за змовою чоловіка і жінки, а й той, у якому наміру створити сім'ю не мала хоча б один із подружжя. І тому у випадку, коли фіктивний шлюб завдасть майнової шкоди другому з подружжя, або, наприклад, державі, цілком ймовірно, що такі дії правоохоронними органами класифікуватимуться як заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (стаття 192 Кримінального кодексу України).

Таким чином, розглянувши незаконність узаконених відносин і небезпеки фіктивного шлюбу можна сказати що, фіктивні шлюби – це незаконно. Однак, якщо всі документи справжні, то кримінальної відповідальності не передбачено, тому відповідальність є тільки перед вашою совістю. Однак нареченим досить часто доводиться розплачуватися за фіктивні відносини. Липові наречені часто стикаються з шантажем з боку подружжя, який несе за собою додаткові витрати.

Література:

1. Сімейний кодекс України: за станом на 10.01.2002 р. / Верховна Рада України. – офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2002. – 135 с.
2. Чепульченко Г.Д., Скоробогатова А.И., Закон і громадянин. Україна. 1990. – 89 с.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Селезень Світлана Володимирівна.

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Зайнятість та працевлаштування молоді є актуальною темою на сьогоднішній день. Саме молодь є найбільш соціально та економічно активною групою, яка обумовлює соціально-економічний розвиток суспільства та держави. Проте, не завжди можливо відтворити бажання працювати за дия власного забезпечення та соціально-економічного розвитку країни. Така проблема існує і в Україні.

В Україні найбільше від безробіття потерпають молоді люди віком від 15 до 24 років.

Швидкому працевлаштуванню передусім заважає брак досвіду та кваліфікації. Обираючи професію або спеціальність молоді люди часто не орієнтуються на потреби ринку праці, а тому дуже важливо допомогти випускникам шкіл зорієнтуватися у світі професій, ситуації на ринку праці конкретного регіону, пройти профдіагностичне тестування, підібрати варіанти підходящої роботи або профнавчання за актуальними професіями.

Мета статті. Метою є дослідження проблем зайнятості і працевлаштування в нашій державі молоді, а також особливостями правового регулювання працевлаштування молоді в Україні.

Перехід України до ринкової економіки зумовлює глибокі зміни у характері суспільно-трудоких відносин, які потребують адекватного правового регулювання. А нині трудове законодавство, яке в своїй основі представлене ще радянським Кодексом законів про працю, не завжди в змозі забезпечити належний рівень регулювання трудових відносин, що в підсумку відбивається на рівні гарантій трудових прав працівників, зокрема молоді.

Зайнятість населення – це сукупність соціально-економічних відносин між людьми щодо забезпечення працездатного населення робочими місцями, формування розподілу та перерозподілу трудових ресурсів з метою їх участі у суспільно корисній праці та забезпечення розширеного відтворення робочої сили. Таке визначення охоплює великий комплекс проблем, за якими стоять структурна, інвестиційна, цінова, грошово-кредитна, кадрова, освітня, міграційна, демографічна, соціальна політика держави. Ця сукупність соціально-трудоких відносин знаходить свій прояв у певних економічних категоріях, таких, наприклад, як індивідуальна або колективна трудова діяльність, процес самої праці, продуктивність праці, її умови, нормування, мобільність та професійна підготовка кадрів, доходи і заробітна плата тощо. Звідси випливає, що зведення проблеми зайнятості населення лише до відсутності безробіття – це не виправдане, помилкове і шкідливе з точки зору державної політики зайнятості припущення.

Забезпечення задовільного рівня зайнятості молоді на сьогодні виступає одним із пріоритетних завдань розвитку держави. Адже саме молодь є найактивнішою частиною працездатного населення. Лише з урахуванням динаміки рівня її зайнятості можна розробляти соціально-економічні прогнози розвитку країни на довготривалу перспективу. Проблема зайнятості молоді становить інтерес багатьох науковців світу. Проте в Україні вона актуалізується в середньому раз на п'ять років. Це зумовлено необхідністю ухвалення державних програм щодо підтримки та сприяння розвитку цієї категорії населення.

Молодь більше піддається і зовнішнім, і внутрішнім впливам щодо ситуації із забезпеченням її зайнятості як продуктивнішої частини населення. За даними Державної служби статистики у 2013 році, рівень зайнятості серед осіб у віці 25-29 років був вищий, ніж в середньому по Україні (60,3%) та становив 73,8%. Серед осіб віком 15-24 роки цей показник склав лише 32,5%. Низький рівень зайнятості серед таких осіб Державна служба зайнятості обумовлює тим, що молодь у такому віці навчається та не має стійких конкурентних переваг на ринку праці.

Рівень безробіття, визначений за методологією Міжнародної організації праці (МОП) серед молоді у віці 25-29 років за 2013 рік становив 8,7%. Серед осіб у віці 15-24 роки цей показник становив 17,4% та був удвічі вищий ніж цей показник серед всіх вікових груп. Високий рівень безробіття обумовлений тим, що значна частина молодих людей не має необхідних професійних навичок і досвіду роботи.

Таким чином, молодь – це група, яка найбільш ризикує в сучасних умовах. Молодіжний сегмент ринку праці становить значну частку і є значним важелем підвищення продуктивності та конкурентоспроможності праці. Важливо зазначити, що проблема соціального захисту молоді на ринку праці повинна вирішуватися через державні заходи, які посилюються економічними та соціальними змінами, які дають можливість якомога скорішої реалізації цих заходів. Головні напрями підвищення рівня працевлаштування молоді на ринку праці в Україні:

1. Необхідно активізувати процеси підтримки ініціатив молоді щодо професійної підготовки і працевлаштування, заохочення її до активного пошуку роботи. Для цього дуже важливою є повна та кваліфіковано надана інформація щодо перспектив професійного росту молоді.

2. Варто створити таку мотиваційну поведінку особистості, завдяки якій вона була б зацікавлена в регламентованих видах діяльності, сприяти відродженню ціннісних орієнтацій до праці, які виступають як основні засоби досягнення різноманітних цілей і, отже, виконують функцію регулятора соціальної поведінки особи.

3. Доцільним є реальне стимулювання особистої ініціативи, розвиток підприємництва, малого та середнього бізнесу, що забезпечує створення нових робочих місць.

4. Основними заходами в межах реформування системи освіти мають стати: створення дієвої та ефективної системи безперервного навчання.

5. Засоби масової інформації, молодіжні організації мають психологічно готувати молодь до усвідомлення нею тієї ролі, яку вона може й буде відігравати в розвитку своєї країни. студентами з метою стажування, виконання волонтерських і тимчасових робіт.

Молодь – важливий рушій прогресу країни. Саме завдяки отриманим теоретичним знанням та практичним вмінням молоді люди мають можливість впливати на подальший розвиток держави.

Висновки. Молодь в Україні, становлячи значну частку серед усього населення, являє собою вагомий ресурс для ринку праці. Переважна частина молоді сконцентрована в міських поселеннях, де більше можливостей одержати фахову освіту і вищий рівень життя.

Молодь України має реальну можливість обирати вид економічної діяльності і здатна скласти конкуренцію на ринку праці старшому поколінню працівників. Разом з тим, процес формування раціональної, продуктивної зайнятості молоді перебуває на початковому етапі.

Без припливу молодих кадрів сфера матеріального виробництва та соціальна сфера приречені на занепад. Тому слід вживати невідкладних заходів щодо стимулювання активнішої участі молоді у відповідальних видах діяльності.

Література:

1. Чефранов А. Особливості працевлаштування молодих спеціалістів // Справочник кадровика. - № 9.
2. Синенко Н. Молодежная безработица в Украине и пути ее преодоления // Справочник кадровика. – 2007.
3. Левчук Ю.С. Теоретичні аспекти зайнятості населення // Формування ринкових відносин в Україні. - 2007.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Селезень Світлана Володимирівна.

**Анастасія Ричак, Ліна Леонтєва
(Харків, Україна)**

ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА ЖІНОК

Трудове законодавство України закріпило основні принципи прав жінок на ринку праці і притрудових взаємовідносинах. Так, згідно зі ст. 21 КЗпП держава забезпечує рівність трудових прав всім громадянам незалежно від походження, соціального, майнового становища, расової і національної належності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду й характеру занять, місця проживання та інших обставин. Те саме зазначено і в ст. 3 Закону України “Про зайнятість населення”. Водночас серед окремих категорій населення, для яких передбачаються додаткові гарантії зайнятості (ст. 5 Закону – встановлює квоти для прийняття на роботу), жінки виокремлюються як соціально незахищені і менш конкурентоспроможні, а особливо жінки які мають дітей віком до шести років, самотні матері – за наявності дитини віком від 14 років або дитини-інваліда. Це положення потребує гендерного уточнення. Перегляд цього положення тим більше є необхідним з огляду на його суперечність ратифікованій Україною у жовтні 1999 року Конвенції МОП №156 “Про рівне ставлення та рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящих із сімейними обов’язками”. Основною проблемою для цієї категорії є труднощі поєднання сімейних обов’язків з трудовою діяльністю. Право на працю законодавчо закріплене в Україні як невід’ємне право всіх людей. Правові економічні, організаційні основи зайнятості населення та захисту від безробіття, а також спеціальні гарантії держави у реалізації громадянами права на працю визначені Законом України “Про зайнятість населення”. Рівність жінок і чоловіків на працю забезпечується Основним Законом держави – Конституцією (ст. 43). Кожна особа – як чоловік, так і жінка – має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату. Кожному працездатному громадянину незалежно від статі гарантується захист від незаконного звільнення. Конституція гарантує рівні можливості у виборі професії та роду занять, трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки та перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Вільно обирати вид своєї діяльності. Право на працю нерозривно пов’язано з правом на справедливі і сприятливі умови праці. Визнаючи право на працю, держава включає в нього:

- а) справедливу заробітну плату і рівну винагороду за працю рівної вартості;
- б) забезпечення гідного життя для робітника і його сім’ї;
- в) умови праці, що відповідають вимогам безпеки і гігієни;
- г) однакові для всіх можливості просування по службі.

Розглядаючи закріплені у законодавстві України перший блок прав жінок, який стосується їх економічної рівності з чоловіками, по-перше можна відмітити справедливу заробітну плату і рівну винагороду за працю рівної вартості.

Термін “винагорода”, на наш погляд, містить у собі звичайну, основну або мінімальну заробітну плату або звичайну, основну або мінімальну платню і всяку іншу винагороду, надану прямо або побічно, у грошах або в натурі, підприємством робітнику внаслідок виконання ним якісної роботи; а термін рівна винагорода чоловіків і жінок за працю рівної вартості відноситься до винагороди, без дискримінації за ознаками статі.

Ст. 94 Кодексу Законів про Працю України передбачає право жінок і чоловіків на отримання рівної винагороди за працю рівної цінності, а також на спеціальні пільги та на рівні умови праці. Зазначена стаття декларує заборону будь-якого “зниження розмірів оплати праці” незалежно від віку, статі, раси та іншої приналежності особи. Але не зважаючи на те, що на законодавчому рівні жінки мають рівні з чоловіками права на працю та рівну винагороду за неї, заробітна плата жінок України значно нижча.

Проблема полягає в тому, що не зважаючи на високу професійну та освітню підготовку, жінки обіймають посади менш престижні, менш оплачувані та отримують заробітну плату в середньому на 28% меншу, ніж чоловіки.

Високі темпи зростання номінальної заробітної плати забезпечили позитивну динаміку реальної заробітної плати жінок. Починаючи з січня 2001р. щомісячні темпи зростання реальної заробітної плати по відношенню до відповідного періоду попереднього року перевищували 110%. За останні 4 роки вона зросла на 62%.

У даному контексті також доцільно розглянути право працюючих жінок на відпочинок.

Відповідно до ст. 20 Закону України “Про державну службу”, жінки так само як і чоловіки, повинні за вимогою з’являтися на роботу у вихідні, святкові і неробочі дні. Але законодавство України передбачає можливість особливих умов праці для жінок, що є позитивним чинником у зв’язку з процесом вивільнення диспропорції між пропозицією робочої сили і попитом на неї. Чинним законодавством передбачені у вигляді гарантій права жінок-матерів на встановлення гнучкого графіку роботи (Положення про порядок і умови гнучкого графіку роботи для жінок, які мають дітей); обов’язкове запровадження для жінок неповного робочого дня на їх вимогу (ст. 56 Кодексу законів про працю України, та Положення про порядок та умови застосування праці жінок, які мають дітей і працюють неповний робочий час); недопущення залучення до робіт у нічний час, до надурочних робіт і робіт у вихідні дні та направлення у відрядження вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 179 КЗпП України); право на переведення на іншу роботу із збереженням попереднього середнього заробітку до досягнення дитиною трьох років (ст. 178 КЗпП України); право на відпустку по вагітності, пологах, догляду за дитиною (ст. ст. 179, 181 КЗпП України).

У відносинах, пов’язаних з правом на оплачувані відпустки, тісно переплітаються трудові права працівників як матеріального, так і особистісного спрямування, оскільки цей вид часу відпочинку передбачає задоволення потреб працівників у духовному розвитку, вирішення соціально-побутових питань, сімейного спілкування із збереженням основного доходу за місцем роботи.

Законом України „Про відпустки” передбачені такі види відпусток, як щорічні відпустки, додаткові відпустки у зв’язку з навчанням, творчі та соціальні відпустки.

В експертному висновку за результатами проведення гендерно-правової експертизи нормативно-правових актів у галузі законодавства про працю зазначено, що ст. 19 Закону України “Про відпустки” потребує гендерного уточнення, оскільки зазначеною статтею Закону передбачено наданням щорічно додаткової оплачуваної відпустки тривалістю 7 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину-інваліда, або яка усиновила дитину, одинокій матері, батьку, який виховує дитину без матері (у тому числі й у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також особі, яка взяла дитину під опіку. Проте, ми вважаємо зазначеною статтею не передбачено такої гарантії жінці, яка виховує дитину без батька, батьку, який працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину-інваліда, або який усиновив дитину. Отже в п.7 даного Експертного висновку зазначено, що ст. 19 Закон України “Про відпустки” потребує внесення змін.

Не підлягає сумніву необґрунтованість такої позиції законодавця стосовно працюючих жінок і чоловіків, які мають дітей. Якщо сім’я вирішує, що у батька є більше можливостей виділити час для догляду за дітьми, а жінка, в свою чергу, не може залишити роботу, то має бути забезпечене право подружжя самим здійснювати вибір. Відповідно законодавчі положення потребують перегляду.

Забезпечення гідного життя для жінки-робітниці і її сім’ї. В Україні, як і в інших країнах перехідного періоду, спостерігається високий рівень безробіття, фемінізація бідності. Держава переживає соціальні та економічні труднощі, що не може не позначитись і на становищі жіноцтва. Зокрема, це спад виробництва, погіршення життєвого рівня, проблеми харчування та оздоровлення жінок і дітей, зниження показника зайнятості, ріст злочинності, нестача фінансових і матеріальних ресурсів. Ці труднощі лягли тягарем на плечі жінки. Тому реалізація принципу рівноправності та забезпечення гідного життя для робітника жінки і її сім’ї, йде перш за все, через запобігання безробіттю. Щодо становища жінок на ринку праці, то воно характеризується негативною стабільністю: значним вивільненням їх з підприємств, установ та організацій, більшим навантаженням на одну вакансію, укладенням процесу працевлаштування.

Відповідно більш поширеною до минулого року була саме серед жінок і вимушена неповна зайнятість. Останнє впливає на становище жінки на ринку праці через зміну цілого ряду можливостей:

- скорочується і без того низький рівень оплати праці;
- звужуються можливості щодо підвищення кваліфікації;
- звужується можливість кар’єрного росту;
- створюється можливість для сумісництва, зокрема в тіньовому секторі економіки.

Основні причини поширення вторинної зайнятості жінок в Україні такі:

- наявність в промислово розвинених районах вільних виробничих потужностей, приміщень тощо, які можна використовувати для різної діяльності, передусім на умовах вторинної зайнятості;
- існування (і навіть збільшення протягом останніх років) вільних земель, які використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції для власного споживання та на продаж;

- високий рівень вимушеної неповної зайнятості та можливості впровадження гнучкого (примусово гнучкого) графіку роботи, що дозволяє робітникам більш активно шукати додаткову зайнятість;
- існування малих (головним чином приватних) підприємств поряд з державними підприємствами (або на їх базі), дає змогу і керівникам і робітникам використовувати час основної роботи для виконання дооаткової роботи;
- наявність на великих державних підприємствах соціальних пільг, що утримує їх працівників від звільнення, а низький рівень зарплати та її несвоєчасні виплати спонукають до пошуку додаткових джерел доходів;
- поступова трансформація оцінок приватної власності, подолання упередження щодо неї, можливості її використання за умов залучення найманої праці.

Найбільш поширені серед жінок України такі види вторинної зайнятості:

- 1) регулярна додаткова робота, що включає в себе сумісництво, а також додаткові регулярні роботи на підприємствах, в фірмах та організаціях;
- 2) виготовлення (особисто або членами сім'ї) речей або продуктів на продаж (цей вид вторинної зайнятості включає в себе кустарне виробництво, рукоділля, виготовлення продуктів харчування на продаж);
- 3) перепродаж речей та продуктів, спеціально куплених для цієї мети (передусім, цим видом діяльності зайняті, так звані "човники" та розповсюджені товари);
- 4) вирощування сільгосппродукції на продаж;
- 5) приватне підприємництво на засадах додаткової діяльності;
- 6) всі інші види робіт – сезонні, робота на приватних осіб репетиторство тощо.

Найвищі вікові рівні зайнятості в неформальному секторі спостерігаються серед жінок 30-49 років, оскільки, не маючи можливості реалізувати свій трудовий потенціал в офіційному секторі економіки, вони змушені йти на "сірий та чорний" сектори ринку праці й продавати свою робочу силу без відповідних соціальних гарантій, соціального захисту тощо. Так, понад 70% жінок, що торгують на ринках, живуть у досить великих сім'ях (4 особи і більше), причому понад чверть з них є єдиним годувальником у родині. Майже 40% продавців-жінок не отримували заробітної плати за останнім місцем роботи понад 3-х років, 83,3% з них взагалі втратили роботу і вважають себе безробітними, а 16,7% – займаються торгівлею додатково до основної зайнятості. Більшість жінок таку зайнятість вважають тимчасовою і вимушеною, хоча багато з них вже мають торгівельний стаж до 3-х і більше років. Отже, якість зайнятості є не менш важливим елементом, ніж наявність роботи.

За оцінками експертів сукупна чисельність зайнятих у неформальному секторі (за умов первинної та вторинної зайнятості) наближається до 10 млн. осіб, причому більше половини з них – жінки, для кожного п'ятого – це майже повна зайнятість (більше 20 годин на тиждень), а ще дві третини населення витрачають певний час (до 20-ти годин на тиждень) на ці види діяльності.

Отже виходячи з проблем та причин вторинної та невної зайнятості, держава в першу чергу повинна вирішити зробити все для того, щоб жінка почувала себе більш захищеною в доступі до економічних ресурсів і не мала потреби у вторинній або неповній зайнятості. Потрібно звернути увагу на такі проблеми, як підвищення ризику зубожіння серед жінок які мають дітей і виховують їх без чоловіка та сторонньої матеріальної підтримки, а також потрібно звернути увагу на ті сім'ї які мають троє і більше дітей.

Науковий керівник:

кандидат, юридичних наук; доцент Леонтьєва Ліна Віталіївна.

**Олена Пархоменко, Ліна Леонтьєва
(Харків, Україна)**

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ЖІНОК

Стосовно соціальних прав жінок слід зазначити, що загалом розуміння прав соціальних у Конституції України пов'язане з концепцією соціальної держави. Зараз все більше вчених говорять про існування нової галузі права, предметом якої є питання, пов'язані з соціальним захистом – правом соціального забезпечення (соціального права). Існує низка визначень соціального права. Наприклад, М.Г. Кобець визначає соціальне право через систему правових норм, за допомогою яких здійснюється правове регулювання соціального захисту людей.

Більш детально соціальне право розглядає відомий вчений Х.Ф. Цахер. На його думку, воно:

- 1) служить забезпеченню людської гідності кожного не лише перед загрозою інституціонально-бюрократичного вторгнення, але й у повсякденній боротьбі за гідні людини умови життя;
- 2) повинно бути гарантом рівності громадян у державі, а забезпечення рівності неможливе без ідеї благоденства;
- 3) у правовому аспекті воно означає задоволення потреб і розвиток здібностей кожної людини при умові, що цей вільний розвиток індивіда буде гармонійно поєднуватись зі свободою інших осіб.

Згідно з Конституцією України (розділ II) встановлені основні соціальні права, які являють собою певні можливості людини користуватися соціальними благами у сфері матеріального виробництва, трудової діяльності, освіти, здоров'я, відпочинку. Соціальні права і свободи є одним із найбільш чисельних

видів прав, які проголошені і закріплені Конституцією.

На нашу думку, до соціальних прав жінок в першу чергу потрібно віднести права жінок, пов'язані з материнством:

- встановлення полегшених умов праці (заборона залучення до роботи в нічний час, понаднормових робіт, роботи у вихідні дні, відправляти у відрядження тощо);
- надання пільг у зв'язку з материнством (відпустки, перевага на годування дитини тощо);
- використання праці жінок, що мають дітей, на роботі з неповним робочим тижнем, використання змінного графіку праці, домашньої роботи.

Одним із найважливіших соціальних прав жінки є її право на материнство. Суттєвою проблемою, яка виникає у зв'язку з реалізацією жінкою її біологічної функції материнства, є забезпечення їй гарантій від звільнення з роботи або на працевлаштування на підставі вагітності або відпустки по вагітності та пологам. Правові норми стосовно цієї проблеми включені до нового Кримінального Кодексу України. Отже, посадова особа, що не дотримується вимог закону, може бути притягнута до кримінальної відповідальності згідно зі ст. 133 "Порушення законодавства про працю" та ст. 134 "Відмова в прийомі на роботу і заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей". Крім того, законодавством України, зокрема Законом України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" (р. 2, гл. 1, ст. ст. 10-14), передбачена допомога жінкам під час вагітності та у післяродовий період, а також допомога на дітей самотніми матерями (р. 2, гл. 8, ст. ст. 58-62). Згідно із ст. 179 Кодексу Законів про Працю "Відпустка по вагітності і пологам і догляду за дитиною" жінка має право на відпустку тривалістю 140 календарних днів із збереженням повного обсягу заробітної плати. В Україні передбачена ціла низка різноманітних виплат, спрямованих на матеріальну підтримку матері та дитини, проте, реальні суми цих цільових дотацій настільки мізерні, що в будь-якому випадку не можуть забезпечити навіть мінімального прожиткового мінімуму для своєї сім'ї.

В Україні категорії жінок, які мають право на допомогу по вагітності та пологам, зазначені в статті 10 Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми". До них належать не тільки працюючі жінки на підприємствах всіх форм власності і господарювання, але і жінки, звільнені з роботи в зв'язку з ліквідацією підприємства, організації, жінки, зареєстровані в службі зайнятості в якості безробітних не менше 10 місяців; жінки, які займаються підприємницькою діяльністю, в умовах виплати страхових внесків в Фонд соціального страхування і т.д.

Післяпологова відпустка надається як для відновлення сил і здоров'я матері, так і для догляду за неповнолітньою дитиною. Тому така відпустка надається не тільки жінці, яка народила дитину, але й жінці, яка усиновила новонароджену дитину. Відпустка в такому разі надається на протязі 56 календарних днів з дня народження дитини. Жінкам, які закінчили учбові заклади різного рівня акредитації, аспірантуру або професійно-технічне училище і направляються на роботу в установленому порядку, в період вагітності і народження дитини грошові виплати надаються з дня визначення появи на роботі.

Іноді на практиці виникає питання, як виплачувати грошову допомогу жінкам, які знаходяться в оплачуваній відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, якщо у жінки виникла нова вагітність? В цьому випадку жінці надається право вибору – або допомога по вагітності і пологам, або допомога по догляду за дитиною. При цьому вона повинна вийти на роботу до початку відпустки по вагітності.

В житті трапляються такі випадки, коли вагітну жінку звільняють без причини з роботи (а звільнення вагітних жінок законодавством не припустимо, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи чи організації з обов'язковим працевлаштуванням), і поки вона доказує свої права в суді, настає час відпустки по вагітності і пологам. Якщо звільнення визнано неправильним, і робітниця знову йде робити на попереднє місце роботи, то допомога за час відпустки по вагітності і пологам видається з дня прийняття рішення про прийом на роботу.

Право на відпустку по догляду за дитиною мають всі працюючі жінки після відпустки по вагітності і пологам, не зважаючи на трудовий стаж. Таке саме право мають жінки, які навчаються без відриву від виробництва, жінки, які звільнились з підприємства в зв'язку з ліквідацією підприємства, установи, організації, жінки, які зареєстровані в державній службі зайнятості в якості безробітних, жінки, які є військовослужбовцями і робітниками органів внутрішніх справ, і яких звільнили з служби в зв'язку з вагітністю і пологами.

Нерідко виникає питання, чи можуть матері використовувати відпустку по догляду за дитиною неповністю, тобто вийти на роботу до виповнення дитині трирічного віку, або використати відпустку не всю одразу. Законодавством передбачено, що відпустка може бути надана по бажанню матері повністю або частково, а також вона може бути розбита на частини.

За бажанням жінки, в період догляду за дитиною, можуть працювати на умовах неповного робочого дня або вдома. При цьому за ними зберігається право на отримання грошової допомоги по догляду за дитиною. Це право поширюється і на жінок, які не працюють. Але розмір їх грошової допомоги і умови його призначення – інші. Грошова допомога по догляду за дитиною непрацюючим жінкам призначається і виплачується органами соціального захисту.

Конституція України закріпила право людини на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування. Право на медичну допомогу, на охорону здоров'я є базовим у системі соціальних прав. Здоров'я населення в цілому, його жіночої і чоловічої частин, кожної людини, як члена суспільства, має визначальне значення для існування і розвитку держави. Але й держава не може не бачити й не аналізувати гендерний зріст стану здоров'я населення, змісту охорони здоров'я і відповідно кількості й якості медичної допомоги. Держава не може не аналізувати причин і не вживати заходів щодо подолання

близько 10–12-річної різниці у життєвому віці жінки і чоловіка, не вживати заходів, аналізуючи особливості перебігу різноманітних хвороб у жінок, їх дітородну спроможність та ін.

В Україні прийняті Основи законодавства про охорону здоров'я, закони “Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення”, “Про донорство крові та її компоненти”, “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними”, “Про психіатричну допомогу”, підзаконні нормативно-правові акти з питань надання медичної допомоги та визначення її нормативів; встановлення платних медичних послуг; медичного обслуговування окремих категорій громадян України та іноземців; проведення спеціальних лікувально-профілактичних заходів щодо соціально небезпечних хвороб (СНІД, наркоманія тощо); медичного та наркологічного огляду; репродуктивної діяльності; корекції (зміни) статі; проведення медичної експертизи; проведення медико-біологічних експериментів за участю людини. Всі акти потребують вдосконалення щодо врахування в них гендерного аспекту.

Гендерні проблеми в системі охорони здоров'я для жінок - материнство (слід звернути увагу на здоров'я і профілактику захворювань у дівчат підліткового періоду), планування родини, профілактика зменшення кількості абортів, збільшення охоплення жінок контрацептивними засобами; забезпечення безпечних пологів, насамперед, інтенсивне впровадження сучасних пренатальних технологій в родопомічних відділеннях; скорочення смертності в післяпологовому періоді; відпрацювання ефективної системи ранньої діагностики онкологічних захворювань репродуктивної системи жінок; масова профілактика і лікування хвороб жінок перехідного віку, що виникають у постменопаузальний період.

Урядова політика, спрямована на поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності, здійснюється шляхом проведення комплексу цілеспрямованих заходів, які дозволяють забезпечити максимально можливий рівень медичної допомоги за існуючого рівня правових, фінансових, матеріально-технічних і кадрових ресурсів. За даними, зазначеними в “Цілях Розвитку Тисячоліття Україна” та відповідно до “Експертного висновку за результатами проведення гендерно-правової експертизи нормативно-правових актів у медичній галузі” першочерговими заходами цієї політики є наступні:

- санітарно-освітня робота з питань здорового способу життя, планування сім'ї, репродуктивного здоров'я, безпечного материнства, ранньої діагностики онкологічної патології;
- здійснення заходів щодо підвищення свідомості жінок у напрямку збереження стану здоров'я (регулярність та частота візитів до лікаря, необхідність раннього першочергового візиту до лікаря тощо);
- впровадження сумісного перебування матері та дитини в родопомічних закладах (не менше 90% ліжкового фонду) з одночасним упровадженням програми грудного вигодовування;
- розвиток медико-організаційних технологій, що сприятимуть забезпеченню народження здорових дітей, збереженню та зміцненню їхнього здоров'я, профілактиці інвалідності;

Отже, в усіх зазначених відносинах, що регулюються медичним правом, виникає потреба соціально-статевого захисту жінки. Законодавчого розв'язання й урегулювання потребують проблеми: долання перешкод, що заважають жінкам забезпечити найвищий рівень здоров'я і утвердження гендерної рівності як необхідної умови для досягнення оптимального стану здоров'я впродовж всього життя, в тому числі спільного виконання сімейних обов'язків. Вирішення цих проблем потребує розгляду й інтегрування специфіки, інтересів та оздоровчих цінностей обох статей, а також інституціональних механізмів, до компетенції яких імплантовано компонент гендерних прав, обов'язків та відповідальності.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Леонтьєва Ліна Віталіївна.

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Зарина Парманова
(Астана,Қазақстан)

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛА МЕН АНАСЫ АРАСЫНДАҒЫ ТҮЛҒААРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖАЙ-КҮЙІ

«Балалы үй базар» демекші, қазіргі таңда елімізде бала саны 6 млн.-нан астам екен. Бала санының көп екені қуантарлық жайт болғанымен, дені сау балалар саны азайып, яғни мүмкіндігі шектеулі балалар соңғы уақытта көбейіп бара жатқандай. Мысалы, соңғы жылдары статистикалық мәліметтердің көрсетуі бойынша, елімізде 149 043 мүмкіндігі шектеулі балалар бар, ол Қазақстанның әрбір 113 – ші азаматы мүмкіндігі шектеулі бала, ал онын 33-і ер балалар болып табылады. Бұрындары бұл сандар көрсеткіші аз болғанымен, қазіргі уақытта физикалық және психикалық дамуында ауытқушылығы бар балалар санының өсу қарқыны байқалып отыр [1]. Мүмкіндігі шектеулі бала – бұл өмірлік қызметіне шек келтіріп, оның әлеуметтік қорғалуын қажет ететін ағза қызметінің бұзылуы, аурулар, жарақаттар, олардың зардабынан болған дефектілері бар денсаулығы бұзылған тұлға.

Мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеу процесінде туындайтын қиындықтар отбасындағылардың өз міндеттерін атқаруда қанағаттанбауына алып келеді. Өз кезегінде мүмкіндігі шектеулі баласы бар аналардың арасында келіспеушіліктер, тұлғашілік жанжалдардың пайда болуына себепкер болып жатады. Осындай қиындықтардың нәтижесінде көптеген отбасылардың жағдайы құлау сәтіне таяп жатады. Алайда, көптеген зерттеулердің көрсетуі бойынша, мүмкіндігі шектеулі балаға қамқор болатын әкеге қарағанда, аналардың саны басым.

Мүмкіндігі шектеулі бала мен ана арасындағы тұлғааралық қатынасбала тұлғасының дамуы мен қалыптасуында негізгі механизм ретінде қарастырылады. Ана мен бала арасындағы эмоционалды қарым-қатынасбаланың өзіне, қоршаған ортаға деген құндылықтық бағдарының қалыптасуының негізі екені белгілі [2]. Баланың әлеуметтік мінез-құлқымен шарттасатын тұлғалық денсаулығының көрсеткіші оның эмоциялық аумағының күйі болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелейтін анасының түрлі стресстік күйді бастан кешетіндігін бірқатар ғалымдар зерттеген. Бала дамуындағы ауытқу жайлы анасына хабарлау ауыр эмоциялық күйзелісті қалыптастырады [3]. Бұл оқиға ананың негізгі қажеттіліктеріне, құндылықтарына әсер етпей қоймайды. Л.М. Шипицинаның мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасындағы тұлғааралық қатынастарды зерттеуінде көптеген отбасылар өз мәселелерін шешуге мүмкіндіктері жоқ екендігін көрсеткен [3]. Олардың көбіне кикілжіңдер, үрейлену, эмоциялық бейнеленген қарым-қатынас, бөлектену, жалғыздық тән. Мүмкіндігі шектеулі бала мен анасының арасындағы тұлғааралық қатынасы ананың өзін-өзі қабылдауында, өзінің мүмкіндіктерін бағалауында, өзін-өзі ұстауында ерекшелік бар екендігін көрсетеді. Т.Б. Козлованың көрсетуі бойынша, мүмкіндігі шектеулі баласы бар ананың физиологиялық, психологиялық, тұлғалық күйлері сау баласы бар аналарға қарағанда өзгеше [2]. Сондай-ақ, мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеу, оған қамқор болу, жалпы бұл оқиғамен бетпе-бет келу ананың тұлғааралық қатынасына біршама әсер етеді.

Мүмкіндігі шектеулі баласы (ақыл-ойы кемістігі, баладағы церебралды сал ауруы, керендік, соқырлық, аутизм, даун синдромы) бар аналарды зерттеулер нәтижелеріне сүйенсек, баладағы ауытқу тек өзіне ғана емес, сондай-ақ анасы тарапынан балаға деген қатынасына және тұлғалық ерекшеліктеріне әсер ететін маңызды фактор болып табылатынын көрсеткен [3]. Мүмкіндігі шектеулі баласы бар аналардың тұлғалық ерекшеліктерін зерттеу ішкі қақтығыстың, күмәннің, қарама-қайшылықтың болатынын көрсетеді. Оларда өзіндік қазбалану мен өзіне жағымсыз эмоциялық қатынас, әлеуметтік сәйкессіздік пен жеке субъективті тұлғалық сезінуге деген процесс байқалады.

Мүмкіндігі шектеулі баласы бар аналар баланың науқас болып туылуына өздерін кінәлап, оған деген қатынасы мен іс-әрекетін қоршаған ортадағы адамдарда түсініспеушілік пен қарама-қайшылық тудырады деп есептейді. Алайда патологиялық фактордың әсер етуі, психопатогенді стресс кезіндегі жауап қайтару сипаты ана тұлғасының арнайы жеке-типтік ерекшеліктерімен, бағдарымен, отбасылық психологиялық атмосферасымен шарттасады [3].

Сонымен, мүмкіндігі шектеулі баласы бар ананың тұлғалық-эмоциялық және психологиялық ерекшеліктері психологиялық және клиникалық әдебиеттерде толықтай қарастырылып үлгерілмеген. Мүмкіндігі шектеулі баласы бар аналардың тұлғалық – эмоциялық ерекшеліктерін айқындау мақсатында зерттеу нысаны ретінде Астана қаласындағы «Республикалық балаларды оңалту орталығында» емделушілер алынды [5]. Қазіргі уақытта диагностикалық әдістер қатары таңдалуда: ана мен баланы бақылау әдістемесі, ананы клиникалық-биографиялық зерттеу әдісі. Эксперименталдық топ ретінде 21 жастан 50 жас арасындағы 78 ана мен олардың балалары (баланың жасы 1-6 жас аралығында) алынып отыр. Мүмкіндігі шектеулі баласы бар аналармен әңгімелесу мен сауалнама әдістері жүргізілді. Әңгімелесу барысында, толыққанды отбасы ретінде мүмкіндігі шектеулі бала тәрбиелеп жатқан аналардың өз-өзіне әрі баланың мүмкіндіктеріне сенімді екені айқындалды. Бұл аналар баланың болашақта өзіне қызмет ете алу дағдысын меңгертуде аянбай еңбек етіп жатқанын әңгімеледі. Алайда, жалғызбасты аналар саны басымырақ. Өйткені мүмкіндігі шектеулі бала өмірге келген соң, отбасында түрлі қайшылықтардың болу нәтижесінде отбасы күйреп бітеді. Сондықтан жалғыз қалған ана жұбайы бар аналарға қарағанда тұлғалық, моральдық жағынан мықтырақ. Сонымен қатар, бала мен ана арасындағы қатынас мүлде жоқ

зерттелінушілер саны да байқалды. Кейбір аналар мүмкіндігі шектеулі баласына жылулық танытпай, қамқор болудан «шаршаған». Олардың айтуынша, ондай сезімнің тууына себеп болған, отбасындағы тірегінің болмауы, күнделікті шаруаның көптігі, уақыттың, қаржының тапшылығы, басқа балаларының жағдайы және т.б. Жалпы алғанда қазіргі уақытта, сауалнамалар мен әңгімелесудің нәтижесіне қарағанда, бала мен ана арасындағы тұлғааралық қатынастардың эмоциялық күйі тым әсерлі, әрі жақын. Алайда өз балаларын басқа балалармен салыстырғанда әлсіз, дамуы жағынан кешеуілдеген, сенімі аз, артта қалған деп есептеп, күнделікті еңбек дағдыларын меңгеруіне күмәнмен қарайтын да жауаптар кездесті. Бірақ, бұл жауаптар әлі толық талдауға түскен жоқ, зерттеу жұмысы жалғасуда. Сонымен қатар, оңалту процесі нәтижесінде мүмкіндігі шектеулі баласының жеткен нәтижелеріне қарап аналары жігерленіп, мүмкіндіктеріне сеніп, ойын өзгертіп жататындары да бар. Алайда, балаға қатысты ананың тұлғалық сипаты мен оның күйзелісі оңалту процесі барысында бірінші орынға ие [1]. Бала мен ана арасындағы эмоциялық байланыс баланың өзіне, басқаларға, қоршаған ортаға деген құндылықты қатынастың қалыптасуының негізі болып есептеледі. Эмоциялық аумақтың күйі әлеуметтік мінез-құлықпен шарттаса отырып, баланың тұлғалық денсаулығының көрсеткіші болып табылады [4]. Сондықтан, мүмкіндігі шектеулі баласы бар ананың тұлғалық-эмоциялық аумағын зерттеу маңызды, өйткені сол арқылы ананың балаға қатынасының ерекшелігін айқындауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Агентство РК по статистике, Министерство труда и социальной защиты РК. –Алматы, 2010.
2. Психология семьи и больной ребенок. Учебное пособие: Хрестоматия. — СПб.: Речь, 2007.-400 с.
3. Шипицына Л. М.«Необучаемый» ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта. — 2-е изд., перераб. и дополн. — СПб.: Речь, 2005. — 477 с.
4. ПармановаЗ.А.«Мүмкіндігі шектеулі баласы бар аналардың психологиялық ерекшеліктері» УДК 159.923 – 055.2]:[364.262.4 – 053.2]
5. www.rdrс.kz.

Ғылыми жетекші:

психология ғылымдарының кандидаты, доцент м.а. **Айтышева А.М.**

СЕКЦІЯ: СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА

Оксана Ромах
(Київ, Україна)

СТЕРЕОТИПНІ ВИРАЗИ У КОНТЕНТІ РОСІЙСЬКИХ МЕДІА СТОСОВНО ПОДІЙ В УКРАЇНІ

Суспільну свідомість українського народу можна характеризувати як хаотичну, складну і слабо структуровану, в якій перемішані різні ідеї, міфи і стереотипи мислення, що є як „реальним відображенням буття людей”, так і „помилковими судженнями про рушійні сили сучасного суспільного розвитку” [5].

Політичні міфи утворюють зрозумілий образ майбутнього, позбавляючи людей від страхів щодо реальності і виступають своєрідним соціальним наркотиком. Якщо відчуття соціальної тривожності долає відповідну межу, то виникає замовлення на лідера, героя-месію.

В основу політичної міфотворчості традиційно покладені різноманітні “теорії змов”, які за певних обставин сприяють нагнітання суспільного страху і масового психозу – сприятливого ґрунту для міфологізації масової свідомості [16].

Таким чином, політичний міф може розглядатися в якості ефективного засобу проведення сучасних виборчих кампаній, оскільки є інструментом впливу на масову політичну свідомість, хоча і містить у собі певні недоліки. Зокрема, його використання призводить до симуляції головних інститутів демократії, відвертого обману і всіляких маніпуляцій із суспільною свідомістю. У такий спосіб виникає реальна небезпека політичної відчуженості особистості, суспільної зневіри у головних демократичних цінностях та сумнівів щодо можливостей ефективної політики, контролю за державною політикою з боку суспільства.

Проаналізувавши українські інтернет-видання «Корреспондент.net», «Тиждень», та інформаційно-аналітичний новинний портал «Погляд» (аналіз робився протягом цього року, тобто від січневих до квітневих матеріалів), нами було виявлено наступні міфи та стереотипи, які особливо виразно та помітно домінують у матеріалах цих видань.

По-перше, це особливий словник, який на разі створює особливу стереотипну базу стосовно подій в Україні. Деякі видання, такі як, наприклад, «Корреспондент.net», уважно замінив деякі висловлювання та слова, які зараз стали відомими стереотипами. Прикладом може бути слово «хунта». Хунта - українська влада, що прийшла на зміну режиму Віктора Януковича. Термін використовується проросійськи налаштованими людьми, які вважають, що влада в Києві була захоплена незаконним чином, навіть за допомогою військового державного перевороту, і тепер нові керівники здійснюють каральні операції на російськомовному Південному Сході країни. Але навіть і в такому не досить гарно світі, слово «хунта» стало популярним та загальноживим. У матеріалі від 16 березня інтернет-видання «Корреспондент.net» навіть у заголовку ми бачимо використання цього висловлювання («*нам потрібен вождь, нам потрібна хунта*») [6].

Інший популярний вираз «*ватники*». *Ватники* - проросійськи орієнтовані люди, що підтримують від'єднання від України східних областей та Криму, при цьому не готові воювати за це, що виступають за більш пасивні форми протесту, що виходять на мітинги і демонстрації. Ми бачимо наступну форму використання в українських виданнях цього виразу: «*свершилось то, о чем так долго говорили "ватники"*» - «Корреспондент.net» від 11 грудня 2014 року; помітна тенденція використання цього виразу в журналі «Фокус»: «*«Укропы» и «ватники»: можно ли остановить спираль насилия?*» матеріал від 2 січня 2015 року; або «*Гиркин заказал тысячи ватников для своих террористов*» від 5 березня 2015 року. і так далі. Якщо попередні вирази ми можемо зустріти час від часу в деяких виданнях, то наступний вираз «*укропы*» стало настільки відомим та популярним, що навіть українські солдати на формах носять нашивки із цією назвою. *Укропы, укри* - зневажливе звернення до українців, які підтримують нову владу і орієнтацію на Захід у зовнішньополітичному курсі країни. Використовується проросійськи налаштованими людьми, визначення образливого толку. Але, як бачимо, в нашій українських виданнях, як і серед населення, слово «укроп» стало не образливим, а досить прилаштованим. Наприклад: «*Украинский журналист в футболке с надписью УКРОП спросил президента России о ...*» («Корреспондент.net») [6], «*Укроп и неудобные вопросы*» (новинний портал «Погляд») [10], «*Українські воїни-укропи звільнили від окупації бойовиків більшу частину Донбасу*»; «*Народный депутат Дмитрий Ярош возглавил сразу два межфракционных объединения в Верховной Раде Украины – "Правая сила" и "Укроп"*» і т.д. Ще про деякі подібні вирази слід також зазначити. А саме:

Майдауни - образливе позначення прихильників Євромайдан і "революції честі".

Беркутята, пташенята – співробітники розформованого нині спецпідрозділу МВС "Беркут", які брали активну участь в зіткненнях з населенням під час Євромайдану.

Колоради – проросійські бойовики, що воюють на Сході України проти української армії, захоплюючи будівлі та міста. Добре озброєні і підготовлені бійці, на думку їхніх супротивників, фінансовані Росією і спеціально закинуті в Україну для дестабілізації ситуації в країні.

Правосеки – члени і бійці української націоналістичної, праворадикальної організації "Правий сектор", що з'явилася під час Євромайдану і своїми діями сприяє радикалізації протистояння. Дмитром Ярошем лякають людей на всьому Південному Сході, обіцяючи, що ті розправляться з усіма, хто говорить по-російськи. У Росії правосекам створили образ мало не найбільшого ворога і жаху для росіян.

Якщо говорити в цілому, то на рівні масової свідомості, більш глибоко, використовуються наступні стереотипи що до українців, які виокремлює «Агенство политических новостей» :

1. Нездатність українців створити повноцінну незалежну державу - успішно спростовується дійсністю, бо Україна (не без допомоги Росії та її політики) відбулася як держава, яка, незважаючи на численні внутрішні розломи і кризи, зберігає свою цілісність, будучи скріпленим множинними корпоративно-мережевими зв'язками, згуртовує її на рівні еліти.

2. «Малозначимість» України з точки зору «грандіозних масштабів» російської геополітики

3. Думка про «галицька-бандерівську» змову, спотворити «добру і споріднену» Україну - з ігноруванням очевидних змін до соціокультурних орієнтирах жителів Центральної і (меншою мірою) Південної та Східної України.

4. «Проросійський» Схід - з ігноруванням всієї очевидності того факту, що в цих традиційно пов'язаних з Росією регіонах виросло ціле покоління людей, що говорять переважно російською, але не ототожнюють себе з Росією.

5. Переважання Росії в інформаційному просторі України - однак при цьому забувається, що практично всі власне українські телеканали вже кілька років як україномовні повністю або здебільшого (навіть колишні суто російськомовними спочатку «Інтер» і донецький ТРК «Україна»), російські телеканали після недавніх відключень зазнали відчутного «секвестру» (так, Україна не відновила в повному обсязі мовлення ТВЦ і РТР), а переважаючи серед друкованих ЗМІ російськомовні видання (як місцеві, так і українські версії общепопулярних російських газет) в масі своїй аполітичні і власне російського погляду на події на Україні не відображають [13]. На наш погляд, розумна й послідовна лінія примирення Росії щодо України передбачає відмову від усіх вищеназваних стереотипів, дотримання яких заводить російську політику все далі у глухий кут, звужуючи і без того не надто широке «вікно можливостей» в масштабах сусідньої країни. І поки Росія буде слідувати даним стереотипам, всі можливі інструменти її впливу - політичні, економічні та культурно-інформаційні будуть використовуватися неефективно або просто на шкоду.

При цьому, варто також зазначити, найпопулярніший стереотип з боку Росії про «бандерівців» та «бандерлог».

Бандерівці, Бандерлоги – збірний образ проєвропейських, прозахідних українців, прихильників Майдану, противників режиму Януковича серед їхніх опонентів і проросійськи налаштованої частини населення. Спочатку так називали українських націоналістів, прихильників ідеї Степана Бандери - українського політичного діяча, ідеолога і теоретика українського націоналізму. Але після Майдану, проросійськи налаштовані люди так називають всіх українців, які не підтримують їхні погляди. Вираз носить образливий характер і в розумінні використовують його людей є синонімом слова "фашисти". Термін бандерівці використовують навіть офіційні особи. Так, президент Росії Володимир Путін стверджував, що бандерівці захопили владу в Україні, вторив йому і екс-президент Віктор Янукович, описуючи всі "жахи революції" у Києві. При цьому Путін і Янукович використовують слово "**Б**андерівці", а не "бандерівці".

В російськомовних виданнях, тенденція використання цього виразу за часів останніх подій значно зросла. Тепер «бандеровець» це кожний українець, і, проаналізувавши деякі російські новинні портали (а саме ми брали «Россия 1» та «Русская весна»), ми прийшли до висновків, що майже в кожному матеріалі стосовно України, нас називають «бандерівцями», немов нема сенсу називати нас «українцями». Наприклад: «В Киеве бандеровцы вырывали флаги у мирных демонстрантов» (Россия 1) [11]., «Бандеровцы. Почти как люди» («Русская весна») [12]., «...найти и похоронить" убиццофицера СБУ в Волновохе. При этом преступников политики дентифицировал не иначе как бандеровцев и бандитов» («Русская весна»). Але як би не ображав українців цей абсолютно принизливий і неприйнятний імідж в російській свідомості, будь-які претензії і демонстрації обурення будуть абсолютно марні. Етнічні стереотипи змінюються лише під тиском реалій. Успішним будівництвом власної держави, нації, культури та економіки наші співвітчизники змусять російське свідомість сформуванати зовсім інший, шанований і престижний образ українця.

Проаналізувавши застосування політичної мови з метою здійснення маніпулятивного впливу ми визначили, що значні можливості мови як засобу маніпулювання суспільною свідомістю знайшли своє втілення у політичних міфах та стереотипах, які створюються та розповсюджуються саме за допомогою мови. Міфи й стереотипи задають певні схеми інтерпретації дійсності. Мова ж, завдяки тій особливості, що слова завжди несуть у собі певну інтерпретацію, найкращим чином підходить для процесів міфологізації та стереотипізації. При цьому використання мовних засобів сприяє розумінню політичної дійсності через запропоновану міфом чи стереотипом схему інтерпретації. У політичних міфах та стереотипах слова несуть символічне значення.

Можна підсумувати, що сучасний політичний міф – один з найважливіших механізмів впливу на свідомість суспільства, і тому він стає важливим фактором не тільки національної політики, ідеології, але людського буття взагалі. Серед гострих дискусійних проблем, обговорюваних філософами і політологами, соціологами і психологами, антропологами і культурологами, є питання про місце і роль міфу в сучасних умовах. Міфологія – це не тільки історично перша, універсальна і єдина форма суспільної свідомості, що дійшла до нас і з глибини сторіч у формі міфів, легенд, переказів, а щось більш значиме, те, що визначає основи соціокультурного простору. На нашу думку, сьогоднішній політичний міф творить не тільки сучасне і майбутнє, він вторгається в минуле. Архаїзація соціокультурного простору в нових історичних умовах – це повернення не до витоків: ні в історичному, ні в культурному, ні в духовному планах, це насильницьке, добровільно-вимушене повернення до архаїчного способу мислення. Робота має як теоретичне так і

практичне значення, матеріали наукової статті можуть бути використані під час подальших наукових розробок, а також при підготовці лекційних та практичних завдань з курсу «Конфлікти в мас-медійній діяльності».

Література:

1. Андрієнко О.В., Соціальні міфи: поняття, структура та основні характеристики. Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган–Барановського, Науковий журнал, 2008., №2(38), С. 4–12.
2. Барт, Р., Мифология сегодня. Статьи по семиотике культуры, М.: Изд-во им. Сабашниковых, 2003, С. 474–477.
3. Осипов, Г. В. Социальное мифотворчество и социальная практика, М.: НОРМА, 2000, 543 с.
4. 7. Ульяновский, А. В., Мифодизайн: коммерческие и социальные мифы, СПб.: Питер, 2005, 544 с.
5. Бенуас, Л., Знаки, символы и мифы, М.: Астрель; АСТ, 2004. – 160 с.
6. Украинский журналист-"укроп": Путин - реально крутой дядька, Web 01.05.2015<<http://korrespondent.net/ukraine/politics/3458187-ukraynskyi-zhurnalyst-ukrop-putyn-realno-krutoi-diadka>>.
7. Молчанов, В. В. Массовая мистификация: поп–культура и суеверие, Л.: Лениздат, 1987, 108 с.
8. Мозговий, І. Міф. Релігієзнавчий словник, К.: Четверта хвиля, 1996, 392 с.
9. Міфи та стереотипи в політичній культурі, Web 03.05.2015<<http://referat-ok.com.ua/politika-politologiya/mifi-ta-steretipi-v-politichnii-kulturi>>.
10. Олександр Іванов. Стереотипи мешканців Західної України про Схід просто жахають, , Web 03.05.2015<<http://poglyad.te.ua/nepodilna-ukrajina/steretipy-meshkantsiv-zahidnoyu-ukrajiny-pro-shid-zhahayut/>>.
11. Аркадій Мамонтов. Бандеровцы. Палачи не бывают героями, Web 15.05.2015 <http://russia.tv/brand/show/brand_id/57932>.
12. Русская весна. В Киеве бандеровцы вырывали флаги у мирных демонстрантов, Web 09.05.2015 <<http://rusvesna.su/news/1431191397>>.
13. Сергей Бирюков. Российские стереотипы об Украине, Web 16.05.2015 <<http://www.apn.ru/publications/article21295.htm>>.
14. Соціальні міфи та стереотипи, Web 09.05.2015 <http://pidruchniki.com/1506091336962/politologiya/sotsialni_mifi_steretipi> -
15. Савельева М. Ю., Лекции по мифологии культуры, К.: ПАРАПАН, 2003, 272с.
16. Савельева М. Ю., Введение в метатеорию сознания, К.: ПАРАПАН, 2002., 334 с.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук Корнеев Віталій Михайлович.

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇОлена Білоус, Тетяна Говорун
(Суми, Україна)**МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Сучасний розвиток світової економіки, швидке впровадження інформаційних технологій у промислове виробництво, загострення ситуації на ринку праці вимагають мобільного та висококваліфікованого фахівця, поява якого неможлива без досягнення нових якостей професійного навчання. Тому особлива увага приділяється інноваційним підходам у вищій школі, які дозволяють не тільки набуту студентом деякої суми знань та навичок, а і сформувати системний набір професійних компетенцій, що проявляються в уміння розв'язувати проблеми та задачі в різних сферах людської діяльності: технічної, політичної, економічної, культурологічної та ін. [1, с.10]. Такі умови призводять до зміщення акцентів в організації навчального процесу від парадигми навчання до парадигми освіти, в тому числі самоосвіти. Тому,самостійна робота студента стає не тільки формою освітнього процесу, а і його основою, способом формування професійної самостійності, готовності до самоосвіти та неперервному навчанню протягом життя.

Як правило, під самостійною роботою студентів розуміється запланована індивідуальна або колективна навчальна або наукова робота, що виконується в рамках навчального процесу під керівництвом та контролем викладача. Самостійна робота розглядається як вища форма навчальної діяльності, форма самоосвіти, та носить інтегральний характер[2, с.52].

Ефективна самостійна робота можлива тільки при наявності стійкої мотивації студента до набуття нових навичок та знань, отримання професійних компетенцій.

Питанням мотивації в професійному навчанні зацікавились ще в кінці XIX сторіччя. Так відомі публікації з цього питання А. Адлера,У. Макдагалла, І.П. Павлова. Мотиваційну сферу особистості та її розвиток досліджувались у роботах Л.И. Божовича, В.І. Ковалева,С.Л. Рубінштейна.

Мотивація – це сукупність факторів, що підштовхують людину до виконання тих чи інших дій в рамках відповідної діяльності. Як правило, навчальна діяльність студента полімотивована, тобто виконується під дією кількох мотивуючих факторів. Мотивація виконує три функції по відношенню до виконаної дії (дивись рисунок 1). До них відносимо такі види:

- спонукаюча, тобто така, що надає мотив, або аргументи для того, щоб студент почав діяти;
- змістотворна, або така що надає діяльності глибокого особистісного змісту;
- організаційна, така мотивами діяльності виступають мотиви-цілі.

Пізнавальна активність студентів, як правило, знаходиться на різних рівнях сформованості. Одні студенти мають високу активність в набутті знань та вміють працювати самостійно. Інших студентів необхідно навчити навичкам самоосвіти та сформувати вміння отримувати знання за допомогою самостійної роботи, яка, в такий ситуації, становиться головною формою організації навчання[3, с.70].

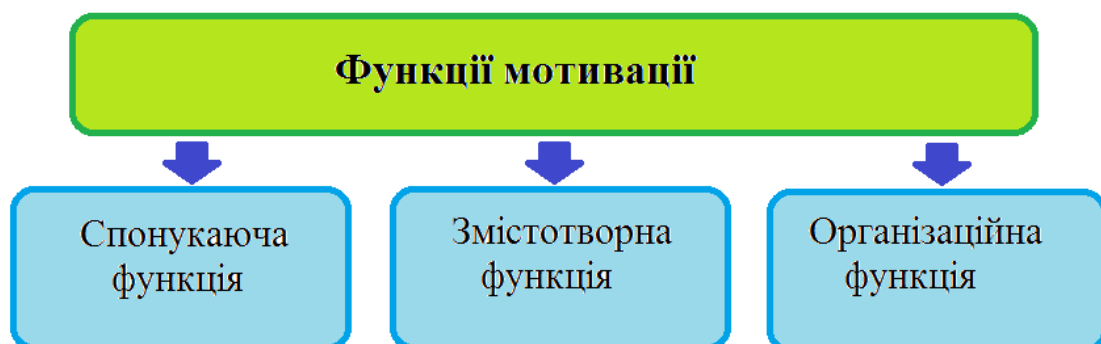

Рисунок 1. Функції мотивації.

Загальною метою організації самостійної роботи студентів інженерних спеціальностей є навчити студентів вчитися, вміти використовувати свій інтелектуальний, творчий потенціал, ефективно використовувати мотиваційний ресурс. Викладач в своїй роботі по організації самонавчання повинен допомогти студенту перейти від формального мотиву (наприклад, вивчити, щоб не отримати незадовільну оцінку з дисципліни) до усвідомленої самостійної діяльності (коли студент, набувши відповідні професійні знання, забезпечує собі переваги на ринку праці).

Перехід вищої освіти в рамки кредитно-модульної системи навчання, що передбачає виділення вагової частини годин на самостійну роботу студентів, вимагає впровадження нових інноваційних форм

організації навчального процесу, в тому числі і самостійної роботи. Мова йде про втілення методів та засобів розвитку навичок до самостійної роботи як під час практичних занять, так і поза аудиторної роботи.

Зрозуміло, що для успішної організації такої роботи необхідно зі сторони вишу достане матеріально-технічне, навчально-методичне та інформаційне забезпечення. До цього переліку умов слід віднести необхідну кількість навчальної літератури, навчально-методичних комплексів, навчальних матеріалів в електронному вигляді, методичні матеріали, набір варіантів завдань для виконання в індивідуальному режимі.

Одним з напрямків в організації самостійної роботи студентів є застосування сучасних інформаційних технологій в наданні теоретичного матеріалу та контролю за якістю виконання.

Так, в Сумському державному університеті впроваджується методика навчання з застосуванням електронних засобів, які представлені у відкритому доступі у мережі Інтернет за адресою <http://ocw.sumdu.edu.ua/search>. Це відкритий електронний ресурс структурованих колекцій організаційних, навчально-методичних матеріалів дисциплін, що включено до складу програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, а також додаткових освітніх програм. Цей електронний ресурс знаходиться в стану розвитку, але вже зараз з багатьох дисциплін студенти можуть отримувати необхідну інформацію, проходити тести та відпрацьовувати навички та вміння на тренажерах, передивлятися відеоматеріали. Так з дисципліни «Технологія конструкційних матеріалів та матеріалознавство» один з тренажерів з методики розрахунків технічних параметрів відцентрованого лиття має вигляд інтерактивного вікна (дивись рисунок 2).

Методика розрахунку технічних параметрів відцентрового лиття

У відповідності з варіантом завдання:

- вибрати тип відцентрової машини,
- розрахувати оптимальне число оборотів n ,
- тиск P в металі,
- визначити відцентрову щільність металу $\rho_{Ц}$.

Номер варіанта	Геометричні розміри відливки, $\times 10^3$ м			Сплав, що заливається	Щільність розливу, кг/м^3
	Діаметр		Висота (довжина) h		
	Зовнішній, D	Внутрішній, d			
9	420	400	900	Бронза олов'яна	7800

$k = \frac{h}{D} = \frac{\text{[input]}}{\text{[input]}} = \text{[input]}$

Значення h і D треба брати із таблиці даних і підставляти у м. (тобто треба число із таблиці розділити на 1000). Відповідь округлити до 2-го знака після коми.

вертикальна вісь

© 2013 Sumy State University

Рисунок 2. Вікно тренажера.

Переваги роботи в рамках такого тренажера наступні:

- студент отримує завдання під час поза аудиторної роботи у зручний для нього час згідно вибраному варіанту, або за випадковою схемою вибору завдання;
- тренажер складається з кількох кроків, причому помилку під час виконання можна виправляти, до отримання вірного результату;
- наявна можливість звернення до викладача з питанням або за поясненням складного питання за допомогою електронної пошти з надсиланням screenекрана;
- інформація про хід роботи над курсом, оцінки з виконання тестів та тренажерів кожним студентом оперативно надається викладачу.

Досвід роботи з такою системою організації самостійної роботи студента під час вивчення технічних дисциплін вказує на достатньо високу вмотивованість навчання студентів. Перш за все, це цікаве представлення матеріалів, можливість спілкування з викладачем поза аудиторний час, доступність матеріалів за допомогою будь-якого електронного пристрою (в тому числі, мобільного телефона, що підключений до мережі Інтернет), можливість виправлення невірних дій при роботі з тренажером, оперативне отримання теоретичної інформації у конспектах до кожної теми тощо.

Досліджуючи процес навчання технічних дисциплін майбутніх інженерів за допомогою засобів електронного навчання можна стверджувати, що дана структура методичної системи навчання є ефективною, оскільки вона є мотивована та професійно спрямована. Створення під час організації процесу вивчення дисципліни достатнього рівня мотивації студентів є першочерговим елементом для

ефективної навчальної діяльності та розвитку широкого синтетичного мислення студентів інженерних спеціальностей.

Література:

1. Орлов Ю.М. Потребностно-мотивационные факторы эффективности учебной деятельности студентов вуза / Ю.М. Орлов. – М.: Педагогика, 1984. - 145 с.
2. Корнійчук О.Е. Мотиваційні детермінанти в структурі методичної системи навчання математики для економістів / О.Е. Корнійчук. // Зб.наук.праць. Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. Т.-І.– Кривий Ріг: Вид. відділ НМетАУ, 2008. – 448 с. – С. 61-66.
3. Триус Ю.В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математики: Монографія / Ю.В. Триус. – Черкаси: Брама-Україна, 2005. – 400 с.

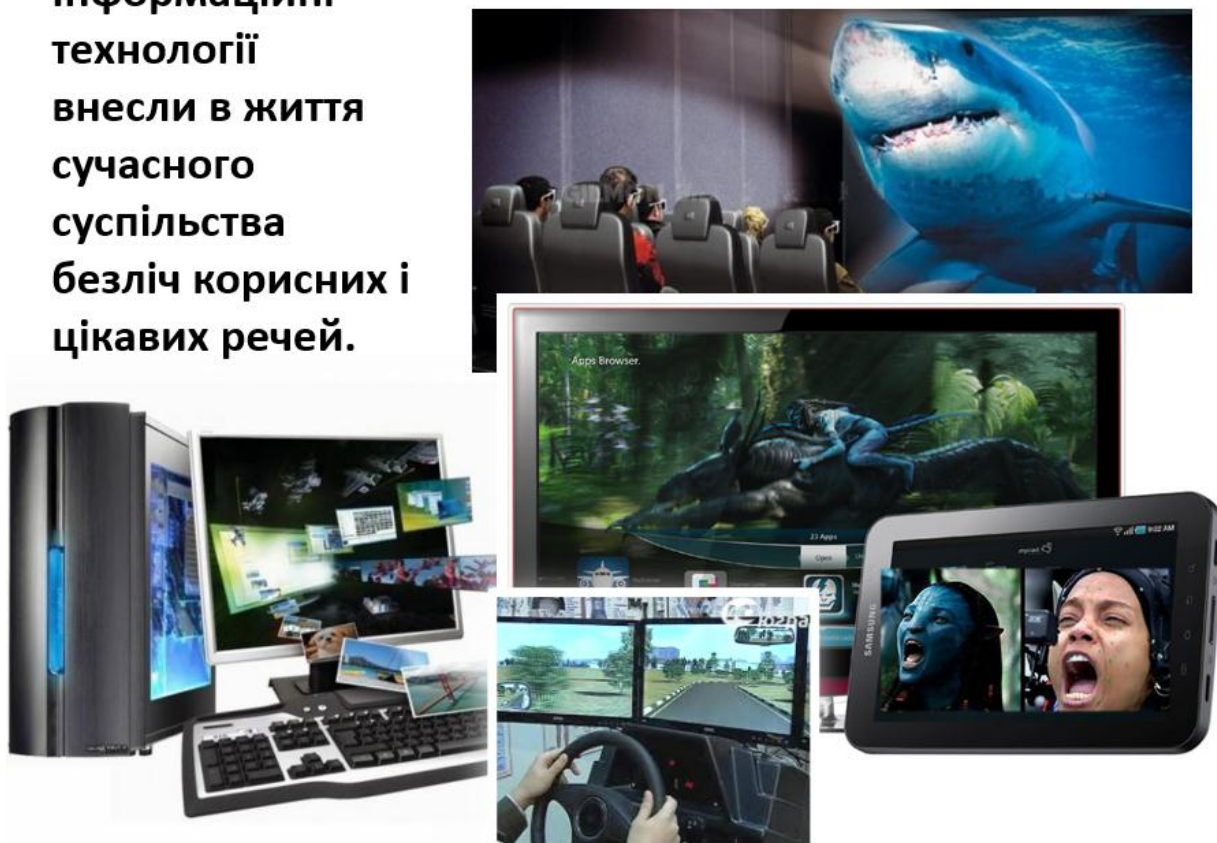
Ольга Богун
(Дніпродзержинськ, Україна)

ВПРОВАДЖЕННЯ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ В ІТ-ІНФРАСТРУКТУРУ ЯК ОДНОЇ З ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИКОРИСТАННЯ

Інформаційні технології внесли в життя сучасного суспільства безліч корисних і цікавих речей. Щодня винахідливі й талановиті люди вигадують усе нові й нові способи використання комп'ютерів як ефективних інструментів виробництва, розваг та співробітництва. Безліч різних програмних і апаратних засобів, технологій і сервісів дозволяють нам щодня підвищувати зручність і швидкість роботи з інформацією. Усе складніше й складніше виділити з потоку технологій дійсно дієві й навчитися застосовувати їх з максимальною користю[2]. Підвищений інтерес до комп'ютерних технологій віртуалізації в даний час не випадковий. Обчислювальна потужність теперішніх процесорів швидко зростає, і питання навіть не в тому, на що цю потужність витратити, а в тому, що краще дозволяє реалізувати багатющий потенціал ідей віртуалізації операційних систем і додатків, виводячи зручність користування комп'ютером на новий якісний рівень. Технології віртуалізації стають одним з ключових компонентів (у тому числі, і маркетингових) у новітніх процесорах Intel і AMD, в операційних системах від Microsoft і ряду інших компаній. І найближчим часом можна побачити на цьому «полі бою» не менш спекотні баталії, ніж ті, що нещодавно гриміли з приводу підтримки 64-бітних інструкцій, багатоядерних процесорів.

Тому далі йтиме мова про ще одну неймовірно перспективну і по-справжньому ефективну технологію, яка стрімко увірвалася у світ комп'ютерів – технології віртуалізації.

**Інформаційні
технології
внесли в життя
сучасного
суспільства
безліч корисних і
цікавих речей.**

З кожним роком обсяг інформації експоненційно зростає. Виникає потреба обробляти все більші потоки даних з підвищеними вимогами до швидкодії та надійності. Концепція "один додаток працює на одному сервері" вже не може виконуватися, оскільки електроресурси та апаратне забезпечення не

нескінченні величини, витрати на їх підтримку суттєво зростають. Віртуалізація є однією з ключових технологій, яка дозволяє вирішити подібні проблеми та створити ефективну ІТ-інфраструктуру.

Що ж таке віртуалізація, або віртуальна реальність? Це штучний простір, створений комп'ютерами, який має всі ознаки реальності як такої, що піддається проникненню і трансформації ззовні. При цьому у віртуальній реальності можливі комунікації не лише з іншими людьми, але й з віртуальними, штучними персонажами. Це приховування справжньої реалізації якогось процесу чи об'єкту від того, хто його використовує. Продуктом віртуалізації є дещо зручне для використання, хоч насправді об'єкт має складнішу чи зовсім іншу структуру, відмінну від тієї, яка сприймається під час роботи з ним. В ІТ-технологіях терміном «віртуалізація» зазвичай позначається абстракція обчислювальних ресурсів і надання користувачу системи, яка «інкапсулює» (приховує в собі) власну реалізацію. Користувач працює зі зручним для себе представленням об'єкта, і для нього немає значення, як він влаштований насправді[1].

Термін «віртуальність» уперше з'явився в XVII ст., у розробках класичної механіки, як позначення математичного експерименту, обмеженого об'єктивною реальністю, зокрема, накладеними зовнішніми обмеженнями і зв'язками. Одна із найголовніших властивостей, яка найбільше цінується у віртуальній реальності, — потужний, налагоджений зворотний зв'язок, інтерактивність. Діалог користувача і користувача, користувача і віртуального об'єкта стає не лише вербальним і візуальним, але й чуттєвим, поведінським, багатобічним. Знімаються також традиційні просторові й часові орієнтири: будь-який візуально-звуковий образ, будь-яка інформація переносяться миттєво, у будь-яку точку мережі. Віртуальна реальність є частиною, фрагментом або новою модифікацією технічної реальності.

Віртуальні системи умовно поділяють на дві категорії:

- віртуалізація платформ. Продуктом цього виду віртуалізації є віртуальні машини — деякі програмні абстракції, що запускаються на платформі реальних апаратно-програмних системах.
- віртуалізація ресурсів. Цей вид віртуалізації дозволяє концентрувати, абстрагувати, комбінувати чи спрощувати представлення апаратних ресурсів для користувача й отримувати деякі абстракції обладнання, простору імен, мереж тощо.

Вибір типу віртуалізації залежить від цілей, які переслідуються об'єктами, організаціями. Віртуалізація операційних систем за останні три-чотири роки дуже добре просунулася вперед, як у технологічному, так і в маркетинговому сенсі. З одного боку, користуватися продуктами віртуалізації стало набагато простіше, вони стали більш надійними, доступними й функціональними, а з іншого — знайшлося чимало нових цікавих застосувань віртуальним машинам.

У даний момент програми, що працюють на серверах в ІТ-інфраструктурі організацій, створюють невелике навантаження на апаратні ресурси серверів (у середньому 5-15 відсотків). Віртуалізація дозволяє мігрувати з цих фізичних серверів на віртуальні й розмістити їх усі на одному фізичному сервері, збільшивши його завантаження до 60-80 відсотків і, підвищивши тим самим коефіцієнт використання техніки, що дозволяє істотно заощадити на апаратурі, обслуговуванні та електроенергії.

Безліч продуктів віртуалізації можуть запускати кілька різних операційних систем одночасно, дозволяючи тим самим розробникам і тестерам програмного забезпечення проводити моніторинг їх використання на різних платформах і конфігураціях. Також зручні засоби щодо створення «знімків» поточного стану системи одним кліком миші і такого ж простого відновлення з цього стану дозволяють створювати тестові оточення для різних конфігурацій, що істотно підвищує швидкість і якість розробки.

Використання в бізнесі віртуальних машин є найбільш численним і творчим. Наприклад, на основі віртуальних машин можна легко створювати резервні копії робочих станцій і серверів (просто скопіювавши папку), будувати системи, що забезпечують мінімальний час відновлення після збоїв тощо.

**Безліч продуктів віртуалізації
можуть запускати кілька різних
операційних систем одночасно**

Media, Spreadsheets, Games, Music, Text, Internet, Tools, Video, TV, Work, Travel, Tech, Entertainment, Security, Global, Basic, Corporate, Single, Graphics, Specialty, Job, Data, Clean, People

**Використання в бізнесі
віртуальних машин є
найбільш численним і
творчим.**

ESX/ESXi, Virtual Machines, Administrators, Information Security Officer, Database, Active Directory Confidentiality

Враховуючи потреби сьогодення, важливим є використання віртуальних машин у навчальному процесі. У переважній більшості учбових закладів комп'ютери працюють під керівництвом операційних систем сімейства Windows. Сьогодні студенти повинні вміти працювати з різним програмним забезпеченням. Тому, такі віртуальні машини як, наприклад, безкоштовні VirtualBox, Microsoft Virtual PC, та платна VMware Workstation, повинні використовуватися в навчальному процесі для:

- установки другої / іншої операційної системи;
- тестування програмного забезпечення;
- безпечний запуск підозрілих програм;
- емуляція комп'ютерної мережі;
- запуск додатків, які не можна запустити з вашої операційної системи;
- моделювання різних об'єктів і процесів тощо[3].

На сьогоднішній день проекти з віртуалізації IT-інфраструктури активно впроваджуються багатьма провідними компаніями, які займаються системною інтеграцією і є авторизованими партнерами провайдерів систем віртуалізації. У процесі віртуалізації IT-інфраструктури створюється віртуальна інфраструктура – комплекс систем на основі віртуальних машин, які забезпечують функціонування всієї IT-інфраструктури, що володіє багатьма новими можливостями при збереженні існуючої схеми діяльності IT-ресурсів. Вендори різних платформ віртуалізації готові надати інформацію про успішні проекти з впровадження віртуальної інфраструктури у великих банках, промислових компаніях, лікарнях, освітніх установах. Безліч переваг віртуалізації операційних систем дозволяють компаніям економити на обслуговуванні, персоналі, апаратному забезпеченні при консолідації серверів, можливості підтримки старих операційних систем з метою забезпечення сумісництва, можливості ізолювати потенційно небезпечне оточення, створення нових апаратних конфігурацій, представлення пристроїв, яких немає в наявності, забезпеченні безперебійної роботи, реплікації даних і відновленні після збоїв тощо. Сучасний ринок віртуалізації починає наповнюватися потужними засобами управління, міграції та підтримки віртуальних інфраструктур, що дозволяють використовувати переваги віртуалізації найбільш повноцінно[4].

Література:

1. Гультьяев А. Виртуальные машины: несколько компьютеров в одном /А. Гультьяев. – С.-Петербург: ЗАО Издательский дом «Питер», 2006.
2. Виртуализация: новый подход к построению IT-инфраструктуры [Електронний ресурс]: специализированный российский информационно-аналитический сайт с самыми актуальными новостями из сферы IT / А. Самойленко. Режим доступа: <http://www.ixbt.com>
3. Виртуальные машины для Windows [Електронний ресурс]: режим доступа: <http://pctoall.ru>.

4. Впровадження віртуальної машини для організації і проведення лабораторних робіт та навчальної практики з комп'ютерних дисциплін: методична розробка для спеціальностей з комп'ютерних дисциплін / Богун О.І., 2011.

Вячеслав Василенко
(Київ, Україна)

ПОНОВЛЕННІ ЦІЛІСНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ В КОДІ УМОВНИХ ЛИШКІВ

Вступ. Поруч із задачею забезпечення цілісності інформаційних об'єктів у сучасних телекомунікаціях не менш важливою є задача забезпечення доступності цих об'єктів. З цією метою прагнуть підвищувати швидкість інформаційного обміну при збереженні можливостей щодо цілісності. Однією із можливостей цього є застосування багаторівневих (багатопозиційних) символів. Однак при цьому спотворення одного із символів призводить до появи групового (наприклад, у декількох бітах) спотворення (спотворення узагальненого символу). Для виявлення таких спотворень доцільно застосовувати спеціальні коди для виявлення і (можливого) виправлення спотворень в узагальнених символах. Одним із таких кодів є код умовних лишків (ЛУ – код) [1, 2, 4]. В таких кодах відповідний інформаційний об'єкт розглядається як деяке число, яке за певними правилами розподіляється на декілька, наприклад на n груп двійкових розрядів. Ці групи, у свою чергу, розглядаються як залишки a_i від ділення деякого умовного числа в позиційній системі числення A на набір умовних основ p_i ($i = 1, 2, \dots, n$):

$$A = a_1, a_2, \dots, a_n.$$

Діапазон представлення таких чисел дорівнює добутку основ p_i , тобто:

$$P = \prod_{i=1}^n p_i.$$

Для забезпечення функцій контролю, а, можливо, контролю та поновлення цілісності до складу основ додають додаткові (одну чи, в загальному випадку, декілька) контрольні, надлишкові основи системи числення, наприклад p_q , та обраховують (на етапі кодування) лишок по контрольній основі (якщо контрольна основа одна) a_q .

Введення контрольної основи величиною p_q призводить до розширення діапазону представлення P в p_q разів, іншими словами утворює p_q піддіапазонів величиною P кожен. Нагадаємо [3], що спотворене число може бути представленим як сума початкового (не спотвореного) числа A та вектору спотворень E : $\tilde{A} = A + E$, де $A = a_1, a_2, \dots, a_i, \dots, a_q$ – вихідне (неспотворене) число, а вектор спотворення E в СЛК має лишки, що дорівнюють нулю, по усім основам, окрім тієї, де є спотворення. Тоді вектор спотворення є числом виду $E = 0, 0, \dots, \Delta a_i, 0, 0, \dots, 0 = l_i \cdot R_i$.

Тобто $E = 0, 0, \dots, (l_i \cdot R_i) \bmod p_i, 0, 0, \dots, 0$, оскільки тільки числа, які діляться націло на $R_i = R / p_i$ мають у своєму представленні в СЛК такий набір лишків. В останніх виразах величина

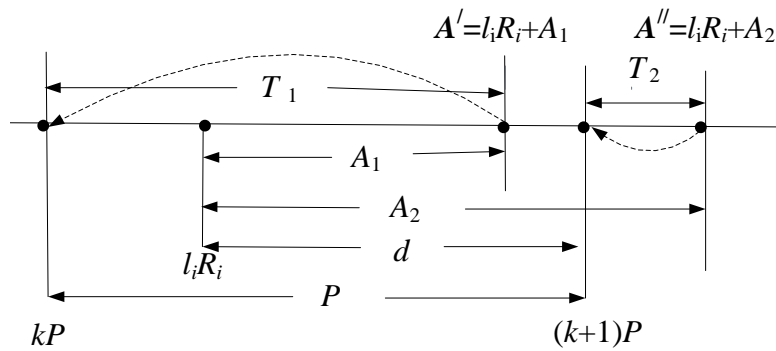
$R = \prod_{i=1}^{k=n+1} p_i$ – контрольний (повний) діапазон представлення чисел в СЛК, а лишок від спотворення ΔA_i в

СЛК має вигляд $\Delta a_i = E \bmod p_i = (l_i \cdot R_i) \bmod p_i$. Тобто спотворене число $\tilde{A} = A + E$, а спотворений лишок по основі p_i має значення:

$$\tilde{a}_i = \tilde{A} \bmod p_i = (A + E) \bmod p_i = (a_i + \Delta a_i) \bmod p_i.$$

На числовій осі (рис. 1) величина спотворення $l_i R_i$ відображається точкою в одному з піддіапазонів "контрольного" діапазону $[(P + 1), R)$. Відповідно, процес спотворення початкового числа A відобразиться переміщенням точки A із робочого діапазону $[0, P)$ в деякий піддіапазон із номером k , тобто в піддіапазон $[k \cdot P, (k + 1) \cdot P)$. Звернемо увагу на те, що, залежно від величини початкового A числа спотворене число ($A' = l_i R_i + A_1$ чи $A'' = l_i R_i + A_2$), може попасти в діапазон із номером k при $A_1 < d = (k + 1) \cdot P - l_i R_i$, або в діапазон із номером $(k + 1)$ при $A_2 \geq d$. Звернемо увагу на несуттєву залежність номеру піддіапазону від величини початкового (неспотвореного) числа та на суттєву його залежність від місця та величини спотворення.

Іншими словами, спотворення певної величини в певному умовному лишку призводить до переміщення будь-якого вихідного числа лише в один із двох суміжних піддіапазонів із номерами k або $(k + 1)$.

Ілюстрація процесу нулізації

Звідсіля витікає висновок, що визначення у будь-який спосіб величини $l_i R_i$ забезпечує визначення місця спотворення (i), його величини $\Delta a_i = (l_i \cdot R_i) \bmod p_i$. Із рисунка зрозуміло також, що номер піддіапазону k нескладно визначити із очевидного співвідношення:

$$k = [l_i \cdot R_i / P] = [l_i \cdot P \cdot p_q / (P \cdot p_i)] = [l_i \cdot p_q / p_i], \quad (1)$$

де позначка $[X]$ означає обчислення цілої частини від X .

Відомі алгоритми кодування – декодування в таких кодах. Одним із таких алгоритмів є, так званий, алгоритм нулізації, який у відомих описах та реалізаціях використовується, найчастіше, лише для виявлення факту наявності спотворень [3], бо для реалізації корегування цих спотворень потребує значної кількості операцій, а, відтак, і значних часових витрат [4].

Метою цієї роботи є розроблення процедури застосування алгоритму нулізації і в режимі швидкодійного корегування спотворень.

Використання алгоритму нулізації для виявлення та корегування спотворень. Як відомо [3], в наслідок декодування із застосуванням процедури нулізації отримується величина $\Gamma = 0, 0, \dots, 0, \gamma$, яка по всім основам, окрім контрольної має лишки, що дорівнюють нулю, а по контрольній – лишок, величина якого:

$$\gamma = (kP) \bmod p_q,$$

де $k = 0, 1, 2, \dots, p_q - 1$. Для неспотворених чисел, тобто при $\gamma = 0$, величина $k = 0$, для спотворених $\gamma \neq 0$. Отже, визначений алгоритм надає змогу виявлення факту наявності спотворень.

Звернемо увагу, що із останнього виразу нескладно визначити номер піддіапазону k , в який попадає спотворене число A :

$$k = (\gamma/P) \bmod p_q. \quad (2)$$

Для корегування спотворень за результатами нулізації слід визначити не лише факт наявності спотворень, але і їх місце та величину. Одним із можливих кроків на цьому шляху є визначення, в який із інтервалів (піддіапазонів) величиною P потрапляє спотворене число.

Як видно із рис. 1, відстань між величиною $l_i R_i$ та найближчими до неї величинами $k \cdot P$ та $(k \cdot P + 1)$ завжди є меншою ніж величина робочого діапазону P . Цей факт можна використати для визначення величини $l_i R_i$ шляхом розв'язання систем не рівнянь:

$$l_i \cdot R_i - k \cdot P < P, \quad (3a)$$

та

$$(k + 1) \cdot P - l_i \cdot R_i < P. \quad (3b)$$

Тобто, після операції нулізації та визначення k і встановлення факту наявності спотворення ($\gamma \neq 0$), рішення цих систем – знаходження вірної нерівності шляхом перебору i , та, відповідно R_i , й дозволяє визначити усі шукані змінні, необхідні для корегування цього спотворення: i – номер спотвореної групи розрядів (спотвореного лишку) – місце спотворення та $\Delta a_i = (l_i \cdot R_i) \bmod p_i$ – величина спотворення:

$$a_i = (\tilde{a}_i - \Delta a_i) \bmod p_i. \quad (4)$$

Зрозуміло, що такий шлях надає змогу виявлення місця та величини спотворення, але потребує значної кількості операцій перебору, а отже потребує значних часових витрат. Для виявлення можливостей скорочення цих витрат звернемо увагу на те, що із виразів (1) та (2) можна одержати:

$$k = [l_i \cdot p_q / p_i] = (\gamma / P) \bmod p_q.$$

З останнього рівняння витікає наявність однозначної функціональної пов'язаності між результатами виконання операції нулізації – γ та номером спотвореної групи у числі, яке контролюється, – i . Це дозволяє при застосуванні нулізації для встановлення факту наявності спотворень ($\gamma \neq 0$) для будь-якого спотворення $\Delta A_i = l_i \cdot R_i$ прискорити процедури із визначення місця i та величини спотворень Δa_i . З цією метою доцільно заздалегідь визначити та створити таблицю відповідності між результатом нулізації – γ та $l_i, \Delta a_i$. Звернемо увагу на те, що усі можливі спотворення Δa_i можуть бути визначеними із уже застосованих чи зрозумілих співвідношень:

$$\Delta a_i = (l_i \cdot R_i) \bmod p_i.$$

Зрозуміло, що така таблиця формується для умов застосування певної системи умовних лишків, тобто певного набору основ такої системи.

Формування такої таблиці розглянемо на прикладі системи умовних лишків, яка дозволяє виявляти та виправляти спотворення в дворозрядних групах із $p_1 = 4, p_2 = 5, p_3 = 7$ та $p_q = 71$ та її основними константами: величина робочого діапазону $P = 4 \cdot 5 \cdot 7 = 140$, величина повного діапазону $R = 9940, R_1 = R / p_1 = 2485, R_2 = R / p_2 = 1988, R_3 = R / p_3 = 1420$.

Знайдемо співвідношення між величинами можливих спотворень та номерами піддіапазонів, в які може бути "переміщеним" в наслідок цих спотворень вихідний інформаційний об'єкт в такій системі числення:

для $l_1=1: \Delta a_1 = (l_1 \cdot R_1) \bmod 4 = 2485 \bmod 4 = 1; k = [2485/140] = 17, \gamma = \{17 \cdot 140\}_{71} = \{2380\}_{71} = 37;$
 $(k + 1) = 18; \gamma = \{18 \cdot 140\}_{71} = \{2520\}_{71} = 35;$ для $l_1 = 2: \Delta a_1 =$
 $= (l_1 \cdot R_1) \bmod 4 = 4970 \bmod 4 = 2, k = [4970/140] = 35, \gamma = \{35 \cdot 140\}_{71} = \{4900\}_{71} = 1;$
 $(k + 1) = 36, \gamma = \{36 \cdot 140\}_{71} = \{5040\}_{71} = 70;$ для $l_1=3: \Delta a_1 = (l_1 \cdot R_1) \bmod 4 = 7455 \bmod 4 = 3, k = [7455/140] = 53,$
 $\gamma = \{53 \cdot 140\}_{71} = \{7420\}_{71} = 36; (k+1) = 54, \gamma = \{54 \cdot 140\}_{71} = \{7560\}_{71} = 34.$

Не важко упевнитися, що можна досить просто здійснити аналогічні розрахунки для $l_2=1, l_2=2, l_2=3, l_2=4;$ для $l_3=1, l_3=2, l_3=3, l_3=4, l_3=5, l_3=6.$

Звернемо увагу, що такі розрахунки дійсно можуть бути зробленими заздалегідь, оскільки їх результати не є залежними від можливих величин чисел, цілісність яких слід перевірити та, в разі потреби, відновити. Тому їх можна представити таблицею наведеного нижче вмісту.

γ	0	1	2-8	9	10	11	12	13	14	15	16-19	20	21	22	
i		1		3		3		2		2		1		3	
Δa_i		2		4		4		1		1		3		1	
γ	23-27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38-39	40	41	42
i		2	3	2	3			1	1	1	1		3	2	3
Δa_i		2	5	2	5			3	1	3	1		2	3	2
γ	43	45-48	49	50	51	52-55	56	57	58	59	60	61	62	63-69	70
i	1		3		3		2		2		3		3		1
Δa_i	3		6		6		4		4		3		3		2

У цій таблиці у першому рядку (вхід в таблицю) наводиться результат нулізації γ , у другому – номер групи спотворених розрядів i , у третьому – величина спотворення Δa_i . Тоді при контролі та поновленні цілісності, одержавши в наслідок операції нулізації лишок по контрольній основі γ , можна зчитати із таблиці номер спотвореної групи i та величину спотворення Δa_i . Для певної кількості колонок (наприклад при $\gamma = 0, \gamma = 2-8, \dots$) в колонках інформація щодо номерів груп спотворених розрядів та величин спотворення відсутня. Це свідчить про наявність спотворення в контрольних розрядах та про відсутність спотворень в групах лишків по робочим основам. Зрозуміло, що ця ситуація не потребує корекції спотворень.

Таким чином, задачі третього етапу вирішуються, по-суті, за одну операцію звернення до таблиці.

Тоді, одержавши місце виникнення i та величину спотворення Δa_i , на четвертому етапі можна також за одну модульну операцію здійснити корегування спотворення (див. вираз (1)):

$$a_i = (\tilde{a}_i - \Delta a_i) \bmod p_i.$$

Таким чином, в статті запропоновано швидкодіючий алгоритм декодування для коду умовних лишків, який дозволяє на основі процедури нулізації за одну табличну операцію визначити як місце, так і величину спотворення і здійснити, за одну модульну операцію корекцію виявлених спотворень.

Література:

1. Василенко В.С. Целостность и доступность информационных объектов. / В.С. Василенко, О.Я. Матов // Монографія, ISBN 978-3-659-47333-3, LAMBERT Academic Publishing, Saarbrucken, Deutschland. – 2013. – с. 95.
2. Василенко В.С. Код условных вычетов. / В.С. Василенко // Монографія, ISBN 978-3-659- 48203-8, LAMBERT Academic Publishing, Saarbrucken, Deutschland. – 2013. – с. 129.
3. Матов О.Я. Теорія інформації та кодування. / О.Я. Матов, В.С. Василенко // Монографія, ISBN 978-966-02-7096-1, "Експрес-книга", Україна, Харків, - 2014. – с. 440.
4. Матов О.Я. Контроль та поновлення цілісності на основі алгоритму нулізації в кодї умовних лишків. / О.Я. Матов, В.С. Василенко, М.Ю. Василенко // К.: Реєстрація, зберігання і обробка даних. - 2011. - том 13, № 3. с. 72–81.

Маргарита Матвієнко, Мадлена Перекопська
(Слов'янськ, Україна)

ТИПИ ЗВ'ЯЗНИХ СПИСКІВ

XXI сторіччя характеризується швидким та масштабним розвитком програмної інженерії: стандартизація програмних засобів, створення зручного для користувача інтерфейсу, підвищення потужності програм. Зауважимо, що найважливішою тенденцією розвитку програмного забезпечення є неухильне збільшення саме їх потужності – програми можуть обробляти велику кількість даних, робити це швидше, надають користувачеві більше виконуваних функцій тощо. Таким чином, розробники програмного забезпечення використовують можливості, що з'являються з причин збільшення потужності комп'ютерів. Досить помітно й прагнення до інтеграції функцій програмного забезпечення.

З цих позицій актуальною постає проблема раціонального використання пам'яті комп'ютера та організації швидкого доступу до даних. Для вирішення зазначеної науково-практичної проблеми програмної інженерії використовуються лінійні однозв'язні списки.

Метою дослідження є визначення типів зв'язних списків, їх змістовних характеристик і сфер застосування.

Наслідуючи А.Гагаріну, А.Ключарева визначаємо, що зв'язний список – базова динамічна структура даних в інформатиці, що складається з вузлів, кожен з яких містить як власне дані, так і один чи два посилання («зв'язки») на наступний та/або попередній вузол списку. Принциповою перевагою перед масивом є структурна гнучкість: порядок елементів зв'язного списку може не збігатися з порядком розташування елементів даних в пам'яті комп'ютера, а порядок обходу списку завжди явно задається його внутрішніми зв'язками [1].

Різновид зв'язного списку – однозв'язний список, кожна компонента якого містить 3 елементи. Лінійний однозв'язний список – це структура даних, що складається з елементів одного типу, пов'язаних між собою послідовно допомогою покажчиків. Кожен елемент списку має покажчик на наступний елемент. Останній елемент списку вказує на значення NULL. Елемент, на який немає покажчика є першим (головним) елементом списку. Тут посилання в кожному вузлі вказує на наступний вузол в списку. У однозв'язному списку можна пересуватися тільки у напрямку кінця списку. Дізнатися адресу попереднього елемента, спираючись на вміст поточного вузла, неможливо [2].

В інформатиці лінійний список зазвичай визначається як абстрактний тип даних (АТД), який формалізує поняття впорядкованої колекції даних. На практиці лінійні списки зазвичай реалізуються за допомогою масивів і зв'язних списків. Іноді термін «список» неформально використовується також як синонім поняття «зв'язний список».

З позицій А.Ахо, Н. Вірта, Дж. Бакнелла лінійний однозв'язний список характеризується довжиною списку – кількістю елементів у списку. Списки можуть бути типізованими або не типізованими. Якщо список типізований, то тип його елементів задано, і всі його елементи повинні мати типи, сумісні з заданим типом елементів списку. Прикладом типізованого списку є список реалізований на базі масиву [4, 7, 8].

Науковець Т. Кормен зазначає, що список може бути відсортованим або не відсортованим. З цих позицій у залежності від реалізації, може бути можливий довільний доступ до елементів списку [7].

Над лінійними однозв'язними списками виконуються наступні операції:

- початкове формування списку (запис першої компоненти);
- додавання компоненти в кінець списку;
- визначення перший елемент у лінійному списку;
- читання компоненти із заданим ключем; із заданою властивістю;
- вставка компоненти в задане місце списку (зазвичай до компоненти із заданим ключем або після неї);

- виняток компоненти із заданим ключем зі списку.
- упорядкування вузлів лінійного списку у визначеному порядку.

Наслідуючи А.Ключарева виділяємо наступний тип зв'язних списків – двонаправлений список, кожний елемент якого має покажчик на наступний елемент списку і покажчик на попередній елемент списку [2].

Двонаправлений список відрізняється двома основними перевагами. По-перше, список може переглядатися в обох напрямках. Це не тільки спрощує сортування списку, але також дозволяє користувачам бази даних, переглядати дані в обох напрямках. По-друге, список при порушенні одного із зв'язків може бути відновлений з іншого зв'язку. Зазначену властивість має сенс використовувати при відмовах устаткування, що приводять до порушення списку [2].

Розглянемо три властивості двонаправлених списків:

- 1) за списком можна рухатися в будь-якому напрямку;
- 2) якщо List є покажчиком на будь-який елемент двонаправленого списку, то виконуються наступні властивості

List = List[^].pNext[^].pPrev

та

List = List[^].pPrev[^].pNext

- 3) можливість легкого виключення компоненти зі списку, в якому вона знаходиться, за відомим покажчиком на цю компоненту. Алгоритми, у яких потрібно виключати вузли з середини списку, зустрічаються досить часто, і саме цією обставиною і пояснюється поширене використання списку з двома зв'язками [9].

Над двосторонніми списками виконуються наступні операції:

- початкове формування списку (запис першої компоненти);
- додавання компоненти в кінець списку;
- вставка компоненти в задане місце списку (зазвичай до компоненти із заданим ключем або після неї);
- визначення першого або останнього елементів у двонаправленому списку;
- читання компоненти із заданим ключем; із заданою властивістю;
- виняток компоненти із заданим ключем зі списку;
- упорядкування вузлів лінійного списку у визначеному порядку [2].

Різновидом зв'язних списків є кільцевий (циклічний, замкнутий) список. Він також може бути одно зв'язним або двозв'язним. Останній елемент кільцевого списку містить вказівник на перший, а перший (у разі двозв'язного списку) – на останній.

Так, однозв'язний кільцевий список реалізується на базі лінійного списку. З кожним кільцевим списком додатково зберігається покажчик на перший елемент. У цьому списку посилання на NIL не зустрічається. Для повного обходу такого списку досить мати вказівник на довільний елемент, а не на перший, як у лінійному однонаправленому списку. Поняття «першого» елемента тут досить умовно і не завжди потрібно. Хоча іноді буває корисно виділити деякий елемент як «перший» шляхом установки на нього спеціального покажчика. Це потрібно, наприклад, для запобігання «зациклення» при перегляді списку. Основні операції, здійснювані з однозв'язним кільцевим списком: вставка елемента, перегляд, пошук, видалення елемента [2].

Узагальнюючи та синтезуючи науковий досвід А. Ахо, Дж. Бакнелла, Н. Вірта, А.Гагаріної, А. Ключарева, А. Козіна, Т. Кормен, Н. Кузюріна та ін. виокремлюємо переваги використання зв'язних списків: ефективно додавання і видалення елементів, розмір списку обмежений лише обсягом пам'яті комп'ютера і розрядністю покажчиків, динамічне додавання і видалення елементів.

Але застосування зв'язних списків для вирішення проблем програмної інженерії не позбавлено певних недоліків: складність прямого доступу до елемента, а саме визначення фізичної адреси за його індексом (порядковому номеру) у списку; на поля-покажчики (покажчики на наступний і попередній елементи) витрачається додаткова пам'ять (у масивах, наприклад, покажчики не потрібні); деякі операції зі списками виконуються повільніше, ніж із масивами, так як до довільного елемента можна звернутися, тільки пройшовши всі попередні йому елементи; над зв'язними списками набагато важче (хоча, в принципі, можливо) проводити паралельні векторні операції, такі, як обчислення суми.

Підсумовуючи вище викладене доходимо висновку, що зв'язані списки найбільш ефективно використовувати в двох основних випадках. По-перше, при створенні в оперативній пам'яті набору даних, розмір якого заздалегідь невідомий. Якщо заздалегідь відомо, якого розміру пам'ять буде потрібно для вирішення завдання, то можна використовувати масив. Однак, якщо дійсний розмір списку невідомий, то застосовують зв'язаний список.

По-друге, зв'язані списки використовуються в базах даних. Зв'язаний список дозволяє швидко виконувати вставку і видалення елемента даних без реорганізації всього дискового файлу. З цих причин зв'язані списки широко використовуються в програмах з управління базами даних.

Література:

1. Гагарина Л.Г. Алгоритмы и структуры данных / Л.Г.Гагарина, В.Д.Колдаев. – М.: Финансы и статистика; ИНФА-М, 2009. – 304 с.

2. Ключарев А.А. Структуры и алгоритмы обработки данных: учебное пособие / А.А.Ключарев, В. А. Матяш, С. В. Щекин. – СПбГУАП, СПб, 2003. – 172с.
3. Кузюрин Н.Н. Эффективные алгоритмы и сложность вычислений / Н.Н.Кузюрин, С.А.Фомин. – М. – 2011. – 363 с.
4. Ахо А.В. структуры данных и алгоритмы: учеб. пособие / А.В. Ахо, ДЖ.У.Хопкрофт, Д.Джеффри. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 384 с.
5. Козин А.Н. структуры и алгоритмы обработки данных: учебно-метод. пособие / А.Н.Козин. – Казань: Татарский институт содействия бизнесу. – 2003. – 194 с.
6. Вирт Н. Алгоритмы и структуры данных / Н.Вирт. – М.: Спб, «Невский диалект», 2001. – 352 с.
7. Кормен Т. Алгоритми. Побудова й аналіз/ Т.Кормен, Ч.Лейзерон, Р.Ривест. –М.:МЦНМО, 2002. – 960 с.
8. Бакнелл Дж.М. Фундаментальные алгоритмы и структуры данных в Delphi: пер. с англ./ Дж.М.Бакнелл. – Спб: ОООДиаСофтЮП. – 2003. – 560 с.
9. <http://it.kgsu.ru/Liter/literat.html> – сайт кафедри інформаційних технологій Курганського національного державного університету

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, Параєва Світлана Андріївна.

Олексій Свірь
(Слов'янськ, Україна)

ЗМІСТОВНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ КОДУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Сьогоднішнє суспільство є постіндустріальним, головне багатством якого – це інформація. Кодування в наш час відіграє важливу роль в галузі зберігання інформації. Майже в кожному будинку є персональний комп'ютер, який, як відомо, всю інформацію зберігає у власній оперативній пам'яті, в цьому йому допомагає кодування. З цих позицій актуальною постає проблема визначення змістовного забарвлення теорії кодування.

Значний внесок у побудову теорії кодування зробили: Р. Боуз, Р. Блейхут, І. Рід, Д. Рой-Чоудхурі, Г. Соломон, А. Хоквінгом, К. Шеннон та ін. Над удосконаленням методів та форм кодування інформації працюють: В. Грідін, В. Золотарьов, Е. Івадарі, В. Ігнатов, Т. Касамі, Б. Кудряшов, М. Левін, Н. Соколова, Р. Морелос-Сарагоса, Р. Хеммінг та ін. Але узагальнений опис ключових аспектів теорії кодування є недостатньо висвітленим на сьогодні.

Метою дослідження є виділення ключових моментів процесу розвитку кодування, визначення символів та алфавіту теорії кодування.

Людство використовує кодування з тих часів як з'явилися телеграф, комп'ютер та взагалі секретна інформація. З того часу вчені винайшли чи мало видів кодування інформації, в тому числі: криптографія, азбука Морзе, сурдожести та інші.

Так, криптографія – це тайнопис, система зміни письма для того щоб зробити інформацію незрозумілою для чужих людей [1].

Азбуку Морзе винайшов американський винахідник С. Морзе. Вона використовується для передачі повідомлення на великі відстані за допомогою телеграфу. У нерівномірному телеграфному коді (так ще називають азбуку Морзе) всі букви, цифри та інші символи замінені на короткі та довгі сигнали[1].

Сурдожести – це мова жестів, яка потрібна для людей з вадами слуху, але це також вид кодування [2].

Найбільшої актуальності проблема кодування набула після розроблення перших комп'ютерів. Першим теоретичне рішення передачі інформації по зашумованим каналам запропонував К. Шеннон. В своїй роботі «Математична теорія передачі повідомлень» він показав, що якщо пропускна здатність каналу вища за ентропію джерела повідомлення, то це саме повідомлення можна закодувати і його можна буде передати без зайвих затримок. Наукові роботи К. Шеннона сформувавши підґрунтя для майбутніх досліджень у галузі теорії інформації [2].

Перехід між теорією та практикою здійснив Р. Хеммінг (колега К. Шеннона). Він став відомим завдяки створенню власної системи кодів «Коди Хеммінга». Існує припущення про те, що Р. Хеммінг створив своє кодування через не комфортність роботи з перфокартами. Дослідник першим продемонстрував «коди з виправленням помилок» (Error-Correcting Code, ECC). Сучасні модифікації цих кодів й до нині використовуються для зберігання інформації й обміну між процесором та оперативною пам'яттю.

Для подальшого дослідження історії розвитку теорії кодування вельми необхідно розглянути символи та алфавіт, які використовуються для кодування інформації.

Відтак, будь-які цифри в комп'ютері зберігаються у вигляді двійкового коду, але сучасні комп'ютери виконують роль не тільки обчислювальної машини, а також зберігають тексти, мультимедійні дані тощо. Тому актуальним постає питання: «Як в пам'яті комп'ютера виглядають символи?».

Для ЕОМ кожен текст розділений на символи: літери, цифри, спеціальні символи, розділові знаки та навіть пробіли між словами). Множина символів, за допомогою яких написаний текст, називається алфавітом. Текст вводиться в комп'ютер з клавіатури, а в оперативну пам'ять він потрапляє у вигляді

двійкового коду. Це свідчить про те, що після того як символ потрапив у комп'ютер він отримує власний двійковий (цифровий) код. Переваги розглянутого кодування:

- Байт найменша адресна частинка пам'яті через це процесор може без проблем звернутися до кожного символу окремо, під час опрацювання тексту.
- 256 символів достатньо для зберігання найрізноманітнішої інформації (Від 0 до 255).

Наслідуючи Т. Касамі, визначаємо, що з метою полегшення процесу кодування (щоб кожен раз не обчислювати кожен символ у двійковому коді) були створені таблиці кодування. Для кожної ЕОМ була створена своя таблиця. Міжнародною таблицею кодування прийнято вважати ASCII (American Standard Code for Information Interchange). Найпопулярніше кодування в наш час – це кодування Microsoft Windows, яке представлено скороченням CP1251[5].

Як зазначає Б. Самсонов, з кінця 90-х проблему стандартизації було вирішено введенням нової 16-бітної таблицю кодування Unicode. В цьому кодуванні на кожен символ припадало по 2 байти інформації, що в 2 рази більше, ніж в ASCII і це звісно погано, але це дає змогу включати в таблицю 65536 символів. В Юнікодї включені всі символи з усіх відомих алфавітів світу [8].

Найбільш молодим та складним кодуванням стало кодування звукової інформації, яке стало предметом наукових пошуків В. Борисова, В. Калмикова, П. Кравченка, Б. Маглицького, Д. Матрюкова, І. Ситняковського та ін. лише в 90-х роках минулого століття. В основі кодування звукової інформації лежить процес перетворення коливань повітря в коливання електричного струму і подальша дискретизація аналогового електричного сигналу.

Узагальнюючи наукове надбання М. Вернера, В. Золотарьова, Б. Кострова, Б. Кудряшова, М. Левіна, І. Ліпкіна, Є. Плохова, Б. Самсонова та ін. доведено, що сучасні ЕОМ кодують інформацію приблизно так само як і їх «пращури» 10-20 років потому. Вся інформація зберігається в пам'яті ЕОМ у вигляді двійкового коду. У цьому кодуванні всім символам присвоюється власний цифровий код, який в свою чергу представляється як послідовність 0 (нуля) та 1(одиниці).

Також у наш час досі існують міжнародні таблиці кодування ASCII та Unicode. У цілому кодування в ЕОМ не змінюється вже багато років, але роботи в цій галузі не зупиняються і створюються нові системи кодування, вже розрізняють безліч типів кодування, наприклад: алфавітний, цифровий, алфавітно-цифровий, матричний та ін.

Підсумовуючи вище викладене визначаємо, що без кодування людям жилося б набагато гірше, оскільки майже всі безпосередньо зв'язані з кодуванням. Користувачів персональних комп'ютерів по всьому світу вже нараховують більше мільярду людей і всі вони на пряму зустрічаються з різними кодами кожену секунду роботи за комп'ютером .

У процесі дослідження висвітлено зміст основних моментів історії розвитку кодування: від азбуки Морзе до кодування звукової та графічної інформації.

Обґрунтовано, що теорія кодування – це вивчення властивостей різних кодів та їх здатність виконувати своє призначення. Коди використовуються для різних цілей, у кожного коду є власна задача для якої він був створений. Коди вивчаються у різних галузях починаючи з математики закінчуючи кібернетикою. Визначено символи та алфавіт кодування інформації.

Отже, теорія кодування – це безперервне джерело наукових досліджень: оновлення комп'ютерної техніки кожні півроку спричиняє бурхливий розвиток та оновлення засобів кодування інформації.

Література:

1. Кудряшов Б. Д.: Теория информации / Б.Д. Кудряшов. – СПб.: Питер, 2009.– 258 с.
2. Левин М.: PGP: Кодирование и шифрование информации с открытым ключом / М. Левин. – М.: Майор, 2001. – 357 с.
3. Гридин В. Н. Мажоритарное уплотнение и кодирование двоичных сигналов / В. Н. Гридин, Р. Б. Мазепа, Б. В. Рощин.– Наука. – 2001. – 112 с.
4. Игнатов В. А. Теория информации и передачи сигналов: Учебник для вузов / В. А. Игнатов. – М.: Радио и связь, 1991. – 280 с.
5. Кассами Т. Теория кодирования / Т. Кассами, Н.Токура, Е. Ивадари, Я.Инагаки / Пер. с япон. под ред. Б. С. Цыбакова и С. И. Гельфанда. – М.: Мир, 1978. – 576 с.
6. Золотарев В. В. Помехоустойчивое кодирование. Методы и алгоритмы. Справочник / В.В.Золотарев, Г.В.Овечкин. – М.: Горячая линия – Телеком, 2004. – 126 с.
7. Шульгин В. И. Основы теории передачи информации. Экономное кодирование / В. И. Шульгин. – Харьков, ХАИ, 2003. – Часть 1 – 103с.
8. Теория информации и кодирование / [Б. Б. Самсонов, Е. М. Плохов, А. И. Филоненков, Т. В. Кречет] – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2002. – 288с.
9. Котенко В. В. Теория информации. Кодирование источников информации: Учебное пособие / В. В. Котенко. – Таганрог: Изд-во ТРТУ. – Часть 1. – 2003. – 138 с.
10. Морелос-Сарагоса Р. Искусство помехоустойчивого кодирования. Методы, алгоритмы, применение / Р. Морелос-Сарагоса – М.: Техносфера, 2005. – 320 с.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, Параєва Світлана Андріївна.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Богдан Кіндзер
(Львів, Україна)

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КІОКУШИНКАЙ КАРАТЕ

Постановка проблеми. Більше 50-ти років стиль Кіокушинкай карате, створений у 1963 році легендарним майстром Масутацу Ояма, впевнено завойовує прибічників у цілому світі. У 1994 році, після смерті засновника відбувся найбільш тривалий і складний період поділу на різні напрямки, однак стиль вистояв і продовжує розвиватися.

До недавнього практично ніхто не займався вивченням історії та переорієнтацією розвитку повноконтактного стилю карате – Кіокушинкай, велася хронологія, були окремі публікації. Вивчення періодів становлення та історії розвитку стилю має важливе значення для подальшого успішного розвитку стилю, тому обрана тема дослідження є актуальною. [1, 6]

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку різних видів одноборств, які вийшли на спортивну арену, присвячений ряд наукових публікацій [1-5]. Обґрунтування особливостей функціонального стану організму одно борців добре розкрито в роботах з боксу [5], та інших видах боротьби та східних одноборств [1, 2, 4, 5, 9]. У роботах вітчизняних науковців є дослідження різних аспектів тренувального процесу Кіокушинкай карате [8,9,10], проте питанню історичного спрямування та вивченню періодів розвитку та становлення повноконтатного стилю Кіокушинкай карате не приділялося належної уваги. Особливо мало уваги приділено сучасному періоду, коли більшість новоутворених організацій об'єднали свої зусилля з метою входження Кіокушинкай карате в Олімпійські ігри. У статті описуються зафіксовані періоди поділу Міжнародної організації Кіокушинкай карате у критичні моменти в розвитку стилю, та об'єднавчий період на сучасному етапі для досягнення спільної мети.

Мета – дослідити та проаналізувати періоди становлення і розвитку Кіокушинкай карате, розробити часову періодизацію формування та розвитку, як стилю карате та виду спорту.

Завдання дослідження

1. Вивчити та визначити періоди розвитку і становлення Кіокушинкай карате, як повноконтактного стилю бойових мистецтв.
2. Проаналізувати причини розпаду ІКО на нові організації
3. Показати напрямки розвитку та об'єднання Кіокушинкай карате

Методи та організація дослідження: Аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, документальний метод, порівняння, історичний метод.

Кіокушинкай карате – як найбільш ефективна система бойової та психологічної підготовки була створена у 1963 році японським майстром бойових мистецтв Масутацу Ояма.

За результатами проведеного аналізу нами було визначено такі етапи розвитку та становлення стилю.

Перший етап. Створення Кіокушинкай карате (1956-1963 рр)

Під час другої світової війни Масутацу Ояма докладно вивчав та освоював різні види одноборств, зокрема - дзюдо (Judo), школу Шурі-те (Shurite), Наха-те (Nahate), Шотокан (Shotokan), Годзю-рю (GojuRyu), Кемпо (Kempo) та ще кілька стилів карате, що у подальшому лягло в основу новоствореного стилю(рис.1).

Рис.1 Стилі одноборств, які лягли в основу створення Кіокушинкай карате

У 1963 році Ояма побудував першу штаб-квартиру (Хомбу) своєї школи карате. У 1964 році було створено Міжнародну Організацію Карате (ІКО). У цей період почали використовувати назву Кіокушинкай для визначення стилю створеного Масутацу Оямою.

Другий етап розвитку та становлення стилю позначився періодом створення нових організацій в основі яких був Кіокушинкай карате, так званий «етап поділу Кіокушинкай карате».

Перший поділ ІКО на нові організації (1975-1985 рр)

Другий поділ ІКО (1985-1991 рр)

Третій поділ ІКО (1994-2012 рр)

До 1956 року в школі Масутацу Ояма, яка була предтечею Кіокушинкай карате, дозволялися всі мислимі і немислимі удари, іншими словами, забороненої техніки ведення поєдинку не було взагалі. Однак після того, як найбільш жорсткий стиль карате, набув величезної популярності, у багатьох країнах світу з'явилася заборона на Кіокушинкай карате, яка була пов'язана з «неспортивним веденням бою», такий висновок робили чиновники від спорту.

Популярність Кіокушинкай карате швидко прогресувала, і Ояма довелося зробити доволі непростий вибір, це змусило його переглянути і техніку поєдинку і створити правила, що вводили деякі обмеження і заборони (напр. атаки руками в голову), тобто по суті організувати спортивну діяльність Кіокушинкай карате у всьому світі. Багатьом однодумцям Оямиця ідея не сподобалася, в результаті чого стався перший розкол потужної організації.

На основі Кіокушинкай карате утворилися нові напрямки, такі як Ашихара карате (Ashiharakarate), Сейдо Дзюцу (Seidodzutsu), Сато Дзюцу (Satodzutsu), Будокайкан (Budokaikan), Дайдодзюцу (Daidodzutsu), Ояма карате (Oyamakarate), ІФК (International Federation Kyokushinkai) та інші (рис.2).

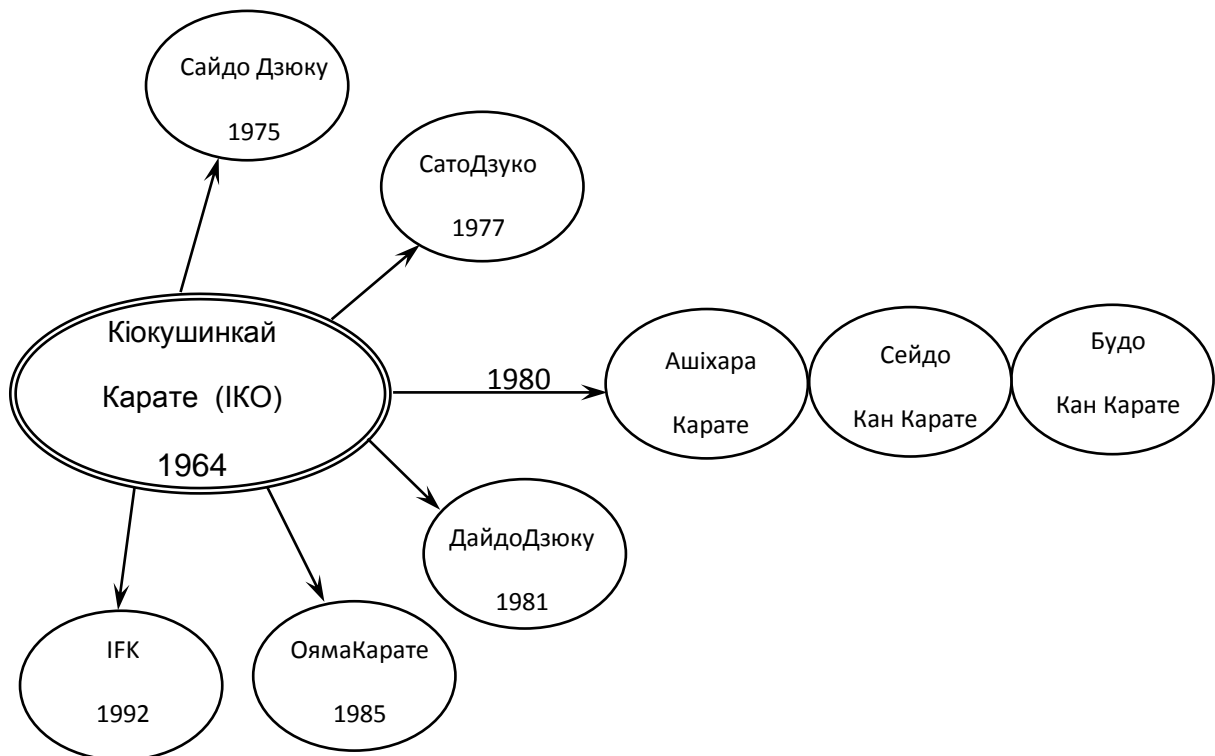

Рис 2. Етапи поділу в Кіокушинкай карате

У 1969 року, відбувся перший Відкритий Все японський турнір з Кіокушинкай карате, після проведення якого розпочався бурхливий спортивний розвиток стилю. Такі чемпіонати почали проводити щорічно.

У 1975 році відбувся Перший відкритий чемпіонат світу з Кіокушинкай карате.

Другий поділ організації Кіокушинкай карате стався ще за життя Масутацу Ояма, у 1985-1991 р. У 1991 році було введено у дію новий Статут ІКО, який, зокрема, передбачав створення у всіх країнах світу японських представництв, безпосередньо підпорядкованих Токійській генеральній штаб-квартирі. Національні федерації, згідно нового Статуту організації, фактично не визнавалися. Не всі члени ІКО погодилися з таким станом речей, оскільки запропонована на організаційна структура повністю суперечила законодавствам їхніх країн. Як наслідок у 1992 р. з ініціативи ряду національних організацій, не згодних з політикою штаб-квартири, була створена Міжнародна федерація карате (ІФК) на чолі з найближчим учнем Ояма англійцем Стівом Арнейлом. На відміну від інших організацій, створених учнями Ояма, які з різних причин покинули ІКО, вже після смерті Ояма, ця організація відмовилася культивувати якусь нову школу карате і продовжила розвивати карате Кіокушинкай.

У 1994 року, після смерті засновника стилю Масутацу Ояма, світ Кіокушинкай карате зазнав третього великого поділу. Відповідальним за організацію залишився Шокей Мацуї, на той час володар 5-го дану, однак ця ситуація є дуже запутаною, оскільки заповіт який залишив Ояма не був авіреним нотаріально і на ньому не було жодних підписів. Мацуї був доволі молодим для такої посади, в школі були куди більш досвідчені та більш авторитетні каратеки на цю посаду.

Ця обставина призвела до багатьох політичних і економічних розбіжностей у всьому світі Кіокушинкай карате, які через десятиліття все ще залишалися актуальними. В результаті чого стався розкол Кіокушинкай карате, в чомусь подібний розколу встилі Шотокан карате.

На кінець 1995 року утворилася організація, яку стали називати Групою Мацу шимабо ІКО 3.

У січні 1998 року Нішида Юкіо покинув Групу Ради бранч-чіфів і заснував власну організацію, яку назвав «Сейбукай».

Головою ІКО 2 став Сампей Кейдзі. 9 березня 2000 року на зборах Групи Ради бранч-чіфів (директорів відділень) було прийнято рішення про призначення президентом організації, Кенджі Мідорі – переможця 5 Абсолютного чемпіонату світу і 22 абсолютного чемпіонату Японії.

У 2001 році ІКО 2, змінило свою назву з Кіокушин, на Шинкіокушин (новийкі окушин). Організація отримала назву «Всесвітня Організація Карате» (World Karate Organization)

У грудні 2001 року Хасегава Кадзуюкі, Оіші Дайго, Шічіноє Ясухіро, Табата Сігеру, Кувадзіма Ясухіро, Міва Дзюн, Сакамото Кейгі, а також Окада Юкіо, Сето Тосікадзу і Такахасі Ясуо оголосили про заснування Всеяпонської унії Кіокушін карате. Утворена організація сповідувала принципи Кіокушину Масутацу Ояма та отримала назву Rengokaіabo ІКО 5. Метою Унії було об'єднати в єдину організацію самостійні самоврядні організації та окремі додзьо Кіокушину з тим, щоб, не брати участь у боротьбі різних угруповань стилю за визнання їх верховенства, а бути структурою яка має за ціль єднання Кіокушину, поширення та розвитку японського карате.

У 2000 р. Тедзука Тору, утворивше одну Міжнародну організацію карате Група Тедзука, або ІКО 4.

2002 рік відзначився ще одним етапом дроблення Кіокушину, Рояма Хацу опішов з організації ІКО 1. Він був одним з найстаріших майстрів Кіокушину і до того ж - однією з найяскравіших постатей в його історії стилю: переможець V Абсолютного чемпіонату Японії (1973), срібний призер I Абсолютного чемпіонату світу (1975), носій унікальної манери проведення куміте з характерними входами з дальньої дистанції. Основоположник дитячого Кіокушин-спорту, знавець китайських внутрішніх стилів, автор численних книг, що розповідають про техніку і патріархів Кіокушину.

Вслід за Роямою, в знак протесту протийого виключення групу покинули: Кадзума Хадзіме, Хіросіге Цуесі та Кояма Акіо.

13 січня 2003 року створено нову організацію Кіокушин-кан або ІКО 6 (Kyokushinkarate-do RENMEI, Kyokushin Shogakukai Foundation).

14 травня 2003 року Кадзума Хадзіме заявив про створення своєї особливої школи Карате Бойове Мистецтво Кадзума додзьо зі штаб-квартирою в його залі в Токіо Сінагава.

На сьогодні в світі існує понад 30 різних напрямків Кіокушинкай карате, які відколотися від основної організації (ІКО) (рис.3) це:

ІКО 1 (Мацуї), ІКО 2 (Нішида), яку потім очолив Мідорі, ІКО 3 (Мацушима), Кіокушинкан (Рояма), AllJapan Kyokushin Union (Шічіноє), Сейбукай (Нішида), ІКО 4 (Тезука), KWF (Холандер), SoKyokushin (Хасагава) та інші.

Третій етап поділу в Кіокушинкай карате

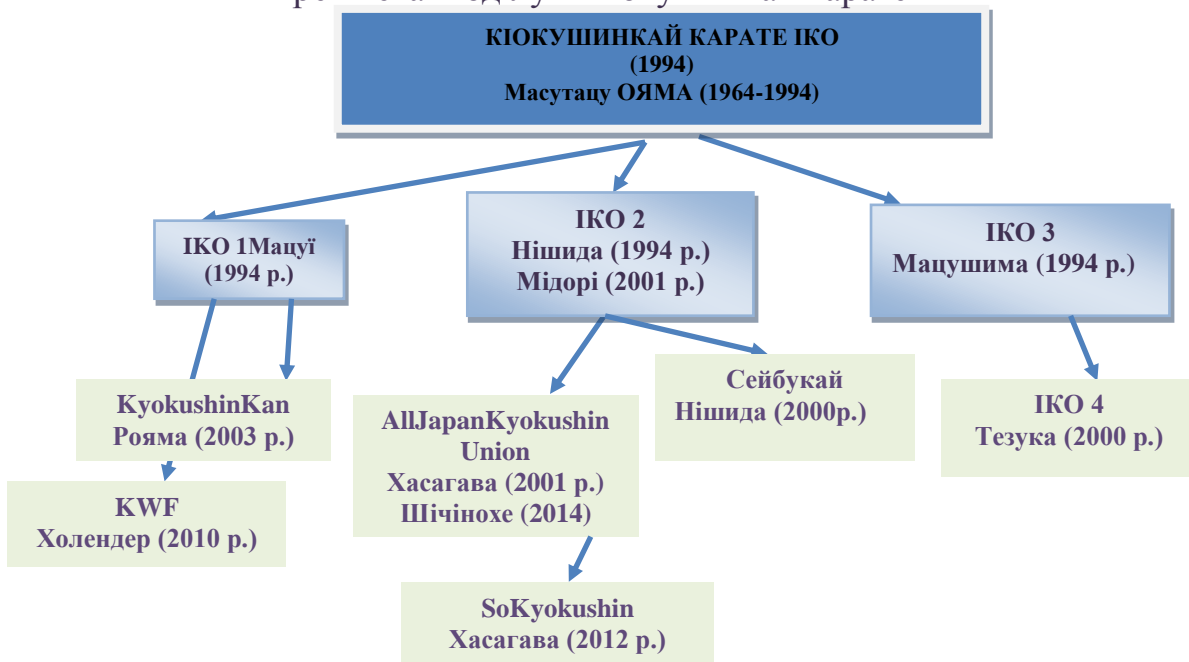

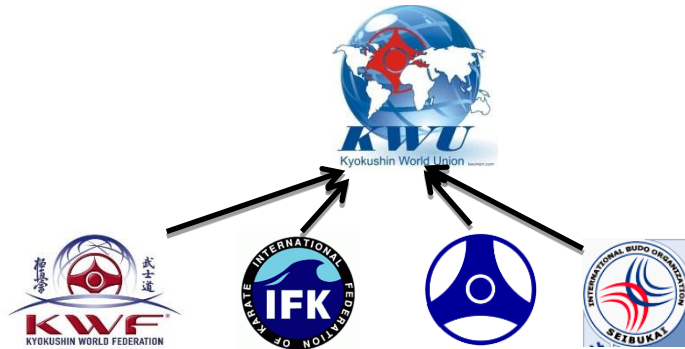
Рис 3. Новоутворені організації Кіокушинкай карате після останнього поділу 1994 року

Інформація про можливість проведення Олімпійських ігор 2020 р в Японії дала поштовх на новий етап розвитку у світі Кіокушинкай карате. Наприкінці листопада 2012 року в Японії була зареєстрована JFKO (Japan Fullcontact Karate Organization). Одним з лідерів нової організації контактного карате і її ідейним наставником став голова міжнародної організації Шинкіокушинкай Кенджі Мідорі. Метою нової організації є створення противаги WKF, що об'єднала в собі безконтактні види карате, і поборотися за право влитися в олімпійську сім'ю. Зрозуміло, що відкриття JFKO це тільки перший крок до об'єднання всіх напрямків Кіокушинкай карате, і цей крок уже зроблено (Рис.4). До складу керівництва японської організації

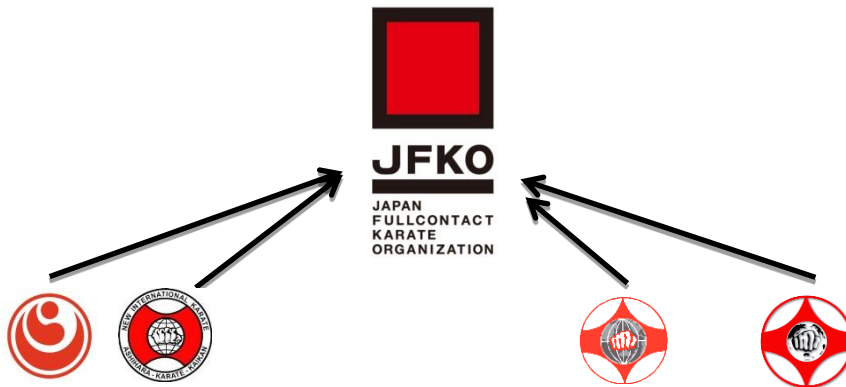
увійшов президент WKO Кенджи Мідори і президент Сато-дзюку Кацуаки Сато (перший чемпіон світу 1975 року з Кіокушинкай карате). Великий плюс для майбутнього організації, це створення її під патронатом Японського олімпійського комітету, віце-президентом якого є Акіра Фукуда (олімпійський чемпіон з дзюдо). Було створено JKJO – японська організація суддів карате. Зараз більше 100 чоловік працює у спеціально створеній групі зі створення уніфікованих правил. Всі ці кроки зроблені з метою вступу повноконтактного карате в програму Олімпійських ігор. Основна перевага WFKO (World Fullcontact Karate Organization), є об'єднання не за стильовою ознакою всіх контактних видів карате, зацікавлених в просуванні японських одноборств в олімпійський рух. Окрім того є ще і підтримка від уряду Японії та Японського Олімпійського Комітету. Карате є національним бойовим мистецтвом Японії і доволі логічним виглядає об'єднання саме під патронатом організації створеної в Японії. Враховуючи те, що 7 вересня 2013 року МОК оголосила Токіо, як приймаючу країну Літніх Олімпійських ігор 2020 року, шанси світової організації контактного карате стають доволі високими.

Сучасний стан розвитку Кіокушину

КWF ХОЛАНДЕРА ІФК АРНЕЙЛА КІОКУШИНКАРОЯМИ СЕЙБУКАЙ НІШИДИ

Рис 4. Структура об'єднання організацій ІКО через KWU

ВКОМІДОРІ АШИХАРА КАРАТЕ І КО 4 ТЕЗУКА РЕНГОКАЙ

Рис 5. Структура об'єднання організацій ІКО через JFKO

На рисунку 4 та 5 відображені схеми об'єднання організацій ІКО, які поставили за мету входження об'єднаного Кіокушинкай карате в Олімпійський рух

Тенденція подальшого об'єднаного розвитку в Кіокушинкай карате

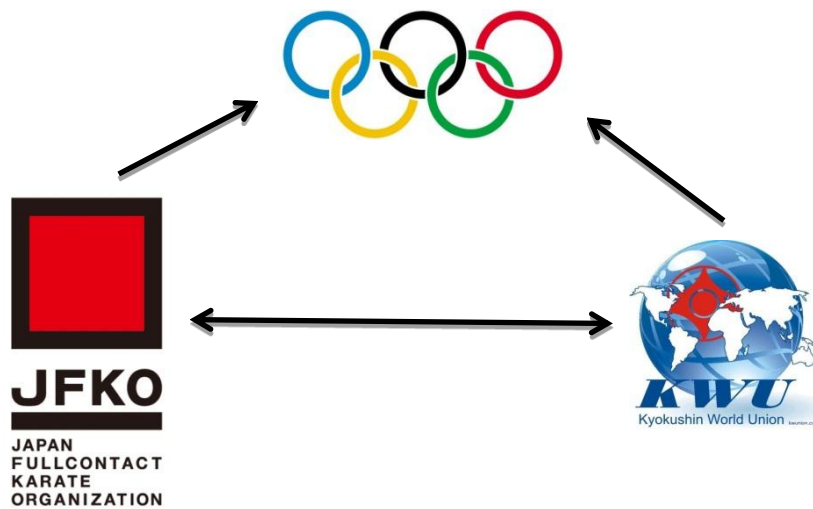

Рис 6. Структура подальшого розвитку Кіокушинкай карате

Висновки. Зроблено часову періодизацію формування та розвитку Кіокушинкай карате, як стилю, та розглянуто моменти і причини утворення нових організацій, визначено їх назви та напрямки розвитку. Визначено новий, не менш важливий сьогоденний етап розвитку стилю - етап виходу на Олімпійську дорогу, етап об'єднання розрізаних організацій, які розвивають Кіокушинкай карате для досягнення спільної мети. Сподіваємося що презентація виду на Олімпійських іграх в Японії пройде успішно, що відкриє нову сторінку в розвитку Кіокушинкай карате.

Перспективи подальших досліджень. Буде приділено увагу більш глибокому вивченню всіх етапів розвитку Кіокушинкай карате, від слідкувати розвиток новоутворених організацій та приділити більшу увагу вивченню розвитку всіх напрямків стилю в Україні.

Список літератури

1. Близнюк С. В. Величие киокушин карате / С. В. Близнюк. — К.: Феникс, 2009. — 312 с.
2. Блюминг Й. Откровения «зверя из Амстердама» о Кодокане и Кёкусинкае // Додзё: воинские искусства Японии. — 2003. — № 5. — С. 16—21.
3. Горбылёв А. М. В поисках корней окинавского каратэ: ката Курурунфа и фуцзяньский кулак Дракона // Додзё: воинские искусства Японии. — 2002. — № 4. — С. 55—64.
4. Горбылёв А. М. Вадо—рю—«Школа Японского Пути» // Додзё: воинские искусства Японии. — 2002. — № 5. — С. 5—17.
5. Горбылёв А. М. ИтосуАнко— отец современного каратэ // Додзё: воинские искусства Японии. — 2002. — № 3. — С. 31—42, 47.
6. Горбылёв А. М. Становление школы Кёкусинкай // Додзё: воинские искусства Японии. — 2000. — № 4. — С. 17—38.
7. Горбылёв А. М. Мотобу по прозвищу «Обезьяна», Часть 2 // Додзё: воинские искусства Японии. — 2003. — № 2. — С. 15—21.
8. Госэй Н. Ямагучи. Основы годзю—рю каратэ / Н. Госэй Ямагучи.— М.: ФАИР—ПРЕСС, 1999.
9. Кіндзер Б.М. «Кольоровий світ Кіокушина» / Б.М.Кіндзер //BUDO, «Шлях Воїна» -Львів ТзОВ «Ліга-Прес»,2008. – 68 с.,фото. ISBN 978-966-397-092-3
- 10.Коробейников П. В. Формирование личности юного спортсмена в процессе учебно—тренировочных занятий в Ашихара—каратэ / П. В. Коробейников, А. В. Антипов // Теория и практика физ. культуры. — 2011. — № 3. — С. 35.
- 11.Мисакаян М. А. Каратэ Киокушинкай: самоучитель/ М. А.Мисакаян.— М.: ФАИР—ПРЕСС, 2004.— 400с.
12. Накаяма М. Динамика каратэ / М. Накаяма.— М.: ФАИР—ПРЕСС, 1999.
13. Накаяма М. Лучшее каратэ: в 11—ти т. — М.: Ладомир, АСТ, 1998. — Т. 2 Основы.
- 14.Накаяма М. Лучшее каратэ: в 11—ти т.— М.: Ладомир, АСТ, 1998. — Т. 1.
15. Накаяма М. Практическое каратэ на улице / М. Накаяма, Д.Дрэгер. — М.: ФАИР—ПРЕСС, 1999.
- 16.Ояма М. Это – каратэ / М. Ояма— М.: ФАИР—ПРЕСС, 2000.
- 17.Ояма М. Классическое каратэ / М. Ояма; [пер. с англ. М. Новыша]. — М.: Эксмо, 2006. — 256 с.
- 18.Степанов С.В. Теоретико—методологические основы многолетней подготовки спортсменов— каратистов / С. В. Степанов, Л. С. Дворкин. — М.: Теория и практика физической культуры, 2004. — 380 с.
- 19.Саєнко В. Г. Побудова і контроль тренувального процесу спортсменів в кіокушинкай карате : [монографія] / В. Г. Саєнко ; Держ. закл. «Луганський національний. університет імені Тараса Шевченка». — Луганськ: СПД Резніков В. С., 2012. — 404 с.
- 20.Танюшкин А. И. Мокусомяэ / А. И. Танюшкин // Открыть глаза.— М., 2000.— 190 с.
21. Травников А. И. Боевые искусства мира: история, философия, современность. Краткий очерк / А. И. Травников.— Краснодар: Краснодарский Крайисполком, 1990. —40 с.
- 22.Урбан П. Каратэ-додзе традиции и сказания / П. Урбан. — Вашингтон: Харвест, 2007. — 220 с.
- 23.ФунакосиГ. Каратэ—до Ньюмон. — Ростов—на—Дону: Феникс, 1999.

24. Фунакоси Г. Каратэ—до: мой образ жизни.— Ростов—на—Дону: Феникс, 1999.
25. Хаберзетцер Р. Каратэ—до/ Р. Хаберзетцер. — Тирасполь: ЧП МОДУС, 1995.
26. Хигаонна М. История каратэ / М. Хигаонна. — Нью-Йорк: Дрэггон Букс, 2002. — 165 с.

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук Бусол Василь Андрійович.

Наталія Нестеренко
(Дніпропетровськ, Україна)

МЕТОДИКА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ БАСКЕТБОЛІСТІВ З ВАДАМИ СЛУХУ 17-18 РОКІВ

Актуальність дослідження. Особливою ланкою сучасного спортивного руху є спорт людей з обмеженими можливостями, швидкий розвиток якого обґрунтовує необхідність розробки та науково-методичного обґрунтування специфічних методик різних видів підготовки спортсменів цього рівня. До занять спортом, як до одного з найбільш ефективних способів соціальної та фізичної реабілітації, залучаються люди з порушеннями зору і мови, з відставанням в розумовому розвитку і ураженням опорно-рухового апарату, в тому числі й особи з порушеннями слуху. Методика спортивної підготовки залежить від особливостей контингенту спортсменів, тим більше коли об'єктом психофізичних дій є спортсмени-інваліди [3].

Порушення методики тренування може призвести і нерідко призводить до втрати здоров'я при заняттях спортом. Перенесення методичних схем тренування, виправданих на здорових спортсменів, на людей з особливими обмеженими можливостями не тільки неприпустимий з точки зору гуманізму і права, але і вкрай небезпечний [3, 8].

Підбір засобів і методів для корекції навчально-тренувального процесу, спрямованого на досягнення високих результатів у спортсменів з вадами слуху повинен здійснюватися в першу чергу на підставі обліку нозологічних особливостей функціонального і психологічного станів, рухових можливостей спортсменів-інвалідів [1, 9].

Проблеми організації тренувального процесу інвалідів даної нозологічної групи ускладнюються наступними функціональними порушеннями: соматичної ослабленістю, недостатньою рухливістю, відставанням у фізичному і моторному розвитку. У багатьох слабочуючих є порушення з боку серцево-судинної дихальної систем (прискорений пульс, підвищений артеріальний тиск, неправильний ритм дихання), з боку фізичного розвитку (сутулість, диспластичність статури), дискоординація окремих м'язових груп, стомлюваність, емоційна нестійкість моторики [4, 11].

Відомо, що баскетбол - одна з найдинамічніших спортивних ігор, що вимагає функціонального, рухового та інтелектуального розвитку. У процесі гри різносторонньо удосконалюються розумова діяльність, координація руху, здатність орієнтуватися в постійно мінливих ситуаціях.

Розвиток фізичних якостей спортсменів з вадами слуху потребує свого специфічного підходу та методики виконання вправ. Тим більш спеціальна фізична підготовка баскетболістів, яка направлена на розвиток спеціальних якостей, вмінь та навичок потребує вдосконалення методики підготовки спортсменів з вадами слуху та в подальшій розробки програми СДЮШОР, ДЮСШ для глухих та слабочуючих спортсменів.

Мета роботи: теоретично розробити та обґрунтувати методику підвищення рівня спеціальної фізичної підготовленості баскетболістів 17-18 років з порушеннями слуху.

Результати дослідження. Безперервний зріст спортивних досягнень у світовому дефлімпійському баскетболі приводить до необхідності пошуку нових засобів і методів підвищення ефективності навчально-тренувального процесу баскетболістів з вадами слуху у сполученні з основними тренувальними засобами.

Фізична підготовка є однієї з найважливіших складових частин спортивного тренування баскетболістів з вадами слуху, спрямованої на всебічний і спеціалізований фізичний розвиток, удосконалювання життєво важливих рухових якостей, підвищення функціональних можливостей і зміцнення здоров'я спортсменів. Від рівня фізичної підготовленості спортсменів залежить швидкість та якість оволодіння технікою [8].

При організації педагогічного експерименту першорядним було вивчення й розуміння методики підготовки, що відбиває індивідуальну структуру компонентів підготовки, системи тренувальних засобів і методів, сполучення основних специфічних принципів тренувального процесу. З урахуванням цих особливостей було організоване проведення педагогічного експерименту, що дозволило розробити й апробувати ефективні методичні прийоми вдосконалення фізичної підготовленості баскетболістів з вадами слуху, використовуючи спеціально розроблені блоки вправ.

При побудові навчально-тренувального процесу експериментальної групи враховували: загальнодидактичні (принцип свідомості, принцип активності, принцип наочності, принцип доступності, принцип міцності, принцип систематичності) і специфічні (безперервність тренувального процесу, єдність поступовості збільшення навантаження й тенденції до максимальних навантажень, волнообразність динаміки навантажень, циклічність тренувального процесу, єдність загальної й спеціальної фізичної підготовки) принципи спортивної підготовки.

Протягом усього періоду підготовки вирішувалися загальні й окремі приватні завдання для обох груп, але з використанням різних тренувальних комплексів. Загальні завдання для контрольної та експериментальної груп враховували наступні положення: зміцнення здоров'я й всебічний фізичний розвиток, удосконалення загальної та спеціальної фізичної підготовленості.

Експериментальна методика була розроблена з урахуванням наступних вимог: розмаїтість, варіативність, диференційована підхід, поступальне збільшення індивідуальних навантажень із урахуванням можливостей баскетболістів з вадами слуху, наявність інформації про вплив запропонованих блоків вправ та їх місця в системі підготовки дефлімпійців.

В основу розробки експериментальної методики покладені результати, отримані в ході проведення констатуючого експерименту: аналізу основних компонентів фізичної підготовленості, що дав відомості про раціональне співвідношення певних фізичних якостей у конкретному тренувальному занятті, а також їхній вплив на функціональний стан організму спортсмена, що дозволило визначити основну спрямованість тренувального процесу баскетболістів з порушеннями слуху і диференціювати засоби підготовки в умовах загальної й спеціальної роботи.

Річний цикл підготовки будувався на основі одноциклового планування тренувального процесу, що визначалося наявністю головних змагань - Чемпіонату України. У такий спосіб у системі підготовки експериментальної групи планувалася один макроцикл тривалістю 7 місяців.

Експериментальна методика підготовки включала підготовчий та змагальний періоди макроциклу (таб.1). Тривалість підготовчого періоду макроциклу - 5 місяців. Він включав втягуючий та базовий мезоцикли.

Таблиця 1

Структура експериментальної методики підготовки

Макроцикл	Період	Етап	Мезоцикл	Мікроцикл	Блоки вправ	
	Підготовчий	Загальнопідготовчий		Втягуючий	1-3 втягуючий	Згідно програми СДЮСШОР
4 - ударний						
5-6 втягуючий						
7-9 ударний						
10-відновлювальний						
11-12 ударний						
13- відновлювальний						
14-15 ударний						
16– відновлювальний						
17 - ударний					Експериментальні блоки вправ № 1, 2 використовували 2 рази на тиждень в основній частині заняття	
18 - відновлювальний						
19-20 ударний						
21 - відновлювальний						
22- 23 ударний						
24 - відновлювальний						
Змагальний		Змагальний	Перед-змагальний	25 - ударний		Використовували наступні блоки вправ № 3(без використання обтяжень)
				26 - підвідний		
				27 - відновлювальний		
			Змагальний	28– змагальний	Згідно програми СДЮСШОР	

Змагальний період макроциклу містив у собі перед змагальний (контрольно-підготовчий) та змагальний мезоцикли. У базовому та перед змагальному мезоциклах в тренувальний процес експериментальної групи була впроваджена експериментальна методика тренувань. Експериментальна методика планувалася за принципом перерозподілу часу й змісту загальної та спеціальної фізичної підготовки щомісяця зі збереженням основної кількості годин на рік відповідно до навчальної програми СДЮСШОР для дітей інвалідів.

В основі навчально-тренувального процесу лежали планові заняття. Специфічним змістом заняття була активна рухова діяльність, спрямована на постійне вдосконалення фізичної, функціональної підготовленості баскетболістів з вадами слуху. Вона складалася з ряду взаємозалежних елементів (вправ), які сприяли постійному росту фізичної й функціональної підготовленості глухих баскетболістів, об'єднаних за допомогою різних методів навчання й тренування.

У розробленій методиці розглядали розвиток фізичних якостей і навичок спортсменів як частину єдиного процесу рухової підготовки, тобто, коли мова йшла про рухову підготовку баскетболістів з вадами слуху, обов'язково враховували, що розвиток навичок й якостей (технічна й фізична підготовка) повинні здійснюватися одночасно.

Такий комплексний підхід до проблеми рухової підготовки ставив більші вимоги до вибору тренувальних засобів і методів, дозуванню тренувальних вправ. Тому в багато разів збільшилася роль спеціальних вправ, які по динаміці нервово-м'язових зусиль і зовнішній структурі наближені до специфічних технічних вправ. Відносний вплив цих вправ на адаптаційні процеси в організмі спортсменів і на

специфічну змагальну діяльність дуже вагоме, тому їх обов'язково застосовували в тренувальному процесі у всіх періодах макроциклу й, насамперед - на спеціально-підготовчому етапі й протягом усього змагального періоду.

Найбільшого ефекту досягали використанням взаємозалежного методу розвитку фізичних якостей разом з удосконалюванням координації рухів. Схожий характер рухової діяльності дозволив позначити головні характерні риси вправ, які використовувалися для спеціальної фізичної підготовки: максимальна, або близька до неї, інтенсивність; комплексний характер прояву фізичних якостей, досягнутих у швидкісному режимі, наближеному до умов змагальної діяльності, у сполученні з технікою баскетболу; змінний характер діяльності різної тривалості; переважно змішаний (аеробно-анаеробний) характер енергозабезпечення.

Для реалізації цих завдань були розроблені й апробовані блоки вправ засновані на використанні засобів швидкісної, швидкісно-силової та координаційної спрямованості, які застосовувалися в основній частині занять два рази на тиждень. Підбір вправ базувався на результатах констатуючого експерименту. У цих комплексах велика увага приділялася виборчому впливу на аеробні й анаеробні можливості, розвитку основних форм швидкісних якостей, продуктивності та економічності роботи, вдосконаленню техніки рухів. Заняття проводилися в спортивному залі, та на стадіоні.

Варто вказати, що в експериментальному процесі на заняттях враховували характер і швидкість протікання розумових процесів, працездатність, рівень сформованості знань й умінь, пізнавальну активність, наявність і характер пізнавальних інтересів. Особливістю запропонованої експериментальної методики було впровадження вправ акробатичного характеру. При виконанні вправ спостерігали за баскетболістами, проводили індивідуальні й групові бесіди за планом тренувальних занять, пропонували додаткові навчальні домашні завдання по техніці й методиці виконання вправ на суші (імітаційні вправи), аналізували їхні міркування. При цьому опиралися на їхні позитивні якості при виконанні навчально-тренувального навантаження, створювали сприятливі умови для реалізації спортсменами вимог тренувальної діяльності.

Висновок. Розроблена експериментальна методика підвищення рівня спеціальної фізичної підготовленості баскетболістів 17-18 років з вадами слуху, передбачала блокову систему підготовки. Підбір вправ у блоках здійснювався відповідно до індивідуальних можливостей спортсменів та завданнями підготовки. Особливістю методики є поєднання у блоках вправ швидкісної, швидкісно-силової, координаційної спрямованості та акробатичних елементів, що дозволило одночасно вплинути на лише на рівень спеціальної фізичної підготовленості, а й покращити роботу вестибулярного апарату спортсменів з порушеннями слуху та підвищити рівень їх технічної підготовленості.

Література

1. Байкина Н.Г. Основы инвалидного спорта: учебное пособие / Н.Г. Байкина, Я.В.Крет. – Запорожье: ЗГУ, 2002. – 58с.
2. Бріскін Ю.А. Організаційні основи паралімпійського спорту/Ю.А. Бріскін. – Львів.: Кобзар, 2004. – 180с.
3. Бріскін Ю.А. Спорт інвалідів/Ю.А. Бріскін. – К.: олімпійська література, 2006. – 263с.
4. Бріскін Ю.А. Теоретико-методичні основи інваспорту: монографія/Ю.А. Бріскін. – Львів.: Кварт, 2005. – 355с.
5. Джозеф П.Винник. Адаптивное физическое воспитание и спорт/Джозеф П.Винник. – К.: Олимпийская литература, 2010. – 608с.
6. Евсеев С.П. Технологии физкультурно-спортивной деятельности в адаптивной физической культуре /С.П. Евсеев, И.Э. Аксенова. – М.: Советский спорт, 2007. – 296с.
7. Історичні, організаційні та соціальні аспекти розвитку спорту інвалідів : [навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту]/ С.Ф. Матвеев, Ю.А. Бріскін, І.О. Когут та ін. – К.: Аскавіт, 2011. – 250с.
8. Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практическое приложение/В.Н.Платонов. – К.: олимпийская литература, 2004. – 808с.
9. Теория и организация адаптивной физической: учебник в 2т. Т1: введение в специальность. История, организация и общая характеристика адаптивной физической культуры/С.П. Евсеев. – М.: Советский спорт, 2007. – 448с.
10. Теория и организация адаптивной физической: учебник в 2т. Т2: Содержание и методики адаптивной физической культуры «Характеристики ее основных видов»/С.П. Евсеев. – М.: Советский спорт, 2007. – 448с.
11. Чудна Р.В. Теорія адаптивного фізичного виховання/Р.В. Чудна. – К.: наукова думка, 2003. – 270с.
12. Шипицына Л.М. Анатомия, физиология и патология органов слуха, речи и зрения/Л.М. Шипицына, И.А. Вартанян. – М.: Академия, 2008. – 432с.

РОЗВИТОК ГНУЧКОСТІ У ДІВЧАТ 15 – 16 РОКІВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ ТАНЦЮВАЛЬНИМИ ВИДАМИ АЕРОБІКИ

Актуальність. Останніми роками великого поширення набули різні практики оздоровчих тренувань. Популярними стали східні єдиноборства, фітнес, заняття різними видами танців. Так само дуже «популярним» у наш час стало гнучке, пластичне та гармонійно розвинуте тіло.

Танцювальна аеробіка є відносно новим видом фітнесу не тільки в Україні, але і в усьому світі. Вона активно розвивається і набуває все більшої популярності завдяки своїй видовищності, яка полягає у поєднанні краси, музики і мистецтва зі спортом, силою, виснажливими тренуваннями та захоплюючими змаганнями.

У пошуках інноваційних підходів до організації позашкільного фізичного виховання з дітьми та підлітками слід враховувати особливе значення й привабливість танців. Танець дозволяє розв'язати цілий комплекс важливих завдань у роботі з учнями: задовольнити їх потребу у русі, навчити володіти своїм тілом, розвивати фізичні якості, розумові та творчі здібності, моральні якості тощо.

В Україні працюють багато клубів і гуртків танцювальної аеробіки, і тому актуальною є проблема забезпечення їх необхідною навчально-методичною літературою. Необхідні розробки методики підготовки осіб, що тренуються. У літературних джерелах недостатньо розкривається проблема розвитку гнучкості танцівників та особливостей планування тренувального процесу дітей, які займаються танцювальною аеробікою. Тому ми вважаємо, що дана проблема є актуальною та потребує детальнішого вивчення [1, 2, 4].

Шкільний вік є важливим етапом у розвитку та становленні особистості майбутніх громадян України. Організація процесу фізичного виховання школярів, використання ефективних засобів впливу на організм дітей, зацікавлення їх у систематичних заняттях фізичними вправами має велике значення для виховання здорового підростаючого покоління [3, 5].

Мета дослідження: експериментально обґрунтувати та дати порівняльну характеристику системі тренувальних занять, що сприяють розвитку гнучкості у дівчат 15-16 років, які займаються танцювальними видами аеробіки, а саме регетоні і танцювальною аеробікою з елементами латиноамериканського танцю (подальше латиною).

Завдання дослідження:

1. Визначити рівень гнучкості у дівчат 15 – 16 років, що займаються танцювальними видами аеробіки.
2. Дослідити вплив фізичного навантаження на організм дівчат 15 – 16 років, що займаються танцювальними видами аеробіки.
3. Експериментально обґрунтувати та визначити ефективність занять танцювальними видами аеробіки на розвиток гнучкості у дівчат 15 – 16 років.

Об'єкт дослідження: фізична та функціональна підготовленість дівчат 14 – 15 років, що займаються танцювальними видами аеробіки.

Предмет дослідження: розвиток гнучкості дівчат 15 – 16 років на заняттях танцювальної аеробіки.

Методи дослідження

Для вирішення поставлених завдань нами використовувались наступні методи досліджень:

1. Аналіз літературних джерел;
2. Педагогічне спостереження;
3. Педагогічне тестування;
4. Антропометричний метод;
5. Метод індексів;
6. Медико-біологічне тестування;
7. Методи математичної статистики.

Для визначення вихідного рівня гнучкості ми прийняли у досліджуваних наступні тести:

1. Міст: вимірювання рухливості при розгинанні хребетного стовпа.
2. Шпагат, спочатку правою ногою вперед, а потім – лівою, виставляється середня оцінка за два шпагати.
3. Нахил із положення сидячи.
4. Викрут рук з палицею.

Даний метод використовувався для оцінки ефективності запропонованих засобів і методів підвищення рівня фізичної підготовленості.

Організація дослідження. Дослідження проводилися у СК «Арена» міста Дніпропетровська. У дослідженні прийняли участь 24 дівчини віком 15 – 16 років, які займаються танцювальними видами аеробіки. Заняття відбувалися 3 рази на тиждень, тривалість заняття 60 хв. Спільні ознаки проведення занять: заняття в обох групах тривало 60 хвилин і проводились за традиційними, адаптованими методиками за своїм напрямом. Відмінні ознаки: на заняттях з регетону вправи виконуються з більш високою амплітудою, використовуються випади, махи, напівшпагати, нахили, глибокі присідання, стрибки, рухи тулубом. На заняттях із латини застосовувались основні кроки аеробіки, кроки латини, комбінації вправ, комбінації кроків аеробіки та латиноамериканських танців.

На підставі аналізу літературних даних по стану питання ми з'ясували, що заняття танцювальною аеробікою позитивно впливають не тільки на фізіологічний стан організму, але і на фізичні здібності людини. Однак тренеру необхідно знати індивідуальні особливості кожного із своїх підопічних і на основі цих знань планувати навчально-тренувальний процес. Результат підготовки буде найбільш успішний, якщо тренер буде уважно стежити за тим, як ті, що займаються, реагують на те чи інше навантаження, щоб вчасно попередити помилки і травми.

За результатами попередніх досліджень можна зробити висновок, що група реггетону та латини знаходяться на однаковому рівні розвитку гнучкості. Шпагат і викрут з палицею показали рівень нижче середнього, а міст і нахил тулуба – низький.

Результати заключного дослідження. Порівнюючи показники індексу Кетле можна зробити висновок, що між групами реггетону та латини немає істотних коливань і вони знаходяться на рівні нижче середнього, що підтверджується критерієм Ст'юдента. Порівнюючи показники антропометричних даних можна зробити висновок, що в обох групах відбулися зміни у ваговому і ростовому показниках. Між групами немає вірогідних розходжень як до експерименту, так і після, що підтверджується порівнянням значень критерій Ст'юдента ($t > T_{гр}$).

При визначенні функціонального стану організму нами використовувались аналогічні зони потужності тренувань зонам першого етапу досліджень. Достовірність різниць між групами в показниках функціонального стану організму не підтверджені. Усі показники дослідження груп реггетону і латини майже не зазнали істотних коливань, що вказує нам на приблизно однаковий рівень розвитку здатності серцево-судинної системи реагувати на фізичну роботу.

Наступним етапом досліджень було визначення підсумкового рівня гнучкості у дівчат 15 – 16 років (таб. 1). Порівняльний аналіз результатів педагогічного тестування показав, що у групі латини в тестах по визначенню рівня розвитку гнучкості не спостерігається достовірний приріст показників ($p > 0,05$), рівень розвитку гнучкості залишився на попередньому рівні.

У групі, що займалась реггетоном рівень розвитку гнучкості зріс і спостерігався достовірний приріст показників ($p < 0,05$). Порівнюючи показники результатів розвитку гнучкості попереднього та заключного досліджень ми виявили, що: в тесті № 1 результат покращився із низького рівня до середнього; в тесті № 2 результат покращився із нижче середнього рівня до вище середнього; в тесті № 3 рівень зріс із низького до середнього; в тесті № 4 показники зросли з нижче середнього до середнього.

Порівнюючи результати тестування розвитку гнучкості після експерименту між обома групами нами доведена достовірність різниці між результатами, що підтверджується порівнянням значень t критерію Ст'юдента ($t > T_{гр}$, $p < 0,05$). Це можна пояснити тим, що на заняттях з реггетону виконується більше вправ на розвиток гнучкості, рухи виконуються з більшою амплітудою та задіяна більша кількість суглобів.

Таблиця 1

Рівень розвитку гнучкості у дівчат 15 – 16 років після педагогічного експерименту

№	Тести	Група	1	2	p	p1
			X1 ± m 1	X2 ± m 2		
1	Міст, см	Р	37,1 ± 0,18	29,2 ± 0,28	>0,05	<0,05
		Л	35,9 ± 0,18	34,1 ± 0,41	<0,05	
2	Шпагати: лівою, правою, середня оцінка, см	Р	11,4 ± 0,7	6,3 ± 0,15	>0,05	<0,05
		Л	12,1 ± 0,8	11,6 ± 0,28	<0,05	
3	Нахил із положення сидячи, см	Р	11,4 ± 0,5	17 ± 0,35	>0,05	<0,05
		Л	10,1 ± 0,5	10,9 ± 0,5	<0,05	
4	Викрут рук з палицею, см	Р	52,1 ± 0,23	46,2 ± 0,52	>0,05	<0,05
		Л	52,4 ± 0,21	51,1 ± 0,51	<0,05	

ВИСНОВКИ

На підставі отриманих даних до і після педагогічного експерименту можна зробити наступні висновки:

1. У відповідних літературних джерелах з різних галузей знань, що мають відношення до предмету дослідження, науково обґрунтована необхідність і важливість використання нових і подальше дослідження вже існуючих методик, спрямованих на розвиток фізичних якостей, у даному випадку розвиток гнучкості на заняттях із танцювальної аеробіки.

2. Дослідження рівню розвитку серцево-судинної системи дівчат 15 – 16 років дозволяють належним чином планувати програму навантажень та підходити до розподілу навантажень з доцільністю. Вихідний рівень фізичного розвитку дівчат в обох групах знаходиться на рівні нижче середнього. Після експерименту ці показники в групах не зазнали істотних коливань, що підтверджується розрахунком t -критерію Ст'юдента.

3. Результати заключних досліджень показали, що заняття регіт тоном і латиною підвищує показники розвитку рівня гнучкості. У дівчат групи латини спостерігається незначний приріст результатів, а у дівчат групи реггетону приріст результатів значно вищий. Рівень розвитку гнучкості зріс і спостерігався достовірний приріст показників ($p < 0,05$). Порівнюючи показники результатів розвитку гнучкості попереднього та заключного досліджень в групі реггетону ми виявили, що: в тесті № 1 результат покращився із низького рівня до середнього; в тесті № 2 результат покращився із нижче середнього рівня до вище середнього; в тесті № 3 рівень зріс із низького до середнього; в тесті № 4 показники зросли з нижче середнього до середнього.

4. На підставі отриманих даних після експерименту було зроблено висновок, що застосування методики реггетону на заняттях танцювальною аеробікою більше сприяє розвитку гнучкості, ніж заняття танцювальною аеробікою з елементами латиноамериканського танцю.

6. Дослідження характеру впливу занять танцювальною аеробікою на рівень розвитку інших фізичних якостей, рівень фізичного розвитку та функціональної підготовки дівчат 15 – 16 років – напрямок та мета наших подальших наукових досліджень.

Література:

1. Вейдер С. Суперфитнес. Лучшие программы мира. От калланетики и пилатеса до стрип-аэробики и танца живота / Синтия Вейдер. Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 288 с.
2. Кокарев Б.В. Основы построения и проведения занятий с оздоровочной аэробикой: навч.-метод, посібник / Б. В. Кокарев, О. Є. Черненко, О. А. Гордейченко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. - 67 с.
3. Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания: учеб. для студ. высш. учеб. зав. физ. воспитания и спорта / Т. Ю. Круцевич. – К.: Олимпийская литература, 2003.- Т.1. - 422 с., Т.2. – 392 с.
4. Сениця С. В. Оздоровча аеробіка. Спортивно-педагогічне вдосконалення навч. посіб. / С. В. Сениця, Л. Є. Шестерова. – Полтава: ПНПУ, 2010. – 244 с.
5. Худолій О.М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання / О.М. Худолій : Навч. посібник. — Харків: «ОВС», 2007. — 406 с.

Іван Хомяк, Андрій Окопний,
Дмитро Сосновський, Іван Новокшонов
(Львів, Україна)

УДОСКОНАЛЕННЯ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК УДАРІВ У БОКСЕРІВ ВИСОКОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Постановка проблеми. Змагальний двобій боксерів вимагає високого рівня прояву таких швидкісно-силових якостей як швидкість реакції, швидкість поодиноких і серійних ударів, темп рухів і сила ударів. Швидкісно-силові якості є базою, що визначає рівень фізичної підготовленості боксера, а недостатній їх розвиток збільшує тривалість формування спеціальних навичок упродовж оволодіння технікою боксу і знижує ефективність їх використання в умовах змагального поєдинку [1, 2, 5]. Боксер з недостатньо розвинутими швидкісно-силовими якостями із запізненням виконує прийоми і дії в умовах дефіциту часу, втрачає, при цьому, необхідну потужність та інтенсивність дій, що негативно впливає на спортивний результат [5]. Одним із завдань фізичної підготовки боксерів є оволодіння спроможністю проявляти швидкісно-силові якості на фоні зростаючої втоми під час змагань [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд спеціальної літератури [3, 6] виявив групу основних методів розвитку швидкісно-силових характеристик ударів боксерів. Дослідження, які були проведені науковцями, спрямовані, саме, на максимальний розвиток сили та швидкості поодиноких ударів та багато-ударних комбінацій. Встановлено, що швидкісно-силові якості займають провідне місце у фізичній підготовці висококваліфікованих боксерів [4].

Мета дослідження: Пошук раціональних шляхів удосконалення швидкісно-силових характеристик ударів.

Завдання дослідження:

1. Визначити показники швидкісно-силових характеристик у комбінаціях різної тривалості боксерів високої та середньої кваліфікації.
2. Виявити кореляційні взаємозв'язки між показниками швидкісно-силових характеристик у боксерів різних кваліфікаційних груп.
3. Розробити практичні рекомендації для подальшого педагогічного контролю за боксерами високої та середньої кваліфікації.

Методи і організація дослідження. У роботі застосовано такі методи дослідження: аналіз літературних джерел і узагальнення; педагогічне тестування з використанням методу хронодинамометрії; методи математичної статистики.

У дослідженнях прийняли участь 29 боксерів віком 17-25 років, з яких 15 боксерів середньої кваліфікації (11 – першого спортивного розряду, 4 кандидатів у майстри спорту, етап спеціалізованої базової підготовки) і 14 боксерів високої кваліфікації (3 – майстра спорту міжнародного класу, 11 – майстрів спорту, етап максимальної реалізації індивідуальних можливостей). Після стандартної розминки боксер займав зручну дистанцію до спеціалізованого боксерського снаряду, обладнаного хронодинамометром [7]. У режимі, максимально наближеному до змагального, кожний боксер виконував 2, 4 і 8 ударів ситуаційного характеру і трьох-ударні комбінації індивідуального характеру у спрощених та в умовах повторного виконання, а також спурти тривалістю 4, 8 та 40 сек.

Результати дослідження та їх узагальнення.

Показники сили ударів комбінації (табл. 1) при спрощеному і складному виконанні у боксерів обох кваліфікаційних груп знаходяться на одному рівні, про що свідчить відсутність вірогідності різниці між показниками сили кожного удару в досліджених сполученнях.

Таблиця 1

Показники абсолютної сили ударів (у.о.) три-ударної комбінації (прямий правою, лівий знизу, збоку правою) за умовою поодинокого (спрощені умови виконання ударів) і повторного виконання (складні умови виконання ударів)

Кваліфікація боксерів	Поодинокі виконання			Повторне виконання					
	F1	F2	F3	F1-1	F1-2	F1-3	F2-1	F2-2	F2-3
Висока (n = 14)	130	85	145	117	74	130	132	78	131
Середня (n = 15)	132	82	140	120	72	129	131	68	130
P	>0,05	>0,05	>0,05	>0,05	>0,05	>0,05	>0,05	>0,05	>0,05

Примітки:

1. F1, F2, F3 - сила першого, другого, третього ударів при поодинокому виконанні комбінації;
2. F1-1, F1-2, F1-3 - сила першого, другого, третього ударів першої атаки при повторному виконанні комбінації;
3. F2-1, F2-2, F2-3 - сила першого, другого, третього ударів другої атаки при повторному виконанні комбінації після відходу з кроком і миттєвого зближення зі снарядом.

В боксерів обох кваліфікаційних груп величина сили ударів не змінюється по мірі виконання комбінацій як у спрощених, так і складних умовах (табл. 1). Тобто, вірогідність різниці відсутня між показниками сили окремо кожного удару сполучення (першого удару, другого, або третього) відповідно впродовж поодинокого та повторного виконання.

Тестування сили ударів три-ударної комбінації (прямий правою, збоку лівою та правою) свідчать, що боксери як високої кваліфікації так і боксери середньої кваліфікації здатні виконувати ефективні удари за показниками абсолютної сили.

У попередніх дослідженнях (Никитенко С.А., 2001) доведено, що удари, показники абсолютної сили яких дорівнюють вище 115 ум. од., у певних ситуаціях двоюмо (якщо даний удар несподіваний і точний) є ефективними.

Проведені нами дослідження свідчать (табл. 1), що сила ударів правою рукою у боксерів високої кваліфікації і у боксерів середньої кваліфікації вища показника критерію ефективності ударів (115 умовних одиниць). Так, боксери високої та середньої кваліфікації при поодинокому і повторному нанесенні комбінації удари виконують з силою, вищою 115 ум. од.: боксери високої кваліфікації – відповідно 130, 145, 117, 130, 132, 131 умовних одиниць. Боксери середньої кваліфікації – відповідно 132, 140, 120, 129, 131, 130 умовних одиниць.

Час ударів (табл. 2) вірогідно менший у боксерів високої кваліфікації, ніж у боксерів середньої. Тобто, боксери високої кваліфікації виконують удари зі швидкістю, вірогідно вищою, ніж середньої кваліфікації.

Таблиця 2

Показники часу ударів (мс) індивідуальної три-ударної комбінації за умов поодинокого і повторного виконання

Кваліфікація боксерів		Поодиноке виконання		Повторне виконання			
		t1	t2	t1-1	t1-2	t2-1	t2-2
Висока (n = 14)	$\bar{x}$	166	175	159	169	164	170
	V%	10	9	11	7	13	10
Середня (n = 15)	$\bar{x}$	184	191	196	184	185	187
	V%	12	8	10	12	15	11
P		<0,05	<0,05	<0,05	<0,05	<0,01	<0,05

Примітки:

- 1 t1, t2 - час між першим і другим, другим і третім ударами при поодинокому виконанні комбінації;
- 2 t1-1, t1-2 - час між першим і другим, другим і третім ударами першої атаки при повторному виконанні комбінації;
- 3 t2-1, t2-2 - час між першим і другим, другим і третім ударами другої атаки при повторному виконанні комбінації після кроку в сторону з ухилом.

Враховуючи вірогідно вищі показники сили поодиноких ударів у боксерів високої кваліфікації, ніж у боксерів середньої, а також відсутність даної закономірності при виконанні комбінації ударів, можна зробити такий висновок. Боксери високої кваліфікації цілеспрямовано знижують силу ударів, завдяки чому підвищують швидкість виконання комбінації як у спрощених так і складних умовах. Тобто, боксери високої кваліфікації за рахунок навмисного зниження сили ударів з вищою швидкістю виконують комбінацію у спрощених і складних умовах, ніж боксери середньої кваліфікації.

Сила і час ударів в ситуаційних сполученнях з двох, чотирьох та восьми ударів у боксерів двох кваліфікаційних груп знаходяться на одному рівні, про що свідчить відсутність вірогідної різниці між їх показниками (табл. 3).

Таблиця 3

Показники сили і часу ударів у коротких спуртах (ситуаційні сполучення ударів)

Кваліфікація боксерів		Кількість ударів у спурті					
		Два удари		Чотири удари		Вісім ударів	
		F	T	F	T	F	T
Висока (n = 14)	$\bar{x}$	126	174	96	177	90	165
	V%	18	16	13	10	15	12
Середня (n = 15)	$\bar{x}$	118	180	101	190	89	181
	V%	19	14	15	9	17	11
P		> 0,05	> 0,05	> 0,05	> 0,05	> 0,05	> 0,05

Примітки:

1. F – середньоарифметичний показник сили одного удару сполучення (ум. од.);
2. T – середньоарифметичний показник часу одного удару сполучення (мс);

При виконанні спурту тривалістю вісім секунд сила ударів у боксерів двох кваліфікаційних груп знаходиться на одному рівні, натомість час ударів у боксерів високої кваліфікації вірогідно менший, ніж в боксерів середньої кваліфікації (табл. 4). Тобто, боксери високої кваліфікації удари спурту виконують з меншим часом між ударами. При виконанні ж спурту ударів тривалістю сорок секунд різниці в показниках сили і часу коротких ударів у боксерів двох груп невірогідні.

Таблиця 4

Показники сили і часу ударів у спуртах тривалістю вісім й сорок секунд (сполучення коротких ударів)

Кваліфікація боксерів		Тривалість спуртів			
		Вісім секунд		Сорок секунд	
		F	T	F	T
Висока (n = 15)	$\bar{x}$	82	176	71	198
	V%	15	10	17	8
Середня	$\bar{x}$	77	208	60	217

(n = 18)	V%	16	9	18	11
P		> 0,05	< 0,05	> 0,05	> 0,05

Примітки:

1. F – середньоарифметичний показник сили одного удару сполучення (ум. од.);
2. T – середньоарифметичний показник часу одного удару сполучення (мс);

Встановлено достовірний зворотній взаємозв'язок між показниками сили і частоти ударів у боксерів високої кваліфікації (табл. 5), чим менша сила ударів при виконанні спуртів здатний розвинути боксер, тим він здатний розвинути вищу частоту ударів у спуртах тривалістю 8 сек.

Таблиця 5

Взаємозв'язок (r) між силою і частотою ударів у спуртах 4-8 сек. у боксерів високої та середньої кваліфікації

Кваліфікація боксерів	
Висока (n = 14)	Середня (n = 15)
0,631 (P < 0,05)	0,176 (P > 0,05)

Висновки

1. У ситуаційних сполученнях з двох, чотирьох та восьми ударів, що виконуються з різною руховою установкою, у боксерів високої та середньої кваліфікації сила і час знаходяться на одному рівні, про що свідчить відсутність вірогідної різниці між їх показниками.
2. При виконанні спурту тривалістю вісім секунд час ударів у боксерів високої кваліфікації вірогідно менший, ніж в боксерів середньої кваліфікації (P < 0,05) : у боксерів високої кваліфікації частота ударів вища ніж у боксерів середньої кваліфікації.
3. Встановлено достовірний зворотній взаємозв'язок між показниками сили і частоти ударів у боксерів високої кваліфікації в спуртах тривалістю 4-8 сек. (r = - 0,63 при p < 0,05). У боксерів високої кваліфікації здатність диференціювати силу ударів на високій швидкості вища, ніж у боксерів середньої кваліфікації.

Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні проявів спеціальної витривалості у кваліфікованих боксерів.

Практичні рекомендації

1. Тренувальний процес боксерів високої кваліфікації та середньої спрямовувати на максимальне підвищення сили поодиноких ударів, що надає можливість із використанням компенсаторних коливань між швидко-силовими якостями боксерів застосовувати ефективні удари, як за показниками їх сили, так і швидкості.
2. В навчально-тренувальному процесі боксерів середньої кваліфікації розвивати швидкісну витривалість із застосуванням спуртів ударів тривалістю вісім секунд, а також швидко-силову витривалість, застосовуючи спурти з ударів тривалістю тридцять секунд.
3. У тренувальному процесі боксерів високої та середньої кваліфікації з метою підвищення частоти ударів доцільно удосконалювати здатність диференціювати силу ударів, які виконуються з високою частотою.

Література:

1. Арзютов Г. Н. Многолетняя подготовка в спортивных единоборствах / Г. Н. Арзютов. – К.: НПУ имени М.П.Драгоманова, 1999. – 410 с.
2. Бутенко Б. И. О некоторых компонентах спортивного мастерства боксёров / Б. И. Бутенко // Бокс : ежегодн. – 1985. – 46 с.
3. Верхошанский Ю. В. Динамика техники ударных движений и скоростно-силовых качеств у боксёров-юношей / Ю. В. Верхошанский, В. И. Филимонов, З. М. Хусьянов // Теория и практика физической культуры. – 1988. – № 11. – 330 с.
4. Градополов К. В. Бокс / К. В. Градополов. – М. : Физкультура и спорт, 1961. – 340 с.
5. Дегтярев И. П. Тренированность боксёров / И. П. Дегтярев. – К. : Здоров'я, 1985. – 144 с.
6. Никитенко С. А. Фактори, що визначають раціональну організацію рухів в структурі індивідуальних комбінацій ударів боксерів / Никитенко С. А. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. за ред. С. С. Єрмакова. – Х, 2000. – № 18. – С. 15-17.
7. Савчин М. П. Тренованість боксера та її діагностика. / М. П. Савчин – К. : Норапринт, 2003. – 220 с.

Науковий керівник:

викладач кафедри фехтування, боксу та національних одноборств
Львівського державного університету фізичної культури Хомяк Іван Іванович.

**ХАРАКТЕРИСТИКА ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА
ИМЕЮЩИЕ СПАСТИЧЕСКИЕ ФОРМЫ ДЕТСКОГО ЦЕРЕБРАЛЬНОГО ПАРАЛИЧА**

Постановка проблемы. В течении многих лет детский церебральный паралич (ДЦП) остается главной причиной инвалидности детей [7]. В настоящее время частота возникновения ДЦП не имеет тенденции к снижению, что объясняется большим прорывом в медицине, а точнее большей выживаемостью детей с тяжелыми перинатальными поражениями ЦНС, в том числе мало весовых детей и новорожденных с экстремально низкой массой тела, у которых риск развития данной патологии весьма значителен [1,8,9]. Известно, что кроме неврологических нарушений у детей с ДЦП страдает соматическое здоровье, а в следствии и физическое развитие [3,6]. Среди всех форм ДЦП наиболее распространенными являются спастические формы на долю которых приходится до 80% [7,8]. Поэтому, согласно международной классификации болезней 10-го пересмотра (МКБ-10), первичными в диагностике являются особенности двигательной недостаточности – атактический, дискинетический, гемиплегический, спастический синдромы. В структуре самого же заболевания преобладают спастические формы (спастическая диплегия, спастический гемипарез, спастический тетрапарез)[2,4,5].

Цель исследования – определить уровень физического развития детей младшего школьного возраста со спастическими формами ДЦП.

Результаты исследования и их обсуждение. В исследовании приняло участие 25 детей имеющие спастические формы ДЦП. Из них 3 ребенка (12%) были не способны к самостоятельному передвижению, 23 (88%) – способны передвигаться.

Из общего числа обследуемых лиц со спастической диплегией диагностированы 68% детей. У этой группы детей степень двигательных расстройств была различной (легкой и средней). Среди исследуемых лиц у 34% была диагностирована спастическая диплегия с акцентом справа и 16% детей с акцентом слева и у 60% детей был диагностирован преимущественно нижний тетрапарез.

Дети диагностированные со спастическим гемипарезом из общего количества исследуемых составили 32%. Из них одинаковое количество детей, а именно по 4 человека были с левосторонним и правосторонним гемипарезом. Дети имели легкую и среднюю степень тяжести заболевания. Из них диагностированы с легким левосторонним и правосторонним гемипарезом по 2 человека. С спастическим гемипарезом средней степени тяжести левосторонним – 2 человека, правосторонним – 1 человек. И 1 ребенок имел спастический правосторонний гемипарез с умеренным нарушением двигательной функции.

Особенности физического развития детей достаточно четко прослеживаются на примере изменения антропометрических данных.

С помощью метода антропометрических стандартов произведена оценка отдельных показателей физического развития: длина тела, масса тела, ОГК и обхватные размеры тела (обхват плеча, предплечья, бедра и голени). Сравнительный анализ проводился с 30 практически здоровыми детьми младшего школьного возраста, учащимися в общеобразовательной школе.

При проведении исследований физического развития детей младшего школьного возраста с ДЦП были выявлены следующие результаты (табл.1)

Таблица 1

Сравнительная характеристика тотальных размеров тела детей младшего школьного возраста с ДЦП и практически здоровых детей

Морфологический показатель	Возраст исследуемых лиц					
	7 лет			8 лет		
	n	$\bar{x}$	s	n	$\bar{x}$	s
Дети с ДЦП						
Длина тела, см	13	123,2	1,17	12	125,1*	3,71
Масса тела, кг	13	20,97	1,24	12	22,41*	1,15
ОГК, см	13	49,87	2,12	12	52,95*	1,79
Практически здоровые дети						
Длина тела, см	15	124,83	1,33	15	132,78	1,84
Масса тела, кг	15	22,04	1,63	15	24,57	2,01
ОГК, см	15	51,45	1,86	15	56,07	1,94

Примечание: * - достоверность различий между показателями практически здоровыми детьми и детьми с ДЦП ($p < 0,05$)

Проведенные исследования позволили установить особенности изменения длины и массы тела школьников в исследуемом периоде. Результаты антропометрических измерений, свидетельствуют о том, что в период 7 -8 лет длина тела детей с ДЦП увеличивается в среднем от 123,2 до 125,1 см и составило прирост на 1,52%. При этом минимальное значение длины тела у детей 7 лет с ДЦП составило 122 см, а максимальное у детей 8 лет с ДЦП 129 см. Показатели длины тела у детей младшего школьного возраста

с ДЦП виявили, що показателі дітей 7 лет с детским церебральным параличом отстают от своих сверстников в среднем на 1,63см ($p>0,05$). Достоверные различия ($p<0,05$) в показателях между практически здоровыми детьми и детьми с ДЦП наблюдаются у детей 8 лет. При исследовании было выявлено, что они отстают от своих сверстников на 7,68см. Статистическая значимость различий в показателях у практически здоровых детей и детей с ДЦП определялась с помощью критерия Манна-Уитни.

По данным анализа специальной литературы изменение регистрируемых показателей является следствием нормального онтогенетического развития детей данного возраста[6]. Было выявлено, что темпы прироста длины тела детей изменяются волнообразно. Отмечено, что у детей 7 лет разница между минимальным и максимальным показателем составила 1,9%, а среди детей 8 лет 6,2%.

Анализируя динамику изменения массы тела детей с ДЦП было установлено, что прирост массы у детей с 7 до 8 лет в среднем вырос на 1,44 кг, что соответствует 6,43%. Проведенные исследования позволили определить минимальные и максимальные значения массы тела детей в этот возрастной период. Так в возрасте 7 лет у детей с ДЦП разница между минимальным и максимальным значением массы тела составила 10,4%, а у детей 8 лет 10,5%. Полученные данные свидетельствуют о нормальном физиологическом развитии детей младшего школьного возраста. При анализе массы тела детей была выявлена достоверная разница ($p<0,05$) в показателях между практически здоровыми детьми и детьми с ДЦП в возрасте 8 лет. Разница среднего показателя детей 8 лет составила 2,16 кг. Сравнительные результаты детей 7 лет показали, что дети с ДЦП отстают от своих сверстников на 1,07 кг ($p>0,05$).

Проведенные исследования позволили установить у детей младшего школьного возраста с ДЦП окружность грудной клетки. Анализ данных показал прирост ОГК у детей 7 и 8 лет на 3,08 см, что соответствует 5,81 %. Однако при детальном анализе установлено, что показатели прироста ОГК у детей 7 лет выше, чем у детей 8 лет. Разница между максимальным и минимальным значением у детей 7 лет соответствует 8,2%, у детей 8 лет 6,5%. Это свидетельствует о том, что у детей 8 лет с ДЦП хуже расширены мышцы грудной клетки и не в полной мере работает дыхательная система. Данные исследования показали достоверную разницу среди детей в возрасте 8 лет. Разница среднего показателя составила 3,12см ($p<0,05$). Это свидетельствует о том, что у детей с ДЦП значительно хуже расширены мышцы грудной клетки и не в полной мере работает дыхательная система. Анализируя данные детей 7 лет разница среднего показателя составила 1,58см и не имеет статистически достоверного отличия.

С увеличением длины тела детей происходит увеличение линейных размеров туловища, верхних и нижних конечностей. Учитывая, что некоторые дети с ДЦП имеют не пропорциональное развитие верхних и нижних конечностей в следствии заболевания, то в нашей работе мы попытались изучить и проанализировать линейные размеры туловища и сравнить показатели с практически здоровыми детьми (табл.2).

В процессе исследования обхватных размеров тела детей было выявлено, что обхватные размеры плеча у детей 7 лет с ДЦП отстают от своих практически здоровых сверстников на 0,94 см и не имеют статически значимых различий ($p>0,05$). У детей в возрасте 8 лет разница между детьми с ДЦП и практически здоровыми детьми составила 2,21см при которой была выявлена достоверная разница ($p<0,05$). Это можно объяснить тем, что у 17% детей был выявлен спастический левосторонний гемипарез и левое плечо не соответствовало показателям правого плеча. У детей с ДЦП 7 и 8 лет разница показателей составила 1,48 см, а у практически здоровых детей 2,75 см. Приведенные данные говорят о слабом приросте мышц бицепса и трицепса.

Таблица 2

Показатели обхватных размеров тела детей 7-8 лет с ДЦП

Возраст	Показатели обхватных размеров					
	Дети с ДЦП			Практически здоровые дети		
	n	$\bar{x}$	S	n	$\bar{x}$	S
Обхват плеча						
7	13	18,07	1,54	15	19,01	1,43
8	12	19,55*	1,76	15	21,76	1,34
Обхват предплечья						
7	13	17,09	0,79	15	17,98	1,36
8	12	18,13*	1,12	15	19,63	1,45
Обхват бедра						
7	13	36,42	1,74	15	38,34	1,89
8	12	36,26*	1,56	15	40,27	1,74
Обхват голени						
7	13	22,63	1,12	15	23,31	1,36
8	12	24,95*	1,38	15	26,03	1,61

Примечание: * - достоверность различий между показателями практически здоровыми детьми и детьми с ДЦП($p<0,05$)

Показатели обхвата предплечья у практически здоровых детей 7 лет составили 19,63см, дети с ДЦП отстают от своих сверстников на 0,89см($p>0,05$). Сравнительный анализ 8 летних детей с ДЦП и практически здоровых сверстников показал достоверные различия ($p<0,05$) при которых разница в показателях составила 1,5см. Учитывая показатели обхвата плеча детей 8 лет, то можно говорить об одинаковом развитии пораженной руки у детей имеющих левосторонний гемипарез.

Анализируя показатели обхвата бедра увидели ту же тенденцию, что и при предыдущих обхватных измерениях, при которых статически достоверные отличия были найдены при сравнительном анализе детей в возрасте 8 лет с ДЦП и практически здоровых детей ($p<0,05$). Показатели измерений детей 7 лет не показали достоверные отличия ($p>0,05$) и среднестатистическая разница составила 1,92см. Полученные данные говорят о слабом развитии мышц бедра, которые играют значительную роль в передвижении человека. Наименьший показатель при исследовании показали дети имеющие преимущественно спастический тетрапарез.

Сравнительный анализ обхватных размеров голени не выявил статически достоверных отличий ни в одной возрастной группе детей. Дети 7 лет с ДЦП отстают в показателях от своих практически здоровых сверстников на 0,68 см, а дети 8 лет – 1,08см.

На основании полученных результатов можно сделать вывод, что дети младшего школьного возраста с ДЦП отстают от своих практически здоровых сверстников в возрасте 8 лет по всем показателям исследования.

Перспективы дальнейшего исследования лежит в построении программы по коррекции двигательных нарушений детей младшего школьного возраста имеющие спастические формы детского церебрального паралича.

Литература:

1. Андреюк О.Г. Особенности состояния здоровья, прогнозирование его нарушений у детей, рожденных с массой тела менее 1500 граммов, на первом году жизни: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. мед. наук : спец. 14.01.08 «Педиатрия»/ О.Г. Андреюк. –Иваново, 2011. – 22 с.
2. Батышева Т.Т. Детский церебральный паралич: современные представления о проблеме / Т.Т. Батышева, О.В. Быкова, А.В. Виноградов // Новости медицины и фармации. – 2012. – № 420. – С. 31-35
3. Евстигнеева О.В. Возрастные особенности физического развития и функционального состояния кардиореспираторной системы детей с легкой степенью тяжести ДЦП / О.В. Евстигнеева, М.В. Балыкин. - Вестник новых медицинских технологий. – 2009. – Т. XVI. – №2. – С. 185-188.
4. Евтушенко О.С. От этиологии церебрального паралича к его эффективной реабилитации / О.С. Евтушенко // Жизнь с ДЦП. – 2010. – № 33. – С. 8-11.
5. Канукова З.В. Оптимизация комплексного восстановительного лечения больных спастическими формами детского церебрального паралича / З.В. Канукова // Актуальные вопросы комплексного восстановительного лечения детей с церебральными параличами: матер. Всерос. науч.-практ. конф. с международ. участием, (Грозный, 4-5 октября 2012 г.). – Грозный: Чечен. гос. ун-т, 2012. – С. 124-127.
6. Кислякова Е.А. Особенности роста и развития больных детским церебральным параличом при проведении комплексной реабилитации с применением ботулинического токсина типа А / Е.А.Кислякова, И.Л. Алимova, Н.Н. Маслова. - Российский вестник перинатологии и педиатрии. – 2007. – №5. – С. 43-51.
7. Лильин Е.Т. Современные представления об этиологии детского церебрального паралича / Е.Т. Лильин, И.Н. Иваницкая. - Российский педиатрический журнал. – 2002. – №3. – С. 35-40.
8. Смирнов Д.Н. Факторы риска и ранние проявления отдельных форм детского церебрального паралича у детей различного гестационного возраста: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. мед. наук : спец. 14.00.09 «Педиатрия» /Д.Н. Смирнов. – М., 2006. – 22 с.
9. Филькина, О.М. Особенности состояния здоровья детей, родившихся с очень низкой и экстремально низкой массой тела, на первом году жизни / О.М. Филькина, О.Г. Андреюк, Н.В. Долотова, Е.А. Воробьева // Детская медицина Северо-Запада. – 2011. – Т.2, №3. – С.18–21.

Ксенія Яримбаш
(Дніпропетровськ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ЮНИХ ПЛАВЦІВ 12-13 РОКІВ, ЯКІ СПЕЦІАЛІЗУЮТЬСЯ НА РІЗНИХ ДИСТАНЦІЯХ

Актуальність дослідження. Щоб домогтися найкращих результатів у плаванні, в більшості випадків спортсмени вибирають окрему дисципліну і спеціалізуються в ній. Зазвичай це відбувається цілком природно: на якій дистанції краще результати, та й стає основною. В свою чергу, для досягнення максимуму і повної реалізації потенціалу, виступаючи у плаванні основним способом, тренуватися потрібно так, щоб якомога ефективніше задіяти фізіологічні особливості організму[1, 2].

Програми тренувань для плавців, які спеціалізуються в спринті, на середніх або довгих дистанціях, можуть істотно відрізнятися, адже для розвитку різних здібностей організму потрібно застосовувати певні методи тренувального впливу [3].

Однак, як свідчить аналіз літературних джерел, на цей час недостатньо висвітлені особливості

планування тренувального процесу, в залежності від рівня фізичної та функціональної підготовленості, які б враховували спеціалізацію спортсменів, що і зумовило актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження полягає в визначенні особливостей фізичної підготовленості плавців 12-13 років залежно від їх спеціалізації.

Методи дослідження: аналіз та узгальнення літературних джерел, педагогічні спостереження; педагогічний експеримент; педагогічне тестування рівня розвитку рухових якостей та здібностей плавців; антропометричні методи; метод функціональних проб; методи визначення функціонального стану серцево-судинної та дихальної системи організму плавців з використанням комп'ютерної програми «ШВСМ»; методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення.

Для вирішення завдань дослідження було проведено визначення рівня загальної та спеціальної фізичної підготовленості плавців 12-13 років з метою розробки та апробації методики підвищення рівня фізичної підготовленості (табл. 1)

Таблиця 1

**Рівень загальної та спеціальної фізичної підготовленості плавців
12-13 років**

№з/р	Назва тесту, одиниці вимірювання	M+m		
		Спринтери	Середні дистанції	Стаєри
1	Біг 30м, с	6,08±1,06	6,20±0,98	6,22±1,1
2	Біг 5хв, м	940,28± 95,24	971,85±15,74	986,65±21,67
3	Човниковий біг 3*10м, с	9,36± 0,23475	9,41±0,25645	9,67±0,28763
4	Стрибок у довжину з місця, см	148± 3,9	147,5±2,2	146,3±3,5
5	Стрибок вгору з місця, см	26,4± 2,02	27,15±1,96	27,53±1,9
6	Нахил уперед, см;	8,6± 3,6	7,65±2,455	7,34±2,78
7	Біг на місці 10с, кількість разів	40± 2,465	42,15±2,265	42,12±2,342
8	Швидкісний відрізок зі старту 15м, с	7,8±1,21	8,03±1,19	8,2±1,02
9	800 м в/ст, с.	573,78±9,07	568,65±6,89	561,76±6,56*
10	Робота на гумовому амортизаторі, кг	56,23±0,9*	51,69±2,6	51,21±2,9
11	Пропливання відрізка 4*25м, с	61,43±1,07	62,67±1,45	63,43±1,76

Примітка: * - достовірні розбіжності показників ($p < 0,005$)

Проведене дослідження дозволило констатувати середній, а в окремих випадках і нижче середнього рівень загальної фізичної підготовленості, що в свою чергу позначається не лише на рівні спеціальної фізичної підготовленості плавців, а ще й технічної та тактичної підготовленості.

Нижче середнього рівень фізичної підготовленості плавців, як загальної, так і спеціальної може бути зумовлений рівнем їх функціонального стану організму та недостатнім матеріально-технічним забезпеченням навчально-тренувального процесу, а в наслідок цього – нерациональним плануванням засобів та методів тренування спрямованості тренувального процесу та співвідношення окремих видів підготовки в ньому.

Провідні фахівці з питань спортивного тренування загалом, та окремо в плаванні вважають, що фізична підготовленість характеризує не лише прояв фізичних якостей спортсменів, а також адаптаційні можливості функціонального стану організму спортсменів, рівень їх тренуваності та здатність до виконання навантажень максимальної та околорексимальної потужності. Результати отримані при оцінці морфологічного розвитку та функціонального стану кардіо-респіраторної системи плавців наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Аналіз функціонального стану кардіореспіраторної системи плавців
12-13 років**

№з/р	Назва тесту, одиниці вимірювання	M+m		
		Спринтери	Середні дистанції	Стаєри
1	Зріст, см	140,95±6,92	144,45±7,81*	142,67±6,98
2	Маса тіла, кг	37,1±2,67	36,85±3,14	36,67±3,4
3	ЧСС, (уд/хв)	77,6± 2,58	76,7±2,36	76,6±2,41
4	Артеріальний тиск (АТ) (за методом Короткова), мм.рт.ст.	104,75± 5,32	106,25±4,125	106,85±4,2
5	Артеріальний тиск (АТ) (за методом Короткова, мм.рт.ст.	65±3,0	65,75±2,55	65,97±2,68
6	Індекс Руф'є, у.о.	8,6±1,37	7,96±2,11	7,54±2,1
7	ЖЄЛ, мл	2661,95±60,75	2601,5±102,8	2653,9±80,6
8	Проба Штанге, с	50,11±2,39	51,18±1,54	58,95±2,1*
9	Проба Генчі, с	20,091±1,94	22,28±2,0445*	23,87±2,65*

Слід зазначити, що всі ці показники відповідають нормі для спортсменів даного віку, але за модельними характеристиками спортсменів, які займаються плаванням є значно нижчими.

Результати отримані при оцінці інтегральних показників, що характеризують рівень функціонального стану серцево-судинної системи та системи зовнішнього дихання відображені в таблицях 3 та 4.

Отримані розрахунковим засобом дані дозволили встановити, що рівень функціонального стану спортсменів групи спринтерів на початку дослідження склав 77,32 у.о., що відповідає «середньому» рівню згідно основним шкалам оцінки, достовірної різниці з показниками спортсменів груп середньовиків та стаєрів не визначено РФСссс дорівнював в них 75,84 у.о та 75,74 у.о, що на 2,1% нижче спортсменів групи спринтерів. Однак така різниця може пояснюватися різною амплітудою індивідуальних показників основних компонентів, що характеризують роботу серцево-судинної системи спортсменів тому, що в залежності переваги того чи іншого показника ні в спринтерів, ні в середньовиків, ні в стаєрів не визначено.

Таблиця 3

**Рівень функціонального стану серцево-судинної системи плавців
12-13 років**

№з/р	Назва показнику, одиниці вимірювання	М+m		
		Спринтери	Середні дистанції	Стаєри
1	СОК, мм.рт.ст.	50,77±0,92	48,43±0,92	49,77±0,92
2	ХОК,	3,94±0,08	3,94±0,08	3,94±0,08
3	СІ, у.о.	3,26±0,07	3,25±0,07	3,25±0,07
4	ОПСС	1605,53±43,21	1605,53±43,21	1605,53±43,21
5	Vс	466,99±7,37	447,9±6,1	448,9±6,3
6	ІР, у.о.	81,32±1,46	81,39±1,1	81,37±1,3
7	КЕК, у.о.	3066,75±105,69	3113,33±78,02	3173,33±78,12
8	оАТс	-0,65±1,55	1,62±1,09	1,52±1,49
9	оАТд	3,65±0,91	4,48±0,7	4,28±0,8
10	РФСссс, у.о.	77,32±1,09*	75,84±0,81	75,74±0,61

При оцінці функціонального стану системи зовнішнього дихання виявили аналогічні особливості в спортсменів як спринтерів, середньовиків так і в стаєрів.

Таблиця 4

Рівень функціонального стану системи зовнішнього дихання плавців 12-13 років

№з/р	Назва показнику, одиниці вимірювання	М+m		
		Спринтери	Середні дистанції	Стаєри
1	ЖЄЛд, мл	1591±25,91	1440,48±41,51	1539,65±32,23
2	ЖЄЛо, мл	40,59±0,89	44,91±1,53	45,96±1,23
3	ІГ, у.о.	0,27±0,01	0,32±0,01	0,34±0,02
4	ІС, у.о.	1041,09±26,62	1079,6±58,01	1098,1±59,1
5	РФСсзд, у.о.	65,72±1,27	69,34±1,82*	71,67±1,76*

Оцінка рівня функціонального стану серцево-судинної системи та системи зовнішнього дихання дозволяє констатувати необхідність перегляду режимів виконання тренувальних навантажень спортсменів, що буде сприяти підвищенню не лише адаптаційних можливостей організму плавців 12-13 років, а й підвищенню результативності змагальної діяльності.

ВИСНОВКИ.

1. Було визначено середній, а в окремих випадках і нижче середнього рівень загальної фізичної підготовленості, що в свою чергу позначається не лише на рівні спеціальної фізичної підготовленості плавців. Рівень фізичної підготовленості нижче середнього, як загальної, так і спеціальної може бути зумовлені рівнем їх функціонального стану організму та недостатнім матеріально-технічним забезпеченням навчально-тренувального процесу, а в наслідок цього – нераціональним плануванням засобів та методів тренування, спрямованості тренувального процесу та співвідношення окремих видів підготовки в ньому.

2. Встановлено, що показники морфо функціонального стану спортсменів, які спеціалізуються в спринті, на середніх та довгих дистанціях відповідають нижче середнього та середньому рівням. Найкращі показники визначено в плавців-стаєрів.

3. Оцінка рівня функціонального стану серцево-судинної системи та системи зовнішнього дихання дозволяє констатувати необхідність перегляду режимів виконання тренувальних навантажень спортсменів.

4. Проведене дослідження є підґрунтям для розробки та впровадження в практику тренувального процесу плавців на етапі попередньої базової підготовки експериментальної методики підвищення рівня фізичної підготовленості спортсменів в залежності від їх спеціалізації.

Література:

1. Платонов В.Н. Спортивное плавание: путь к успеху / В.Н.Платонов – К.: Олимпийская литература, 2012. Кн.2 –480 с.
2. Платонов В.Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте / В.Н.Платонов – К.: Олимпийская литература, 1997. – 583 с.
3. Павлов С.Е. Основы теории адаптации спортивной тренировки/ С.Е.Павлов // Теория и практика физической культуры. – 2000. – №1. – С.12–17.

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Madinabonu Yusufjonova
(Namangan, O'zbekiston)

IRYONNING “TIZGINLARDAN XALOS BO'LGAN VONXYO” ASARIDA QO'LLANILGAN OTLARNING MA'NO TURLARI

O'zbekiston mustaqillika erishgach, xorijiy davlatlar bilan keng qamrovli diplomatik aloqalar o'rnatish tashqi siyosatning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi. Bu esa o'z navbatida xorijiy tillarni organishga va til bo'yicha mutaxassislarga bo'lgan talabning kuchayishiga sabab bo'ldi. Xususan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimov xorijiy tillarni o'rganishning o'rni va muhimligiga asosiy e'tiborni qaratgan holda, quyidagi masalani dolzarbligini aytib o'tadi: “Mamlakatimizda xorijiy tillarni o'rganishning milliy asosidagi jadallashtirilgan metodikasini tayyorlashni tezlashtirishimiz zarur”.

Koreys tilida so'z turkumlari morfologik jihatdan ikkita katta guruhga bo'linadi. Birinchi guruh ismlardan, ya'ni mustaqil so'z turkumlaridan tarkib topadi (koreys tilida 체언). Ismlar o'z atash ma'nosiga ega bo'lgan va gapda mustaqil qo'llana oladigan so'zlar hisoblanadi. Ikkinchi guruhga esa yordamchi so'zlar kiradi (koreys tilida 용언).

Yordamchi so'zlar yakka holda ma'no anglatmaydigan, gap bo'lagi bo'la olmaydigan va grammatik ma'nolarni ifodalashga xizmat qiladigan so'zlardir. Koreys tilida 9 ta mustaqil so'z turkumi bor. Bular: ot, olmosh, son, fe'l, sifat, aniqlovchi, ravish, tasvirlovchi so'zlar, undov so'zlar.

Ot (koreys tilida 명사) deb narsa yoki shaxsning nomini bildiruvchi so'z turkumiga aytiladi. Ot kelishik qo'shimchalari bilan ifodalanib, gap bo'lagiga aylanadi. Koreys tili aglyutinativ tillar oilasiga mansub bo'lganligi uchun so'z yasashida va so'z o'zgarishida o'zak o'zgarishsiz qoladi, qo'shimcha esa to'g'ridan to'g'ri qo'shiladi.

나무 – daraxt 는 – bosh kelishik qo'shimchasi: 나무는 – egaga aylandi

문 – eshik 을 – tushum kelishigi: daraxtni – to'ldiruvchi

마당 – hovli 에서 – chiqish kelishigi: 마당에서 – hol bo'ldi

Ot yasashiga ko'ra 2 xil bo'ladi. Tub va yasama ot. Tub ot faqatgina o'zakdan iborat bo'lib, tarkibida yasovchi qo'shimcha bo'lmaydi, masalan: 나무, 마당, 집, 문, 옷. Yasama ot o'zakka ot yasovchi qo'shimcha qo'shilishidan hosil bo'lgan ot hisoblanadi, masalan: 맨 – yalong'och, 맨손 – bo'sh qo'l, 맨+발 – yalang oyoq, 애 – yosh, 애호박 – yosh qovoq.

Qo'shma ot 2 ta yoki undan ortiq otning birikishidan hosil bo'lgan ot qo'shma ot hisoblanadi.

눈+물=눈물 – ko'z yosh, 잠+옷=잠옷 – pijama, tungi kiyim, 돼지+고기=돼지고기 – cho'chqa go'shti, 책+상=책상 – parta

Koreys tilida otlar quyidagi leksik-semantik xususiyatlarga ega bo'ladi:

1) Keng ma'noda predmet ma'nosini ifoda etish otning leksik xususiyatidir. Predmet ma'nosini tirik mavjudotlar (조류, 새, 개미 kabilar), yer va osmonga, kundalik turmushga oid narsalarning nomi (해, 달, 산, 돌, 강, 소금, 방, 차 주전자, 숟가락 kabilar), o'simliklarning nomi (목화, 모내기, 옥수수, 클로버 kabi), voqea-hodisalarning nomi (결혼, 수집, 모임, 기쁨, 믿음, 투쟁) o'rin payt nomlari (여름, 가을, 장소, 산), atab qo'yilgan shaxs va predmetlarning nomi (한국, 절수, 강남, “신화” 학교) ifodalaydi.

Shunga ko'ra otlar ma'no jihatdan 2 turga bo'linadi: atoqli va turdosh, masalan: 한국, 절수, 강남, “신화” 학교 – atoqli otlar. 해, 달, 산, 돌, 강, 소금, 방, 차 주전자, 숟가락 – turdosh otlar.

Otning morfologik xususiyatlari:

1) Ot son kategoriyasiga ega, ya'ni predmet anglatuvchi so'zlar birlik va ko'plik sonda qo'llaniladi.

2) Ot egalik kategoriyasiga ega, ya'ni predmetning (keng ma'noda predmetlik tushunchasi: shaxs voqea-hodisa va uch shaxsdan biriga taaluqligini, qarashlilikini, mansubligini bildiradi: 제 책, 내 동생, 그녀는 기쁨.

3) Ot kelishik kategoriyasiga ega. Otlar oltita kelishikda o'rganib, kelishik qo'shimchalari otning otga yoki otning fe'lga tobeligini ifodalaydi: bosh kelshik-kitob, qaratgich kelishigi -kitobning, tushum kelishigi-kitobni, jo'nalish kelishigi-kitobga, o'rin-payt kelishigi-kitobda, chiqish kelishigi-kitobdan. Masalan: 제 책, 내 동생, 그녀는 기쁨.

4) Ot so'z yasash xususiyatlariga ega. Ot va so'z turkumi faol so'z yasash usullari morfologik, sintaktik; shuningdek faqat ot so'z turkumini yasaydigan abbreviasiya usuli bilan yasaladi: 공무원, 웃음, 빛, 꽃, 즐거움 (morfologik usul bilan); 양경, 행복, 부모 (sintaktik usul); 교육원, 동방대학교 (abbreviasiya usuli bilan).

5) Otlarda modal forma yasalishi ham mavjud. Otlarda modal ma'no otning leksik ma'nosiga kichraytirish, erkalash, hurmat, kuchaytirish, gumon, noaniqlik, kesatq kabi qo'shimcha ma'nolarni qo'shish bilan hosil qilinadi, masalan: 소녀야, 강아지, 아기야.

Otning sintaktik xususiyatlari

1) ot ot bilan bog'lanadi: bosh va qaratgich kelishigidagi otlar ana shunday xususiyatga ega: 돼지의+고기=돼지의 고기 – cho'chqa go'shti

눈+물=눈물 – ko'z yosh

2) ot fe'l bilan bog'lanadi. Tushum, jo'nalish, o'rin-payt, chiqish kelishigidagi otlar fe'l bilan bog'lanadi: 편지+를 읽었다 – xatni o'qidi, 편지+에 보았다 – xatdan ko'rdi, 편지의 썼다 – xatga yozdi.

3) ot ba'zan sifat, ravish, son, olmosh, undovga ham bog'lanadi: 맑은 하늘 – musaffo osmon, 집들이 많다 – uylar ko'p.

4) bosh kelishik shaklidagi ot gapda ega, kesim, aniqlovchi kabi gap bo'laklari vazifasida; undalma, nominativ gap bo'lib keladi.

Otlar ma'no jihatdan ikki turga bo'linadi: turdosh otlar va atoqli otlar:

Turdosh otlar. Bir turdagi predmetlarning, hodisalarning umumlashtiruvchi nomi turdosh ot deyiladi: 책상, 책, 크타, 해복, 웃음, 모임. Turdosh otlar atoqli otlarga qaraganlar ko'p miqdorni tashkil qiladi. Turdosh otlar kichik harf bilan yoziladi.

Turdosh otlarning turlari. Turdosh otlar ifodalangan tushunchaning xususiyatiga ko'ra aniq (konkret) va mavhum (abstrakt) otlarga bo'linadi.

Aniq otlar bevosita predmetni ifoda etadi: 집, 사립, 대학생, 문. Aniq otlar ifoda etgan predmetni donalab sanash mumkin: 두개 집, 열개 도시, 다섯명 학생. Shuningdek, ko'plik ma'nosini -들 qo'shimchasini qo'shish bilan anglata oladi: 집들, 도시들, 학생들, 문들.

Mavhum otlar predmet sifatida tasavvur qilinadigan noaniq, mavhum, tushunchani ifodalaydi: 행복, 사랑, 그리움, va boshqalar.

Mavhum otlar donalab sanalmaydi va -들 qo'shimchasi vositasida ko'plik ma'nosi ifodalamaydi.

Turdosh otlar shuningdek, birlik shaklda yakka bir predmetni ifoda etadi. Turdosh otlar shu xususiyatga ko'ra yakka va jamlovchi otlarga bo'linadi.

Yakka otlar birlik shakldagi predmetlardan bittasini yakka, ajratib ko'rsatadi: 책상, 책, 연필, 집, 가방. Grammatik jihatdan -득 ko'plik qo'shimchasini olib, ko'plik ma'nosini ifoda eta oladi.

Jamlovchi otlar birlik shakldagi bir xil predmet otlarning to'dasini, jamini anglatadi: 국민, 군대, 무리, 떼, 군집, 소수, 조수. Demak, jamlovchi otlar grammatik jihatdan birlik shaklda bo'lsa ham, ma'no jihatdan ko'plikni ifodalaydi.

Atoqli otlar.

Atoqli otlar atab qo'yilgan nomlarni ifodalaydi. Atoqli otlarga quyidagilar kiradi:

1. Kishilarning ismi va familiyalari: 절수,오두리,전우,이미호,김 부시
2. Yozuvchi va shoirlarning taxalluslari: 환수원,김소월,이런,당군
3. Uy havonlariga atab qo'yilgan nomlar: 밀크,절리,피피
4. Planeta, yulduz va sayyoralarning nomlari: 행성,화성,금성, 목성
5. Geografik nomlar (shahar, qishloq, tog', daryo, ko'l, cho'l, qit'a nomlari): 서울, 울산, 금강산, 제주도.
6. Oliy Davlat va yuqori tashkilotlarning nomlari: 한국종교직, 한국의회.
7. Ilmiy muassasalar, oliy o'quv yurtlari, vazirliklar va korxonalar nomi: 한국교육원, 한국국제교류재단.
8. Yuqori mansab, oliy faxriy unvon nomlari: 대한민국 대통령, 성직자, 왕자.
9. Turli anjuman, xujjat va rezolyusiyalar, tarixiy sanalar, voqealar nomi: 세계대전,아편 전쟁.
10. Fabrika, zavod, jamoa xo'jaligi, sport jamiyatlari, kino, teatr, kitob, gazeta, jurnal, nomlari: 조선일보, 임대회사.

Demak, koreys tilida ham o'zbek tilidagidek atorli va turdosh turlarga bo'linadi. Atoqli otlar ko'plikda qo'llanilmaydi. Koreys tilini o'ziga xos jihatlaridan gap boshi katta harf bilan boshlanmaydi, shuningdek atoqli otlar ham bosh harflar bilan yozilmaydi.

Iryonning "Tizginlardan xalos bo'lgan Vonxyo" (원효는 법도에매이지 않다) asarida qo'llanilgan otlarning 35% ini koreys so'zlari, 60 % xitoy tilidan o'zlashgan so'zlar tashkil etadi. Koreys so'zlari bir o'zakdan tashkil topgan bo'lishi ham mumkin, masalan quyidagi asardan parchadagi 마을 – qishloq, 아버지 – ota, 이름 – ism, 사당 – ibodatxona.

원효성사의 속성은 설씨이고, 할아버지는 잉피공인데 적대공이라고도 한다. 지금 적대연 옆에 잉피공의 사당이 있다. 아버지는 내말인 담날이다. 원효는 처음에 압량군 남쪽(지금은 장산군이다) 불지촌 북쪽 울곡의 사라수 아래에서 태어났다. 마을 이름은 불지 혹은 발지촌이라고 (세상에서는 불등촌) 이라고 한다. Tarjiması: Donolar donosi ustoz Vonxyoning dunyoviy nasabi Sol bo'lgan. Uning bobosi Inpxi-gon bo'lib, uni Chokte-gon deb ham chaqirishgan. Hozir Chokteyon ko'li yaqinida Inpxi-gonning avloddan-avlodga o'tib kelayotgan ibodatxonasi joylashgan. Uning otasi – Tam-nal *nemal* lavozimiga erishgan. Uning o'zi Amnyan uyezdining janubiy qismi (hozir Chansan uyezdi) dagi Pulji qishlog'idan janubroqda joylashgan Yulgok vohasi Pxara daraxti ostida tug'ilgan. Pulji qishlog'ini yan Palji deb ham atashadi (xalqda uni Puldinil deb atashadi). Mazkur asarda joy nomlarining o'ziga xos kelib chiqish tarixini ko'rishimiz mumkin, masalan 사라수 – Pxara "ona kiyim osgan daraxt" so'zidan ham daraxt nomi, hamda qishloq nomi kelib chiqqan. Shuningdek asarda atoqli ot울곡 – Yulgok joy nomi ham turdosh ot-kashtan so'zidan kelib chiqqan.

Asarda bosh kelishikdagi turdosh otlarga은/는 qo'shimchalari qo'shilgan. O'zbek tilida bunday bosh kelishik qo'shimchasi yo'q, tarjimada esa bu qo'shimchalar egalik qo'shimchasi sifatida aks etadi.

Mazkur asardanda qo'llanilgan atoqli otlar: 요석궁 – Yokkun, 남선 – Namsan joy nomlari bevosita tarjima qilingan bo'lib, ularga qo'shilgan qo'shimchalar 에, 에서ham aslidagi ma'nosini yo'qotmagan:

Asardagi turdosh ot **아들인** so'zidagi **인** bosh kelishik qo'shimchasi tarjima qilinmagan. Chunki o'zbek tilida bosh kelishik qo'shimchasi bo'lmaydi.

Koreys tilida ot gapda egani va gapdagi vazifasiga ko'ra turli xil ma'nolarni ifodalashi mumkin. Koreys tilida atoqli otlar o'ziga xos kelib chiqishga ega. Tushum, qaratqich kelishiklari –**를/을**, **의** o'zbek tiliga –ni va –ning tarzida tarjima qilinishi mumkin. Koreys tilida bosh kelishik qo'shimchasi o'zbek tilida ba'zan tarjima qilinmaydi, ba'zan egalik qo'shimchasi holida aks etadi. Asarda qo'llanilgan otlarning aksariyat qismi xitoy tilidan o'zlashgan bo'lib, o'zaklarga bo'linmaydi. Otlarga qo'shiladigan **이/가** va **은/는** qo'shimchalari, ingliz tilidagi a/an va the – aniq va noaniq artikllarini ifodalaydi. Atoqli va turdosh otlar o'zaklari asliyatdagidek tarjima qilinadi. Ularga qo'shilgan qo'shimchalar esa matnning mazmuniga ko'ra tarjima qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Prezident asarlari:

Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. O'zbekiston Respubikasi Oliy Majlisi IX sessiyasida so'zlagan nutq// Xalq so'zi. N 32. – Toshkent, 1998. 330 b.

O'zbek tilidagi adabiyotlar:

1. Abdurahmonov G'.A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. 2-tom. – Toshkent: Fan, 2009. 240 b.

2. Jo In-hwa, Koreys tili grammatika lug'ati, 한국국제협력단(KOICA), 2011. 130 b.

Rus tilidagi adabiyotlar:

3. Габрусенко Т. Корейская литература и российский читатель // Русский журнал Круг чтения. – М.: 2000.110 с.

4. Фил Ким. Синтаксические элементы корейского языка, Алматы Издательство КазГУю, 1999. 390 с.

Koreys tilidagi adabiyotlar:

5. 김연수, 청춘의 문장들, 서울국립중앙 도서관출판2004. 45 쪽.

6. 이주행, 한국어 문법의 이해 개정증보판 2004. 220쪽.

Filologiya fanlari doktori, professor Usmanova Shoira Rustamovna

Елена Мочалова
(Гродно, Беларусь)

СПОСОБЫ ДОСТИЖЕНИЯ ЛЕКСИЧЕСКОЙ И ГРАММАТИЧЕСКОЙ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ПОВЕСТИ В. БЫКОВА «АЛЬПИЙСКАЯ БАЛАДА» НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК

Как известно, достижение адекватности в переводе связано с умением грамотно идентифицировать переводческую проблему и осуществлять необходимые переводческие трансформации. Большинство лингвистов выделяют два основных вида переводческих трансформаций: грамматические и лексические; причём часто эти два вида трансформаций сочетаются друг с другом.

В нашем исследовании, посвященном специфике перевода художественных произведений с белорусского языка на английский, рассмотрены примеры использования трансформаций в переводе повести В.В. Быкова «Альпийская баллада». Данное произведение было выбрано для анализа, так как при его переводе используется огромное количество трансформаций, благодаря которым достигается адекватный перевод. Текст художественного произведения и текст перевода позволили детально изучить трансформации, используемые для достижения целостности и комплексности художественного перевода.

В проанализированной нами повести было выявлено 410 трансформаций. В них значительно преобладают лексические трансформации – 78 %, в то время как грамматические составляют 22 %.

В своем исследовании мы опирались на классификацию Я.И. Рецкера, который выделяет следующие лексические трансформации: дифференциация значений, конкретизация значений, генерализация значений, смысловое развитие, антонимический перевод, целостное преобразование, компенсация потерь в процессе перевода [3, с. 38]. Однако в данной классификации не были рассмотрены способы передачи на переводящий язык имен собственных, географических названий, наименований учреждений и т.д., поэтому мы дополнили ее видами лексических трансформаций, предложенными В.Н. Комиссаровым, а именно транслитерацией, переводческим транскрибированием и калькированием [2, с. 150].

Наиболее распространенной лексической трансформацией в повести «Альпийская баллада» являются транскрибирование и транслитерация (21,3 %) при помощи которой в основном передаются имена собственные (– **Глух**, **нэсі солому**. Ты, **Жупан**, тэж. *Зараз мі дознаемся, дэ він хуваецца. Мі ёго підсмажымо* [1, с. 59]. – «**Glukh**, bring me some straw. And you, **Zhupan**. We'll soon find out where he's hiding.» [4, с. 66]), но нами также были зафиксированы случаи передачи имен нарицательных: – А, **сын**, – *тпрошкі здзіўлена падказаў ён* [1, с. 138]. – «**Syn**,» he guessed, a little puzzled [4, с. 156].

Прием калькирования использовался в 3,1 % случаев. Так, в предложении *Маленькі чарнявы хлапец па мянушцы Жук* [1, с. 22] – *The sharp-tongued little prisoner nicknamed the Beetle* [4, с. 23] кличка человека была переведена не транскрибированием или транслитерацией, а калькированием, т.е. было подобрано лексическое соответствие белорусскому **Жук** в английском языке.

Было выявлено 4 случая «опосредованного» перевода, связанных с первоначальным немецким значением затранскрибированной в белорусском тексте единицы (– *Дорт! Дорт! Іх мехтэ інен гут махен, – махаў рукой аўстрыяк, трымаючыся другой за лямку мяшка* [1, с. 321]. – “There, there. **I want to help you!**” *The man waved one hand, holding on to the strap of his bag with the other* [4, с. 53]).

Вторую по численности группу составляют случаи генерализации значений (20,9 %): *Аўчарка жывая і дужая, яна моцна тузае, ён падае, хоча закрываць, але голас у яго прападае, і тады ад нейкага ўнутранага штуршка ён прачынаецца* [1, с. 38]. – **The dog is pulling hard at the leash, Ivan is falling, he wants to shout but no sound comes from his throat; some inner impulse wakes him up** [4, с. 43]. Было выявлено, что глаголы – наиболее часто подлжит генерализации значений: *Гады два назад на Паўночна-Заходнім фронце ён быў паранены адначасна са сваім ротным, старшым лейтэнантам Глебавым, у якога паўгода служыў ардынарцам* [1, с. 91]. – *A couple of years before Ivan and his company commander, Senior lieutenant Glebov, had been wounded at the same time on the Northwestern Front, where Ivan had been the commander’s orderly* [4, с. 104]. В то время как случаи конкретизации значений менее многочисленны (5,3 %) и представлены преимущественно существительными: *Стала так цёмна, што Іван пачаў аступацца, натыкацца на камяні, некалькі разоў балюча пабіў ногі, і тады першы непакой скалануў яго – дзе сцежка?* [1, с. 77] – *It was so dark that Ivan began to stumble, to stub his toes against stones, sometimes very painfully, and for the first time he felt uneasy – where was the path?* [4, с. 86].

Особое место занимают случаи применения такой лексической трансформации, как смысловое развитие (17,8 %): *Усё ж Іван позна заўважыў небяспеку. Ён паспешна тыцнуў насустрэч пісталетам, але стрэлу не было, – пэўна, штосьці заела* [1, с. 9]. – *Ivan missed his chance; he pushed the pistol towards the dog without aiming and pulled the trigger – no shot followed, the mechanism had seized up* [4, с. 9]. В случаях использования приема смыслового развития чаще всего происходят замены следствия процессом (13 случаев). Следующая по численности группа – замены причины следствием (7 случаев). Так же были выявлены случаи замены процесса его причиной (5), замены следствия причиной (5), замены процесса его следствием (4) и замены причины процессом (4). Следует отметить, что, при рассмотрении замен в случаях смыслового развития, мы не учитывали те смысловые замены, которые были произведены идиомами и пословицами. Таких замен было выявлено 19. Например, для перевода такого словосочетания, как «запалоніць душу», переводчик использовал известную английскую идиому «to win heart» (*Хто б мог падумаць, што яна за два дні стане для яго тым, чым не стала ніводная свая суайчынніца, запалоніць яго душу ў такі, здаецца, самы няздатны для таго час?* [1, с. 135] – *Who could have believed that in two days she would have become for him what none of his countrywomen had ever been, that she had won his heart in what seemed to be the most inappropriate circumstances* [4, с. 153]).

Так же выявлены примеры использования таких переводческих трансформаций, как компенсации потерь (14,7 %), антонимический перевод (14,1 %), описательный перевод (2,8 %).

Белорусскому читателю, безусловно, в контексте будет понятно, что значит «трыццацьчацвёрка». Однако для того, что бы передать это слово на английский язык обычного перевода было бы недостаточно, т.к. был бы утрачен смысл, поэтому и в данном случае имеет место быть такая лексическая трансформация, как компенсация потерь (*У гэты час з танка заўважаюць акуп пад сцяной, крутнуўшыся на адной гусеніцы, танк збочвае, і тады невымоўны жах працінае Цярэшку: аказваецца, гэта ж свой танк – нашая «трыццацьчацвёрка»* [1, с. 36]. – *Then the men in the tank notice the slit trench under the wall, the tank turns and Ivan is filled with indescribable horror – it is a Soviet T-34* [4, с. 41]).

При переводе повести «Альпийская баллада» антонимическому переводу чаще подвергались отрицательные формы (25 случаев), в то время как утвердительные, переданные на английский язык антонимическим переводом, зафиксированы в 20 случаях: *Муціць, тыя пакутныя парадоксы, што дапякалі Джулію, неяк былі ёю зразуметы – з гэтага моманту для абаіх засталіся толькі бражная духмянасць зямлі, макавы водар і спякотны бляск высокага неба* [1, с. 131]. – *The questions that had until then tormented Giulia seemed to have been separated from the main thing and relegated to the background; from that moment nothing was left for either of them but the spicy aroma of the earth, the intoxication of the poppy field, the sheen of the high, clear sky* [4, с. 149].

Особое место среди переводческих трансформаций занимает описательный перевод. В следующем примере дана белорусская реалия «цыгарка з маршанкай», а это значит, что не каждый читатель поймет ее значение, поэтому переводчик дал подробное объяснение – *самодельная сигарета с табачным сырём, называемым махорка (За доўгія зімовыя вечары, праведзеныя ў санбаце, ён бадаў зусім адвык жартаваць, усміхацца, толькі бясконца смактаў цыгарку з маршанкай ды глядзеў на агністае мільганне ў печы, змайстраванай з жалезнае бочкі, якую да чырвані напальваў санітар па прозвішчу Ахметшын* [1, с. 93]. – *During the long winter evenings in the field hospital he seemed to have forgotten how to laugh and joke; all he did was smoke endless home-made cigarettes from the raw tobacco called makhorka and stare at the glowing wood stove made from an oil barrel that Medical Orderly Akhmetshin kept red hot* [4, с. 106]).

По результатам анализа текстов оригинала и перевода мы пришли к следующим выводам:

Способом транскрибирования и транслитерации переводчик чаще всего переводил имена собственные (55,9 %). Из них 68,5 % – имена людей, 26,3 % – географические названия, 2,6 % – названия уникальных явлений природы.

Генерализации значений чаще всего поддавались глаголы (62,7 %). Было выявлено, что 66,7 % глаголов, подлежащих данной переводческой трансформации, были употреблены в форме прошедшего

времени. Большинство этих глаголов, а именно 21, были переданы на английский язык временной формой Past Simple.

Существительных, подлежащих генерализации значений, было выявлено 32,8 %. Одно из них было переведено на английский язык взаимным местоимением, остальные – исчисляемыми существительными.

При рассмотрении случаев смыслового развития нами было выявлено 19 смысловых замен, которые были произведены идиомами и пословицами, а в случаях замены переводимой единицы на контекстуальное словосочетание автор чаще использовал вариант замены следствия процессом (34,2 %).

Наиболее распространенной частью речи в выявленных нами примерах компенсации потерь является существительное – 63,8 %. Следует отметить, что достаточно часто переводчик использовал данную переводческую трансформацию для перевода на английский язык белорусских реалий.

Конкретизации значений чаще всего поддавались существительные (52,9 %). Так же были выявлены случаи конкретизации значений глаголов (41,2 %). Большинство этих глаголов были употреблены в форме прошедшего времени (71,4 %) и переданы на английский язык временной формой Past Simple.

Опираясь на классификацию Я.И. Рецкера, нами были выявлены такие грамматические трансформации, как случаи замены главных членов предложения (73,1 %), так и замены частей речи (26,9 %). В переводе данной повести характерен переход из глаголов в существительные. Также в ходе нашего исследования мы, опираясь на классификацию В.Н. Комиссарова, рассмотрели случаи объединения предложений и членения предложений.

Таким образом, нами были выявлены и проанализированы способы достижения лексической и грамматической эквивалентности при переводе повести В.В. Быкова «Альпийская баллада».

Литература:

1. Быкаў, В. У. Альпійская балада: Дажыць да світання: аповесці: для ст. шк. узросту / В. У. Быкаў. – Мінск : маст. літ., 2007. – 333 с.
2. Комиссаров, В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
3. Рецкер, Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с.
4. Вуков, V. V. Alpine Ballad / V. V. Вуков. – Москва : Советский писатель, 1964. – с. 189.

Ольга Петрова
(Харків, Україна)

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Сучасна професійна підготовка студентів немовних вищих закладів освіти невід'ємно пов'язана з опануванням іноземною мовою. Англійська мова як мова міжнародного фахового спілкування вимагає практичного володіння, оскільки майбутні спеціалісти мають застосовувати її для свого професійного зростання. Важливим є й те, що англійська мова слугує і професійно-особистісному розвитку впродовж навчання у ВНЗ і далі, саморозвитку, досягнення чого є одним із нагальних завдань сучасної педагогіки.

Англомовна комунікативна компетентність студентів немовних університетів відповідає напрямкам розвитку сучасного суспільства, яке безперечно ставить завдання готувати нове покоління не лише фахово освічених, а й, насамперед, готових до самостійної освіти впродовж усього життя.

Це передбачає, в тому числі, й використання англійської мови в самоосвітніх цілях. Спрямування до глобалізації в сучасному суспільстві висвітлює нові підходи до навчання іноземної мови. Інтеграція України у європейський та світовий простір підкреслює гуманітарну важливість ефективного оволодіння англійською мовою і спрямовує на досягнення комунікативної компетентності тих, хто вивчає іноземну мову.

У сучасних немовних університетах іноземна мова повинна стати компонентом у моделі підготовки фахівців, позаяк досягнення комунікативної компетентності нині визначають метою навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі.

Різні автори багатоаспектно висвітлювали історію виникнення комунікативного підходу до навчання іноземних мов (D. Hymes, M. Swain, W. Littlewood, G. Widdowson, I. Зимняя, Ю. Пассов, О. Леонтьев та ін.) [1-4]. Як відомо, історія методики викладання іноземних мов включає різноманітні методи та підходи, зокрема, граматико-перекладацький метод, прямий метод, навчання читання, аудіолінгвальний та аудіовізуальний методи, сугестивний, навчання мовчки, навчання в групі (корпоративний), перекладний, функціональний, натуральний підходи, тощо.

На початку 70-х років минулого століття методисти почали звертатися до опису реальної комунікації, що привело до зростання зацікавлення в розробках навчальних комунікацій, і тоді – до створення комунікативного напрямку у методиках викладання іноземних мов. Це було спричинено і проведеними дослідженнями в галузі теорії мовленнєвої діяльності, комунікації; метою стало наближення навчання до основ реального процесу спілкування.

Комунікативний метод навчання іноземної мови поширився у світі як ефективний та прагматично спрямований. Серед тих мовознавців, які започаткували розробки комунікативного навчання, значне місце посідає англійський вчений Henry Widdowson, американський Dell Hymes, який присвятив свої праці виробленню концепції комунікативної компетентності, а також такі видатні науковці, як Michael Alexander Kirkwood Halliday, William Littlewood, Hans Heinrich Stern та ін. [1-5].

Питанням комунікативного методу навчання, розробці форм, методів, систем навчальних засобів присвячено досить багато праць педагогів, як у недалекому минулому, так і сьогодні. Відомі праці І. Зимньої, О. Леонтєва, Ю. Пассова, Г. Китайгородської та ін., нині – Ф. Бацевича, О. Кузнецової, О. Коваленко, В. Александрова, Т. Стеченко та ін. вітчизняних мовознавців-методистів.

Розробкою комунікативного методу (Communicative Language Teaching – CLT) тією чи іншою мірою займалось багато науковців. Помітне місце в розвідках комунікативного напрямку у викладанні іноземних мов посідають роботи S. Savignon, M. Berns, P. Corder, Teun A. van Dijk, D. Hymes, C. Faerch, M.A.K. Halliday, G. Kasper, H. Stern, D. Nunan, E. Bialystok, J. Rubin, I. Thompson та ін. [1; 5; 6].

У методиці викладання англійської мови комунікативний підхід (Communicative Language Teaching – CLT) зазвичай розглядається як підхід до викладання (an approach to language teaching). Комунікативний підхід заснований на первинній функції мови – функції спілкування. Значний внесок у розробку комунікативного підходу у викладанні та формування CLT зробив австралійський лінгвіст M.A.K. Halliday [5].

У середині 70-х рр. 20-го ст. у праці "Learning how to mean: Explorations in the development of language" він обґрунтував лінгвістичну теорію функціонального користування мовою (systemic functional linguistic model of language) (M.A.K. Halliday) [5]. На основі комунікативної теорії мови, згідно з якою метою вивчення мови повинно бути формування комунікативної компетентності (communicative competence), він у межах функціонального підходу до вивчення дитиною першої мови визначив базові функції мови (інструментальна – instrumental, регуляторна – regulatory, інтеракціональна – interactional, персональна – personal, евристична – heuristic, імажинативна – imaginative, репрезентативна – representational).

Авторитетом у галузі прикладної лінгвістики та навчання і вивчення англійської мови є Henry G. Widdowson. Різноманітні наукові інтереси Н. G. Widdowson дозволили науковцю створити значні праці у прикладній лінгвістиці, англійській мові для спеціальних потреб, дискурсивному аналізі, глобалізації англійської мови, стилістиці та ін. Але все ж найбільш відомий його внесок до теорії та методики комунікативного навчання мови.

За Н. Widdowson [3], визначення обсягу вокабуляру та граматики іноземної мови, яка вивчається (second language (L2) vocabulary and grammar), значно вплинуло на зміни підходів та орієнтування на комунікативність у навчанні іноземної мови.

Н. Widdowson [3] навіть відзначав, що ті, хто розмовляє рідною мовою, можуть краще зрозуміти висловлювання, які не відповідають правилам граматики, але створені за допомогою правильного вокабуляру, ніж побудовані за допомогою правильної граматики, але з невідповідним словником ("native speakers can better understand ungrammatical utterances with accurate vocabulary than those with accurate grammar and inaccurate vocabulary") [3].

У своїх працях він приділив значну увагу добору лексики другої мови, що вивчається. Він вказував, що в межах комунікативного підходу до навчання слід перенести акцент з переваги граматики та задовольнити правомочні претензії лексики ("...to shift grammar from its preeminence and to allow the rightful claims of lexis") [4, с.136].

Як відомо, грамика та словник є одними з основних контрольних аспектів при тестуванні на визначення рівня володіння англійською мовою. Утім, беручи за основу комунікативну теорію та методику, британські методисти визначилися, що слід концентрувати увагу на 'vocabulary in use'. Це, безперечно, пов'язано з комунікативною компетенцією, яка є базовою для комунікативного навчання.

Саме Н. Widdowson висвітлює відмінність 'language in use' та 'language usage': "knowledge of use must of a necessity include knowledge of usage but the reverse is not the case" [3, с. 18].

Розробляючи основи теорії комунікації та комунікативного підходу до викладання, видатний мовознавець M.A.K. Halliday [5] визначив, що вивчення іноземної мови є, по суті, вивченням значень ("the learning of a language is essentially the learning of meanings" [5, с.1]. Підставою для цього узагальнення послужило розуміння того, що мова є продуктом соціальних процесів, вона виникає у суспільстві в кожного індивіда шляхом постійного обміну значеннями між мовцями.

У пошуках найефективніших шляхів та засобів навчити студентів "обміну значеннями" ("exchange meanings"), тобто іншомовній комунікації, за допомогою того лексичного обсягу, який вони опанували, педагоги застосували комунікативний підхід до навчання L2.

Таких чином, у працях прибічників комунікативного навчання, лексика є важливою ланкою, якій у навчанні підпорядковується грамика; слова йдуть перед структурами. Так, Н. Widdowson підкреслює, що комунікативна компетенція визначається не знанням грамикальних правил, а запасом заздалегідь змонтованих моделей ("communicative competence is not a matter of knowing rules, but a matter of knowing a stock of partially pre-assembled patterns" [4, с.135]).

В аудиторній роботі фокусування уваги на лексичному запасі має низку переваг, оскільки це дозволяє викладачеві підкреслити особливості узуального використання, висвітлити найчастотніші слова та вирази, виділити для студентів з усіх значень лексеми найважливіші для мети навчання у даній групі значення, презентувати зразки використання.

Важливим для комунікативного підходу є те, що це необхідна інформація для студентів для подальшого професійного спілкування за допомогою англійської мови. Ця інформація, яку студенти отримують на занятті в класі, є для них прагматичною, тому що вони тренуються на заняттях застосовувати її в професійних ситуаціях.

Викладач в аудиторії може заохочувати студентів застосовувати в ситуаціях вже відомі студентам слова в нових значеннях, незалежно від їх рівня володіння англійською мовою [7, с. 155].

Перемикання уваги на лексику не означає, втім, що педагоги мають оминати вивчення граматики на аудиторних заняттях. Навпаки, лексика та граMATика неподільні за природою та повністю взаємозалежні ("lexis and grammar are considered inseparable in nature and completely interdependent" [7, с. 155]), тобто студенти повинні працювати водночас і з граMATикою, і лексикою, оскільки слова надають зразки значень та їх застосування, а граMATика – складається зі структур та класифікує слова відповідно до таких структур. Британські методисти вважають, що саме при аудиторній роботі ("in the classroom") викладачі повинні приділяти більше уваги лексичним елементам, тому що надмірне захоплення граMATикою виштовхує роботу зі створення вокабуляру, додавання до нього нових значень на периферію.

При такій увазі до лексичного компонента комунікативного заняття не слід забувати, що особливої ваги набуває добір лексем та їх значень для навчання, зокрема професійному спілкуванню.

До розвитку комунікативного підходу вчених підштовхнули спостереження та ідеї, які з'явилися в практиці навчання іноземної мови. Аналіз реальної комунікації свідчив, що фокусування лише на вивченні структури мови не є адекватним з погляду реалізації мети навчитися спілкуватися іноземною мовою.

Н. Widdowson запропонував концентрувати у викладанні увагу на тому, що реально допоможе студентам у засвоєнні англійської мови як другої (L2). А це вбачалося в необхідності для студентів отримувати не лише традиційні знання зі структури мови, а й набувати комунікативних навичок та функціональної компетенції [3, 4].

Таким чином, одним із засадничих принципів CLT є залучення тих, хто навчається L2, до змістовного спілкування іноземною мовою для досягнення рівня комунікативної швидкості у другій мові. Так, йдеться про вироблення студентами комунікативної компетентності (communicative competence), або здатності до спілкування (D. Hymes) [1].

Одним із базових для комунікативного підходу є формування комунікативних умінь (communicative proficiency), що безпосередньо пов'язано з розумінням системи комунікативних значень іноземної мови, яка вивчається, та її комунікативного (функціонального) потенціалу (D. Wilkins) [8], що наближає навчання до реального спілкування іноземною мовою.

Отже, основою навчання визначається не навчання системі мови, як це ставилося за мету при традиційному вивченні англійської мови, а саме спілкуванню цією мовою. У межах такого підходу змінюються акценти на складі навчальних засобів і переходять з письмових текстів, вправ на вивчені граMATичні правила тощо на ситуативне моделювання реального спілкування.

Література:

1. Hymes D. H. On Communicative Competence // J. B. Pride, J. Holmes (eds). Sociolinguistics. Selected Readings. – Harmondsworth: Penguin. – P. 269-293.
2. Littlewood W. Communicative language teaching. – CUP, 1990. – 168 p.
3. Widdowson H. G. Usage and Use // Teaching Language as Communication. – Oxford: Oxford University Press, 1978. – P. 1-21.
4. Widdowson H. G. Knowledge of language and ability for use // Applied linguistics. – 1989. – № 10 (2). – P. 128-137.
5. Halliday M. A. K. Learning how to mean: Explorations in the development of language. – London: Edward Arnold, 1975.
6. Savignon S. J., Berns M. S. (eds.) Communicative language teaching: Where are we going? // Studies in Language Learning. – 1983. – № 4 (2).
7. Sinclair J. M., Renouf A. A. lexical syllabus for language learning // R. Carter, M. McCarthy (eds). Vocabulary and language teaching. – Harlow: Longman, 1988.
8. Wilkins D.A. Linguistics in language teaching. – London: Edward Arnold, 1972.

Наталія Попова
(Харків, Україна)

АНГЛОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

У немовних університетах дисципліни "Іноземна мова" та "Іноземна мова за професійним спрямуванням" становлять складову моделі підготовки спеціалістів. Метою вивчення цих дисциплін є розвиток іншомовної комунікативної компетентності, що включає англомовну компетентність у межах міжнародного, міжкультурного та фахового спілкування. Проблема формування та розвитку у процесі навчання іноземної мови такого важливого компонента комунікативної культури, як англомовна комунікативна компетентність, присвячені роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних учених (D. Hymes, S. Savignon, M. Canale, M. Swain, A. John, Ю. І. Пассов, І. А. Зимняя, О. Б. Тарнопольський та ін.) [1-7]. Однак, незважаючи на численні публікації, багато аспектів даної проблеми не з'ясовані остаточно. Поняття

"іншомовна комунікативна компетентність" ще вимагає вивчення та конкретного наповнення стосовно певних навчальних контингентів.

Метою даної роботи є висвітлення особливостей навчання іноземної мови у немовному ВНЗ з погляду формування та розвитку комунікативної компетентності майбутнього спеціаліста для професійного спілкування, зокрема й засобами іноземної мови в своїй сфері.

Одним із важливих положень сучасної лінгвометодики є необхідність формування у випускників нефілологічних вищих навчальних закладів комунікативної іншомовної компетентності. Це визначається цілеспрямованою підготовкою до повноцінного професійного спілкування, що передбачає такий рівень комунікативних англомовних здатностей, який дозволяє застосовувати іноземну мову для спеціальних (фахових) потреб, реалізації особистих ділових контактів та подальшої професійної самоосвіти і самовдосконалення.

Як стало очевидним для сучасної практики викладання, професійна компетентність випускників немовних вищих закладів освіти включає й іншомовну комунікативну компетентність, що відповідає сучасним тенденціям до глобалізації та принципу "lifelong learning". Нині розвиток суспільства ставить мету підготувати нове покоління освічених фахівців, здатних до перманентної самоосвіти, включаючи застосування для цього англійської мови.

У рекомендаціях Ради Європи [2] метою навчання сучасних мов для комунікації є не лише вивчення певного обсягу програмного матеріалу з будь-якої мови, а вільне спілкування нею, тобто формування у студентів іншомовної комунікативної компетентності.

Як відомо з праць учених, які розробляють теоретичні основи та практику комунікативного викладання, комунікативна компетентність є основою комунікативного підходу до вивчення іноземних мов. Названий метод базується на тому, що процес навчання є моделлю комунікації. Так, застосування комунікативного методу у навчанні іншомовної мовленнєвої діяльності передбачає урахування базових принципів – активізація мовленнєво-розумової діяльності; індивідуалізація за провідної ролі її особистісного аспекту як головного засобу створення мотивації та активності тих, хто навчається, з урахуванням їх життєвого досвіду, контексту діяльності, сфери інтересів, емоційної сфери і статусу; функціональність; ситуативність; новизна [2, 3, 5].

Базовий принцип мовленнєво-розумової активності передбачає, передусім, таку організацію навчання, під час якої студенти постійно беруть участь у процесі спілкування. Для реалізації цього принципу викладач-організатор за допомогою проблемного підходу сприяє активізації мовленнєво-розумової діяльності студентів. Спілкування протягом навчання забезпечує єдність мислення і мовлення, оскільки проблеми та проблемні ситуації, дібрані для заняття, активізують розумову діяльність студентів, коли вони беруть участь у процесі спілкування, "навіть не сказавши вголос жодного слова" [5, с. 121].

Принцип індивідуалізації з стрижневим у комунікативному навчанні, що виступає головним засобом створення мотивації студентів до вивчення англійської мови. Спілкування завжди індивідуальне, суб'єктне, особистісне [2, 3, 5]. Із цим пов'язаний і студентоцентричний підхід – головним у процесі навчання є студент, а не викладач ("learner-centred approach") та особистісний підхід, заохочення, зацікавлення студентів процесом навчання їхніми інтересами, проявом найкращих здібностей і нагальних потреб ("the whole person approach").

Відомий американський мовознавець та антрополог Dell Hymes розробив у другій половині минулого століття концепцію комунікативної компетентності, відповідаючи на концепцію іншого видатного лінгвіста Noam Chomsky (концепцію лінгвістичної компетентності у своїй рідній мові ідеального мовця – concept of the linguistic competence of an ideal native speaker). Dell Hymes сфокусував увагу на важливості володіння правилами використання мовних засобів, без яких намагання застосувати граматичні правила стають марними ("There are rules of use without which the rules of grammar would be useless" [1]).

D. Hymes дав визначення комунікативній компетенції як найбільш загальному терміну для визначення можливостей особистості; компетентність залежить і від знання мови, і від уміння використовувати її залежно від ситуації. З того часу розробляються і уточнюються лінгвометодичні особливості комунікативного підходу до викладання іноземної мови.

Нині визнано, що провідним напрямком викладання іноземної мови у немовному ВНЗ є комунікативний. Одним із головних принципів комунікативного підходу до викладання іноземної мови (Communicative Language Teaching – CLT) є залучення студентів до спілкування засобами англійської мови для досягнення комунікативної швидкості, або спроможності (communicative fluency, communicative ability) [1]. Цієї мети досягають завдяки послідовному, поступовому опануванню навичок спілкування в межах досягнення певної комунікативної мети (communicative competence). Компонентами комунікативної мовленнєвої компетентності зазвичай називають лінгвістичний, соціолінгвістичний та прагматичний. Так, до структури комунікативної компетентності належать: мовленнєва (аудіювання, говоріння, читання, письмо); мовна (лексичні, фонетичні, орфографічні знання); дискурсивна компетенція; соціокультурна та соціолінгвістична; стратегічна [1].

Слід підкреслити важливість урахування у практиці викладання розвитку у студентів компетентності як стосовно усного, так і письмового спілкування. Формування іншомовної комунікативної компетентності спрямовано на засвоєння студентами специфіки комунікативних жанрів, які є визначальними для їх спеціальності. Вміння адекватно застосовувати жанри професійного дискурсу вважається основоположним для здатності брати участь у професійному спілкуванні. У працях таких

видатних лінгвометодистів, як J. Swales, V. Bhatia, J. Flowerdew, A. Johns, B. Paltridge та ін. визначаються та описуються різні жанри, специфіка їх композиційної будови, відповідно до мети та завдань комунікації.

В університетському курсі іноземної мови у немовних ВНЗ багато уваги традиційно приділяється термінології профілюючої спеціальності. При комунікативному підході важливим є (поряд із володінням достатнім лексичним обсягом) розвиток у студентів мовленнєвих умінь використання термінів у діловій конситуації, оперування мовленнєвими формулами для професійного мовленнєвого спілкування, оскільки відомо, що успіх комунікації часто залежить від адекватності форми, жанру, стилю спілкування.

Зростає роль урахування позамовних чинників, які впливають на оцінку комунікативної ситуації в професійному спілкуванні та допомагають планувати комунікативні дії відповідно до умов спілкування та характеристик комунікантів, їх статусу, тощо.

Тому ефективно використовувати контекстуально зумовлені ситуації у навчальному спілкуванні, оскільки студенти мають навчитися оптимально вибирати відповідно до ролі комунікантів жанр та стиль. Мається на увазі значуща комунікація (*meaningful communication*), варіювання у застосовуваних мовних і мовленнєвих засобах для різних фахових ситуацій. Наприклад, для медиків – опитування хворого, опитування матері хворої дитини, опитування хворої дитини, бесіда колег медиків, надання лікарем інструкцій медсестрі тощо; для митника – запитування громадян, які перетинають кордон і проходять паспортний та митний контроль, мовленнєве реагування на повідомлення, оголошення та інструкції в професійному середовищі, здійснення формальностей під час ділових подорожей, адекватне реагування на особливу точку зору співрозмовника тощо.

О. Б. Тарнопольський визначив основні принципи організації навчальної діяльності студентів немовного університету: принцип комунікативно-особистісної організації навчання; обов'язкового використання і раціонального співвідношення алгоритмічних навчальних дій під час засвоєння мовленнєвої комунікації; організації одночасної навчальної діяльності на заняттях усієї мовної групи студентів під час формування навичок і умінь; взаємопов'язаного навчання різних видів мовленнєвої діяльності з урахуванням їх особливостей і прискореним навчанням сприйняття мовлення; циклічності побудови навчального процесу; раціонального використання рідної мови під час навчання іноземної [7].

Комунікативне аудиторне навчання (*communicative classroom activities*) повинно включати комунікативні рольові вправи, ділові ігри (*role-playing exercises, games*) та ін., які дозволяють викладачеві заохочувати студентів та залучати їх до практикування іншомовної комунікації (*encouraging learners, involving them in the experience of communication*) [3].

У цьому аспекті актуальною є вимога мультidisциплінарної компетентності викладачів іноземної мови, здатних здійснювати комунікативний підхід у своїй педагогічній діяльності. Це передбачає, якнайменше, крім власної професійної компетентності, наявність компетентності у психології, країнознавстві, культурології, дидактиці, методиці, профільній для ВНЗ термінології та под.

Сучасний викладач іноземної мови має сприяти розвиткові комунікативних якостей студентів, закріплюючи їх уміння практичного застосування ділової і спеціальної лексики при діалогічному та монологічному мовленні. Кожне тематичне заняття повинне навчати студентів самостійно порівнювати і аналізувати явища, які вивчаються, за допомогою англійської мови, формувати навички майбутньої професійної діяльності.

Як передбачено в програмах, майбутні спеціалісти повинні вміти встановлювати контакти з іноземними діловими партнерами, брати участь у дискусіях на професійні теми, робити презентації, виступати на міжнародних конференціях, обговорювати питання професійного характеру з іноземними спеціалістами під час лекцій, семінарів, консультацій тощо. Такі цілі визначають види вправ та іншої роботи в аудиторії, спрямовані на участь студентів у різних видах комунікативних подій (*learners' participation in communicative events*), із перевагою мовленнєвої практики для аудиторної роботи, а тренувальних вправ для домашнього завдання (*involving classroom practice and drills are assigned as homework*).

Щоб визначити рівень комунікативної компетентності студентів, необхідно оцінити їх швидкість мовлення, зрозумілість повідомлення, кількість зусиль, які витрачаються на досягнення мети спілкування при виконанні завдань на невідготувану комунікацію (*fluency, comprehensibility, effort, and amount of communication in unrehearsed communicative tasks*) [6, с 135].

Отже, комунікативна спрямованість навчання сприяє практичному оволодінню студентами англійською мовою. Багато науковців показало, що цьому значною мірою допомагає атмосфера колективного спілкування, яке викладач організує із застосуванням комунікативних ситуацій. Ситуації стимулюють студентів до вмотивованого спілкуванням виконання мовленнєвих дій, а комунікація в таких ситуаціях дає студентам змогу свідомо засвоїти іншомовний матеріал.

Література:

1. Hymes D. H. On communicative competence // Pride J. B., Holmes J. *Sociolinguistics: selected readings*. – Harmondsworth: Penguin. – P. 269–293.
2. *Communication in the modern languages classroom Project № 12 "Learning and teaching modern languages for communication" / J. Sheils*. – Council of Europe Press, 1993. – 310 p.
3. Savignon S. *Communicative competence: theory and classroom practice: texts and contexts in second language learning (2nd ed.)*. – New York: McGraw-Hill, 1997.
4. Johnson K., Morrow K. *Communication in the Classroom*. – Longman Group, 1992. – 140 p.
5. Пассов Е. И. *Коммуникативный метод обучения иноязычной речи*. – М., 2001. – 212 с.

6. Byram M. Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Learning. – London and New York: Routledge Taylor & Francis Group. 2004. – P. 135.
7. Тарнопольський Б. Методика викладання англійської мови. – К.: Вища шк., 1993. – 167 с.

Яна Просяннікова
(Херсон, Україна)

СТРУКТУРА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ПОРІВНЯННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ВІРШОВАНИХ ТЕКСТІВ АНГЛОКАНАДСЬКОЇ ПОЕЗІЇ)

У поданій статті ми визначаємо функціонально-семантичне поле (ФСП), слідом за О. В. Бондарком, як організовану певним чином систему, до складу якої інтегруються гетерогенні за внутрішньою структурою та рівневою приналежністю мовні компоненти [4, с.494]. ФСП характеризується білатеральною природою, тобто представлене як планом змісту, так і планом вираження [6, с. 11]. До змістової складової ФСП відноситься “багаторівнева система семантичної субкатегоризації смислового інваріанту, яка лежить у його основі” [10, с. 33].

До складу функціонально-семантичного поля інкорпорується інвентар мовних одиниць, що поєднуються між собою системними відносинами та передають засобами англійської мови “існуючі субкатегоріальні варіанти” [там само], що й складає його план вираження [7, с. 23-24]. Конституенти цієї системи володіють спільним значенням, але ступінь вираженості цього значення градуйований, тобто може суттєво відрізнятись від однієї складової до іншої. Загальне значення функціонально-семантичного поля не моністичне і неоднорідне, зазвичай видається можливим виділити два субкатегоріальних значення, які можуть бути протилежними або полярними за своїми значеннями [8, с. 9; 12, с. 65].

Виходячи з усього вищезазначеного, вважаємо за доцільне виокремити ФСП порівняння. Під ФСП порівняння, ми розуміємо, систему морфологічних, лексичних, словотвірних і синтаксичних мовних засобів, які підпорядковані спільній семантичній функції, що полягає у передачі якісної ознаки предмета або дії та ступеню її прояву. Слідом за І. М. Жиліним, ми диференціюємо два споріднені мовні явища, категорію порівняння та категорію компаративності. Категорію компаративності слід розуміти як таку, що “входить до складу більш широкої категорії модальності” і слугує в мові для фіксації того факту, що якості або ознаки, які приписуються тому чи іншому предмету, притаманні йому не повністю, а лише у певній мірі [9, с.90]. Категорія порівняння є універсальною. Порівняння є одночасно засобом пізнання і відображення об’єктивної дійсності у мовній тканині. Категорія порівняння інкорпорує процес осягання дійсності і його результат, фіксуючи не лише градуйованість ознаки, яка притаманна певному предмету, а й тотожність або відмінність одного й того ж предмета самому собі у різних просторових або часових зрізах, фактичну або уявну схожість порівнюваних сутностей.

Когнітивна операція порівняння передбачає рух у двох напрямках, що в результаті уможлиблює встановлення рівності або нерівності порівнюваних сутностей. За аналогією можна встановити два типи порівняльних відношень (відношення рівності та відношення нерівності) [11, с. 201], що наголошує на семантичній неоднорідності плану змісту ФСП порівняння.

ФСП порівняння біполярне [8, с. 115], демонструє дуалістичну природу і включає у себе дві мікрогрупи, мікропіле *рівності* і мікропіле *нерівності*.

Згідно з концепцією О. В. Бондарко, функціонально-семантичне мікрополе визначається як мінімальний елемент поля функціонально-семантичної категорії, що вирізняється самостійністю у плані змісту й у плані вираження [2, с. 68-75]. Мікрополе може знаходити місце у точці накладання полів різних функціонально-семантичних категорій [12, с. 70].

Мікрополе будується за зразком макрополя і має двоїсту природу, складаючись з плану змісту та плану вираження. Структурно мікрополе ділиться на фон і специфікатор. Фон – це такий елемент мікрополя, який забезпечує його семантичну основу. Слід звернути увагу на інтегруючу роль, яку виконує фон мікрополя. Фон не є тим елементом, що належить лише конкретному мікрополю, він здатен об’єднувати декілька мікрополів [2, с. 68,70].

Специфікатори функціонують у ролі диференціаторів. При накладанні на певне мікрополе, вони диференціюють його з поміж інших мікрополів зі схожою семантичною основою, виділяючи його семантичну специфіку та фокусуючись на його відмінностях [там само, с. 68,70].

У нашому дослідженні фоном, що об’єднує мікрополе рівності і мікрополе нерівності у єдине ФСП, виступає інваріантне значення порівняння, а результат порівняння є специфікатором, який уточнює та деталізує це значення. І саме результат порівняння уможлиблює виокремлення відношення рівності та відношення нерівності.

Структура функціонально-семантичного поля складна, з огляду на те, що виділяється центр і периферія поля. У центрі ФСП знаходиться прототип, що представляє собою “еталонний репрезентант певного інваріанта серед інших його представників” [3, с. 12]. Критеріями виокремлення прототипових елементів є експліцитність, самостійність, спеціалізованість та регулярність [5, с. 214-217], тобто вербалізоване значення порівняння у конкретній мовній одиниці, висока концентрація специфічних ознак об’єкта у межах конкретної мовної одиниці, які більш повно та однозначно передають значення порівняння, високий ступінь систематичного функціонування мовного засобу з експлікованим значенням порівняння [8, с. 10].

Конституенти ФСП, які знаходяться у безпосередній “семантичній” близькості до прототипового елемента, формують ядрну оболонку поля. Мовні компоненти, які віддалені від центра поля у наслідок мінімальної репрезентації специфічних ознак, займають периферійну позицію [4, с. 494].

Когнітивна операція порівняння передбачає зіставлення, уподібнення двох предметів, дій, явищ за умови існування спільної ознаки у двох порівнюваних сутностей [8, с. 115]. За результатами порівняння встановлюється не лише подібність зіставлюваних предметів, а також співвідношення їх якісних та кількісних характеристик. “Порівняти” означає зіставити предмети, які знаходяться у фокусі уваги з метою встановлення характеру їх взаємовідношень, тобто констатація їх схожості або несхожості (пор. “to consider how things or people are similar and how they are different” [13]).

За класичною схемою порівняння складається зі суб’єкту порівняння, об’єкту порівняння, основи порівняння та показника порівняння [1, с. 78]. Під суб’єктом порівняння, розуміємо предмет/явище, природу якого необхідно зобразити і передати інформацію про нього адресату. Об’єкт порівняння виступає як еталонний представник свого класу, який, на думку автора поетичного твору, у повній мірі передасть якісні і/або кількісні характеристики суб’єкта порівняння і в уяві читача доповнить його образ. Щодо показника порівняння, то він вказує на тип відношень, які існують між порівнюваними сутностями. Показником порівняння слугують морфологічні, лексичні та синтаксичні мовні одиниці, наприклад: *-ish, -like, -y, like, as if, not like, unlike, seem, look like, etc.* Основа порівняння може бути експліцитно або імпліцитно представленою у віршованому рядку.

У випадку “прихованої” основи порівняння реалізується інтенсифікуюча дія стилістичного засобу на свідомість та уяву адресата, яка активується під час пошуку основи для зіставлення об’єктів, що пов’язані відношеннями порівняння і в результаті встановлення факту їх схожості (чит. рівності) або несхожості (чит. нерівності).

Подальшу перспективу наукової розвідки вбачаємо у вивченні структури мікрополя рівності і мікрополя нерівності на матеріалі віршованих текстів англоканадської поезії.

Література:

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка : (Стилистика декодирования) / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
2. Бондарко А. В. Грамматическая категория и контекст / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1971. – 115 с.
3. Бондарко А. В. Лингвистика текста в системе функциональной грамматики / А. В. Бондарко // Текст. Структура и семантика. Т. 1. - М., 2001. - С. 4-13
4. Бондарко А. В. О грамматике функционально-семантических полей / А. В. Бондарко // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – М. : Наука, 1984. – Т. 43. – №6. – С.492-503.
5. Бондарко А. В. Теория морфологических категорий / А. В. Бондарко – Л. : Наука, 1976. – 255 с.
6. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики / А. В. Бондарко - Л. : “Наука”, 1987. – 349 с.
7. Бондарко А.В. Функциональная грамматика / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1984. – 136 с.
8. Гулыга Е. В. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке / Е. В. Гулыга, Е. И. Шендельс. – М. : Просвещение, 1969. – 184 с.
9. Жилин И. М. О категории компаративности / И. М. Жилин // Уч. записки ЛГПИ им. А.И. Герцена. – Л., 1963.– Т. 255. – С. 83–90.
10. Николаева А. В. Функционально-семантическое поле компаративности в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Николаева Анна Владимировна. – Ростов н/Дону, 2002. – 166 с.
11. Функционально-семантические и словообразовательные поля в лингвистике / [научн.ред. Власова Ю.Н., Дашко Ю. В.]. – Ростов н/Д : Изд-во Ростов. гос. пед. ун-та, 1998. – 360 с.
12. Щур Г. С. Теория поля в лингвистике / Г. С. Щур. – М. : Наука, 1974. – 255с.
13. MacMillan Dictionary [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.macmillandictionary.com/>

Юлія Фінковська
(Луцьк, Україна)

ЕКСПЛІЦИТНИЙ ТА ІМПЛІЦИТНИЙ ХРОНОТОП У НОВЕЛАХ В. ВИННИЧЕНКА

Володимир Винниченко – письменник, чий творчий доробок з певних політичних причин зник з культурного обігу українців майже на 50 років.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що тут уперше досліджуються вияви явного та прихованого хронотопу в новелістиці Винниченка, використовуючи результати новітніх літературних досліджень.

Мета дослідження – виявити специфіку ретрансляції часу та простору в малій прозі Винниченка.

Хронотоп (грец. *chronos* – час, *topos* – місце) – синтез часових і просторових характеристик зображених у художньому творі явищ та подій. Літературознавці активно розробляли і продовжують свої дослідження щодо проблеми художнього часу та простору. Вперше термін «хронотоп» використав у психології О. Ухтомський, у літературознавстві це явище досліджували М. Бахтін, Л. Тороп та ін., у семіотиці – Ю. Лотман.

Залежно від виду та ступеня вияву хронотопу в літературному творі, його функційного

навантаження та формального вираження у нашому дослідженні виділяємо експліцитний (явний) та імпліцитний (прихований) типи хронотопу. Творення часопростору за кожним із типів залежить від індивідуально-авторський інтенцій, змістового та ситуативного контексту самого твору. Проаналізувавши новели В. Винниченка (збірка «Краса і сила»), визначаємо факультативну наявність одного чи обох типів вияву хронотопу.

Експліцитний – явний, відкрито виражений, усвідомлений, доступний зовнішньому спостереженню [5]. Відкритий для сприйняття хронотоп у новелах Винниченка твориться по-різному.

Найяскравіше простір у новелі демонструється вказівками на місце дії твору та контекст, який підсилює колорит і впізнання локації:

а) «Тихо-тихо в Сонгороді. Тихо в йому, як і дощик січе день і ніч, як і сніг тріщить під ногою, тихо й тоді, як соловейко заливаєється піснею-коханням по садах, по галях, по зелених дібровах. Вийдеш на головну вулицю, що гін на троє тягнеться з одного кінця міста до другого, дивишся праворуч – тихо, пусто й нікого нема; глянеш ліворуч – тин, дереза і нікого нема» [2, с. 21];

б) «Прокинувся Сонгород. Ярмарок. На вулицях стоїть туман пилу: торохкотять вози з прив'язаними до них кінями, волами, коровами» [2, с. 35];

в) «Сумно в Сонгороді восени. Низьке темно-сіре небо, не то ранок, не то вечір цілий день» [2, с. 56].

Іншим способом показово виявити часопростір є вказівка на погоду, пору року, відрізок часу протягом доби. Вона може бути детальною, точною або описово-образною:

а) «Вечоріло. В хатинці було холодно, вогко й темнувато. Брудні стіни, убога обстановка «робітницької квартири» [2, с. 143];

б) «Ранок. Сонце, підкрадаючись обережно, одним оком визирає з-за далекого ліска й мов огляда, чи все на місці» [2, с. 368];

в) «Наставала весна. Сніг зробився жовтий і брудний, а лід на річці такий, як намочений сахар» [2, с. 547];

г) «Вечір. Пристань. Дніпро задумливо плюскає легенькими хвилями об берег, і маленькі човники злегка гойдаються на них, наче граються» [2, с. 394];

Точнішою вказівкою на час у творі можна вважати конкретно зазначений день тижня, місяць чи рік:

а) Була неділя. Селяни в жовтих кожухах і рудих свитках поважно ходили по вулицях, залізаючи в глибокий сніг» [2, с. 611];

б) «Неділя. Був дощ, і надворі ще не зовсім вияснилось» [2, с. 128].

Простір буває визначений не до кінця. Тобто, автор подає канву фабули в обрамленні локації, але назву місця закодує. Тоді маємо справу з експліцитним виявом хронотопу, але із аспектом описово-приблизного простору:

а) «Занесла мене лиха година в невеликий повітовий город N» [2, с. 90];

б) «Це було десь недалеко. Казали, «верстов п'ятнадцять з гаком» [2, с. 709].

Так само приблизно та закодовано можна зазначати і час. Тоді часто вживаються слова, що вказують на неточність, ймовірність, приблизність, а в стильовому плані – неважливість, другорядність часу та його ознак.

Звертаємося до прикладів:

а) «Одного дня знов з'явився на подвір'ї наймач» [2, с. 362];

б) «Одного вечора я вийшов прогулятися по вулицях Парижа» [2, с. 613];

в) «Минув якийсь час. Вальдберг почав мене сердити» [2, с. 631];

г) «Часом і Дієго заходив. Він мені мало подобався» [2, с. 643];

д) «Побачилися ми скоро, навіть скоріше, ніж я очікував» [2, с. 663];

Якщо ж у тексті для кращого заглиблення читача в описану дійсність локатив і темпоратив грають однаково важливу роль, то натрапляємо на точну вказівку і часу, і простору:

«Років через півтора я їхав на поштових конях через село Уласівку, того самого повіту, що й Грузьке» [2, с. 611].

Особливою ознакою дефініцій часу в деяких новелах Винниченка є його абсолютна точність. Це спричиняється або бажанням найбільш повного і реального зображення картин дійсності твору, або авторським прагненням наснажити явище чи персонажа рисами різних виявів гумору чи гротеску.

У новелах натрапляємо на такі приклади точності часу:

а) «Рівно без двадцяти дванадцять я запер номер і пішов одшукувати театр» [2, с. 103];

б) «Знов рівно в 25 хвилин на дев'яту я підходив до воріт шевця, біля яких стояла купка хлопчиків, що цікаво заглядали у двір» [2, с. 115];

в) «Коли рівно о дванадцятій Людмила прийшла на призначене місце, Максима вже не було, тільки на розі стояла ціла валка поліцаїв та околотків, що з серйозними напруженими лицами напирали на робітників» [2, с. 155];

г) «Дядько Софрон і Василь лежали вже другий тиждень на сьому невеличкому подвір'ї за станцією, день і ніч сплячи під кучерявими берестками» [2, с. 352];

д) «Хвилини через три я вже чудесно розумів, чого Олаф був у такому покірному настрої...» [2, с. 635].

Окрім цього, час може репрезентуватися як тло долі та життя головного героя. Тоді він стає симбіозом точності та ситуативності твору. У новелах такий прийом може використовуватися для

нагнітання кульмінації, адже точний послідовний час стає яскравим підсилювальним елементом, якщо йдеться про невідворотність хвороби, лиха чи загибелі головного героя.

Найяскравішим прикладом цього може слугувати твір «Федько-халамидник»: «Ввечері, коли прийшов батько, Федько кашляв і облизував губи <...> Мати говорила, але Федько вже не слухав і не пам'ятав майже нічого<...> Потім хлопця поклали на стілець і били вже як слід<...> А через три дні він вже лежав мертвий <...> На четвертий день Федька ховали. На кладовище йшли всі хлопців зо всіх сусідніх вулиць» [2, с. 558-559].

Схожий прийом використаний у новелі «На лоні природи». Звичні алгоритми життя та діяльності головного героя репрезентують хронотоп його дійсності, себто персонаж їсть, говорить, веде соціальну діяльність тощо, і все це відбувається на тлі притаманного ситуації часу та простору. В такому випадку яскравим акцентом твору стає винятково герой, а його дії в системі часопросторових координат – лише підсилювальними елементами цілісного образу:

«Андрій Григорович Моркотун – старий, зарослий газетярським мохом співробітник усіх українських газет, <...> і старий парубок – зібрався на дачу»; «Андрій Григорович узяв в газеті «Рідний Запічок» узяв аванс»;

«Андрія Григоровича висадили на березі біля невеличкої будочки, що мала бути за пристань»;

«На дачі Андрій Григорович напився смачного чаю»;

«Потім Андрій Григорович довго сидів на лавочці під вишеньками»; «Прокинувся Андрій Григорович зовсім-таки раненько, – сонечко тільки зійшло»;

«Обідав Андрій Григорович юшкою і смаженою соминою» [8, с. 726-727].

Імпліцитний – неявний, прихований, який виводиться читачем із значень мовних одиниць та конструкцій під впливом конкретної ситуації твору та контексту дешифрування його навантаження [5].

Неоднакові, часом протилежні підходи до визначення імпліцитності проектують різноаспектну її інтерпретацію.

Імпліцитність розуміється як: прихованість, невираженість, економний спосіб відображення позалінгвального змісту, нетиповий спосіб вираження категорій змістового плану, явище, що виникає в результаті пропуску окремих компонентів чи ланок у структурі висловлювання, домислювання безпосередньо не вираженого змісту.

Прихований (закритий) хронотоп у новелах Винниченка трапляється рідше. Це можна пояснити багатьма чинниками, зокрема тяжінням автора до відтворення якнайреальнішої картини життя героїв, простотою застосування і розуміння експліцитних зв'язків твору.

Втім, все одно імпліцитний хронотоп характерний для деяких новел Винниченка, хоча шукати його значно складніше. Він зосереджений у підтекстах фабули, діяльності та характерах героїв тощо.

Контакт часу та простору може виявлятися на лише чітко, а й опосередковано, за допомогою логічного викладу думок або причинно-наслідкових зв'язків. У творі Винниченка «Зіна» має місце імпліцитний хронотоп, який проявляється в еволюції стосунків між чоловіком та його коханою жінкою Зіною. Точний час і простір стає розмитим контуром, тому він нівелюється. Разом з тим, плинність дії показана через антитезу думок героя про кохану і його розмов з нею.

«Один раз я спробував поставити питання до неї виразніше <...> Вона бризнула сміхом<...> Я бачив, як вона щось заговорила до робітників, які стояли круг неї<...>. А потім – перон та потяг...» [2, с. 480-481].

Окремої уваги заслуговує хронотоп новели «Момент», оскільки у невеликому новелістичному обсязі поєднується експліцитний та імпліцитний вияв часопростору. Це пояснюється двоцентровістю новели, першим ядром якої є оповідь тюремника Шахрезади своїм товаришам (тут бачимо прив'язку до конкретного хронотопу, експліцитного), а другим – власне розповідь про зустріч-мить чоловіка та жінки (імпліцитний вияв часу та простору, адже вся семантика «Моменту» спрямована на те, щоб стерти рамки визначеного хронотопу, зберігши лише відчуття єдиної миті, яка тягнеться невизначений час у не зовсім визначеному просторі. Це презентовано навіть на мовному рівні у використанні вставних слів вираження непевності: «ймовірно, ми їхали довго», «очевидно, вечоріло», «мабуть, ми їхали без дороги») [2, с. 490].

Двоцентрову новелу розвинув Проспер Меріме, а це вкотре демонструє наближеність Винниченка до європейських традицій новелістики.

Також у новелах Винниченка використовується такий цікавий прийом вибудовування імпліцитного хронотопу як наочно-образний. Себто, це показ часу чи простору за допомогою описових конструкцій, які демонструють явища природи, час доби, місяць, рік тощо.

Простежимо на прикладах новели «Чекання»:

«Архієрей виїде з Малих Вишеньок, як сонце стане на косарський обід<...> Сонце повільно підбирається на косарський обід <...> Сонце вже давно перетягнуло за косарський обід<...> Сонце стоїть уже над головою. Тіні короткі та чорні, як плями чорнила<...> Тіні стають довшими, але вже в другий бік лягають <...> Спека гущішає, звуки стають глухішими» [2, с. 694].

За цим же принципом такий відтинок часу як вечір можна позначити в імпліцитному описовому вияві: «Так буває в ту пору, коли люди варять вечерю» [2, с. 725].

Отож, як бачимо, хронотоп у новелах Винниченка буває експліцитним та імпліцитним. Вибір типу хронотопу відбувається як усвідомлено, задля надання особливого колориту чи трагізму ситуації, гумору чи гротеску персонажам, так і мимовільно, опираючись на індивідуально-авторське самовираження.

Література:

1. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М.М. Бахтин // Литературно-критические статьи. – М.: Искусство, 1986. – С. 234-407
2. Винниченко, В. Краса і сила: Повісті та оповідання / В. Винниченко. – К.: Дніпро, 1989. – 752 с.
3. Денисюк, Т. Художній експеримент в малій прозі В. Винниченка [Текст] / Т. Денисюк // Наукові записки. Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка. 2001. Вип. 27. с. 100-107 (Серія: Українське літературознавство)
4. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман // Об искусстве. – СПб. : «Искусство – СПб», 1998. – С. 14–285
5. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, Косюк Оксана Михайлівна.

Людмила Фурсова
(Житомир, Україна)**ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНА**

Головною одиницею термінології є слово. Тому концепція слова-терміна займає у термінології найважливіше місце. У мові функціонують слова-терміни та загальноуживані, побутові слова. А.А. Реформатський відзначив, що “лінгвістично це ціла проблема побутове слово та термін” [10, с. 113].

У науці існує напрямок, заснований на прямому протиставленні двох знакових одиниць: “термін – слово”, “термін – слово загальної мови, загальноуживане слово”. Цей напрямок не визнають ті дослідники, які вважають функціональність особливістю терміна. Таким чином, виділяємо дві точки зору на внутрішню природу терміна: субстанціональну і функціональну. У відповідності зі субстанціональною точкою зору термін вважається особливим знаком, особливим видом слова чи словосполучення. З функціональної точки зору термін являє собою особливу функцію лексичної одиниці. Тому основне питання специфіки терміна може бути сформульоване так: що таке термін – властивість лексичної одиниці (особливий вид слова) чи особлива функція лексичної одиниці?

Для функціонального напрямку характерно виділення в якості головної диференційної ознаки терміна функції вираження спеціального професійного поняття, тобто термін розуміється не як особливе слово (словосполучення), а як слово чи словосполучення в особливій функції. Функціональний підхід до терміна пов'язаний з поняттям “поняття” як основною ознакою, яка диференціює терміни та загальноуживані слова.

У літературі була показана некоректність протиставлення “термін – слово” [5, с. 336]. Ця опозиція не правомірна з двох причин:

- 1) термін може бути складним і тому не співвідноситься зі словом;
- 2) простий (не складний) термін не може бути протиставлений слову, бо він сам є словом. Наслідком протиставлення терміна слову є все ще існуюча ідея про різне розташування терміносистем та мови: термін знаходиться за межами мовної системи, він абсолютно недоступний ніяким семантичним законам.

Опозиція “термін – слово загальної мови” отримала в лінгвістичному просторі широке визнання [див., напр., 6, с. 130]. Але ретельний аналіз, заснований на окремому вивченні семантичної і формальної структури та функції термінів, показує, що і ця опозиція є невірною. Розглянемо цю думку докладно:

1. По-перше, дана опозиція базується на визнанні існування двох множин: “спеціальна (термінологічна) лексика” та “загальноуживана (не термінологічна) лексика”. Але ознаки даних множин та ознаки елементів, які входять до цих множин, виявляються зовсім невизначеними. До якої із цих множин слід віднести професіоналізми типу *пошив* чи жаргонізми типу *тридцятьчотвірка*, які на думку більшості науковців наближаються до термінів, але також уживаються і в щоденному спілкуванні? З іншого боку, чи можна вважати загальноуживаними такі лексеми як *абстрактний живопис*, *сцена театру*? Адже за логікою наведеної опозиції вони повинні бути віднесені до спеціальної лексики. Невипадково, що в лексикографічній практиці спостерігаються серйозні труднощі при віднесенні багатьох одиниць до термінологічної лексики. Таким чином, відсутність окреслених меж та критеріїв виділення спеціальної та загальноуживаної лексики в рамках лексики якої-небудь мови не дозволяє однозначно ідентифікувати терміни.

2. По-друге, будь-яка лексична одиниця може перейти із множини термінів у множину загальноуживаних лексем та навпаки (якщо навіть ми в даний момент надійно віднесли цю одиницю до першого чи другого класу одиниць). Так, *market (n)*, *bond (n)*, *note (n)*, *credit (n)*, *convert (v)*, *burden (n)*, *circulation (n)*, які з давніх-давен були загальноуживаними стали в сучасній підмові економіки термінами. З іншого боку, лексеми, які спочатку були лише термінами, перейшли до складу загальноуживаних: *tax (n)*, *bill (n)*, *auction (n)*, *transact (v)* та інші. Нема ніяких принципових перешкод для будь-якого слова або словосполучення стати терміном та, навпаки, для будь-якого терміна не існує перепон загубити свою термінологічну відносність та увійти до загального користування.

Щодо опозиції “термін – загальноуживана лексема” в функціональному відношенні, то саме завдячуючи їй виявляються суттєві особливості функціонування термінів. Терміни обслуговують спеціальні

галузі людської діяльності, називаючи конкретні та абстрактні предмети та явища, що відносяться до цих областей. В цьому й полягає їх функція. Проте така функціональна різниця не дає підстав говорити про наявність опозиції “термін – загальноуживана лексема”, оскільки, як ми бачимо, в структурному та семантичному відношеннях ця опозиція не має місця. Можна, по суті говорити не про протиставлення терміна та загальноуживаної лексеми, а про протиставлення їх функціонування [4, с. 439]. Слід поновити в правах незаслужено забуте положення Г.О. Винокура: “В ролі терміна може виступати будь-яке слово... термін – це не особливе слово, а лише слово в особливій функції” [1, с. 5].

Функція термінів полягає у тому, щоб обслуговувати спеціальні сфери людської діяльності. Специфіка термінів у цьому випадку виявляється у тому, що вони є мовними знаками, які фіксують у загальній формі наші знання в спеціальних галузях. Терміни представляють собою елементи знакової моделі відповідної галузі. Повна знакова (мовна) модель цієї галузі буде побудована в тому випадку, коли усі її елементи – терміни будуть пов’язані один з одним синтагматично та парадигматично. Ця сукупність термінів буде приведена в ізоморфну відповідність іншим моделям тієї ж галузі, в першу чергу, логічній моделі. Інакше кажучи, сукупність термінів повинна стати терміносистемою, а кожен її елемент повинен зайняти своє чітко фіксоване місце в системі, виконуючи призначену йому функцію. Цю функцію може виконати й слово, взяте зі сфери “загальноуживаної лексики” або спеціально для цієї цілі сконструйована лексема. Тому можливо говорити, що терміни не “створюються” в тому розумінні, як ми це говоримо про слова та інші лексичні одиниці, лексеми стають термінами за певних умов. Найголовніше, щоб лексема відповідала вимогам системи, в розпорядження якої вона надійшла. Вважаємо вірною думку Б.Ю. Городецького та В.В. Раскіна: “Окремо взятий термін сам по собі є фікція. Він існує лише в системі термінів, тобто поряд з іншими термінами, з якими він пов’язаний певними відношеннями” [2, с. 135].

Під час аналізу проблеми “термін – слово загальної мови” перш за все відзначається різнобічна і постійна взаємодія між словником загальної мови і термінологією. “Неможливо думати, що між термінологією і не термінологією існує непрохідна прірва, що терміни складаються з інших звуків і не підкоряються граматичним законам даної мови. Якщо б це було так, то термінологія не належала б до даної мови, а взагалі являла б собою іншу мову” [9, с. 111]. Якраз на базі зіставлення термінології і загальної мови розкривається ряд специфічних рис, які оцінюються, як передумови для її самостійного і спеціального вивчення. В більш вузькому обсязі аналогічні проблеми виникають при з’ясуванні взаємозв’язку поняття терміна і слова загальної мови. Немає сумніву в тому, що термін є словом, яке входить до словникового складу мови [3, с. 36].

Рухливість меж між термінованою і загальноуживаною лексикою, термінування загальноуживаних слів та детермінування наукових термінів не дозволяє однозначно ідентифікувати термін лише за одним словесним образом, не звертаючись до його змісту – спеціального поняття як елемента системи понять. Спираючись на лексичний та семантичний аналіз термінів представники другого напрямку в термінології (Р.Г. Піотровський, В.М. Лейчик, В.Г. Гак та ін.) [див., напр., 11, с. 68] приходять до висновку, що термін є “функція, вид уживання лексичної одиниці, а не особливий тип лексичної одиниці”.

У функціональному відношенні, дійсно, спостерігаються істотні особливості термінованих одиниць. Означаючи спеціальні поняття про конкретні та абстрактні предмети та явища в різних галузях людської діяльності, терміни служать, перш за все, пізнавальній цілі, вони фіксують досягнення руху думки, пізнання. Отже, терміни виконують когнітивно-комунікативну функцію. Цю функцію може виконувати будь-яке слово, взяте зі сфери загальноуживаної лексики. Терміном може стати будь-яке слово чи словосполучення за умови, що його значення включається до певної достатньо чітко визначеної системи понять [8, с. 29]. Таким чином, спостерігається “міграція” слів.

Ми вважаємо за необхідне продемонструвати неспроможність такої опозиції, коли терміносистеми протиставляються мові, коли терміни оголошуються такими, що знаходяться “за межами мовної системи” та “абсолютно недоступні ніяким семантичним законам” [7, с. 311]. Адже всі номінативні засоби мови, серед яких і терміни, будуються з одних і тих же звуків, утворюються однаковими способами і засобами, мають єдину систему словозміни, сполучаються у висловлюваннях за загальними синтаксичними правилами; спеціальні терміни, як й інші слова і номінативні вирази виникають на основі потреб у називанні предметів та явищ, живуть у мові, змінюючись у звучанні, структурі і значенні, і як усі одиниці мови можуть за непотребою, або з інших причин, виходити із уживання. При цьому терміни не лише підкоряються загальнономовним семантичним процесам і закономірностям, але й в значній своїй частині, є результатом семантичних перетворень слів інших сфер спілкування і слів загального уживання, наприклад порівняємо *cost* – “ціна”, “вартість” у загальноуживаній мові та *cost* – “втрата”, “затрати” в економічній термінології. Ми переконливо приходимо до висновку, що не існує особливої термінологічної морфології, оскільки не існує особливого, термінологічного словотворення та синтаксису, а є лише ряд граматичних особливостей, які виходять на перше місце при побудові термінів. Проте ці особливості не дають підстав для формально-структурного протиставлення термінів та не термінів (слів та словосполучень).

Крім того, загальні і спеціальні слова не мають чітко фіксованих, нерушливих розмежувань, вони перетинаються і частково збігаються. Номінативні засоби мови мають, таким чином, три зони, з’єднані поступовими безперервними переходами. Друга з яких містить одночасно загальноуживані і спеціальні одиниці, бо формується через термінологізацію загальноуживаних слів і детермінологізацію термінів. Звідси, протиставлення “термін – загальноуживана лексика” неправильне, оскільки, будь-яка загальноуживана лексема може стати терміном.

Таким чином, протиставлення терміна іншим одноплановим суміжним об’єктам дозволило нам виявити те, що особливість терміна та його основна відмінна від загальноуживаного слова ознака, полягає

лише в його семантичному змісті – спеціально науково сформованому понятті, яке містить всі суттєві ознаки предмета (явища) та визначає його місце в системі спеціальних понять. Завдяки наявності такого “плідного” змісту терміни успішно виконують свою функцію, обслуговуючи спеціальні сфери нашої діяльності. Термін існує остільки, оскільки існує термінологічна система, елементом якої він є. Існування терміна як лексичної одиниці є абсолютним, а існування терміна як терміна є відносним. Отже, термін являє собою структурно-субстанціональне явище як лексема та функціональне явище як термін.

Література:

1. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Сборник статей по языковедению. – М., 1939. – Т.5. – С. 3-54.
2. Городецкий Б.Ю., Раскин В.В. Термины с лингвистической точки зрения // Место терминологии в системе современных наук: тезисы докладов и сообщений – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1970. – С. 134-141.
3. Зубченко И.В. Термин и слово // Структурно-семантические особенности отраслевой терминологии. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1982. – С. 36-39.
4. Лейчик В.М. Об относительности существования термина // Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики: научный симпозиум. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – Ч.2. – С. 436 - 442.
5. Моисеев А.И. К определению термина // Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики: научный симпозиум. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – Ч.2. – С. 336-338.
6. Моисеев А.И. О языковой природе термина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М.:Наука, 1970. – С.127-130.
7. Моисеев А.И. Специальные термины и языковая непрерывность // Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики: Научный симпозиум. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – Ч .2. – С. 311-315.
8. Пиотровский Р.Г., Рабухо Н.П., Хижинская М.С. Системное исследование лексики научного текста. – Кишинев: Штиинца, 1981. – 159 с.
9. Реформатский А.А. Введение в языковедение. – М., 1967. – 542 с.
10. Реформатский А.А. Термин как член лексической системы языка // Проблемы структурной лингвистики. – М.: Наука, 1967. – С. 103-126.
11. Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики: Научный симпозиум. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – Ч.1. – 308 с.

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ

Хусан Сувонкулов
(Гулистан, Узбекистан)

МИЛЛИЙ ЎЗЛИКНИНГ ШАКЛЛАНИШИНИНГ МИЛЛАТ ҲАЁТИЙ ФАОЛИЯТИ БИЛАН ЎЗАРО АЛОҚАДОРЛИГИ

Миллий ўзликни англашнинг асосий мақсадини биз кенг ва тор маъноларда талқин этишимиз ҳам мумкин. Кенг маънода у ҳар бир инсонга муносиб турмуш тарзини юзага келтириш ва жаҳон цивилизациясида ўз ўрнига эга бўлиш каби воқеълик сифатида дунё миқёсида аҳамиятга эга бўлса, тор миқёсда эса у инсоннинг яшаётган мамлакати, вилояти, тумани, маҳалласи, ўз қариндош-уруғлари олдида ҳам муҳим эътиборга молик бўлган ҳодиса сифатида тушунилади. Шу боис бугунги кунда Ўзбекистон ва унда ўзбек миллати ўз-ўзини англаш жараёнида нималарга эътибор қаратиши, мазкур жараёнда намоён бўлувчи ижобий ва салбий томонларни таҳлил этиш, бу фаолиятни чуқурроқ тушуниб етишдаги савиясининг юқори ёки пастлик даражасини аниқлаш, кейинги авлодларга нималарни мерос қилиб қолдираётганлигини билиш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Ўзликни билмай миллий ўзликни ҳимоялаш маънога эга эмас. Лекин ҳозирги даврда ўзликни онглашнинг ўзи ҳам осон кечмаяпти. Чунки, атиги икки ўн йиллик олдин биз ягона совет “оиласи” таркибида эдик, миллий ўзлгимиз узоқ “уйқу” ҳолатида бўлган эди. Эндиликда ўтган 70 йил мобайнида унутган миллий ўзлгимизни қайта кашф этмоқдамиз. Бу осон ва тез кечадиган жараён эмас. У катта маънавий ва моддий сафарбарликни тақозо этмоқда. Бу борада жуда катта ишлар қилинди, Ўзбекистон миллий уйғониш дастури амал қилмоқда.

“Ҳаётимизнинг барча соҳаларида амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотларимизнинг самарадорлиги, - деб уқтиради бу борада президентимиз И.А.Каримов, - аввало халқ маънавиятининг тикланиши, бой тарихий меросимизнинг чуқур ўрганилиши, анъана ва урф-одатларимизнинг сақланиши, маданият ва санъат, фан ва таълим ривожини энг муҳими, жамият тафаккурининг ўзгариши ва юксалиши билан узвий боғлиқ”¹. [1. Б.76- 77.]

Яқин йилларга қадар бизда ёки Россияда, хатто постсовет давридан кейин нашр этилган фалсафий қомусларда ҳам “ўзликни билиш” тушунчасининг аниқроқ таърифи йўқ эди. Масалан, 2001 й. Россияда нашр этилган “Янги фалсафа қомусида”² [1]

“Ўзликни билиш – бу субъект томонидан ўзини, яъни ўз жисмини, англов фактларини, ўз “Мен”ини (ташқи кўриниши, шахсий ўзига хослиги, қадриятлари тизими, нималарни афзал кўриши ва нималарга интилишини) билиши; баъзан ўзликни билиш ўзини баҳолашни ҳам қамраб олади”, деган таъриф берилган. Аммо 2003 й. нашр этилган “Энг янги фалсафий луғат”да бу тушунчанинг, бизнингча, аниқроқ таърифи келтирилди. Унда “ўзликни билиш” тушунчасининг мазмуни ундан кенгроқ “ўзликни англаш” билан бирга берилган.

Мазкур таърифга кўра “Ўзликни англаш – ўзини-ўзи-англов – бу ташқи оламни (объектни) англашига қарама-қарши ҳолат бўлиб, унда киши ўзининг ташқи олам билан бирлигини ҳамда тафаккурга, ҳис-туйғуларга, истакларга эга бўлган, фаолият бажаришга қодир автоном (айрим) моҳият сифатидаги ўз “Мен”ининг хусусиятларини туяди. У ўзликни билишни, ўзининг айнан нима эканини, ўзининг қандай эканини билиш жараёнини қамраб олади.

Ташқаридан бундай билиш ўзидан ташқарида шаклланадиган боғланиш ва муносабатлар муайян модели асосида назарий жиҳатдан ҳам, амалий жиҳатдан ҳам ўз ўрнини аниқлаш имконини берадиган ўзини ва бошқаларни (ошкор ва ноошкор) баҳолаш тизими сифатида намоён бўлади, бунинг натижасида шахснинг ўз мақеини аниқлаши ва ташқи дунёдан ҳимояланиши учун керак бўладиган индивидуал сифатларини белгилайдиган механизм ишлаб чиқилиши мумкин бўлади.

Ўзини ва ўз онгини ўзидан ташқарига олиб чиқишдан иборат бу ҳолат индивидда ўзининг ўзига ўгирилиб қарashi, ўз онгини ўзига, яъни “ичкарига” йўналтириши билан тўлдирилади ва шунга асосланади. Ўзликни билиш мени, менинг билимларимни, менинг дунё билан бўладиган муносабатларимни ва мени мен эканимни белгилаган қадрият-белгиланишлар асосларини онглашим демакдир.

Миллий ўзликни англаш жамиятимиз ҳаётида рўй берган маънавий ўзгаришларнинг асосидир. Миллий ўзликни англаш ҳам шахснинг, халқнинг маънавий камолоти билан боғлиқ. Миллий ўзлгини, ўз манфаатларини, ўз мамлакати тараққиёти истиқболини чуқур, холисона англаган инсон ва халқини кенг ривожланиш имкониятларига эга бўла олишини тарих сабоқлари ҳар доим исботлаб келган.

Мустақиллик туфайли қўлга киритилган энг катта ютуғимиз миллий ўзликни англашга қаратилган кенг қамровли тадбирларни амалга оширишга бўлган имконият десак муболаға бўлмайди. Аждодларимиз томонидан бугунги кунга қадар яратиб келинган барча маънавий бойликларимиз, муқаддас қадриятларимизга ҳамда буюк маънавий меросимизга ҳурмат-эътиборни, садоқат ва муҳаббат, ғурур ва ифтихор туйғуларини қарор топтириш баркамол авлод тарбияси борасида амалга ошираётган ишларимизнинг асосий йўналишидир. Ўзбекистон Республикаси “Ижтимоий фикр” жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази томонидан ўтқазилган социологик сўров натижаларига кўра, миллий ўзликни англаш бўйича сўралган 46.6 фоиз ёшлар халқнинг урф-одатлари ва анъаналарига, 28.9 фоизи ўзбекистоннинг миллий мус- тақиллигига, 28.4 фоизи ўз халқининг бой тарихига, 21.7 фоизи она тили ва миллий

маданиятига, 19.5 фоизи ўз миллатининг маънавий ўзига хослиги, 16.6 фоизи ўтмиш авлодларининг буюк меросига таяниш муҳим аҳамиятга эга эканини билдиришган³. [3]

Демак, Ўзбекистон ёшлари ҳалқнинг тарихи ва анъаналари, миллий маданияти, авлодлар ўртасидаги алоқа, ўзликни англаш ва ўзига хосликни муҳим омил сифатида баҳолайди.

Халқнинг ўзлиги, миллатнинг ўзини идрок этиши ижтимоий-маънавий қадриятларни тиклаш миллий ўзликни англашнинг ўсишидан, халқнинг маънавий сарчашмаларига, унинг илдизларига қайтишдан иборат узвий, табиий жараён ҳисобланади. Чунки маънавият инсоннинг, халқнинг, жамиятнинг, давлатнинг куч-қудратидир. Президентимиз Ислам Каримов Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари тўғрисида тўхталиб, яна бир бор маънавият ва маърифат соҳасини тилга олди. “.....чинакам инсоний фазилатларга эга бўлган ёки эга бўлишга интилган одам демократия неъматларининг оддий истеъмолчиси эмас, балки уларнинг фаол яратувчиси ва ҳимоячисига айланади ва демократия фуқаролик жамияти асосларини амалда барпо этиш, инсон ҳақ-ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаши мумкин бўлади. Шундагина инсон ўз мамлакатининг том маънодаги муносиб фуқароси бўла олади.”⁴ [4. Б.33-34.]

Миллий ўзликнинг шаклланиши эса аввало миллат ҳаётий фаолиятининг мақсад ва марраларини белгилайдиган ўз ғоялари, мафқураси, назарий тилда айтсак, ўз **концепциясининг** шаклланиши билан боғлиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – энгилмас куч.- Тошкент: Маънавият, 2008. – Б.76- 77.
2. Новая философская энциклопедия: В 4 т. М., 2000-2001.
3. Ўзбекистон Республикаси “Ижтимоий фикр” жамоатчилик фикрини ўрганиш марказининг маълумоти
4. Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари // Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли. 11-том Тошкент, “Ўзбекистон”, 2003.-Б.33-34.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

- Yusufjonova Madinabonu Abdumannob** – Toshkent Davlat Sharqshunoslik – Instituti Sharq filologiyasi fakulteti Tarjimanazariyasi va amaliyoti yo'nalishi 4-kurs talabasi.
- Аканова Роза Аубаевна** – педагогика ғылымының кандидаты, доцент Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті.
- Білоус Олена Анатоліївна** – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математичного аналізу та методів оптимізації Сумського державного університету.
- Бубирь Наталія Юріївна** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Бумар С.М.** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Василенко Вячеслав Сергійович** – кандидат технічних наук, доцент, Національний авіаційний університет.
- Василькова Вікторія Романівна** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Вельможная Юлия Леонидовна** – Харьковский национальный автомобильно-дорожной университет.
- Верховодова А.В.** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Гашинська Анастасія Олександрівна** – студент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Глюзіцька Валентина Миколаївна** – викладач Хорольського агропромислового коледжу Полтавської державної аграрної академії вищої категорії.
- Говорун Тетяна Павлівна** – старший викладач кафедри технології конструкційних матеріалів Сумського державного університету.
- Гришук Олег Анатолійович** – аспірант ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».
- Гурбангельдиев Какамырат** – Харківський Національний автомобільно-дорожній університет.
- Давидова Марина Олександрівна** – молодший науковий співробітник Інституту обдарованої дитини НАПН України.
- Даценко Егор Петрович** – студент Кубанский государственный технологический университет.
- Демченко Олександр Сергійович** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Дешевенко Людмила Петрівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Східноєвропейського університету.
- Дзюба Андрій Миколайович** – аспірант кафедри політичної аналітики і прогнозування Національної академії державного управління при Президентові України.
- Доломан Ксенія Андреевна** – Харьковский национальный автомобильно-дорожной университет.
- Дунайна Ірина Григорівна** – науковий співробітник НІЕЗ «Переяслав».
- Злепко Олена Віталіївна** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Ільницька Надія Дмитрівна** – викладач 2 категорії предмету «Безпека життєдіяльності ДВНЗ «Дрогобицький механіко-технологічний коледж».
- Кадученко Катерина Олександрівна** – студентка Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Кіндзер Богдан Миколайович** – старший викладач кафедри Фехтування, боксу та Національних однокористувачів ЛДУФК.
- Кожина Надежда Дмитриевна** – кандидат технических наук, доцент Кубанского государственного технологического университета.
- Кравчук Л.В.** – кандидат історичних наук, старший викладач. Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського.

- Красина Ирина Борисовна** – доктор технічних наук, професор Кубанського державного технологічного університету.
- Ксьоншка Аліна Василівна** – Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ.
- Кулікова Інна Іванівна** – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови, основ психології та педагогіки Харківського національного медичного університету.
- Леонтьєва Ліна Віталіївна** – кандидат юридичних наук, доцент. Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Ляшенко Дар'я Леонідівна** – студентка Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Матвієнко Маргарита Сергіївна** – студентка Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету.
- Мочалова Елена Олеговна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської Гродненського державного університету імені Я.Купалы.
- Муратбаєв Айдос Алиұлы** – ЖГУ, ТПК. г. Талдықорган, Республіка Казахстан.
- Науменко Леся Олександрівна** – викладач Хорольського агропромислового коледжу Полтавської державної аграрної академії вищої категорії.
- Нестеренко Наталія Анатоліївна** – кандидат фізичного виховання, викладач кафедри «Олімпійський та професійний спорт» Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.
- Носко Василь Любомирович** – кандидат сільськогосподарських наук, доцент відокремленого підрозділу Національного Університету Біоресурсів і Природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут».
- Нұрқасымова Сәуле Нұрқасымқызы** – педагогіка ғылымының докторы, професор.
- Обушна Наталія Іванівна** – кандидат економічних наук, доцент кафедри державного менеджменту, докторант кафедри Національної академії державного управління при Президентіві України.
- Пальоха Віталіна Василіна** – аспірант кафедри політичної аналітики та прогнозування Національної академії державного управління при Президентіві України.
- Пантус Владислав Миколайович** – студент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Парманова Зарина Анарбекқызы** – Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева.
- Пархимович Андрей Викторович** – магістрант юридического факультета Гродненського державного університета імені Я. Купалы.
- Пархоменко Олена Вячеславівна** – Харківський Національний автомобільно-дорожній університет.
- Перекопська Мадлена Євгенівна** – студентка Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету.
- Перемишленікова Юлія Ігорівна** – Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ.
- Петель Наталья Івановна** – студентка Кубанського державного технологічного університету.
- Петрік Марина Олександрівна** – аспірантка кафедри музеєзнавства та пам'яткознавства Харківської державної академії культури.
- Петрова Ольга Борисівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Харківського національного медичного університету.
- Пілявська Катерина Олександрівна** – студентка Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Полинюк Наталія Ігорівна** – аспірант кафедри фінансів грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка.
- Попова Наталія Олександрівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 3 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

- Просяннікова Яна Миколаївна** – викладач кафедри англійської та турецької мов Херсонського державного університету.
- Рейтерович Ігор Вячеславович** – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичної аналітики і прогнозування Національної академії державного управління при Президентові України.
- Ричак Анастасія Михайлівна** – Харківський Національний автомобільно-дорожній університет.
- Рожко Ірина Валеріївна** – викладач музичних дисциплін ВКНЗ СОР «Лебединське педагогічне училище імені А.С.Макаренка, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.
- Ромах Оксана Володимирівна** – аспірантка Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Руднев Едуард Сергеевич** – Харьковський національний автомобільно-дорожній університет.
- Свірзь Олексій Валерійович** – студент Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету.
- Свіязов Максим Владиславович** – студент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Ситник Світлана Володимирівна** – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичної аналітики і прогнозування Національної академії державного управління при Президентові України.
- Скорбач Тетяна Василівна** – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови, основ психології та педагогіки Харківського національного медичного університету.
- Смільська Ірина Ігорівна** – аспірантка I курсу Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка.
- Сувонкулов Хусан Тоирович** – преподаватель Гулистанского государственного университета.
- Устименко Ірина Василівна** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Федоряка Андрій Вікторович** – старший викладач кафедри гімнастики Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.
- Фінковська Юлія Любомирівна** – студентка Інституту філології та журналістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
- Фоміна Людмила Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови, основ психології та педагогіки Харківського національного медичного університету.
- Фурсова Людмила Іванівна** – старший викладач Житомирського державного технологічного університету.
- Чабан Вікторія Віталіївна** – аспірантка Київського національного торговельно-економічного університету.
- Чухіль Оксана Василівна** – студент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Чухловина Валерия Валериевна** – преподаватель Днепрпетровский государственный институт физической культуры и спорта
- Шалтабаев Алтай Аканович** – Техникалық пәндер кафедрасының оқытушысы
- Яримбаш Ксенія Сергіївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри олімпійського та професійного спорту Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.
- Яцик Іванна Сергіївна** – студентка Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты!

Государственное высшее учебное заведение

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»,
 молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,
 студенческое научное общество исторического факультета «Комитет исследования истории и современности»

Информируют Вас, что с 30 по 31 октября 2015 г. проводится XIX Международная научно-практическая интернет-конференция «Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах Европы и Азии».

Планируется работа по секциям:

I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биоинженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.
9. Экономическая география.

III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономикой.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.
6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

IX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.
4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

XVIII. ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Metallургия.
2. Горное.
3. Литейная Дело.
4. Машиноведение.
5. Электротехника
6. Теплотехника.
7. Гидротехника.
8. Радиотехника.
9. Строительство

XIX. СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ. МЕДИА.

1. Журналистика. Теория и история журналистики.
2. Книговедение, библиотекосведение, библиографоведение.
3. Социальная информатика. Прикладные социально-коммуникационные технологии.

Оргкомитет конференції планує розміщати доповіді на Web-сторінці по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатах конференції буде сформований електронний збірник матеріалів, який можна буде завантажити в PDF-форматі на головній сторінці конференції по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – український, польський, російський, англійський, французький, білоруський, грузинський, армянський, азербайджанський, казахський, узбекський, таджицький, киргизський, молдавський, туркменський.

Останній термін подання матеріалів – 29 жовтня 2015 г. (включительно).

Вартість участя в конференції та розміщення статті в електронному збірнику становить:

Організаційні збори - 10 USD США або 10 Євро (переклад в гривні – 500 гривень). (в організаційні збори входить оплата за розміщення на сайті, верстка макета, редактування текстів).

Обсяг статті – не більше 7 сторінок. Завантажити збірник можна буде **через тиждень** на головній сторінці конференції.

Для учасників країн Європи та Азії (за виключенням України) засоби перераховуються наступним чином:

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА.

Переклади по системі «Юністрім» для Бобровника Юрія Вікторовича пунктах Приват Банк г. Переяслав-Хмельницький (в квитанції повинен бути вказаний **код перекладу** та Ф.І.О. того, хто перекладає гроші, країна).

(комісія 0,15 USD США)

2. СПОСОБ ПЕРЕВОДА (Через ОАО «Сбербанк Росії»)

Для учасників з Російської Федерації (500 руб.) оплати організаційних зборів в гривні РФ (RUB) в відділеннях ОАО «Сбербанк Росії» **для того, щоб організаційні збори дійшли, в розділі НАЗНАЧЕННЯ ПЛАТЕЖА, потрібно вказувати «ПЕРЕВОД ЛІЧНИХ ЗАСОБІВ» і тільки ці три слова.**

56A: Банк-Посередник:	ОАО «Сбербанк Росії», Москва, РФ БИК 044525225, К/С 3010181040000000225 ИНН 7707083893 СВИФТ: SABRRUMM
57D: Банк Бенефіціара:	/30111810100000000540 АО «СБЕРБАНК РОССИИ» Київ, Україна
59D: Бенефіціар:	/ 26207017148867/ Бобровник Юрій Вікторович

3. СПОСОБ ПЕРЕВОДА

Або поштовою переказом на Ф.І.О.: Бобровник Юрій Вікторович, 08401, Україна, Київська обл, г. Переяслав-Хмельницький, ул. Сухомлинського, 32, к. 108.

4. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Western Union на Бобровник Юрій Вікторович (Bobrovnik Jurij Viktorovich) (вказуйте код перекладу, Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи

(Ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

5. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Ефремов С. Избранное: Ст. науч. разведки.
Монографии - К.: Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Научный руководитель:

кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью) домашний адрес, код города, телефон, e-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **MICROSOFT WORD** в виде компьютерного файла с расширением *. doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: neasmo@gmail.com (тема сообщения: 30.10-31.10.2015 г.) (в случае если Ваш почтовик выбрасывает **ошибку не отправления**, отправляйте на адрес neasmo@ukr.net) или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 32, к. 108.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Бобровник Юрий Викторович

Контактные телефоны: +38 (097) 923 16 58, : +38 (093) 335 78 86.

E-mail: neasmo@gmail.com

ВНИМАНИЕ!

После того, как мы получили от Вас статью, Вы обязательно должны получить ответное сообщение: **«Вашу статью получили и приняли»**. Если такой ответ не поступил через день после отправки, тогда обязательно позвоните в оргкомитет и сообщите о ситуации.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные межстрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,

молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,

студентське наукове товариство історичного факультету «Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що з 30 по 31 жовтня 2015 р. проводиться XIX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії».

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Грунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економікою.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

IX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Вибірчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

XVIII. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

1. Металургія
2. Гірництво
3. Ливарна справа
4. Машинознавство
5. Електротехніка
6. Теплотехніка
7. Гідротехніка
8. Радіотехніка
9. Будівництво

XIX. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА.

1. Журналістика. Теорія та історія журналістики
2. Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.
3. Соціальна інформатика. Прикладні соціально-комунікаційні технології

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на web-сторінці за адресою:
<http://conferences.neasmo.org.ua/>

Робочі мови конференції: українська, польська, російська, англійська, французька, білоруська, грузинська, вірменська, азербайджанська, казахська, узбецька, таджицька, киргизька, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – 29 жовтня 2015 р. (включно).

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 90 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів). Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після закінчення роботи конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши на слово.

Кошти перераховуються на:

Картку Приват банку **5168 7420 6537 9988** (одержувач - **Бобровнік Юрій Вікторович**) та відправити **SMS** підтвердження про оплату на моб. **097 923 16 58** у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
Місто
за зразком *Іван Петренко*
(Київ, Україна)

Секція, підсекція за зразком **ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
(Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (великими літерами)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратичних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

4. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.

5. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (у *правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)*) подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (повністю) домашня адреса, код міста, телефон, E-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі MICROSOFT WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: **neasmo@gmail.com** (*тема повідомлення: 30.10-31.10.2015 р.* (у разі якщо Ваш поштовик викидає помилку не відправлення відправляйте на адресу **neasmo@ukr.net**)) або на CD-дисках (**дискети не приймаються**) із додаванням друкованих матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приватбанку ксерокопія квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS** вказавши прізвище **автора доповіді**).

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Укрпоштою не потрібно!

Увага! Після того, як ми отримали від Вас статтю, Ви обов'язково маєте отримати повідомлення-відповідь: **«Вашу статтю отримано та захищено»**. Якщо така відповідь не надійшла через день після надсилання, тоді обов'язково зателефонуйте оргкомітету і повідомте про ситуацію.

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, гурт. 1, кім. 108.

Координатор – Бобровнік Юрій Вікторович

Контактні телефони: (097) 923 16 58, (093) 335 78 86.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ менше 3 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення попередніх конференцій можна ознайомитися за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ**СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ**

Андрій Дзюба (Черкаси, Україна) ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБЛЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	6
Наталія Обушна (Київ, Україна) ГОЛОВНІ СУПЕРЕЧНОСТІ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	8
Віталіна Пальоха (Київ, Україна) ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК У ПРОГНОЗУВАННІ ПОВЕДІНКИ КАНДИДАТІВ У ДЕПУТАТИ МІСЦЕВИХ РАД	11
Ігор Рейтерович (Київ, Україна) GOVERNMENT RELATIONS В СТРУКТУРІ ВЗАЄМВІДНОСИН ВЛАДИ, БІЗНЕСУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	12
Світлана Ситник (Київ, Україна) ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ СТАНДАРТИ УПРАВЛІННЯ.....	14

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Надія Ільницька (Дрогобич, Україна) ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ.....	17
Василь Носко (Бережани, Україна) ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕСТИЦИДІВ В АГРОЕКОСИСТЕМІ	19

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Юлія Вельможная, Ксенія Доломан (Харьков, Украина) ВЛИЯНИЕ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ.....	22
Людмила Дешевенко (Черкаси, Україна) ІНВЕСТИВАННЯ ІННОВАЦІЙ В ІНДУСТРІЮ ТУРИЗМУ.....	24
Катерина Кадученко (Куйбишеве, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	25
Аліна Ксьоншка, Юлія Перемишленікова (Вінниця, Україна) ТРАНСФЕРТНЕ ЦІННОУТВОРЕННЯ: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ В ПОДАТКОВОМУ КОНТРОЛІ.....	27
Аліна Ксьоншка, Юлія Перемишленікова (Вінниця, Україна) АВТОМАТИЗАЦІЯ АУДИТУ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	30
Олена Орленко (Херсон, Україна) МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОЩУВАННЯ КРУП'ЯНИХ КУЛЬТУР ЗАЛЕЖНО ВІД РІВНЯ ВРОЖАЙНОСТІ.....	33
Владислав Пантус (Харків, Україна) ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕШКОДИ ВСТАНОВЛЕННЯ БІОГАЗОВИХ КОМПЛЕКСІВ В АПК УКРАЇНИ..	35
Наталія Полинюк (Львів, Україна) РОЛЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СТРУКТУРІ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	37
Едуард Руднев (Харьков, Украина) ПРОБЛЕМЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ ДЛЯ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ.....	39
Максим Свіязов (Харків, Україна) ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВЕЛОСИПЕДНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У МЕГАПОЛІСАХ НА ПРИКЛАДІ МІСТА ХАРКОВА.....	41
Гульмира Талимова (Караганда, Казахстан), Вікторія Зенич (Темиртау, Казахстан) ПОЗИТИВНЫЕ И НЕГАТИВНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ГЛОБАЛИЗАЦИОННОГО ПРОЦЕССА.....	43
Вікторія Чабан (Переяслав-Хмельницький, Україна) АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ.....	45
Сергій Ярошенко (Київ, Україна) РОЗВИТОК ТОРГОВОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ ЕКСПОРТНОГО КРЕДИТНОГО АГЕНСТВА.....	48

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Ірина Дунайна (Переяслав-Хмельницький, Україна) ІКОНОГРАФІЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ НА ДУКАЧАХ З КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО- ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ».....	50
Л.В. Кравчук (Бережани, Україна) ПАРТІЙНЕ КЕРІВНИЦТВО СФЕРОЮ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ.....	52
Надія Островська (Бережани, Україна) ІСТОРІЯ ПЕРЕБУДОВИ РАДЯНСЬКОЇ ОСВІТА В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ.....	54
Марина Петрік (Харків, Україна) МЕМОРІАЛЬНІ МУЗЕЇ ПРИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (НА ПРИКЛАДІ М. ХАРКОВА).....	56

Ірина Смільська (Тернопіль, Україна) СТАНОВЛЕННЯ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ.....	57
Ганна Чепурда (Черкаси, Україна) НАСЛІДКИ ВПРОВАДЖЕННЯ “ВЕЛИКОГО ПЛАНУ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРИРОДИ” ДЛЯ ЕКОЛОГІЇ...	60

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

Алтай Шалтабаев, Айдос Муратбаев (Талдыкорган, Казахстан) DELPHI ПРОГРАММАЛАУ ТІЛІН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП САНДЫҚ ӘДІС ЕСЕПТЕРІН ЖӘНЕ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУ ЖОЛДАРЫ.....	63
---	----

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Марина Давидова (Київ, Україна) ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА В СИСТЕМІ ПРОЕКТУВАННЯ.....	67
Ірина Красина, Надежда Кожина, Егор Даценко, Наталья Петель (Краснодар, Россия) О ПРИМЕНЕНИИ ДИСТАНЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММ ДОВУЗОВСКОЙ ПОДГОТОВКИ.....	69
Сауле Нұрқасымова, Роза Аканова (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы) ФИЗИКА ПӘНІНДЕ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ.....	70
Сауле Нұрқасымова (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы) ФИЗИКА ПӘНІНДЕ ЕСЕП ШЫҒАРУДЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ.....	72
Ірина Рожко (Суми, Україна) НОВІТНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	74
Людмила Фоміна, Тетяна Скорбач, Інна Кулікова (Харків, Україна) СУЧАСНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ ЛІДЕРА В СТУДЕНТСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ.....	76

СЕКЦІЯ: ПОЛІТОЛОГІЯ

Олег Грищук (Івано-Франківськ, Україна) ПРОБЛЕМА УЧАСТІ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН В ПОЛІТИЧНОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ.....	78
---	----

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Наталія Бубирь (Харків, Україна) ДОГОВІР ДАРУВАННЯ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	80
С.М. Бумар, А.В. Верховодова (Харків, Україна) ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ.....	81
Вікторія Василькова (Харків, Україна) УКЛАДАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ.....	83
Какамырат Гурбангельдиев, Лина Леонтьева (Харьков, Украина) ТРАНСПОРТНЫЕ ДОГОВОРА КАК ОДИН ИЗ ВИДОВ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ДОГОВОРОВ.....	86
Олександр Демченко (Харків, Україна) ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ.....	88
Олена Злепко, Ірина Устименко (Харків, Україна) ЩО ОБРАТИ СПАДКОВИЙ ДОГОВІР ЧИ ЗАПОВІТ?.....	90
Дар'я Ляшенко (Харків, Україна) ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ ЯК ПРИНЦИП ТРУДОВОГО ПРАВА.....	92
Леся Науменко, Валентина Глюзіцька (Хорол, Україна) ПРАВА ТА ПІЛЬГИ МОЛОДИХ ПРАЦІВНИКІВ, ПЕРШЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ.....	94
Андрей Пархимович (Мозырь, Беларусь) ПОНЯТИЕ И УСЛОВИЯ ДОГОВОРА ФАКТОРИНГА.....	97
Катерина Пілявська (Харків, Україна) ВИДИ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ.....	99
Оксана Чухіль, Анастасія Гашинська (Харків, Україна) ФІКТИВНИЙ ШЛЮБ В УКРАЇНІ.....	101
Іванна Яцик (Харків, Україна) ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ.....	103
Анастасія Ричак, Ліна Леонтьєва (Харків, Україна) ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА ЖІНОК.....	104
Олена Пархоменко, Ліна Леонтьєва (Харків, Україна) СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ЖІНОК.....	106

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Зарина Парманова (Астана, Қазақстан) МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛА МЕН АНАСЫ АРАСЫНДАҒЫ ТҮЛҒААРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖАЙ-КҮЙІ.....	109
---	-----

СЕКЦІЯ: СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ.МЕДІА**Оксана Ромах (Київ, Україна)**

СТЕРЕОТИПНІ ВИРАЗИ У КОНТЕНТІ РОСІЙСЬКИХ МЕДІА СТОСОВНО ПОДІЙ В УКРАЇНІ..... 111

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ**Олена Білоус, Тетяна Говорун (Суми, Україна)**

МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ..... 114

Ольга Богун (Дніпродзержинськ, Україна)

ВПРОВАДЖЕННЯ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ В ІТ-ІНФРАСТРУКТУРУ ЯК ОДНОЇ З ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИКОРИСТАННЯ..... 116

Вячеслав Василенко (Київ, Україна)

ПОНОВЛЕННІ ЦІЛІСНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ В КОДІ УМОВНИХ ЛИШКІВ..... 119

Маргарита Матвієнко, Мадлена Перекопська (Слов'янськ, Україна)

ТИПИ ЗВ'ЯЗНИХ СПИСКІВ..... 122

Олексій Свірзь (Слов'янськ, Україна)

ЗМІСТОВНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ КОДУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ..... 124

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ**Богдан Кіндзер (Львів, Україна)**

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КІОКУШИНКАЙ КАРАТЕ..... 126

Наталія Нестеренко (Дніпропетровськ, Україна)

МЕТОДИКА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ БАСКЕТБОЛІСТІВ З ВАДАМИ СЛУХУ 17-18 РОКІВ..... 131

Андрій Федоряка (Дніпропетровськ, Україна)

РОЗВИТОК ГНУЧКОСТІ У ДІВЧАТ 15 – 16 РОКІВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ ТАНЦЮВАЛЬНИМИ ВИДАМИ АЕРОБІКИ..... 134

Іван Хомяк, Андрій Окопний, Дмитро Сосновський, Іван Новокшинов (Львів, Україна)

УДОСКОНАЛЕННЯ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК УДАРІВ У БОКСЕРІВ ВИСОКОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ..... 136

Валерія Чухловина (Днепропетровск, Украина)

ХАРАКТЕРИСТИКА ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ИМЕЮЩИЕ СПАСТИЧЕСКИЕ ФОРМЫ ДЕТСКОГО ЦЕРЕБРАЛЬНОГО ПАРАЛИЧА..... 140

Ксенія Яримбаш (Дніпропетровськ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ЮНИХ ПЛАВЦІВ 12-13 РОКІВ, ЯКІ СПЕЦІАЛІЗУЮТЬСЯ НА РІЗНИХ ДИСТАНЦІЯХ..... 142

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**Madinabonu Yusufjonova (Namangan, O'zbekiston)**

IRYONNING "TIZGINLARDAN XALOS BO'LGAN VONXYO" ASARIDA QO'LLANILGAN OTLARNING MA'NO TURLARI..... 145

Елена Мочалова (Гродно, Беларусь)

СПОСОБЫ ДОСТИЖЕНИЯ ЛЕКСИЧЕСКОЙ И ГРАММАТИЧЕСКОЙ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ПОВЕСТИ В. БЫКОВА «АЛЬПИЙСКАЯ БАЛАДА» НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК..... 147

Ольга Петрова (Харків, Україна)

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ ВНЗ..... 149

Наталія Попова (Харків, Україна)

АНГЛОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ.. 151

Яна Просяннікова (Херсон, Україна)

СТРУКТУРА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ПОРІВНЯННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ВІРШОВАНИХ ТЕКСТІВ АНГЛОКАНАДСЬКОЇ ПОЕЗІЇ)..... 154

Юлія Фінковська (Луцьк, Україна)

ЕКСПЛІЦІТНИЙ ТА ІМПЛІЦІТНИЙ ХРОНОТОП У НОВЕЛАХ В. ВИННИЧЕНКА..... 155

Людмила Фурсова (Житомир, Україна)

ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНА..... 158

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ**Хусан Сувонқулов (Гулистан, Узбекистан)**

МИЛЛИЙ ЎЗЛИКНИНГ ШАКЛЛАНИШИНИНГ МИЛЛАТ ҲАЁТИЙ ФАОЛИЯТИ БИЛАН ЎЗАРО АЛОҚАДОРЛИГИ..... 161

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ..... 163**НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ****Информация для участников из зарубежных стран..... 166****Информация для участников из Украины..... 169**

Українською, польською, російською, англійською, французькою, білоруською, грузинською, вірменською, азербайджанською, казахською, узбецькою, таджицькою, киргизькою, молдавською, туркменською мовами

Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «**Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії**» // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2015 р. – 175 с.

Материалы XVIII Международной научно-практической интернет-конференции «**Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах Европы и Азии**» // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2015 г. – 175 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,

ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Проведення XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «**Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії**» та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці **молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»**

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді» за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

